

ความนำ

การวิจัย คือ การแสวงหาความรู้จากสภาพการณ์ต่าง ๆ ปัจจุบันการวิจัยมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ ด้วยการนำผลงานวิจัยไปใช้วางแผนดำเนินงานพัฒนาต่าง ๆ การวิจัยและพัฒนาจึงเข้ามามีบทบาทในทุกวงการ การดำเนินงานทางวัฒนธรรมก็เช่นกันจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากผลการวิจัย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าวและได้มีการให้ทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ รวมทั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยมีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมในหลายแง่มุม

กรุงเทพมหานครเป็นทั้งเมืองหลวงและศูนย์กลางของการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้านในขณะเดียวกันยังเปิดรับวัฒนธรรมกระแสต่าง ๆ จนยากที่จะบอกได้ว่าวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร วิธีการหาคำตอบวิธีหนึ่งคือ การวิจัยวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจารย์ขวัญสุวรรณ อติโพธิ์ ได้พยายามหาคำตอบขั้นต้นในเรื่องนี้ด้วยการศึกษาวิจัยเรื่อง ภาพรวมกรุงเทพมหานครให้ดำเนินการศึกษาในความดูแลของคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาวิถีชีวิตของคนกรุงเทพมหานครในแง่มุมต่าง ๆ คือ สังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางจิตใจ เทคนิค และการบริหารจัดการ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของคนกรุงเทพมหานคร และทำให้ทราบปัญหาต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมนอกจากนี้ยังเป็นเครื่องเตือนภัยให้เห็นความจำเป็นและความสำคัญของปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครได้เห็นความสำคัญและความจำเป็นดังกล่าว จึงได้พิมพ์ผลการวิจัยเรื่องภาพรวมกรุงเทพมหานครขึ้นเผยแพร่ ด้วยหวังว่าจะเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจงานวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครโดยทั่วไป

พัทธา สายหู

ประธานคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร

วัฒนธรรมไทย

กรุงเทพฯ '๓๓
สารบาญ

๑

ในแง่สังคม

กรุงเทพฯ : เมืองของคนร้อยชนิดพันละแวก

๑๑

ความมากมายและหลากหลายของคน
นานาชนิตในกรุงเทพฯ

บทแวะ : ชีวิตในมหานครสมัยใหม่
สภาพของชีวิตในสังคมสมัยใหม่

๑๔

๑. การแบ่งงานหรือการเสนอขาย
การเอาดีเฉพาะอย่างของสมาชิก
แต่ละคน
๒. การรับเงินเดือนกินเงินประจำจากคนอื่น
๓. การพึ่งตลาด
๔. การบริโภคนิยม
๕. การพึ่งพาท้องการหรือสถาบันภายนอก
๖. ความเครียดของการแข่งขัน
๗. การเฟ้นพวนไม่อยู่กับที่

สภาพของชีวิตในเมืองสมัยใหม่

๑๕

๑. การแยกแยะและจัดกระจายของชีวิต
๒. การเดินทางอันมากมาย
๓. ความรีบเร่งและความสำเร็จรูป
๔. เมืองสำหรับรถยนต์
๕. ชีวิตประจำวันในเมืองที่เต็มไปด้วย
การใช้และพึ่งพาเทคนิคเต็มตัว
๖. ชีวิตฝูงในเมือง
๗. ความสนใจและความผูกพันที่เหนียวต้องกัน
๘. ระบบการบริหารบ้านเมืองที่ใหญ่โต
และซับซ้อน

ชีวิตบ้านและครอบครัวของคนในเมืองและ
สังคมสมัยใหม่

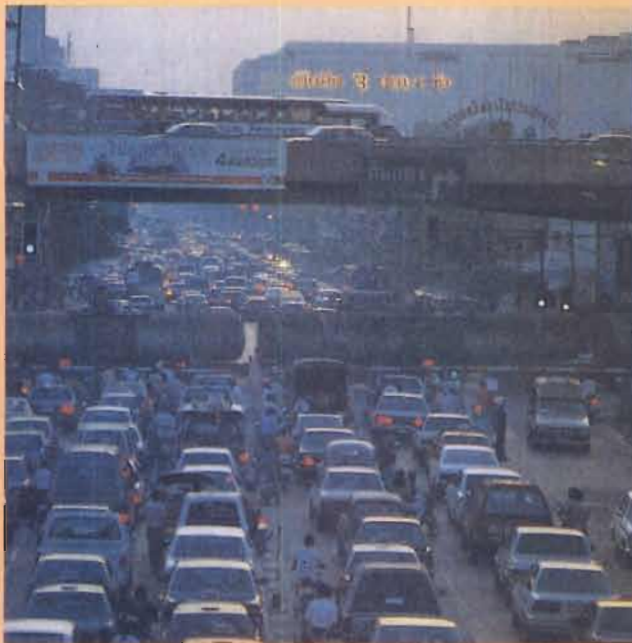
๒๐

๑. การเปลี่ยนขนาดและโครงสร้างของครอบครัว
๒. การเปลี่ยนหน้าที่ของครอบครัว
๓. การใช้และการพึ่งพาเทคนิคในบ้าน
๔. การไม่อยู่กับที่ของครอบครัว
๕. ความผูกพันของคนในครอบครัวที่เปลี่ยนไป

ชีวิตชุมชนในเมืองและในสังคมสมัยใหม่

๒๑

ชีวิตสาธารณะในเมืองและสังคมสมัยใหม่

สภาพชีวิตในกรุงเทพมหานคร

๒๑

ความมากมายและหลากหลายของบ้านช่อง
ละแวกบ้านและชุมชนในกรุงเทพฯ
ชีวิตในละแวกสาธารณะในกรุงเทพฯ

บทส่งท้าย : กรุงเทพฯ เมืองที่ไม่มีเจ้าของ

๒

ในแง่เศรษฐกิจ

กรุงเทพฯ : เมืองของความแปลกแยกที่แอบแฝง

๕๖

ชีวิตเศรษฐกิจสามลักษณะ

- ๑. ชีวิตเศรษฐกิจในลักษณะดั้งเดิม
- ๒. ชีวิตเศรษฐกิจในภาคทันสมัย
- ๓. ชีวิตเศรษฐกิจนอกระบบ

สรุปสภาพการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ

๖๘

- ๑. ศูนย์กลางเมือง : ย่านที่โตไม่หยุด
- ๒. ชานเมือง : บ้านช่องโรงงานที่ไล่จะ
ออกมาตลอดเวลา
 - ๒.๑ การจากไปของพื้นที่เกษตรรอบเมือง
 - ๒.๒ การเกิดศูนย์กลางย่อย
 - ๒.๓ การเดินทางอันมากมาย
 - ๒.๔ การอ่อนตัวของบ้านและท้องถิ่น
 - ๒.๕ ข้อสังเกตเรื่องที่อยู่อาศัย

๓

ในแง่สภาพแวดล้อมกายภาพ

กรุงเทพฯ : เมืองที่ต้องเข้าไอซียู

๗๒

สภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ' ๓๓

- ๑. รถติดที่สี่ลม
- ๒. อัมพาตที่ลาดพร้าว
- ๓. น้ำเน่าที่ท่าเรือ
- ๔. แผ่นดินทรุดที่ปากน้ำ
- ๕. สวนพืงที่บางมด
- ๖. นาผืนสุดท้ายที่เมืองมีนฯ
- ๗. ชยะมหาภัยที่หนองแขม
- ๘. ความเดือดร้อนที่สุขุมวิท

คำถามส่งท้าย

๗๘

- ๑. ในระดับบ้านช่อง
- ๒. ในระดับเมือง
 - ๒.๑ ในแง่การใช้ที่ดิน
 - ๒.๒ ในแง่การจราจร
 - ๒.๓ กรุงเทพฯ กับความเขียว
 - ๒.๔ การใช้เทคนิคอย่างมีความคิด

๔

ในแง่สภาพแวดล้อมทางจิตใจ

กรุงเทพฯ : เมืองหลายลักษณะ

๘๐

เส้นขอบฟ้า

ภูมิทัศน์ตามถนนหนทางและมุมมอง
ที่สำคัญ

ภูมิทัศน์ทั่ว ๆ ไป

บทส่งท้าย : รถยนต์กับตึกสูง เรื่องที่
ต้องระวัง

๘๕

- ๑. เมืองกับรถยนต์
- ๒. เมืองกับตึกสูง

๕

ในแง่เทคนิค

กรุงเทพฯ : ย่านที่รื้อแล้ว

๘๗

ภาพรวมการจัดการงานระบบเทคนิคในเมือง
สถานการณ์งานระบบเทคนิคของกรุงเทพฯ

- ๑. ฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- ๒. กำลังเงิน
- ๓. การบริหารจัดการ
- ๔. ประสิทธิภาพและการคุ้มทุน

๖

ในแง่การบริหารจัดการ

กรุงเทพฯ : เมืองยอดมั่ว

๙๑

หลักการของงานการเมือง งานวางแผน
และงานบริหารเมือง

สังเขปสภาพการบริหารจัดการ กทม.

- ๑. ในแง่พนักงานการเมือง
- ๒. ในแง่ของกรวางแผน
- ๓. ในแง่ของเจ้าหน้าที่ประจำ
- ๔. ประชาชนคนกรุงเทพฯ

อนาคต

กรุงเทพฯ : การกลายเป็นฝูงเมืองขนาดยักษ์

๙๔

พื้นเพเดิม : การเป็นเอกชนคร

อนาคต : การแปลงร่างเป็นฝูงเมืองขนาดยักษ์

บทส่งท้าย

๑๐๐

ที่ปรึกษา

นายเปลื้อง ณ นคร
นายสมบัติ ปลายน้อย
นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
ร.ศ.กมล ฉายะวิวัฒนะ
นายอำนาจ จันเงิน

บรรณาธิการ นายปรารพ เหล่าวานิช

ผู้ช่วยบรรณาธิการ นายชัชวาลย์ ภาคินธุ์
นางสาวอมรรัตน์ เทพคำปนาท

ฝ่ายบรรณาธิการ

นายจรัส ทองเกษม
นายสมยศ สิงห์คำ
นางสุทธิณี ยาวะประภาษ
นายจรัญ ทองเกษม
นางสุภิต อนันตสุข
นายอรรรณพ วงศ์วิชัย
นางสาวจันทร์สุดา รักพลเมือง
นางสาวจรรยาศรี คำสุวรรณ
นางสมถวิล ภูมิภักดี
นางสาวนันทิยา สว่างวุฒิธรรม
นางวิชนี บุนนาค
นางสาววิณาพร สุขจิตต์
นางดาวลดา พันธุ์วร
นางธีราภรณ์ เกียรติเรืองไกร
นายกาสิก เต๊ะชั้นหมาก
นายสามารถ จันทรสूरย์
นางสาวภัทรา ล้ำเจียก
นางสาวเปรมจิต ใจเพ็ชร

ฝ่ายจัดการ

นางสุภิต อนันตสุข
นายปัญญา ศรีสิงขังาม
นางสาวดรุณี ปุชนิย์
ฝ่ายการเงินและบัญชี
นายดำรงค์ ทองสม
นายประดิษฐ์ ไปทิว

ฝ่ายศิลป์

นายวิโชค มุกดามณี (ที่ปรึกษา)
นายชัชวาลย์ ภาคินธุ์
นายพิพัฒน์ ชำเกิด
นายฉัตรชัย ตวนกูเบ็ญ
นายสมโชค อุภัยกุล
นายนาโนช สังข์ทอง
นายวินัย ผจญศิลป์

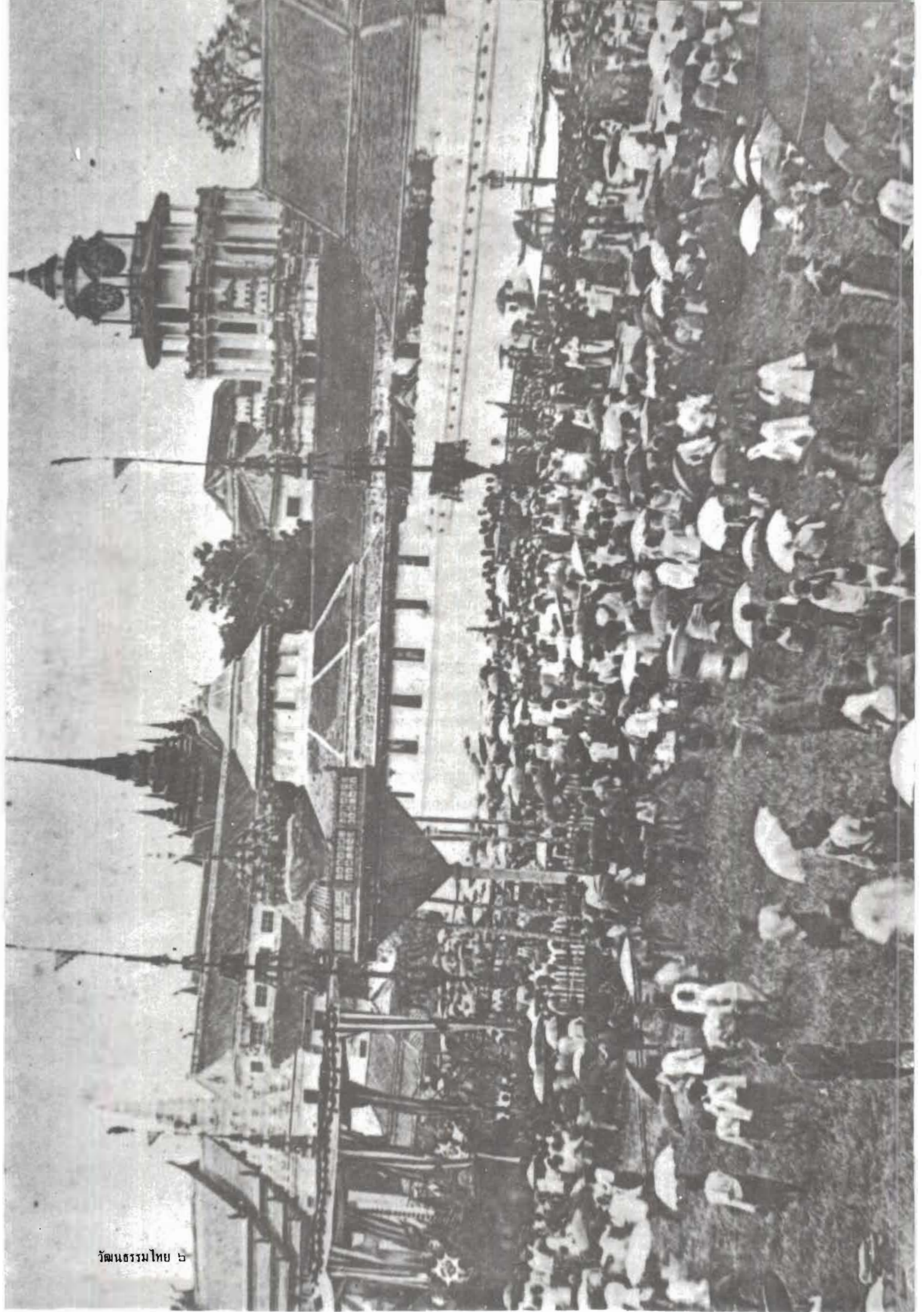
จากบรรณาธิการ

วารสารวัฒนธรรมไทยฉบับนี้คงจะมีเนื้อหาที่แตกต่างออกไปจากวารสารฉบับที่ผ่าน ๆ มาพอสมควร ทั้งนี้เพราะกองบรรณาธิการพิจารณาเห็นว่ากรุงเทพมหานครของเราซึ่งเป็นทั้งเมืองหลวง เมืองท่า และเมืองอะไร ๆ ต่าง ๆ อีกมากมายจนดูวุ่นวายไปหมด ปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ กำลังเป็นปัญหาหนักหน่วงที่ทุกฝ่ายกำลังวิตกกังวล และตกอยู่ในห้วงเวลาและสถานการณ์ที่ยากแก่การแก้ไข

การแสวงหาคำตอบเพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นในการแก้ปัญหาจึงเป็นสิ่งที่ต้องเริ่มทำกันอย่างจริงจังและจริงใจ กองบรรณาธิการจึงพิจารณาเห็นว่า การวิจัยวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจารย์ขวัญสุวรรณ อติโพธิ์ ได้ดำเนินการศึกษาไว้ภายใต้การดูแลของคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร นับเป็นเรื่องราวที่มีคุณค่าแก่ท่านผู้อ่านจึงขอถือเอาโอกาสนี้บรรจุเรื่องราวของกรุงเทพฯ เป็นวารสารวัฒนธรรมฉบับพิเศษฉบับ “คลีกรุงเทพ” ซึ่งกำลังอยู่ในมือของท่านในขณะนี้

หวังว่าท่านผู้อ่านคงจะได้ทราบถึงวิถีชีวิตของคนกรุงเทพมหานครในหลายแง่มุมทั้งสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและจิตใจของมนุษย์ เทคนิคและการบริหาร การจัดการอย่างจุใจ อันจะเป็นข้อมูลบ่งชี้เพื่อนำไปสู่การคลี่คลายของปัญหาแห่งมหานครหลวงของเรากันในอนาคต แล้วฉบับหน้าเราจึงกลับมาสู่ความหลากหลายของทัศนะและเรื่องราวทางวัฒนธรรมกันอีกต่อไปเหมือนเดิมนะครับ

ปรารพ เหล่าวานิช

วัฒนธรรมไทย ๒

กรุงเทพฯ '๓๓

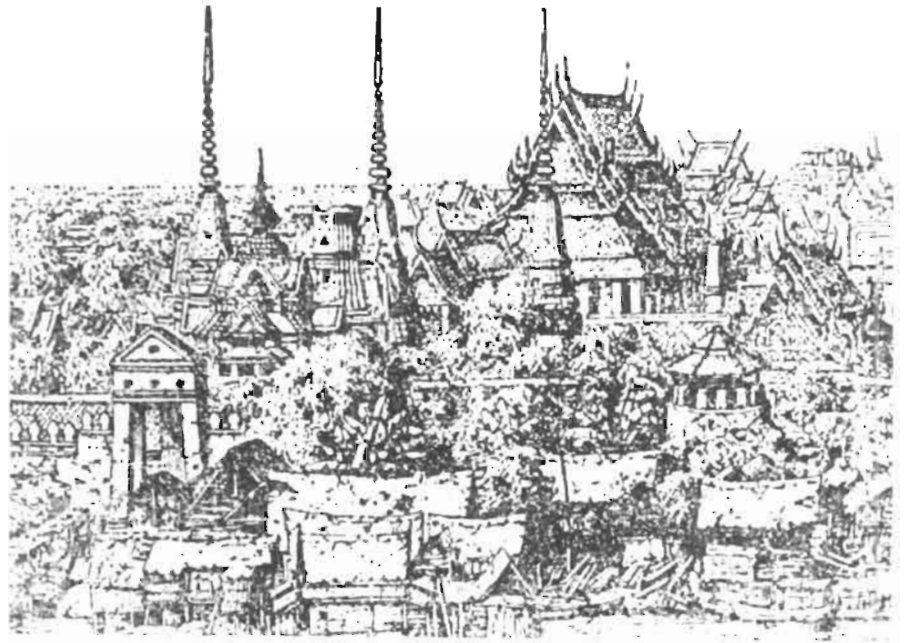

เมืองบางกอกหรือกรุงเทพฯ นั้น จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ นี้ก็นับได้ว่ามีอายุล่วงเข้า ๒๐๗ ปีแล้ว ถ้าคิดว่าคนเราแดงเมี่ยมมีลูกเมื่ออายุประมาณได้เบญจเพส ก็เรียกได้ว่า คนกรุงเทพฯ ดั้งเดิมจริงๆ นั้นจะสืบชีวิตกันมาได้ประมาณ ๘ ชั่วอายุคนเข้านี้แล้ว ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา นอกจากชีวิตคนทีล่่วงผ่านไปรุ่นแล้วรุ่นเล่าพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เกิดเนื่องกันขึ้นมาไม่ขาดระยะแล้ว ที่เกิดซ้อนทับกันมาตลอดก็คือการไม่เคยอยู่นิ่งของลักษณะของเมืองแห่งนี้ เมืองกรุงเทพฯ เดียวนี้เป็นอย่างไร ไม่เหมือนเดิมในลักษณะไหนดีขึ้นหรือว่าเลวลง ในความเห็นของผม ผมเห็นว่ากรุงเทพฯ เปลี่ยนไปมากมายเหลือเกิน เปลี่ยนไปในหลาย ๆ ด้าน ผมจะลองยกขึ้นมาพูดกันสักสามแง่มุม

ในประการแรก นั้นอาจกล่าวได้ว่าทิศทางของการสร้างบ้านแปงเมืองของกรุงเทพฯ นั้นได้เลอะเลือนไปหมดแล้ว กรุงเทพฯ เคยเป็นศูนย์กลางของอำนาจและความศรัทธาของคนในสังคม ซึ่งก็ทำให้การสร้างเมืองกรุงเทพฯ นั้นคือการสร้างเมืองที่ตั้งใจทำให้เป็นเหมือนดั่งเมืองฟ้าเป็นเมืองเจ้าเมืองนายเมืองของเทวดา เมืองแห่งความรุ่งเรืองในพระบวร-

พุทธศาสนา ในบริเวณพระนครจะดูงดงามอ้อมไปด้วยปราสาทราชมณเฑียรและวัดวาอารามน้อยใหญ่ อันถูกตัดและขับให้เด่นชัดด้วย เรือกสวน ไร่นา และบ้านช่องของสามัญชนที่ดูเรียบง่ายและปล่่อยวาง นี่คือทิศทางของการสร้างเมืองในอดีต ปัจจุบันนี้เป็นอย่างไรกรุงเทพฯ ในทุกวันนี้กลายเป็นเมืองที่กว้างใหญ่ไพศาล เต็มไปด้วยผู้คนร้อยพ่อพันแม่ร่วม ๑๐ ล้านคน เรื่องของการเป็นเมืองฟ้า เมืองเจ้าเมืองนาย เมืองที่เต็มไปด้วย วังและวัดวาอารามอันงดงามกลายเป็นอดีตที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์จนสูญมุนไปหมดแล้ว ความจริงที่กรุงเทพฯ เสด็จอยู่ในทุกวันนี้ก็คือการเป็นเมืองที่หาลักษณะไม่ได้ การเป็นที ๆ คนหลายคนคิดหลายจำพวก หลายฐานะ มาแย่งกันทำมาหากิน หากความร่ำรวยหรือหาทางเอาชีวิตรอดกันไปไหนท่ามกลางระบบมือใครยาวสาวได้สาวเอาที่เรียกกันว่าตลาดเสรีในปัจจุบัน ปัจจัยเบื้องหลังเหล่านี้ทำให้กรุงเทพฯ ดูจะกลายเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง เต็มไปด้วยรูปแบบอาคารตึบบลบนแห่งและสภาพการใช้ที่ดินที่ดูแตกต่างหลากหลายและปะปนและทะกั้นไปหมด กรุงเทพฯ เป็นเมืองของใคร มีลักษณะอย่างไร จะไปทางไหนกลายเป็นเรื่องที่ไม่ไม่มีใครบอกได้อีกแล้วในโลก

ภูมิทัศน์เมืองบางกอกในอดีตบริเวณวัดโพธิ์
 ทำเทียบเทียบกับบริเวณบางรัก สาทรและสีลม
 ในกรุงเทพฯ ปัจจุบัน

บางกอกหรือกรุงรัตนโกสินทร์นี้

แต่ก่อนผู้ชัดเจนว่าตั้งใจจะสร้างให้สวยงาม เมืองฟ้า
 ให้เป็นเมืองเจ้าเมืองนาย เมืองแห่งศรัทธาและความเชื่อ
 ส่วนกรุงเทพฯ สมัยนี้กลายเป็นเมืองที่หาเอกลักษณ์
 หาทิศทาง ไม่ได้ไปเสียแล้ว

ในประการที่สอง ในแง่ของขนาดและความซับซ้อนของชีวิต
 กรุงเทพฯ เคยเป็นเมืองที่มีขนาดของคน เป็นพื้นที่การตั้งถิ่นฐานที่เต็มไปด้วย
 ชุมชนระดับหมู่บ้านและบ้านเล็กเรือนน้อยที่เต็มไปด้วยหน่วยของสังคมคือ
 ครอบครัวที่ยังคึกคักพร้อมหน้าและพึ่งตัวเองได้ในระดับหนึ่ง มองในระดับ
 เมือง การแบ่งงานที่ยังไม่ซับซ้อน ของคนเมืองที่ยังไม่มาก บนพื้นที่ที่ยัง
 ไม่กว้างไกล ทำให้แวดวงและการดำเนินชีวิตของคนสมัยนั้นไม่แผ่วว้าง
 ไม่ก่อให้เกิดการเดินทางและการประกอบกิจกรรมที่เพ้นพ่านกินเวลา กิน
 ชีวิต ชีวิตในบางกอกเมื่อก่อนจึงเป็นชีวิตที่มีเวลาไม่รีบเร่งและเต็มไปด้วย
 การพบปะสังสรรค์ของหมู่คนที่มีขนาดมองเห็นกันได้ ในแง่ศีลธรรมของชีวิต
 คนเมื่อก่อนแม้ดูว่าจะไม่ร่ำรวยทางวัตถุกันสักเท่าไร แต่ชีวิตในบางกอก
 เมื่อก่อนนั้นกลับเต็มไปด้วยเทศกาลงานพิธี งานวัด งานบ้าน งานหลวง
 งานราษฎร์ เกิดสอดประสานไล่กันไปหมด ชีวิตดูจะเต็มไปด้วย ขนบธรรม-
 นิยมประเพณีที่แลเห็นได้สัมผัสได้ ให้ทั้งการหลอมคนให้อยู่ในวิถีชีวิตจิตใจ

เดียวกัน ขณะเดียวกันก็ให้ทั้งความสนุกสนาน ความร่าเริงและความหมาย
 ของชีวิต ชีวิตในกรุงเทพฯ เคยเป็นอย่างนี้ ปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร ทุกวันนี
 พื้นที่กรุงเทพฯ เปรียบเหมือนผืนของของเหลวข้นขนาดมหึมาที่หกกระจาย
 ไหลแผ่ชานออกไปทุกทิศทุกทาง บนพื้นที่ผืนนี้มีคนอยู่มากมาย กิจกรรม
 การใช้อาคารใช้ที่ดินสารพัดพบที่ดั่งวางตัวลงไปตามที่ต่าง ๆ อย่างไม่
 การวางแผน กรุงเทพฯ กลายเป็นฝูงสิ่งปลูกสร้างขนาดยักษ์ที่ทำให้ผู้อยู่
 อาศัยต้องออกเดินทางว่อนกันไปอย่างมากมายในชีวิตประจำวันของตน
 ปัญหาการจราจรคือโรคร้ายอันดับหนึ่งของมหานครแห่งนี้ ความเครียด
 และการแข่งขันของคนแปลกหน้าเป็นแสนเป็นล้านคือบรรยากาศในโลก
 สาธารณะ ความอ่อนล้าหมดแรงและการไม่มีเวลาให้กันคือธรรมดาขอ
 ชีวิตบ้าน ชีวิตในระดับชุมชนรวมทั้งศีลธรรมของการพบปะของผู้คน เทศกาล
 งานพิธีประเพณีต่าง ๆ ดูแผ่วเขาลงไปมากแล้ว

จิตรกรรมไทยโบราณแสดงชีวิตสังคม การสนทนาวิสาสะอันดีคึกคักของชาวบ้าน บนท้องน้ำหน้าเรือนแพ 'การมีเวลาให้กัน เพราะมีแควงของชีวิตที่ไม่ใหญ่ และมีจังหวะชีวิตที่ไม่รีบร้อนคือสิ่งที่เห็นได้' สภาพอย่างนี้ผิดไปโดยสิ้นเชิง เมื่อมองภาพทางซ้ายมือ ภาพของเหล่ารถยนต์ที่พากันเหยียบถนนเปลืองเงินในปัจจุบัน

ในประการที่สาม ประการสุดท้ายนี่จะเป็นเรื่องของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ กรุงเทพฯ นั้นมีโจทย์ทางสิ่งแวดล้อมเป็นของตัวเองอย่างแน่ชัด คือการตั้งเมืองอยู่ในที่ลุ่มปากแม่น้ำในเขตดอนชั้น อยู่พ้นจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ ๒ เมตรเท่านั้น พื้นที่เช่นนี้เห็นได้ว่าจะต้องอยู่ต้องพบกับน้ำอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็น น้ำฟ้า น้ำขึ้น น้ำลง น้ำเหนือบ่า น้ำทะเลหนุน ข้อแม้ของพื้นที่อย่างนี้ ดูแล้วเป็นภาระ แต่กรุงเทพฯ ก็รับมาเพื่อแลกด้วยการได้เป็นเมืองท่า และการได้มีพื้นที่เกษตรอันอุดมสมบูรณ์ไว้รอบตัวเต็มไปหมด การจะอยู่ในแถบนี้ได้มัน ถามว่าทำอะไร คนในสมัยก่อนได้ตัดสินใจโดยเฉพาะและแน่ชัดคือออกแบบชีวิตและสร้างบ้านเมืองให้อยู่กับน้ำส่งไปเลย กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองน้ำ มีโครงข่ายแม่น้ำลำคลองใหญ่น้อยถักสานไว้เป็นทางสัญจร เป็นลำรางที่ทั้งให้น้ำและระบายน้ำขึ้นคลุมพื้นที่เต็มไปหมด บ้านเรือนนั้นก็ยกได้สูง หนีได้ทั้งน้ำ ได้ทั้งลม บนพื้นน้ำเองก็มีแพ เป็นบ้านเป็นร้านค้ากะมังอยู่ริมน้ำครั้นเมื่อประสานกับการจับกลุ่มของฝูงเรือเล็กเรือน้อย ก็เกิดเป็นตลาดน้ำอันคึกคักตื่นตาไม่มีใครเหมือน งานประเพณีการละเล่นต่าง ๆ ก็ผูกมัดเกี่ยวกับน้ำ บ่อเกิดของงานศิลปกรรมว่าเร้าบันเทิงใจก็ได้จากน้ำทั้งนั้น วิถีชีวิตของคนและสภาพบ้านเมืองของกรุงเทพฯ นั้นเคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติขนาดนี้ ปัจจุบันนี่เป็นอย่างนี้ ปัจจุบันนี้กรุงเทพฯ ได้เป็นเหมือนวัวลิมติน ลิมก้าพิดเคิมของตนไปหมดแล้ว กรุงเทพฯ ได้หันมาเป็นเมืองที่พึ่งถนน พึ่งรถกันอย่างหมดตัว บ้านเรือนก็ลงมาใช้ระดับดินกันอย่างแน่นหนาถาวร น้ำได้กลายเป็นศัตรูตัวสำคัญ กรุงเทพฯ จะเสียหายยับเยินเมื่อน้ำเหนือมาเยือน น้ำทะเลมาหนุน กรุงเทพฯ หมดเงินเป็นหมื่นเป็นแสนล้านเพื่อปั่นโครงการขึ้นมาสู้กับน้ำ นอกจากปัญหาต่าง ๆ คือเรื่องน้ำท่วมแล้ว กรุงเทพฯ ก็ยังต้องพบกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับน้ำอีกหลายประการอาทิเช่น ปัญหาน้ำเน่า ปัญหาแผ่นดินทรุดเพราะการสูบน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้ ปัญหาการแข่งกันถมที่อย่างไม่มีจุดจบ เป็นต้น เป็นอย่างนี้แล้ว จึงกล่าวได้ว่าไม่เพียงแต่กรุงเทพฯ จะสูญเสียเอกลักษณ์ของการเป็นเมืองและการมีชีวิตที่งดงามและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมไปเท่านั้น ในแง่กายภาพ กรุงเทพฯ ก็กำลังถูกลบโทษอย่างหนัก จากการเป็นวัวลิมตินทั้งการรู้อยู่กับธรรมชาติที่เคยมี

การคุยกันถึงเรื่องราว กรุงเทพฯ เปลี่ยนไปอย่างไรนั้น คงจะมีแง่มุมให้พูดกันได้อีกมาก แต่เท่าที่ผมลองเกริ่นมานั้นก็น่าจะช่วยให้เห็นกันได้แล้วว่า กรุงเทพฯ ได้เปลี่ยนไปมาก เปลี่ยนในข้อหลัก ๆ แล้วจริง ๆ การว่ากันอย่างนี้ไม่ได้ว่ากันไปเลย ๆ เพราะความอาลัยหรือหวอนหาอดีตที่ผ่านไป ไม่ได้ว่าเพราะเกลียดปัจจุบัน แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องว่ากันให้สำคัญเพราะเป็นเรื่องของคุณภาพชีวิตและความเป็นตายของกรุงเทพฯ และคนในปัจจุบันนี้ต่างหาก

การจะแก้ไขปัญหาอะไรได้นั้น การรู้จัก สภาพและสาเหตุกับปัจจัยของปัญหาอย่างแจ่มชัดไม่คลุมเครือเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมาก่อนอื่น เรื่อง “กรุงเทพฯ ’๓๓” นี้ผมพยายามเขียนเรียบเรียงขึ้นมาเพื่อเสนอไว้ให้เป็นแนวความคิดความเห็นของการมองมหานครแห่งนี้ให้รู้จักกันได้เป็นสำคัญ และเนื่องจากงานชิ้นนี้ไม่ได้เป็นงานวิจัยที่เคาะคับตายตัว แต่เป็นงานทางความคิดความเห็น การคิดคิดหรือว่าเห็นถูกจึงเป็นเรื่องธรรมดาและเป็นเรื่องที่ผมตั้งใจจะชวนให้ท่านผู้อ่านเข้ามาร่วมว่ากันด้วยอยู่แล้ว ทั้งนี้เพื่อกรุงเทพฯ มหานคร หัวใจของสังคมของเราที่กำลังพบกับปัญหาหอบด้าน จะได้มีคน มีหมอ มาร่วมวิเคราะห์ ร่วมรู้จักและช่วยกันรักษาดูแลให้มากขึ้น

เค้าโครงเรื่อง

อันว่าเมื่อนั้นเมื่อได้ถือกำเนิดหรือถูกสถาปนาขึ้นมาแล้วในครั้งหนึ่ง นอกจากจะมีชื่อเมืองซึ่งเจ้าของเมืองตั้งไว้ให้เรียกกันแล้ว ในวันเวลาที่ผ่านมามีเมืองนั้น ๆ ก็มักจะถูกผู้คนตั้งสมญานามต่าง ๆ ไว้ใช้กล่าวขานทับซ้ำเข้าไปอีก สมญานามเหล่านั้นจะถูกประดิษฐ์เรียกให้ต้องตามลักษณะประจำตัวของเมืองในสมัยต่าง ๆ อันได้เปลี่ยนแปลงมาตลอด

กรุงเทพฯ มหานครนั้นจนปัจจุบันนี้ก็มิอาจล่วงเข้าสองศตวรรษไปแล้ว พินิจดูก็เห็นได้ว่านอกจากชื่อที่ตั้งซึ่งหมายถึงความถึงเมืองเทวดาแล้ว ในวันเวลาที่ผ่านมามีกรุงเทพฯ ก็ถูกผู้คนขนานนามกันไว้ต่าง ๆ นา ๆ อาทิเช่น เวนิชตะวันออกบ้าง เมืองหัวโศกสลับบ้าง เมืองแห่งความขัดแย้งบ้าง (CITY OF PARADOX) เมืองอันสุดจะไกลบ้าง (CITY OF THE GREAT DISTANCE) ลำสุดมานี้ถึงขนาดมีคนเรียกว่าเป็นเมืองขุมนรก

กรุงเทพฯ เดิมเป็นเมืองน้ำ ผู้คนรู้จักสร้างบ้านแปงเมือง
ให้ริ้วอยู่กับสภาพธรรมชาติ แวดล้อมของพื้นที่

หนึ่งศตวรรษผ่านไป

กรุงเทพฯ ก็กลายเป็นวัดลิ่มดินหันมาเป็นเมืองบก
หิ้งน้ำ ผู้กับน้ำ เห็นน้ำเป็นศัตรู เมื่อสู้ไม่ได้
ผลก็เป็นดังในภาพ

ไปเลยก็มี สมญานามต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ เหล่านี้ตั้งเรียกกันไปได้เรื่อย ๆ
ตามแง่มุมของการมองเมืองและการมีลักษณะได้หลาย ๆ ลักษณะของ
เมืองเอง

ในโอกาสที่จะได้พูดคุยกันถึงกรุงเทพมหานครเมื่อต้นปีพุทธศักราช
๒๕๓๓ ในครั้งนั้น จะขอเสนอจำแนกการเดินเรื่องและการแยกแยะการ
มองลักษณะของมหานครแห่งนี้พร้อมกับการตั้งสมญากำกับไว้เป็น ๖ แง่มุม
ด้วยกันคือ

- ๑ ในแง่สังคม
กรุงเทพฯ : เมืองของคนร้อยละพันละแวก
- ๒ ในแง่เศรษฐกิจ
กรุงเทพฯ : เมืองของความแปลกแยกที่แอบแฝง

- ๓ ในแง่สภาพแวดล้อมกายภาพ
กรุงเทพฯ : เมืองที่ต้องเข้า ไอซียู
- ๔ ในแง่สภาพแวดล้อมทางจิตใจ
กรุงเทพฯ : เมืองหลายลักษณะ
- ๕ ในแง่เทคนิค
กรุงเทพฯ : ชักซ์ที่รวดเร็ว
- ๖ ในแง่การบริหารจัดการ
กรุงเทพฯ : เมืองยอดมั่ว

กรุงเทพฯ '๓๓ เมื่อมองกันให้เห็นเป็น ๖ แง่ ๖ มุมดังกล่าวนี้
จะเห็นอะไรกันบ้าง จะขอนำเสนอเป็นลำดับไป ดังนี้

ในแง่สังคม

กรุงเทพฯ :

เมืองของคน

ร้อยชนิด

พันละแวก

กรุงเทพมหานครศูนย์กลางของสังคมไทยเรานั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นผืนดินผืนเดียวที่มีคนเข้ามาใช้ชีวิตอยู่อาศัยทำมาหากิน มากและหนาแน่นเป็นที่สุดของประเทศ แต่ครั้งถ้าจะถามกันให้แน่ชัดลงไปว่า คนที่อยู่ในกรุงเทพฯ นั้นมีสักกี่มากน้อย ก็พบว่าเป็นเรื่องที่ไม่เคยมีใครรู้แน่นอน ตัวเลขของทางการที่เคยเสนอกันมา ดูแล้วก็รู้สึกกันอยู่เสมอว่าค่าเกินจริง รู้สึกกันอย่างนั้นเพราะรู้กันอยู่ว่า อันที่จริงแล้วยังมีคนจากส่วนอื่น ๆ ของประเทศอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ กันอีกมากมายนับไม่ถ้วน คนเหล่านี้มิได้ปรากฏตัวอยู่ในทะเบียนของรัฐ และยังเมื่อบวกจำนวนผู้คน que เดินทางซุกเข้าไปเฝ้ากลับ เพื่อเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ซ้ำเข้าไปด้วยอีกแล้ว ก็คงจะทำให้ตัวเลขการประเมินจำนวนประชากรในกรุงเทพฯ ของทางการดูมีน้ำหนักเบายิ่งขึ้น

แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ไม่ว่ากรุงเทพมหานครในทุกวันนี้จะมีประชากร ๕ - ๖ - ๗ หรือ ๘ ล้านคน เรื่องที่น่าคิดน่าถามกันต่อไปอีกก็คือว่า คนทั้งหลายที่ปรากฏตัวอยู่บนผืนดินกรุงเทพฯ เหล่านี้ เป็นผู้คน

ลักษณะใดกันบ้าง อยู่ร่วมเมืองกันในลักษณะไหน เกิดเป็นบ้านเป็นครอบครัว เป็นละแวกเป็นชุมชน เป็นย่านต่าง ๆ ในเมืองขึ้นในสภาพใด และจนสุดท้ายนั้นเราก็อาจถามได้ว่า คนจำนวนเป็นหลายล้านคนเหล่านี้มีสักเท่าไรที่รู้สึกผูกพันกับเมืองกรุงเทพฯ ที่ตัวอยู่ มีสักกี่คนที่รู้สึกตัวว่าเป็นกรุงเทพฯ เป็นเจ้าของเมืองที่ตนอยู่อาศัย ต่อคำถามต่าง ๆ ในเรื่องลักษณะของคนในกรุงเทพฯ นี้ ขอเสนอคำตอบบรรยายเป็นหัวข้อไว้ดังต่อไปนี้

ความมากมายและหลากหลาย ของคนนานาชนิดในกรุงเทพฯ

เมื่อมีใครมาบอกว่าคนกรุงเทพฯ นั้นมีจำนวนมากมายและมี ความแตกต่างกันอย่างหลากหลายเหลือเกิน ท่านผู้อ่านหลายคนฟังแล้วก็ อาจจะบอกว่าเป็นเรื่องธรรมดา เพราะธรรมดาของเมืองนั้นก็คือพื้นที่และ กลุ่มคนซึ่งแยกตัวหลุดออกมาจากพื้นที่เกษตรและชีวิตหมู่บ้านอันเรียบง่าย แล้วคนเหล่านี้ก็จะมาสูม มาทำการแบ่งงานแบ่งการทำมาหากินกันไปต่าง ๆ นา ๆ อย่างสับซับซ้อน เกิดเป็นคนเมือง หลายอาชีพหลายฐานะ หลาย ความคิดความอ่าน เป็นธรรมดาของชีวิตเมืองทั่ว ๆ ไปอยู่แล้ว ไม่ใช่เป็นอยู่ แต่เฉพาะกรุงเทพฯ แห่งเดียว

อย่างไรก็ตาม สำหรับเมืองกรุงเทพฯ ของเรานั้น ผมเห็นว่า นอกจากลักษณะคนมากและหลากหลายแล้วนั้นนั้น ลักษณะสำคัญอีกลักษณะ หนึ่งซึ่งมักจะถูกมองข้ามกันไปได้ง่าย ๆ ก็คือการที่คนกรุงเทพฯ มีความ ค่างชนิดระหว่งกันเองอยู่เป็นอย่างมาก ภาพของชนคคของคนกรุงเทพฯ ที่ว่าค่างกันนั้น ดูไปแล้วก็จะเห็นเป็นตัวอย่างได้มากมาย อาทิเช่น ภาพของ รดเป็นชรุ่นล่าสุดที่วิ่งสวนกับชาวบ้านที่เดินถือคันเบ็ดไม้ไผ่ไปปล่อยปลาช่อน ในลำคลองแถบชานเมือง ภาพของทหารเรือแดงลอยที่ตั้งหาบขายของเล็ก ๆ ถูก ๆ หน้าห้างสรรพสินค้าใหญ่โตทันสมัย ภาพของด็อกเตอร์ทางจิตวิทยา ที่กำลังเดินผ่านหมอคูโคนต้นมะขาม ภาพของลุงขายนุ่งโจงกระเบนกินหมาก นึ่งดูทีวีถ่ายทอดภาพการเดินทางในอวกาศ ฯลฯ

จิตรกรรมโบราณแสดงให้เห็นถึงตัวหลักของครอบครัวไทยทั่วไปในสมัยก่อน คือ ชาย แม่ และไอ้เถลละหลายยี่ น้าอัครชัยว่าทุกวันนี้น้องอาจพบชายไอ้เถลละ คนโบราณได้อยู่เรื่อย ๆ กลางกรุงเทพฯ ส่วนพี่สาว ไอ้เถลละนั้นแม่จะยังอยู่บ้านสวน แต่ก็เป็นมนุษย์ออฟฟิศทันสมัยไปแล้ว ทุกเช้าก็เดินถือคอกกอกหญ้า มาขึ้นรถเข้าเมือง

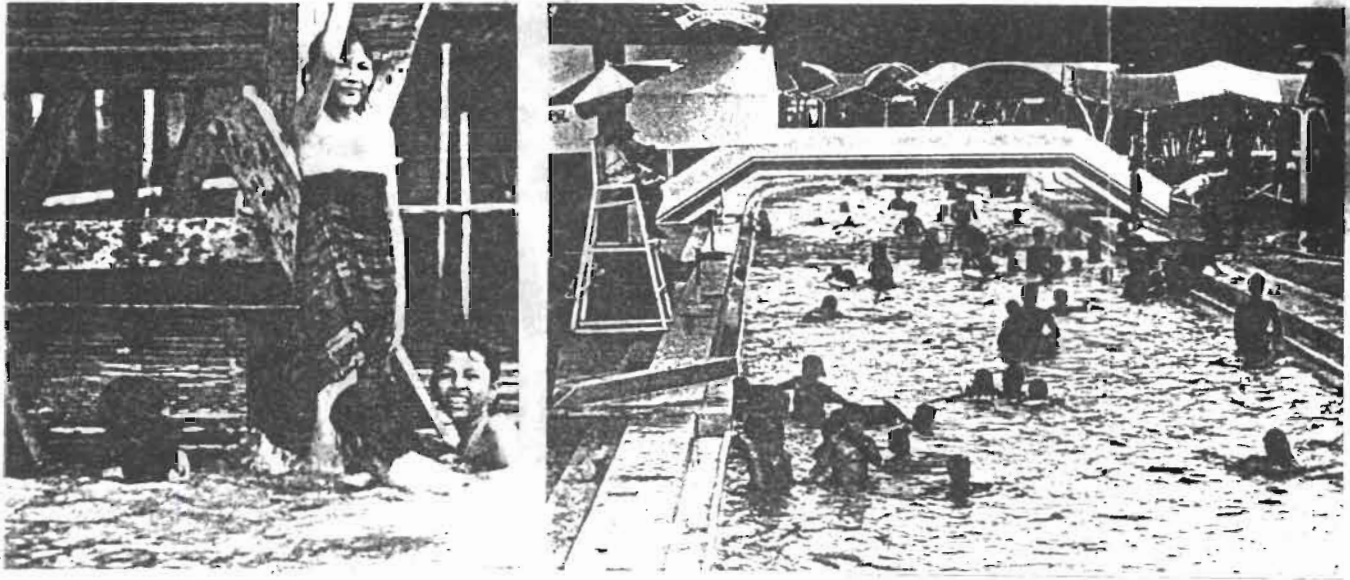
ภาพของการพบกันของความขัดกันของคนของสภาพชีวิตที่ต่างชนิดกันเช่นนี้ นึกกันไปไม่ได้ไม่มีที่สิ้นสุด มันเป็นเรื่องธรรมดา รอบ ๆ ตัวจนเราไม่เห็นว่าเป็นแปลกประหลาดแต่อย่างไร แต่ถ้าจะหันมามองกันในแง่สังคมวิทยาแล้ว การมาอยู่ร่วมเมืองกันของคนต่างชนิดต่างสมัยกันเช่นนี้จะเป็นเรื่องที่น่าพิศวงเป็นอย่างมาก ในเมืองฝรั่งหรือในสังคมอุตสาหกรรมนั้นมีความแตกต่างและหลากหลายของผู้คนก็จริง แต่คนทั้งหมดนั้นไม่ว่าจะเป็นกรรมกรอยู่ในแฟลตอาคารสูงเคราะห์หรือว่าเป็นผู้จัดการบริษัทที่อยู่ในห้องชุดสุดทันสมัยก็ล้วนแต่กล่าวได้ว่าต่างก็เป็นคนที่อยู่ร่วมกันในเนื้อของความเจริญเดียวกัน ใช้หรือมีส่วนร่วมใช้เทคโนโลยีเดียวกัน ร่วมชีวิตเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเดียวกัน การมาเดินคละกันร่วมเมืองเดียวกันระหว่างเคาบอยนักล่าสัตว์เก็บของป่า กับเศรษฐีนักเล่นหุ้นซีโรลสรอยซ์นั้นเป็นเรื่องที่ฝรั่งจะนึกไม่ออกกันเลยทีเดียว

ลักษณะและสาเหตุของปรากฏการณ์เช่นที่กล่าวมานี้มันไม่อาจจะนึกโมเมเองง่าย ๆ ได้ว่า คงจะเกิดจากการนำคนไทยสักกลุ่มหนึ่งไปครอบให้เป็นคนทันสมัยในต่างประเทศแล้วก็นำกลับมาปล่อยให้อยู่ร่วมกับคนร่วมชาติที่ยังอยู่กับแบบดั้งเดิมล้ำหลัง การพบกันของความแตกต่างทั้งฐานะและชนิดของคนที่ผสมผสานมาบรรจบกันอยู่ที่นี่นั่นแท้ที่จริงแล้ว เป็นผลลัพธ์ของการกระแสการเปลี่ยนแปลงอันยาวนานในสังคมของเราเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ศูนย์กลางของ “ความเจริญ” ของสังคม

“ความเจริญ” นั้นในทุกวันนี้หมายถึงอะไร ถ้าความเจริญหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรมหมายถึงการนำชีวิตเศรษฐกิจเข้าไปผูกพันเข้าไปสัมพันธ์กับตลาดและการใช้เงินของโลก หมายถึงการได้รับได้พัฒนาและได้ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยต่าง ๆ หมายถึงโอกาสที่จะได้เข้าถึงชมความรู้ความคิดสมัยใหม่ต่าง ๆ แล้ว เราจะพบว่าความเจริญในความหมายเหล่านี้ได้เข้ามาพบกับผู้คนระดับต่าง ๆ ในสังคมเข้ามาพบกับบ้าน ชุมชน และเมืองต่าง ๆ บนแผ่นดินไทยของเราในลักษณะที่ไม่ทั่วถึงเป็นอย่างยิ่ง

ในแง่ของผู้คน.....ความเจริญหรือโอกาสที่จะพบความเจริญนั้นดูจะเข้าจับไล่แก่อ่อนมากน้อยลงมาได้ตามระดับชั้นของคนในสังคม คนชั้นสูงจะอยู่ในฐานะที่ทันสมัยและบริโภคนิยมจากความสะดวกสบายได้มากที่สุด ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นในเรื่องของการทำความสะอาดร่างกาย เศรษฐีเมืองไทยและครอบครัวจะมีโอกาสเลือกทำความสะอาดร่างกายได้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการไปอาบน้ำทะเลหรือน้ำรีสอร์ทส่วนตัวที่ภูเก็ตหรือไปอาบน้ำแร่ร้อน ๆ ที่เชียงใหม่ หรือจะอยู่ในกรุงเทพฯ ในคอนโดไฮคลาสครบวงจร เข้าศูนย์ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ (HEALTH CLUB) แล้วไปนั่งอบไอน้ำอยู่ในห้องเขาน้ำ ก็ทำได้ทั้งนั้น ทำกันได้หลายอย่าง ในขณะที่คนอยู่สลัมคลองเตยจะทำได้อย่างเดียว ก็มานั่งกระโจมอกตักน้ำอาบอยู่ข้างโถงและถือขันข้างสะพานทางเดิน เรื่องไปอาบน้ำที่ภูเก็ต เชียงราย หรืออบไอน้ำในห้องเขาน้ำนั้น คนจนเหล่านี้ไม่มีโอกาสสัมผัส แต่ก็รู้สึกว่ามีเพราะเคยเห็นในทีวี ในหนังฝรั่ง เคยเห็นตั้งแต่เมื่อครั้งยังอยู่ที่หมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ดหนุ่มแล้ว

ในแง่ของพื้นที่.....การมองว่าความเจริญได้เข้ากระทบกับผู้คนระดับชั้นต่าง ๆ ในสังคมได้ไม่เท่ากันนั้นยังไม่เพียงพอ เพราะในแง่กายภาพนั้น ถนนหนทาง น้ำ ไฟ ตลอดจนกลิ่นของข้าวสารต่าง ๆ อันเป็นสิ่งของการได้สัมผัสความเจริญนั้น ก็มีสภาพการเข้าถึงได้แตกต่างกันไปในพื้นที่ด้วยกันแต่ในบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑลของเราเอง สมมติว่าเราเกิดเป็นคนที่บินดูบ้านดูเมืองได้ก็จะเห็นได้ว่า ผืนเมืองหมิ่นที่เรียกว่ากรุงเทพฯ นี้ ยังมีระดับการเข้าถึงความเจริญได้แตกต่างกันไปเป็นอันอย่างมาก หลายแห่งยังอยู่กันเป็นนาเป็นสวน หลายแห่งยังอยู่กันตามกันชอยปลายถนนที่ห่างไกล หลายแห่งอยู่กันอย่างสะดวกครบครันติดต่อกับทั้งโลก ๆ ได้แล้ว ด้วยเหตุนี้นอกจากคนจนที่สลัมคลองเตยที่ไม่เคยมีโอกาสได้พบกับความเจริญของการชำระล้างร่างกายแล้ว คนที่อยู่บ้านสวนทางบางใหญ่แถว ๆ เมืองนนท์ก็ตกที่นั่งเช่นเดียวกัน เพราะคนแถบนี้ล้วนแต่

ภาพเปรียบเทียบการเล่นน้ำที่หัวกระไดศาลาของฝูงสหายเด็กที่บางใหญ่กับการเล่นน้ำของฝูงคนทันสมัย ที่ไม่รู้จักกันในลำคลองวิทยาศาสตร์ของสวนสนุก ที่ทำความสุขมาประคองชีวิตชายให้คนบริโภค

ยังลงแหวกว่ายในลำคลองหรืออ่างอาบน้ำตามหัวกระไดบ้านริมน้ำแบบดั้งเดิมกันไปทั้งนั้น คนบางใหญ่ไม่ใช่คนจนในเมืองเช่นคนคลองเตย แต่อยู่ในพื้นที่ที่ความเจริญคือถนนกับน้ำยังเข้าไปไม่ถึงต่างหาก

สภาพของคนต่างระดับชั้นและคนต่างพื้นที่ที่เข้ารับความเจริญของการอาบน้ำได้ต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ คิดดูแล้วก็จะเห็นได้ว่ายังมีแง่มุมอื่น ๆ ให้มองกันในลักษณะเดียวกันนี้อีกมากมายนัก ยกตัวอย่างเช่น การเลี้ยงดูเด็ก (ชายเลี้ยงหลาน - เสนอเซอร์เลี้ยงลูก) การดูแลผู้สูงอายุ (ลูกหลานดูแล - บ้านบางแคหรือพยาบาลพิเศษ) การคบหากันแคช (เพื่อนในละแวกบ้าน - เพื่อนไกลตัวที่ต้องนัดต้องขึ้นรถไปหา)

การบริโภคซื้อหา (ซื้อจากตลาดปากตรอก - ซื้อจากซูเปอร์มาร์เกต)

การหาความสุขสนานของเด็ก (การโดดเล่นน้ำคลอง - การไปเสียดังค์เล่นน้ำที่สวนสยาม)

การหาความบันเทิงพักผ่อนหย่อนใจ (เที่ยวงานวัด - ไปเที่ยวผับ)

การเดินทาง (การพายเรือของตัวเองด้วยกลัมน้ำเนื้อส่วนตัว - การนั่งรถ ขสมก.)

อาการถกถันไม่เป็นไปในทางเดียวกันของวิถีชีวิตของคนกรุงเทพฯ เช่นนี้มิได้หมายความว่าจะก่อให้เกิดการแบ่งแยกคนกรุงเทพฯ ออกเป็นคนเจริญหรือคนไม่เจริญ โดยเด่นชัด เห็นเป็นกลุ่มเป็นก้อนแต่อย่างใด ตรงกันข้าม คนกรุงเทพฯ ทั้งหมดเป็นล้าน ๆ คนนั้นแต่ละคนจะมีลักษณะและระดับของการปะปนกันของชีวิตที่เจริญหรือไม่เจริญได้อย่างแก่อ่อนและสลับซับซ้อนแตกต่างกันอยู่เป็นอย่างมาก และที่ดูน่ามีนงมากไปกว่านั้นก็คือการที่ผู้คนที่มีส่วนผสมของความเจริญต่าง ๆ นา ๆ กันนี้เข้ามาร่วมใช้เมือง ร่วมกันทำมาหากิน เจอะเจอกันเป็นประจำวัน ยกตัวอย่างเช่น

สาวที่บ้านสวนบางใหญ่อาจจะนุ่งกระโจมอกแบบไทย ๆ อาบน้ำในลำคลองใช้สบู่อเมริกัน แล้วแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าไทยโรงงานญี่ปุ่น เดินทางด้วยเรือหางใช้เครื่องไต้หัวน ขึ้นที่ท่าช้าง แล้วก็นั่งรถเมล์ของเกาหลีเข้าไปทำงานเป็นสาวออฟฟิศทันสมัยที่สี่ลมทำอยู่กับสายการบินแจกใช้คอมพิวเตอร์ของยุโรป พอดตกตอนกลางวันสาวบางใหญ่คนนี้อาจจะไปนั่งกินข้าวเหนียวน้ำคอกจากร้านรถเข็นของแม่ค้าชาวอีสานที่เข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ได้หลายปีแล้ว ตอนนั้นก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สลัมแถวตรอกจันทน์ ส่วนชายแต่งตัวดีเห็น แพค - ลิงค์ ไพล่มาจากกระเป๋ากางเกงที่นั่งอยู่ข้าง ๆ เธอ นั้น เป็นคนไทยมุสลิมเคยทำมาอยู่แถวหัวตะเข้ ซอยอ่อนนุช ตอนนี้ได้ดีเป็นคนสนิทและคนขับรถให้เศรษฐี กำลังนั่งกินกันอยู่ก็มีสาวขาวสวยเข้ามาซื้อส้มตำกับลาบจะเอาไปกินที่บ้าน สาวคนนี้แท้ที่จริงเป็นสาวเหนือเป็นเมียน้อยเสียใหญ่ชื่ ปี - เอ็ม และอยู่คอนโดแถว ๆ นั้นเอง ไม่นานเท่าไรก็มีเด็กหนุ่มผิวขาวร้านแคคกร้านลมท่าทางที่เพิ่งมาจากหัวลำโพงหรือตลาดหมอชิต ใส่กางเกงยีนส์เสื้อยืดสีดำ สะพายกระเป๋าสีแดงเดินผ่านเข้ามา.....เรื่องราวสภาพของคนกรุงอันมากมายหลากหลาย ในภูมิหลังของการมีและได้รับความเจริญ ตลอดจนสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันดังเช่นที่ผมสมมติเล่นเล่ามานี้เอง คือสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้อีกเป็นล้าน ๆ รูปแบบในวันหนึ่งของชีวิตประจำวันในกรุงเทพฯ เมืองที่มีคนต่างชั้นและต่างชนิดเข้าคลุกอยู่ด้วยกันได้อย่างแปลกประหลาดเป็นที่สุด

หลังจากที่ได้เสนอแนวความคิดความเข้าใจที่ผมเห็นลักษณะรวม ๆ ของคนกรุงเทพฯ ว่าเป็นอย่างไรไปแล้ว คำถามที่ตามมาก็คือคำถามที่ว่าปรากฏการณ์ที่มองเห็นกันอย่างกว้าง ๆ ไปแล้วนี้จะลงแยกแยะให้เห็นเป็นระบบและเป็นการละเอียดลงไปได้หรือไม่ว่าชีวิตของคนกรุงเทพฯ ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับบ้านช่อง ระดับละแวกบ้าน ระดับชุมชน และระดับชีวิตสาธารณะนั้นจะมีลักษณะ มีแง่มุมให้วิเคราะห์ได้อย่างไรกันอีก

บทเวยะ :

ชีวิตในมหานครสมัยใหม่

ในการเขียนเรื่องซึ่งมีความซับซ้อน มีเหตุและปัจจัยเป็นหลายชั้นหลายเชิงนั้น ในบางครั้งก็จำเป็นต้องมีการขอลานอกเพื่อเวยะเขียนเรื่องราว บางสิ่งบางอย่างให้ทราบไว้เป็นพื้นฐานกันไว้ก่อน ด้วยเหตุเช่นว่านี้ก่อนที่จะเข้าสู่เรื่องของสภาพชีวิตในแวดวงต่าง ๆ ของคนกรุงเทพฯ นั้น ผมจะขออนุญาตท่านผู้อ่านเขียนบทเวยะ (EXCURSION) ว่าด้วยเรื่องของชีวิตในมหานครสมัยใหม่โดยทั่ว ๆ ไปไว้พอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

สภาพของชีวิตในสังคมสมัยใหม่

เมื่อพูดถึงการเข้าสู่ความทันสมัยของสังคมในปัจจุบันนี้นั้นผมเห็นว่าเราจะหมายถึงการสามตัวเข้าด้วยกันของปรากฏการณ์หลายลักษณะคือ

๑. การแบ่งงานหรือการเสนอขายการเอาดีเฉพาะอย่างของสมาชิกแต่ละคน

สังคมทันสมัยที่เต็มไปด้วยประสิทธิภาพของการผลิตนั้นย่อมต้องการแยกย้ายเข้าทำงานในระบบในหน้าที่ต่าง ๆ กันให้มากที่สุด สมาชิกในสังคมส่วนใหญ่จะต้องชวนขวายศึกษาเล่าเรียนและหาที่ลงทำงานทำการเป็นการเฉพาะตัว คนในสมัยใหม่จะต้องหาความสามารถหรือความถนัดได้ไว้เป็นการเฉพาะตัวเพื่อเสนอขายรับตำแหน่ง รับอาชีพในตลาดการงาน การแบ่งงานหรือการเอาดีเฉพาะอย่าง (SPECIALIZATION) นี้ เป็นธรรมดาของชีวิตในระบบอุตสาหกรรมที่ถือว่ายิ่งแบ่งยิ่งซอยขบวนการทำงานออกไปเท่าไรผลผลิตหรือความแก่กลางของส่วนรวมก็จะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

๒. การรับเงินเดือนกินเงินประจำจากคนอื่น

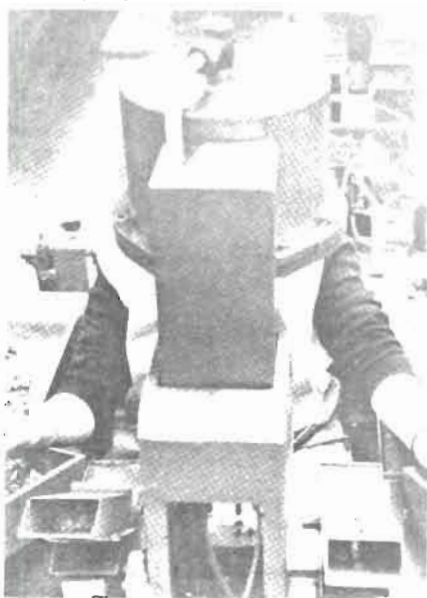
ในสังคมทันสมัยนั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือผู้ประกอบการนั้นจะมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อสมาชิกสังคมส่วนใหญ่แยกย้ายกันแบ่งงานเข้ามาของงานทำ คนส่วนใหญ่ก็จะกลายเป็นคนที่ทำงานเพื่อเป็นการรับจ้างให้ได้เงินจากคนอื่นเท่านั้น ตัวงานที่ทำนั้นทำแล้วจะไปไหนอย่างไรก็ได้ผูกพันแต่อย่างใดเลย

ภาพฝูงผู้รับบนถนนข้อบ่งชี้ในเยอรมัน คนในสังคมเหล่านี้ถูกแบ่งการแบ่งงานให้ทำกันถ้วนหน้า คนแต่ละคนจะต้องหาทางเก่งหรือเอาดีให้มีค่าเฉพาะอย่างเพื่อให้ตนมีค่ามีน้ำหนักในตลาดงาน ทำงานแล้วถึงจะมีเงินมาเดินซื้อของเป็นนักบริโภค ได้อย่างนี้

๓. การพึ่งตลาด

ด้วยเหตุของการทำงานเฉพาะอย่างแลกเอาเงินเดือนจากเจ้าของปัจจัยการผลิตดังกล่าวมาแล้วนั้นจึงเห็นได้ว่าฝูงคนในสมัยใหม่นี้จะเป็นคนที่มีส่วนของการช่วยหรือพึ่งพาตัวเองน้อยมาก เพราะส่วนต้องอาศัยพึ่งพาการซื้อหาในตลาดอยู่ตลอดไป คนในสังคมสมัยใหม่ทั้งหมดจะกลายเป็นเหมือนเฟืองเล็ก ๆ ที่ตายตัวของสังคมสัมพันธ์กับเฟืองหรือสมาชิกคนอื่น ๆ ก็แต่ในเชิงปริมาณของการแลกเปลี่ยนซื้อขายผลงานที่ฝากไว้ในราคาข้าวของซึ่งกันและกันอยู่เท่านั้น

ภาพการแบ่งงานในขบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม ที่แบ่งซอยกันเป็นร้อยแปด ชนิด ทำไปเพื่อให้ได้เงินมาใช้จับจ่ายซื้อหาในส่วนของการบินโลก คนแต่ละคนช่วยตัวเอง ไม่ได้ เลี้ยงตัวเอง ไม่ครบ ต้องพึ่งตลาดกันทั้งนั้น

๔. บริโกลนियัม

สังคมสมัยใหม่นั้นมีชื่อเรียกอยู่ชื่อหนึ่งว่าสังคมบริโกลน ซึ่งจะหมายถึงการที่สมาชิกของสังคมล้วนแต่ต้องทำงานหาเงินเพื่อนำเงินมาซื้อของลูกเดียว คนในสังคมเช่นนี้จึงชินที่จะทำงานเพื่อเงินและชินที่จะมองหรือทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างอย่างเป็นเชิงปริมาณ เป็นราคาหรือเป็นสินค้าซื้อขายได้ไปเสียหมด แรงกระตุ้นของชีวิตจะถูกชักจูงให้หมายถึงการแข่งกันมีแข่งกันซื้อหา การพบตัวเองหรือการนับกันถือกันของคนจะกลายเป็นรูปแบบหรือความมากน้อยของการมีวัตถุไว้บริโภคไปเสียได้ ในสังคมอย่างนี้ การแข่งขันและการโฆษณาสินค้าปลุกความอยากของคนจะเป็นเรื่องขอขาดขาดตายยิ่งปลุกก็ยิ่งอยาก ยิ่งอยากก็ยิ่งขายได้ยิ่งแข่งกันทำงานเศรษฐกิจก็ยิ่งดูว่าเจริญเติบโต ปลูกและล่อล่อนอยู่อย่างนี้ไม่มีวันจบ

๕. การพึ่งพาท้องการหรือสถาบันภายนอก

นอกจากการพึ่งตลาดดังที่กล่าวมาแล้ว คนในสมัยใหม่นั้นยังจะต้องพึ่งพาท้องการหรือสถาบันภายนอกซ้ำเข้าไปอีก การพึ่งครั้งนี้จะหมายถึงการที่หน้าที่หลาย ๆ อย่างที่ครอบครัวหรือชุมชนเคยทำจะถูกถ่ายมาใส่องค์กร หรือสถาบันของรัฐหรือไม่ก็กลายเป็นสินค้าเป็นบริการที่ต้องซื้อหาจากภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการให้การศึกษา เรื่องของการเลี้ยงดู เรื่องของการรักษาสุขภาพ เรื่องของความปลอดภัยในชีวิต เรื่องของโครงสร้างพื้นฐาน น้ำ ไฟ การเดินทาง เป็นต้น

๖. ความเครียดของการแข่งขัน

สังคมสมัยใหม่นั้นถือว่าประสิทธิภาพของการผลิตซึ่งหมายถึงความเจริญหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจนั้นย่อมเกิดจากการแข่งขันเอาเป็นตากระหว่างผู้ผลิตบวกเข้าไปกับการคลั่งซื้อหาของผู้บริโภค หลักการของการแข่งขันระหว่างกิจการนี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในที่สุดแล้วก็ย่อมมาเกิดขึ้นระหว่างคนทำงานด้วยกันด้วยการแข่งขันระดับล่างนี้อาจจะดูว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่เมื่อเกิดขึ้นในท่ามกลางสังคมที่ยึดถือเอาแต่การเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกัน บวกกับสภาพการเปลี่ยนได้ถอดได้ของคนของตำแหน่งงานที่เป็นมาตรฐานไปหมดแล้วนั้นก็กลับทำให้บรรยากาศของการแข่งขันนั้นมีผลกลายเป็นความไม่แน่นอนใจในความมั่นคงของตำแหน่งงานขึ้นทั่วไป เกิดเป็นความเครียดและเป็นการเพิ่มการแข่งขันนั้นให้หนักหนายิ่งขึ้น และที่แ่จะแ่หนักขึ้นเมื่อการมุ่งแข่งขันนี้ถดถอย

มาเป็นความหวังไขของพ่อแม่สมัยใหม่ที่มีต่อทายาทของตน ลูกมนุษย์ในสังคมแข่งขันจะถูกเขี่ยเข้าให้เอาเป็นเอาตายกับการพบความสำเร็จและการเอาชนะในอนาคดในการศึกษาทุกชั้นตอน ความเครียดของชีวิตอันเกิดจากการแข่งขันของผู้ใหญ่คนทำงานจึงถูกถ่ายมากลุมชีวิตและขบวนการสร้างเด็กในที่สุด พุดถึงตรงนี้ผมเชื่อว่าท่านผู้อ่านหลายท่านคงจะทราบหรือเคยอ่านพบมาแล้วว่า เด็กในสังคมผู้ปุ่นซึ่งเป็นสังคมแข่งขัน เป็นสังคมทันสมัยที่สุดในโลกนั้นกลับเป็นเด็กที่มีสถิติการฆ่าตัวตายสูงที่สุดในโลก สภาพเช่นว่านี้จะบอกกล่าวถึงอะไรที่อยู่เบื้องหลังได้

๗. การเฟ้นฟ่านไม่อยู่กับที่

สังคมทันสมัยถือว่าการเกิดขึ้นมาในสังคมของสมาชิกนั้น สมาชิกย่อมจะต้องมีความเสมอภาคในอันที่จะได้โอกาสของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนตามระดับความสามารถของตนด้วย คนจะต้องไม่ถูกผูกมัดให้ติดนิ่งอยู่กับชาติกำเนิดของตนอีกต่อไปเหมือนสมัยก่อน ๆ การได้อันดับหรือการเปลี่ยนแปลงฐานะทางสังคมที่เรียกกันเป็นภาษาฝรั่งว่า SOCIAL MOBILITY นี้ดูกันดี ๆ แล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงอีกลักษณะหนึ่งเกิดควบคู่กันไปคือการที่คนในสังคมจะต้องมีการเฟ้นฟ่าน เปลี่ยนที่ทำงาน เปลี่ยนนิवासถาน เดินทางกันอยู่เป็นประจำ การต้องพลัดที่หรือแยกชีวิตออกไปกระจ่ายในบริเวณที่ห่างกันเช่นนี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะส่งผลให้ชีวิตครอบครัวและชุมชนของคนสมัยใหม่เปลี่ยนไปอย่างสำคัญ

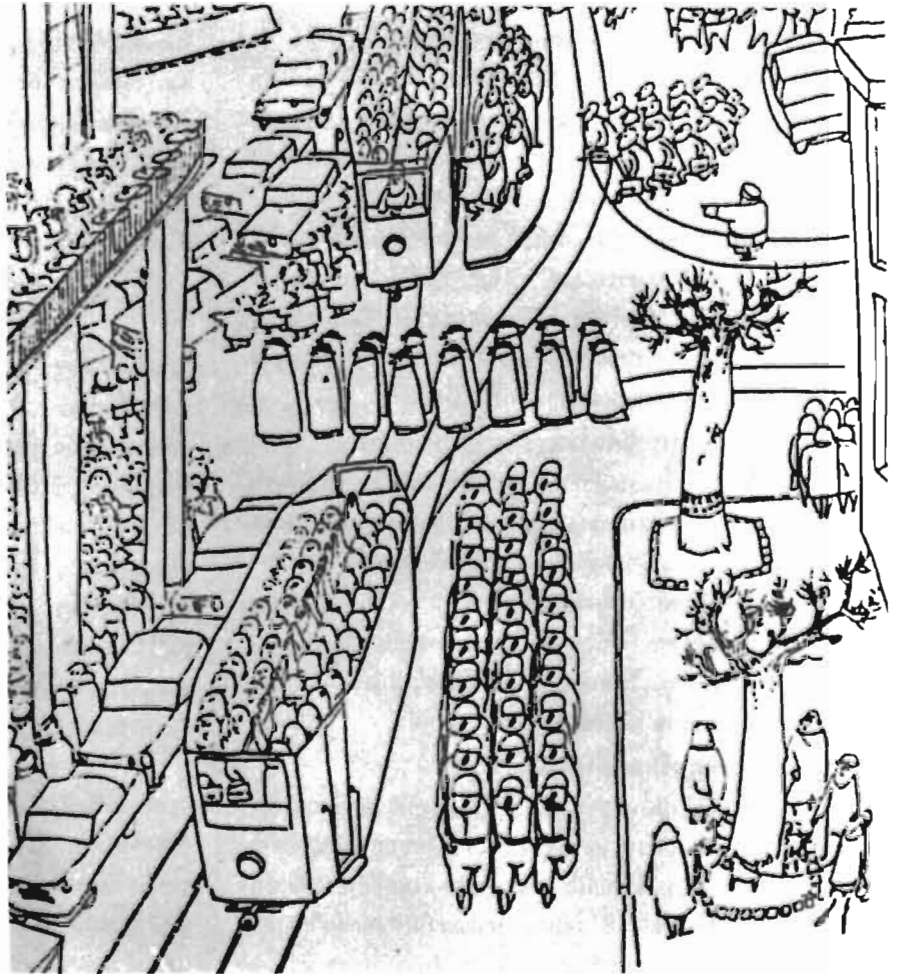
สภาพต่าง ๆ ของชีวิตในสังคมทันสมัยที่ผมว่ามาเป็นที่ยึดขวานนี้ ผมเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องพุดกันไว้ก่อนเพื่อให้เป็นกรอบกว้าง ๆ ซึ่งให้เห็นถึงปัจจัยของสังคมสมัยใหม่ที่จะกระทำเอาด้วยกันในยุคสมัยของตน ปัจจัยชุดแรกนี้จะครบครันและเข้าลงมือปั้นแต่งชีวิตคนในเมืองปัจจุบันได้ก็ต่อเมื่อได้นำมาสอดคล้องประสานกับปัจจัยหรือสภาพแวดล้อมของเมืองสมัยใหม่ที่ล้อมชีวิตคนทั้งหลายเอาอีกทีหนึ่ง

สภาพของชีวิตในเมืองสมัยใหม่

ปัจจัยของชีวิตชุดที่สองอันเกิดจากสภาพแวดล้อมของเมืองสมัยใหม่ที่ต้องกล่าวถึงกันอีกชั้นหนึ่งก่อนที่จะไปพุดถึงชีวิตของคนในมหานครสมัยใหม่ได้ถนัดนั้น พอดีเรียบเรียงเป็นข้อ ๆ เสนอต่อท่านผู้อ่านได้ดังนี้

ภาพการ์ตูนเยอรมัน ต้อเลียนสภาพชีวิตของเมือง
สมัยใหม่ที่แยกแยะกิจกรรม และการใช้อาคาร
ใช้ที่ดินของเมืองออกเป็นกลุ่มเป็นกอง ไปหมด ชีวิต
คนจึงเป็น ผุง ๆ ที่ทำอะไร ๆ เฉพาะอย่าง ไปหมด

๑. การแยกแยะการกระจัดกระจายของชีวิต

เมืองของสังคมที่แบ่งแยกแยะงานกันทำนั้นย่อมหมายถึงการดึงคน
รับจ้างทำงานให้ออกจากบ้าน ออกจากชุมชนให้เดินทางมาทำงานข้างนอก
เป็นประการแรก ขณะเดียวกันงานการข้างนอกนั้นก็จะมีปรากฏตัวเป็นรูปแบบ
อาคารและลักษณะการใช้ที่ดินต่าง ๆ กันออกไป มาถึงตรงนี้ก็มีปัญหาอยู่ว่า
ในเมืองสมัยใหม่นั้นจะมีรูปแบบการวางหรือกระจายตัวอาคารและสภาพการ
ใช้ที่ดินต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

ในความเป็นจริงจะพบว่าการกระจายหรือการกำหนดตัวของกา
รใช้ที่ดินต่าง ๆ ในเมืองสมัยใหม่นั้นจะเป็นไปโดยแยกแยะและห่างไกลกัน
เป็นอย่างยิ่ง ตัวสำคัญนั้นก็คือย่านธุรกิจการค้าสมัยใหม่ที่เอาชนะผู้ราคาที่ดิน
ได้สูงสุดจนเกาะตัวกันอย่างหนาแน่นในใจกลางเมือง ตามด้วยบ้านพักอาศัย
และโรงงานอุตสาหกรรมที่เปราะและออกไปตามชานเมือง ตามด้วยศูนย์
กลางการค้าใหญ่ย่อยที่เกี่ยวคুমเชิงอยู่ในพื้นที่รอบ ๆ เมืองเพื่อคักมนุษย์
นอกเมืองทั้งหลาย ที่กล่าวมานี้ยังเป็นภาพใหญ่ ๆ แต่ในความเป็นจริงนั้นจะ
มีการแบ่งแยกที่ซับซ้อนขึ้นไปอีก คือเนื่องมาจากการแข่งขันจะทำให้กิจการ
ค้าและบริการภายในเมืองหลายชนิดแข่งขันกันแบ่งซอยแยกแยะกิจการ
ให้เฉพาะอย่างและมีขนาดใหญเพื่อรวบรวมลูกค้าเฉพาะตัวและเอาชนะการค้า
ขนาดเล็ก เกิดเป็น “ศูนย์” ต่าง ๆ ขึ้นอีกมากมายภายในเมือง อาทิเช่น
ศูนย์บริการรถยนต์ ศูนย์กีฬา ศูนย์สุขภาพ ศูนย์สนุก ศูนย์เฟอร์นิเจอร์
ศูนย์อาหาร ศูนย์คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ศูนย์ใหญ่ ๆ เฉพาะอย่างเหล่านี้ไม่ต้อง
สงสัยเลยว่าจะช่วยซ้ำให้อาคารแยกแยะกระจัดกระจายของชีวิตคนเมือง

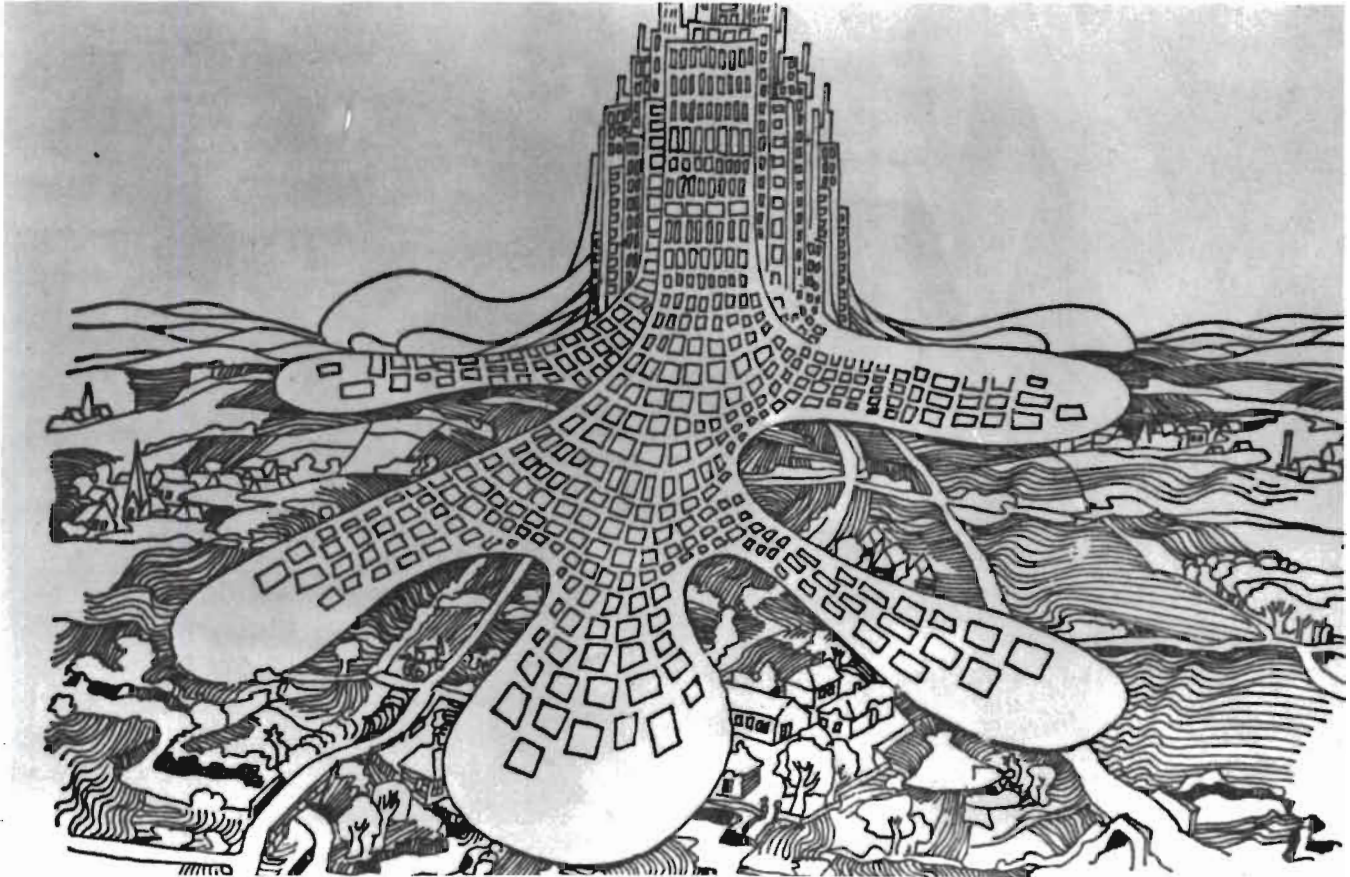
หนักหนาซับซ้อนขึ้นไปอีก

๒. การเดินทางอันมากมาย

อาคารของชีวิตในเมืองสมัยใหม่ข้อที่สองนี้ เห็นได้ว่าเป็นผล
มาจากข้อที่ 1 เพราะด้วยเหตุของการรวมศูนย์และกระจายตัวแยกย้ายไปอยู่
ตามพื้นที่ต่าง ๆ ภายในเมืองของอาคารสถานที่เพื่อประกอบกิจกรรมทั้งหลาย
นั้นในที่สุดแล้วก็ย่อมเป็นการบังคับให้คนเมืองสมัยใหม่กลายเป็นคนที่
วันหนึ่ง ๆ ต้องเดินทางเร่ร่อนวนเวียนไปตามที่ต่าง ๆ อย่างมากมาย สภาพ
การเดินทางทำนองนี้ที่รุนแรงและเห็นเด่นชัดที่สุดก็คือการเดินทางเข้าออก
เมืองทุกเช้าเย็นของเหล่าคนชานเมืองทั้งหลาย คนเมืองที่เร่ร่อนเป็นประจำวัน
เหล่านี้ ฝรั่งเศสเรียกพวกเขาว่า PENDER ซึ่งแปลเป็นไทยก็คงจะแปลได้
ว่าพวกแกว่ง คือแกว่งเข้าแกว่งออกเมืองอยู่ทั้งปีทั้งชาติได้กระมัง

๓. ความรีบเร่งและความสำเร็จรูป

นอกจากการแยกแยะกิจกรรมของชีวิตคนเมืองให้กระจายห่าง
จากกันจนเกิดเป็นการเดินทางอันมากมายแล้ว คิดกันดูดี ๆ ก็จะพบว่า สภาพ
เช่นนี้จะก่อให้เกิดผลตามมาอีกหลายชั้นเชิง อาทิเช่น ด้วยเหตุของการมี
เวลาอันจำกัดในวันหนึ่ง ๆ ยังต้องเสียเวลาให้การเดินทางมากขึ้นเท่าใด
การรีบเร่งหรือความพยายามที่จะทำอะไรให้สำเร็จ ให้ได้มาก ๆ ในช่วงเวลา
หนึ่ง ๆ ก็จะยิ่งมากขึ้น เกิดเป็นการลงทุนทำอะไรประเภทครบวงจร หรือ
เร็วสำเร็จรูปขึ้นมาครอบรับความจำเป็นอย่างนี้ เกิดเป็นระบบเทคนิคการติดต่อ
สื่อสารอันทันสมัยที่ใช้กันให้ว่อนไปหมด และในที่สุดแล้วความจำเป็น
เหล่านี้มัน ไปก็จะกลายมาเป็นนิสัยความเคยชินของคนไปเสียหมด

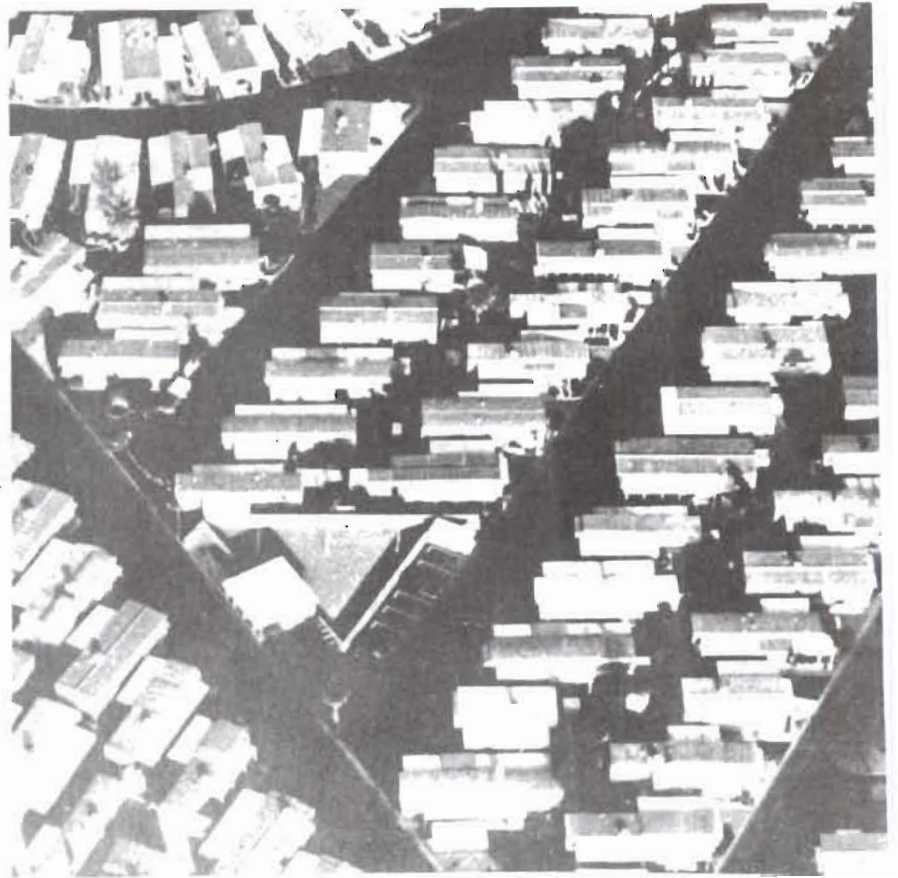
ภาพการ์ตูนฝรั่ง แสดงให้เห็นถึงลักษณะการขยายตัวของเมืองใหม่อย่างชัดเจน ทึกรวมอาคารสูง ๆ ที่ใช้และเอาประโยชน์จากที่ดินราคาแพง จะกระจุกตัว เบียดเสียดกันอยู่ในใจกลางเมือง ในขณะที่บรรดาบ้านพักอาศัยจะไหลบ่า ในแนววนออกมาคลุมพื้นที่ชานเมือง ไปรอบทิศพร้อม ๆ กับการโตแบบนี้ เมืองจะเกิดการแยกแยะการใช้เมืองต่าง ๆ ตามกันขึ้นมาด้วยสภาพเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดการใช้รถและการเดินทางอย่างมากมาย เกิดรถติดอยู่เป็นประจำ

๔. เมืองสำหรับรถยนต์

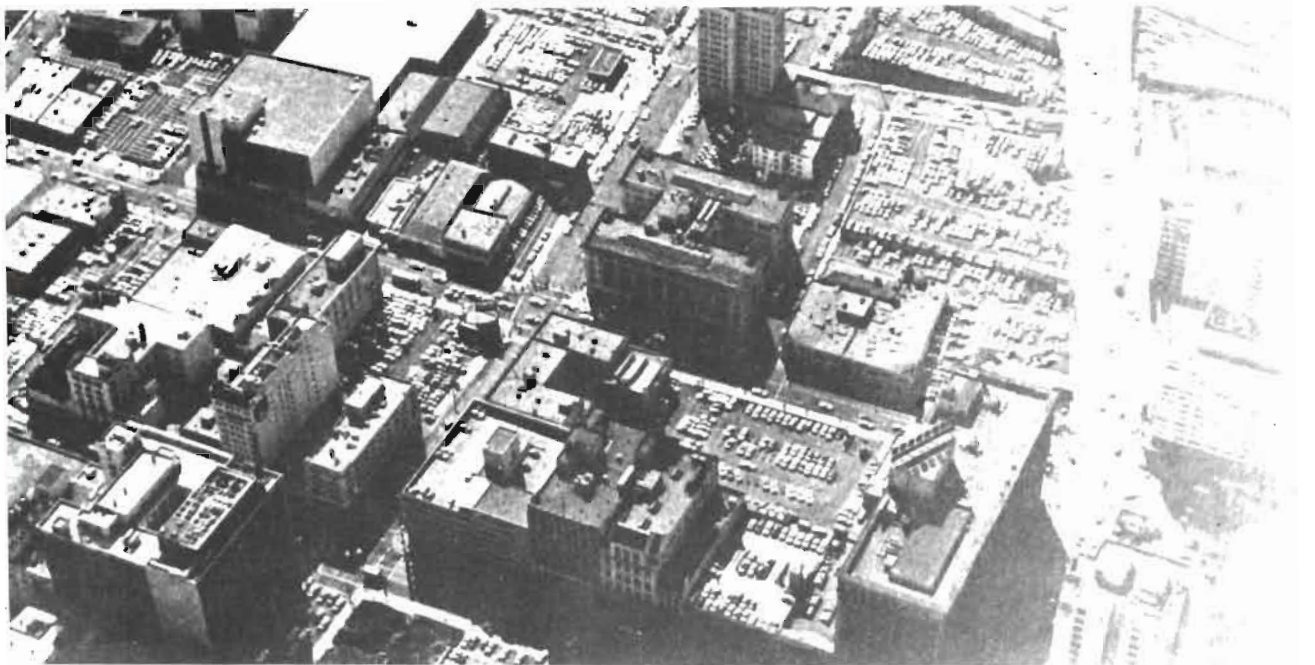
พร้อม ๆ กับรูปแบบของชีวิตและกิจกรรมที่ต้องสำเร็จรูปหรือรวมศูนย์ครบวงจรดังกล่าวมาแล้วนั้น สิ่งซึ่งขาดไม่ได้ก็คือการต้องมีการพ่นพ้านของคนใช้รถยนต์หรือพาหนะส่วนตัวเป็นจำนวนมากมาย การมาถึงของฝูงกระป๋องและเจ้าของนักเดินทางเหล่านี้เมื่อมาแล้วก็ได้มาเฉย ๆ แต่จะส่งผลให้มีการบังคับแตกต่าง ร่างกาย อองคาพวยพองเมืองไว้รับกับการใช้รถต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย โครงการถนน ทางด่วน การขยายตัดตรอกชอกชอยจะเข้าสอด เข้าแทรก พื้นที่ของเมืองเป็นการใหญ่ ที่จอดรถ อาคารหลายประเภท ชนิดของธุรกิจหลายอย่างจะเกิดขึ้นมาเพื่อรับการใช้รถเหล่านี้สภาพเช่นนี้จะช่วยกันส่งผลในที่สุดให้เมืองสมัยใหม่นั้นกลายเป็นเมืองที่ใช้ได้ก็ด้วยการใช้รถเท่านั้น เมืองจะกลายเป็นเมืองที่ออกแบบขึ้นมาเพื่อรถไม่ใช่เพื่อคนคนจะต้องพึ่งพารถและการเดินทางอย่างหมดตัวถ้าหากต้องการจะดำเนินชีวิตในเมืองให้รอดไปได้

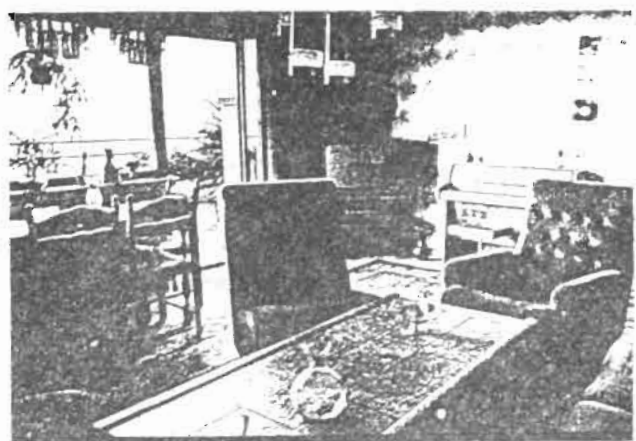
๕. ชีวิตประจำวันในเมืองที่เต็มไปด้วยการใช้และพึ่งพาเทคนิคเต็มตัว

ทั้งความจำเป็นในการติดต่อสื่อสารคมนาคม ทั้งการใช้รถและปั่นแต่งเมืองเพื่อรับรถ เมื่อบวกกับชีวิตทันสมัยในบ้าน ในที่ทำงานที่เต็มไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ต่าง ๆ แล้วก็จะเห็นได้ว่า ในที่สุดชีวิตประจำวันของคนสมัยใหม่ในเมืองทันสมัยนั้นจะเป็นเรื่องที่ถูกควบคุม บังคับ และทำให้พึ่งพาระบบเทคนิคทั้งหลายโดยสิ้นเชิง กิจกรรมการเดินทาง การติดต่อเกี่ยวข้อง การซื้อหา การทำงาน การบริโภค จะเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องกับการใช้และพึ่งระบบเทคนิคไปเสียหมด สภาพอย่างนั้นมองในแง่สังคมแล้วจะมีเหลี่ยมให้คิดได้ว่า จะส่งผลให้การพบปะของคนในเมืองใหญ่ ๆ จะน้อยลงและเปลี่ยนรูปแบบไปโดยสิ้นเชิง เพราะคนจะไม่จำเป็นต้องติดต่อดกกลงหรือลงไม้ลงมือให้กันโดยตรง ๆ ระหว่างกัน ๆ อีกต่อไปแล้ว ความ

สามปรากฏการณ์ของเหตุการณ์เดียวกันของสภาพการเป็นเมืองของมหานคร ลอสแอนเจลิส ภาพเมืองส่วนคาวินท์วอนแสดงให้เห็นถึงอาคารธุรกิจการค้าสูง ๆ ที่ถูกเข้าจู่โจมโดยรถยนต์จำนวนมหาศาล พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ทำงานสำคัญ ของเมืองทั้งหมด พื้นที่ผิวเพื่อการจราจรนั้นเห็นได้ว่าจะมากกว่า ๖๐ ชั้นไปแล้ว ไกลออกมารอบ ๆ นั่นก็คือบรรดาบ้านพักอาศัยชานเมืองต่าง ๆ นครแห่งนี้ มีพื้นที่กว่า ๔๐๐๐ ตารางกิโลเมตร มีประชากร ๘.๕ ล้านคน เป็นเมืองที่พึ่งและใช้รถกันอย่างหมดตัว

ภาพชุด ตั้งใจจะแสดงให้เห็นถึงการแยก งานแยก การผลิตออกจากบ้านและ ครอบครัว ครอบครัวสมัยใหม่จะถูกล้อมและจะถูกทำให้เป็นหน่วยบริโภคถูกเคี้ยว เป็ครอบครัวเคี้ยวมีคนสองรุ่น

ริบเร่ง การแข่งขัน การแยกแยะ และการใช้เทคนิคเพื่อประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุด (RATIONALIZATION) จึงช่วยกันกลับมาส่งผลทำให้ชีวิตสังคมในเมืองแห่งแสงไม่เป็ด้านเดียว และสำเร็จรูปตามไปอีกที่หนึ่ง

๖. ชีวิตฝูงในเมือง

ชีวิตในสังคมและในเมืองสมัยใหม่นั้น จะพบกับสภาพของชีวิตอีกประการหนึ่งที่คงจะเรียกเป็นไทยได้ว่า “การทำให้เป็นฝูง” ในแง่การเข้าใช้เมือง เนื่องจากการแยกแยะกิจกรรมบนพื้นที่ออกเป็นชุด ออกเป็นฝูงใหญ่ ๆ ก็จะเป็นสาเหตุให้เกิดกิจกรรมชนิดเดียวกัน บนพื้นที่และในเวลาเดียวกันขนาดหนัก ๆ ขึ้นตามกันไป อาทิเช่น การเดินทาง การทำงาน การบริโภค การพักผ่อน เป็นต้น สภาพเช่นนี้ถ้ามองให้ลึกลงไปอีกจะเห็นว่าเกิดจากการแบ่งซอยคนออกเป็นผู้บริโภคชนิดต่าง ๆ ด้วย เด็กจะถูกดึงมาซื้อสินค้าหรือความสนุกสนานของเด็ก มาเที่ยวสวนสนุกสุดมหัศจรรย์ วิจัยจะถูกดึงมาฟังคอนเสิร์ตมหาภัย ผู้ใหญ่มีตั้งจะถูกดึงมารวมกันในศูนย์เริงรมย์เป็นต้น สภาพของการแยกชีวิต แยกคนออกมาเป็นผู้บริโภคฝูงใหญ่ ๆ เช่นนี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่า จะส่งผลอย่างสำคัญต่อชีวิตบ้าน ชุมชนตลอดจนชีวิตสาธารณะในเมืองอย่างสำคัญ อันจะได้กล่าวกันต่อไปในภายหน้า

๑. ความสนใจและความผูกพันที่เหนือท้องถิ่น

คนในสังคมและในเมืองสมัยใหม่นั้น เนื่องจากมีรูปแบบของชีวิตที่มีความผูกพันและการเดินทางที่กระจัดกระจายได้ไปทั่ว บวกกับผลประโยชน์และความสนใจที่ข้ามไปถึงระดับรัฐและสังคม ก็ย่อมจะทำให้คนสมัยใหม่เหล่านี้ มีความสนใจและความผูกพันกับชีวิตและเหตุการณ์ในบริเวณใกล้ตัวที่แผ่วเบาลง การพักผ่อน การสังสรรค์ การแสดงออกของความคิดทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม จะข้ามไปเกิดในระดับเหนือ ๆ หรือไปฝากฝังไว้ในสื่อสารมวลชน เช่นในหน้าหนังสือพิมพ์ และจอทีวีไปเสียสิ้น

๘. ระบบการบริหารเมืองที่ใหญ่โตและซับซ้อนขึ้น

ทุกขณะ

สภาพของชีวิตในมหานครสมัยใหม่ประการสุดท้ายที่ผมจะขอยกมากล่าวถึงในที่นี้ก็คือ การเติบโต และซับซ้อนขึ้นมาเป็นอย่างมากของระบบการบริหารและดูแลเมือง สภาพอย่างนี้เป็นเรื่องเห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องที่ต้องเกิดขึ้น เพราะยิ่งถ้าผู้คนต่างแบ่งแยกงาน แบ่งแยกชีวิตและการใช้พื้นที่ในเมือง ฟังพาและใช้ระบบเทคนิคมากขึ้นเท่าไร ความซับซ้อนของกิจกรรมภายในเมือง ของผลประโยชน์ ของการใช้อาคารและที่ดินรวมทั้งระบบการให้บริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ก็จะต้องเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เมืองสมัยใหม่ที่ใหญ่และสุดซับซ้อนในทุก ๆ เจริญขึ้นย่อมจะ

เต็มไปด้วยการวางแผน การบริหารจัดการที่ซับซ้อนและขาดไม่ได้เลย คนเมืองทั้งหมดจะต้องตกที่นั่งของการเป็นผู้รับบริการและถูกบริหารอย่าง หลีกเลียงไม่พ้น เรื่องของความจำเป็นเฉพาะท้องถิ่น เฉพาะชุมชน จะเป็นเรื่อง แข็งแรงยากและต้องหลบหรือพ่ายแพ้ต่อการบริหารหรือการตัดสินใจจาก ส่วนกลางเสมอ

หลังจากที่ได้ร่างปัจจัยของชีวิตทั้งในวงใหญ่คือสังคม และใน วงเล็กคือเมืองไว้พอเป็นแนวทางแล้ว ตัดจากนี้ไปก็จะถึงเรื่องของสภาพ ของชีวิตในเมืองที่ผมจะขอแยกกล่าวเป็นสามระดับสามแวดวงด้วยกันคือ ระดับบ้าน และครอบครัวในระดับหนึ่ง ระดับชุมชนอีกระดับหนึ่งและระดับ ชีวิตสาธารณะในเมืองเป็นระดับสุดท้าย

ชีวิตบ้านและครอบครัวของคนในเมืองและสังคม สมัยใหม่

บ้านและครอบครัวของคนในเมืองสมัยนี้มีเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสภาพในอดีตจะเห็นได้ว่า จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญอยู่หลาย ประการคือ

๑. การเปลี่ยนขนาดและโครงสร้างของครอบครัว

ครอบครัวในสมัยใหม่จะเป็นครอบครัวที่เรียกกันว่า ครอบครัวเดี่ยว (NUCLEAR FAMILY) คือเป็นครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นคนสองวัย คือพ่อแม่กับลูก ๆ เป็นพื้น เหตุที่เป็นดังนี้สาเหตุหลักก็คือการล่วงเข้าสู่ชีวิต อุตสาหกรรมของสังคมที่ครอบครัวส่วนใหญ่เข้ามากลายเป็นคนเมืองไม่มี ปัจจัยการผลิตต้องไปหากินรับเงินเดือนนอกบ้าน จนการช่วยกันอยู่ ช่วย กันทำ ช่วยกันหากินของคนหลายรุ่นหลายวัยในครอบครัวกลายเป็นอดีต และความไม่จำเป็นไป

๒. การเปลี่ยนหน้าที่ของครอบครัว

พร้อม ๆ กับการเปลี่ยนชนิดและโครงสร้างของครอบครัวนั้น สภาพที่เกาเดติดกันมาก็คือการเปลี่ยนหน้าที่ครอบครัวสมัยใหม่จะเป็น ครอบครัวที่สูญเสียหน้าที่ในเชิงของการเป็นหน่วยการผลิตไปเสียแทบ หมดแล้ว จะเหลืออยู่ที่แค่การเป็นหน่วยของการบริโภค ซื่อหา พึ่งตลาด ภายนอกโดยสิ้นเชิง ความจำเป็นแทบทุกอย่างในชีวิตประจำวัน ต้องพึ่งพา หรือบังคับได้ก็แต่ด้วยการใช้เงินไปซื้อหาเอาทั้งสิ้น แม้กระทั่งงานที่อยู่อาศัย ก็กลายเป็นสินค้าที่ต้องไปเช่า ไปซื้อหาจากระบบอุตสาหกรรมมาอยู่อย่าง

สำเร็จรูปกันขึ้นทุกที นอกจากการพึ่งตลาดแล้ว ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ ช่วยซ้ำเข้ามาอีกก็คือการที่หน้าที่ของครอบครัวหลายประการ จะต้องถูก องค์กรหรือสถาบันภายนอกมาเบียดรับเอาไป อาทิเช่น การดูแลรักษาซึ่งกัน และกัน การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน ที่ครอบครัวจะต้องเสียให้แก่ สถานอนุบาล สถานธนาอนุบาล บ้านคนชรา โรงเรียน โรงพยาบาล ตลอดจนการประกัน ทุกประเภท เป็นต้น

๓. การใช้เทคนิคและการพึ่งพา

เช่นเดียวกับชีวิตในเมืองสมัยใหม่ ชีวิตประจำวันในครอบครัว ในบ้านสมัยนี้นั้นจะพบกับสภาพของการใช้และพึ่งพาเทคนิคมากขึ้นทุกที ทั้งนี้ก็เป็นเพราะการเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีสมาชิกน้อย พึ่งภายนอกและ ใช้เวลาภายนอกมาก แม้บ้านเองก็อาจจำเป็นต้องเป็นคนทำงาน อีกทั้ง เครื่องอำนวยความสะดวกในตลาดข้างนอกก็แข่งกันขยันนำลายน่าซื้อหา เหตุผลทั้งหมดนี้จะช่วยประกอบกันให้การทำงานในบ้านจะเหลือน้อยลงเท่าที่ จำเป็น และถูกทำให้เบาแรงกินเวลาน้อยที่สุดด้วยเครื่องไฟฟ้าต่าง ๆ ที่ เหลื่อนั้นให้เป็นที่ว่างของเครื่องอำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ เสียให้หมด

๔. การไม่อยู่กับที่ของครอบครัว

ครอบครัวของคนสมัยใหม่นั้นนอกจากจะเล็กแล้วยังจะพบกับ การเปลี่ยนแปลงไม่คงที่อยู่เสมอ ในประการแรกนั้นอาจจะเป็นความจำเป็น ของการต้องโยกย้ายอันเนื่องมาจากการได้งานใหม่ในเมืองอื่น ประการที่สอง อาจจะเป็นการเปลี่ยนบ้านเพราะฐานะที่ดีขึ้น หรือเป็นเพราะความเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากวงจรชีวิตของครอบครัวเอง โดยจะเริ่มตั้งแต่การอยู่คนเดียว เป็นคนโสด การมีครอบครัว มีลูก การมีลูกที่โตจนได้ที่เรียน หรือได้งาน ในที่อื่นจนห่างหรือพ้นออกไป การย้ายมาอยู่กับสองคนหรือคนเดียวของ พ่อแม่ที่ชราอีกครั้ง การเปลี่ยนหมุนเช่นนี้จะทำให้ครอบครัวสมัยใหม่จำเป็นต้องโยกย้ายหาเปลือก หาบ้านใหม่อยู่เสมอ อีกทั้งหน้าที่และบรรยากาศ ของชีวิตครอบครัวก็จะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ การอยู่ติดที่และหมุนวนครบหน้า ครบวัยของครอบครัวเช่นแต่ก่อนจะเป็นเรื่องกระพรวนกระแพร่งหายากขึ้น ทุกวัน

๕. ความผูกพันระหว่างคนในครอบครัวที่เปลี่ยนไป

ในประการสุดท้ายนี้ก็จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งตลาด การ พึ่งระบบสังคมภายนอก การพึ่งและใช้เทคนิคในชีวิตบ้าน ตลอดจนการต้อง เปลี่ยนสภาพไปเรื่อย ๆ ของครอบครัวนั้นล้วนเป็นเรื่องที่จะทำให้กิจกรรม

ภาพมาตรฐานของกลุ่มที่พักอาศัยในเยอรมัน กลุ่มอาคารและสภาพการ ดำเนินชีวิตของผู้คนในแถบนี้ ไม่อาจอำนวยความสะดวกให้เกิดชีวิตชุมชนที่มีสีสันขึ้นมาได้โดย วัฒนธรรมไทย ๒๐

ชีวิตของสมาชิกครอบครัวแต่ละคนห่างและไม่ผูกมัดกันมากขึ้น การแบ่งงาน การรับผิดชอบและโอกาสที่จะต้องทำอะไรให้กันในเชิงน้ำใจจะน้อยลง และยิ่งเมื่อพิจารณาให้เห็นว่าชีวิตของคนเมืองสมัยใหม่นั้น จะมีเวลาให้บ้าน ได้น้อยมาก มีความสนใจภายนอกเข้ามาทับหนังสือพิมพ์ ที่ทีวี มีการชักจูง คนหลาย ๆ วยออกไปบริโภคเรื่องราวเฉพาะวัยภายนอก มีเพื่อนมีกลุ่มฝูง ที่อยู่ไกล ทั้งหมดนี้ก็จะยิ่งช่วยให้ชีวิตบ้านและความผูกพันระหว่างสมาชิก ด้วยกันนั้นยิ่งแผ่วเบาลงไปอีก

ชีวิตชุมชนในเมืองและสังคมสมัยใหม่

เช่นเดียวกับสภาพการที่ปรากฏกับชีวิตบ้านและครอบครัว ชีวิต ชุมชนในเมืองสมัยใหม่จะพบกับการอ่อนกำลังและสูญเสียหน้าที่กับความ- หมายเช่นเดียวกัน การไม่อยู่ติดที่ได้ของครอบครัว การมีเวลาชีวิตในละแวก บ้านที่น้อยลง กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหนือท้องถิ่นมีน้ำหนัก และแผ่กระจายไปได้ทั่วเพราะการมีและใช้รถของคน การเกิดขึ้นของศูนย์ ใหญ่ ๆ ที่รับรถต่าง ๆ การตั้งและแยกคนอายุต่าง ๆ ออกไปรวมบริโภค ภายนอกเสียให้หมด ปัจจัยทั้งหมดนั้นนอกจากจะช่วยให้ชุมชนและ ละแวกบ้านขาดคนมาใช้มาพึ่งพา มาพบปะกันแล้วในทางกลับกัน ใน บริเวณชุมชนซึ่งเคยติดเคมีชีวิตก็จะพบกับความซบเซาตามลงไปด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจนที่สุดก็คือการเลิกร้างกันไปของบรรดาตลาดสด หรือร้านรวงใกล้บ้าน อันเกิดมาจากการเสียลูกค้าให้ศูนย์การค้าภายนอก กล่าวโดยสรุปแล้วอาจสรุปไปได้ว่าสภาพชีวิตชุมชนในเมืองสมัยใหม่นั้น จะถูกคุกคามด้วยความเหงาอ้าง ชาติไร้ซึ่งความคึกคัก ความมากมายและ หลากหลายของชีวิตเป็นอย่างมาก สภาพดังกล่าวนี้อาจจะค่อนข้างดูแปลก แยกกับความรู้สึกของผู้คนที่อยู่ในกรุงเทพฯ นครที่เต็มไปด้วยความ เคลื่อนไหวและความยุ่งเหยิง แต่สภาพเช่นนี้ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเต็มรูปจริง ๆ ในบ้านเมืองของสังคมอุตสาหกรรม ในบ้านเรานั้นสังเกตดูดี ๆ ก็จะพบว่า กำลังเกิดและทวีความรุนแรงขึ้น แต่เพราะยังอยู่ในช่วงเปลี่ยนแปลงจึง มักจะพิกัดและปะปนกับสภาพชีวิตอื่น ๆ อันหลากหลายของคนกรุงเทพฯ

ชีวิตสาธารณะในเมืองและสังคมสมัยใหม่

เมื่อนั้นย่อมหมายถึงการชุมนุมอยู่ร่วมที่ร่วมเวลากันของคน เป็นแสนเป็นล้าน ที่ทำมาหากินกันไปต่าง ๆ นา ๆ โดยไม่รู้จักหน้าค่าตากัน คนเมืองจำนวนมากจะหมายถึงคนที่นอกจากจะมากมายแล้วยังหลากหลาย ด้วยฐานะอาชีพ ความคิดความอ่าน ผลประโยชน์และวิถีชีวิต สภาพของ ความหลากหลายและแปลกหน้าแปลกตาของชีวิตเช่นนี้เอง คือธรรมชาติ ของชีวิตเมือง ซึ่งจะก่อให้เกิดชั้นเชิงและบรรยากาศบนพื้นที่เมืองขึ้นได้ หลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นบริเวณส่วนตัวในบ้าน ละแวกบ้านของคนใกล้เคียง ที่รู้จักมักคุ้นกัน บริเวณชุมชนที่ไกลออกไปซึ่งมีความก้ำกึ่งกันของความ คั่นเคยและการปรากฏตัวของคนแปลกหน้า มาจนถึงบริเวณสาธารณะในเมือง ระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป้ายรถเมล์ใหญ่หน่อย ตลาดย่านจอแจทั้งหลาย ถนนหนทางหลายขนาด สวนสาธารณะต่าง ๆ จนกระทั่งถึงลานหรือสนาม ของเมืองขนาดใหญ่เช่นสนามหลวงไปเลย เมื่อลองมองกันเป็นภาพรวม อย่างนี้จึงเห็นได้ว่า ชีวิตเมืองที่มีคุณภาพนั้นก็คือการอยู่พร้อมหน้ากันของ ย่านและบริเวณต่าง ๆ ภายในเมือง ที่คนเมืองจะเลือกอยู่เลือกใช้ มีความ หลากหลายของบรรยากาศ คือสภาพของสถานที่และพฤติกรรมทางสังคม ที่ให้ประสบการณ์ชีวิตได้อย่างมีรสชาติ ไล่ไปได้ตั้งแต่ละแวกบ้านที่เป็น กันเองคึกคักแต่ก็ตามสบายในหมู่คนไม่กี่คน ไปจนถึงชีวิตสาธารณะภายนอก ที่แปลกหน้าแปลกตาแต่ก็เต็มไปด้วยชีวิตและกิจกรรมที่น่าสนใจ เป็นที่ ๆ

คนหลายลักษณะจะได้พบปะแลกเปลี่ยนหรือรับเอาความเป็นไปของชีวิต ส่วนรวมมารู้จัก สภาพการลดหลั่นของชีวิตหลายลักษณะเช่นนี้หาไม่ได้ใน ชีวิตชนบทและเป็นเสน่ห์ของชีวิตเมืองตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว

อย่างไรก็ตามเมื่อย้อนมาพูดถึงเมืองสมัยใหม่เราจะพบว่า พร้อม ๆ กับการสูญเสียบรรยากาศของบ้านและละแวกใกล้เคียง และชุมชนนั้น ใน ส่วนของชีวิตสาธารณะเองก็จะพบกับการแผ่วถ่วงไปด้วย ในประการแรก นั้นจะพบว่าเมืองสมัยใหม่จะเต็มไปด้วยสภาพของพื้นที่ที่เป็นกลางไม่มี ความหมายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ผิวการจราจรทุกประเภท บริเวณโรงงาน และตึกสูงที่ผู้คนหลบในไม่ออกมาพบปะกับภายนอก พื้นที่เหล่านี้ยังมีมาก เมืองก็ยังร้างลงเหงาลง ประการที่สองจะเป็นเพราะเหตุเช่นที่เพิ่มเคยได้ กล่าวถึงไว้แล้ว คือเป็นเรื่องของการที่ความสนใจและความผูกพันของคน จะเลยผ่านครอบครัว ผ่านชุมชน ผ่านเมืองออกไป

ผ่านไปฝากในเรื่องราวในทีวีและหนังสือพิมพ์ไปเสียหมด จนโอกาสที่คนจะพบจะได้พูดคุยเรื่องของตัวเองจริง ๆ หมดไป ประการสุดท้าย จะพบว่าถึงแม้ผู้คนในมหานครสมัยใหม่จะยังมีโอกาสของการอยู่ใกล้กัน มาก ๆ ก็จริง แต่โอกาสของการพร้อมหน้ากันเหล่านี้มักเกิดขึ้นในบรรยากาศ ของการบริโภคอย่างไม่สนใจซึ่งกันและกันทั้งสิ้น สภาพอย่างนี้ถือไม่ได้ว่า มีความหมายในทางสังคมที่คืออะไร เพราะล้วนเป็นการพบปะที่ว่างเปล่าไป เสียทั้งสิ้น

จากเนื้อความเรื่องชีวิตในมหานครสมัยใหม่ที่ผมว่ามาเป็นที่ ยึดยวนี้ ท่านผู้อ่านหลายท่านอาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัวไม่สำคัญเพราะ เห็นว่าเป็นเรื่องของฝรั่งทั้งนั้น ไม่เห็นเป็นเรื่องของคนไทย หรือเรื่องของ ชีวิตคนกรุงเทพฯ สักที ความข้อนี้ผมคิดว่าคงต้องชี้กันให้เห็นเสียก่อนว่า ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ จะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม การพัฒนาเมืองหรือ พัฒนาสังคมของไทยเรานั้น พุคกันว่าเราเจริญไปลอย ๆ แต่จริง ๆ แล้วเรา กำลังเดินตามกันฝรั่งเป๊ะ เรากำลังสมทานรับเอาวิถีชีวิตของฝรั่งที่ผมพยายาม ชี้ให้เห็นมาแล้วนั้นมาใช้ในตัวในทุกประการ ด้วยเหตุดังกล่าวการจะตั้งหลัก พินิจหาสัญลักษณ์ชีวิตของเราเองในปัจจุบัน การรู้จักชีวิตทันสมัยของฝรั่ง ไว้ก่อนจึงเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสำคัญนั้นอยู่ที่เมื่อรู้จักแล้วจึงค่อย ย้อนมาว่าความทันสมัยเหล่านี้เข้ามาพบปะมาป็นมาเปลี่ยนชีวิตของคนใน สังคมเราโดยเฉพาะกรุงเทพฯ ศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย อย่างไรกันบ้าง และนับจากนี้ไป นี่คือเรื่องที่จะได้พูดถึง

สภาพของชีวิต ในกรุงเทพมหานคร

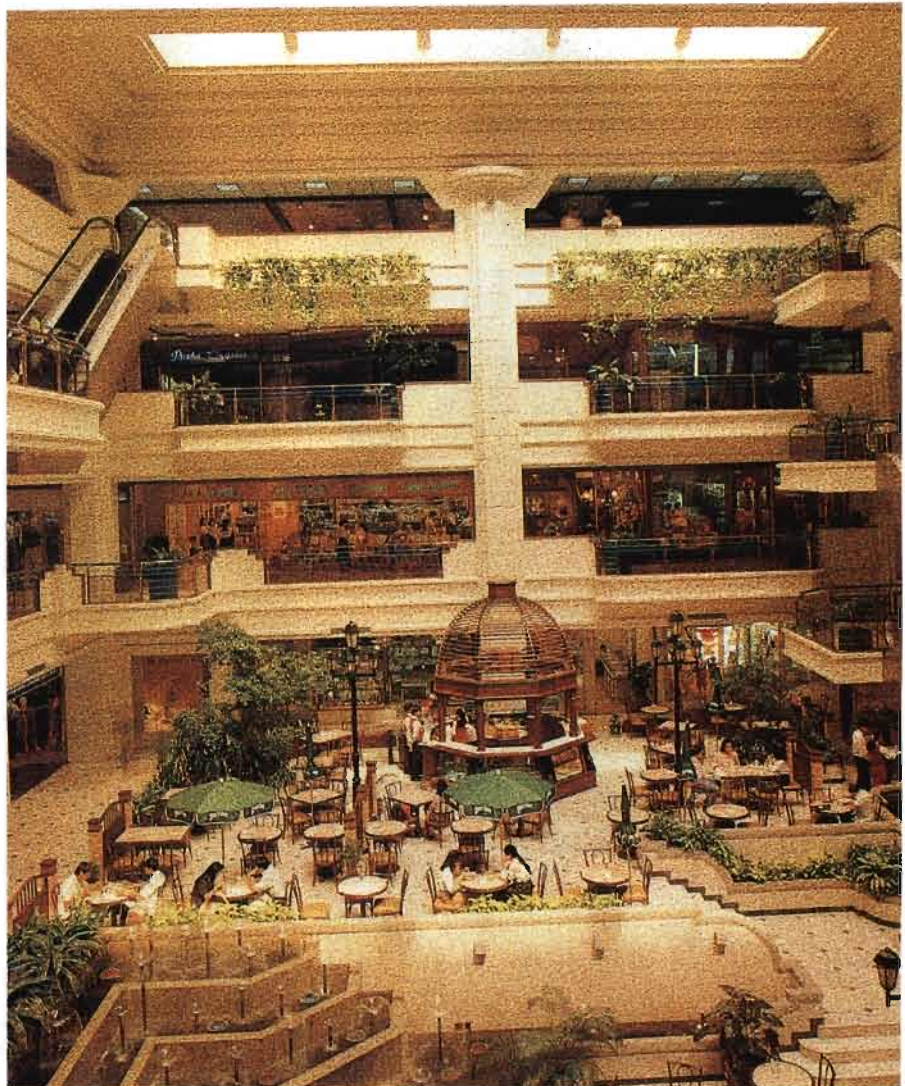
ถ้ามายังถึงเรื่องของลักษณะชีวิตของคนในกรุงเทพฯ ตามที่ผม ได้เคยชี้ให้เห็นถึงชีวิตของคนในกรุงเทพฯ ที่มีโอกาสได้พบความเจริญ ได้ต่าง ๆ กันจนเกิดเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างชนิดและมีความหลากหลายปนเป ผสมกันจนยุ่งไปหมดแล้วนั้น อาศัยแง่คิดเช่นที่ว่ามานี้มาบวกมาร่วมพิจารณา กับเรื่องชีวิตในมหานครสมัยใหม่ที่ผ่านมา เราจะพบว่าชีวิตในระยะ ต่าง ๆ ของคนกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นชีวิตบ้านและครอบครัว ละแวกบ้าน และชุมชน รวมทั้งชีวิตสาธารณะล้วนต่างรับอาการของการต่างชนิดต่าง ประเภทและผสมปนเปของคนกรุงเทพฯ มาใส่ตัวทั้งสิ้น เพื่อเป็นการประหยัด เวลาและทั้งได้ความรู้สึก การบรรยายทั้งหมดต่อจากนี้ไป ผมจะได้อาศัย รูปภาพ และการบรรยายประกอบสั้น ๆ เป็นชุด ๆ เป็นตอน ๆ โดยจะเริ่ม ที่ลักษณะชีวิตทันสมัยในกรุงเทพฯ ทั้งหมดก่อน

ชีวิตในสังคมสมัยใหม่ของคนกรุงเทพฯ.....ปรากฏการณ์ของชีวิตในสังคม สมัยใหม่ที่ผมเคยกล่าวไปแล้ว เห็นว่าพบได้ชัดเจนในกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็น การกลายเป็นมนุษย์ที่แข่งขันแย่งงานแย่งการรับจ้างทำงานกินเงินเดือนกันขึ้นทุกที การต้องพึ่งตลาดพึ่งบริการจากภายนอกจนพึ่งตัวเองไม่ได้ ลัทธิบริโภคนิยม ที่ก้าวเข้ามาหา รวมทั้งการเคลื่อนไหวโยกย้ายการแข่งขันและความเครียด

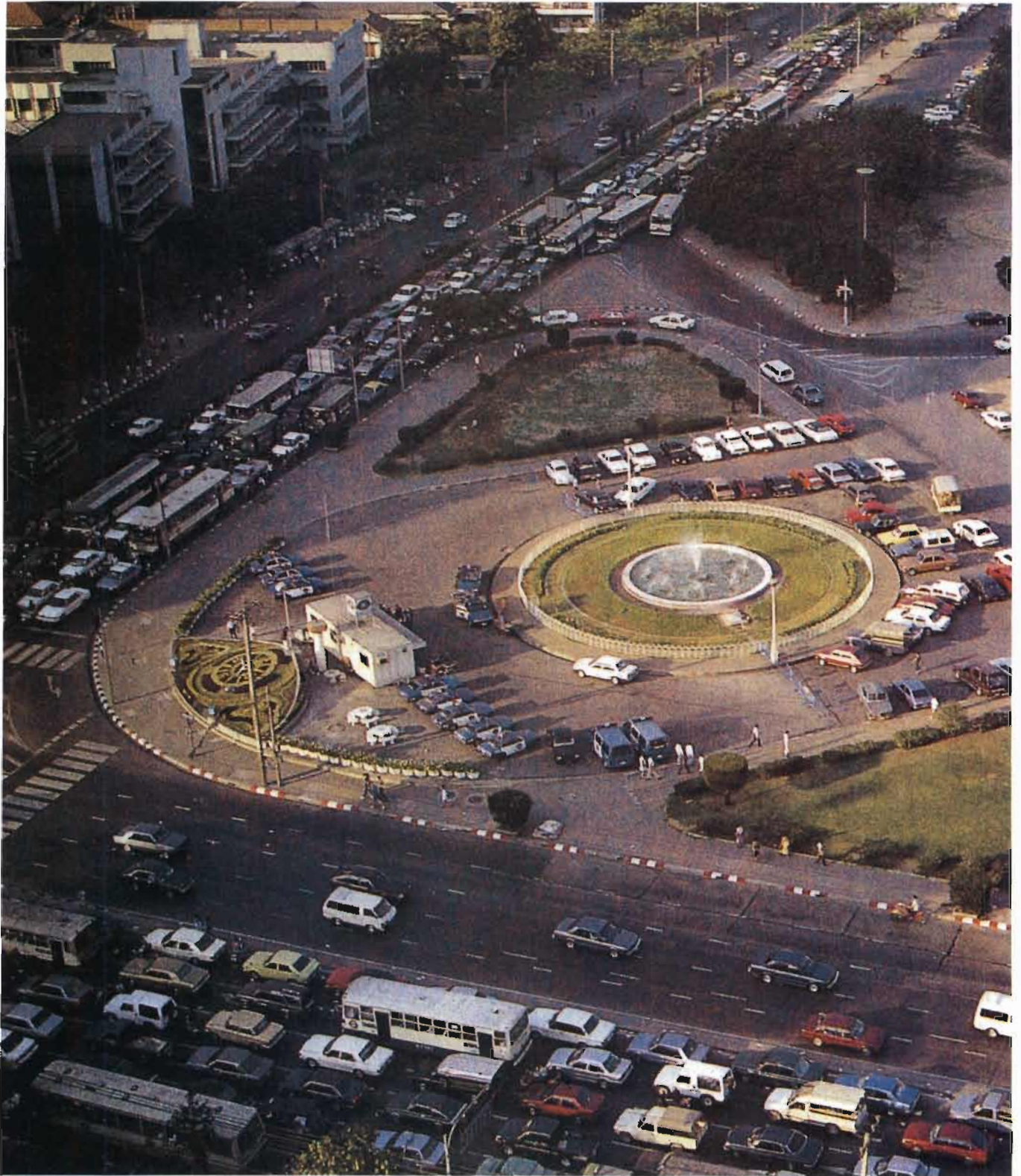

ชีวิตในกรุงเมื่อเป็นเมืองสมัยใหม่.....กรุงเทพฯ
 เมื่อเป็นเมืองสมัยใหม่นั้น จะมีลักษณะให้จับเห็น
 ได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการแยกแยะการจัด
 กระจาย ของชีวิตอันเกิดจากการแบ่งแยกการใช้
 ที่ดินออกเป็นส่วนต่าง ๆ ให้ขาด ไกล จากกัน
 ที่สำคัญก็คือการกระจุกตัวของแหล่งงานกลางกรุง
 เช่นที่สีลมและการ กระจัดกระจายของที่อยู่อาศัย
 ความขานเมืองโดยรอบ ข้าเข้ามาด้วยการลงทุน
 ตั้งศูนย์สาระพัดศุนย์ สาระพัดชนิดให้มาคักคูด
 คนให้เข้ามาหา

ผลของสภาพการเช่นนี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็น
 การก่อให้เกิดการเดินทางอัน มากมายในชีวิต
 ประจำวันของคนกรุงเทพฯ

ชีวิตฝูงในเมือง.....อาคารพักอาศัยที่บ่อนไก่ขนาด
มหึมา มีเป็นฝูง ฝูงรถเป็นแสน ๆ คันที่วิ่งพุ่งเข้า
มาหาใจกลางเมืองในตอนเช้าจากทั่วสารทิศ
คนกรุงมากันเป็นพัน ๆ มาประกอบกิจกรรมพักผ่อน
เหมือน ๆ กัน พร้อม ๆ กันที่สวนสัตว์ดุสิต โทรทัศน์
อุปกรณ์สื่อสารมวลชนที่น่าจะมีเป็นล้าน ๆ เครื่อง
ในกทม.

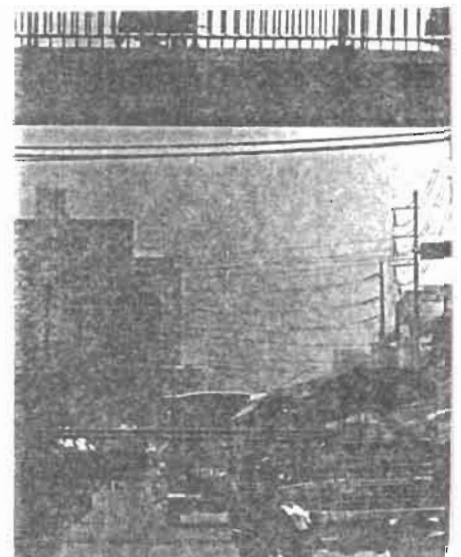
ความริบเร่งและความสำเร็จรูป.....
วัฒนธรรม "พาสต์ฟู๊ด" ที่เข้ามาเยี่ยมกรายข

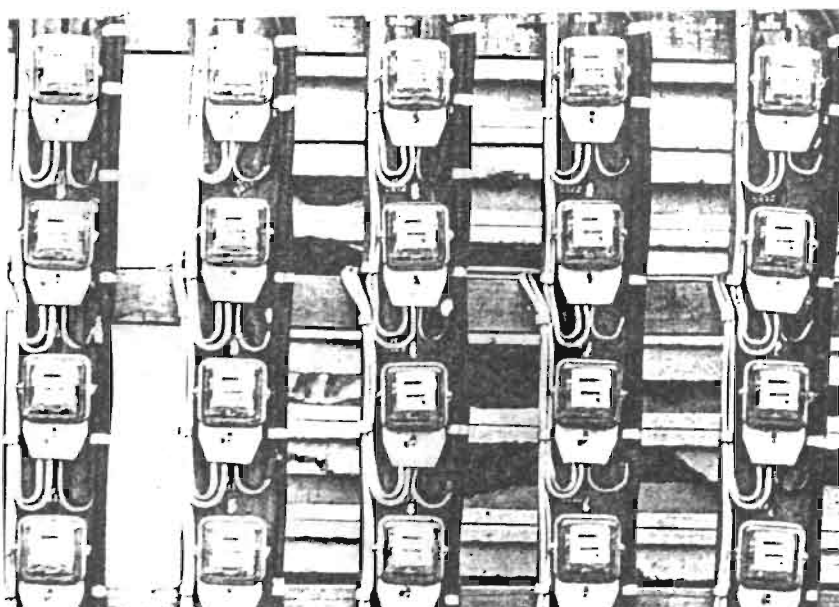
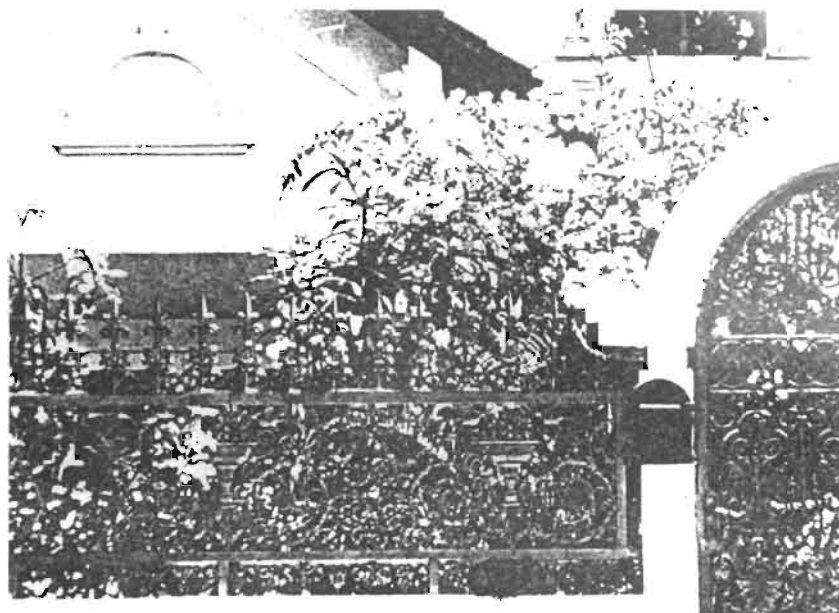
การทำชีวิตประจำวันในเมืองให้ใช้และพึ่งเทคนิค
เมืองสมัยใหม่นั้นเทคนิคจะแรงพร้อม ๆ กับการพบ
ปะของคนจะอ่อนลง จางลง กิจกรรมต่าง ๆ คนจะ
ไม่ต้องมาพบกันอีกแล้ว

เมืองสำหรับรถยนต์.....เมื่อกรุงเทพฯ โตขึ้นคนมากขึ้น กิจกรรมมากอย่างขึ้น ข้างแยกแยะกันมากขึ้นทุกที่ อาคารและกิจกรรมหลายอย่างจะใช้ได้ จะไป ถึงก็ต้องใช้รถทั้งนั้น ผลลัพธ์ก็คือการต้องเดินทางและต้องใช้รถกันอย่างมากมายฝูงกระป๋องเหล่านี้เรียกรถทั้งถนนและที่จอด ถนนตรอกซอยจะถูกตัด ขยายแล้วขยายอีก สานดักท่อด้วยฝูงเส้นทางด่วน ในที่สุดเมืองสมัยใหม่ก็จะไม่ใช่เมืองสำหรับคน แต่จะเป็นเมืองสำหรับรถ กรุงเทพฯ กำลังจะเดินตามรอยนี้ อย่างจะมกเข้มนั้

ชีวิตบ้านและครอบครัวสมัยใหม่ในกรุงเทพฯ.....
บ้านและครอบครัวสมัยใหม่ ของคนกรุงนั้นเกิดขึ้น
เยอะแล้ว ครอบครัวหลายครอบครัวกลายเป็นครอบครัว
เดี่ยวเต็มรูป ครอบครัวกลายเป็นหน่วยบริโภค
เต็มตัว ฟังก์ชันและฟังก์ชันบริการจากภายนอกกัน
ทั้งนั้น

ชีวิตชุมชนและชีวิตสาธารณะในกรุงเทพฯ.....

ชีวิตชุมชนและชีวิตสาธารณะใน เมืองของเมืองสมัยใหม่ นั้น ตามท้องเรื่องมีแต่จะอ่อนแอลงอีกลง เพราะการเฟ้นผ่านไม่อยู่กับที่ และไม่ทิ้งบริเวณใกล้เคียงบ้านของครัวเรือน และยังเมื่อสมทบด้วยการสร้างผู้ตึกสูงมาอยู่อาศัยกันด้วยแล้ว พื้นที่ในละแวกบ้านและกลุ่มอาคารก็ยิ่งจะร่างลงหนักขึ้น ในส่วนของชีวิตสาธารณะนั้น การพบปะระหว่าง คน ๆ จะน้อยลง เพราะการเดินทางในเมืองจะกลายเป็นการซื้อหาบริโภค ไปเสียหมด

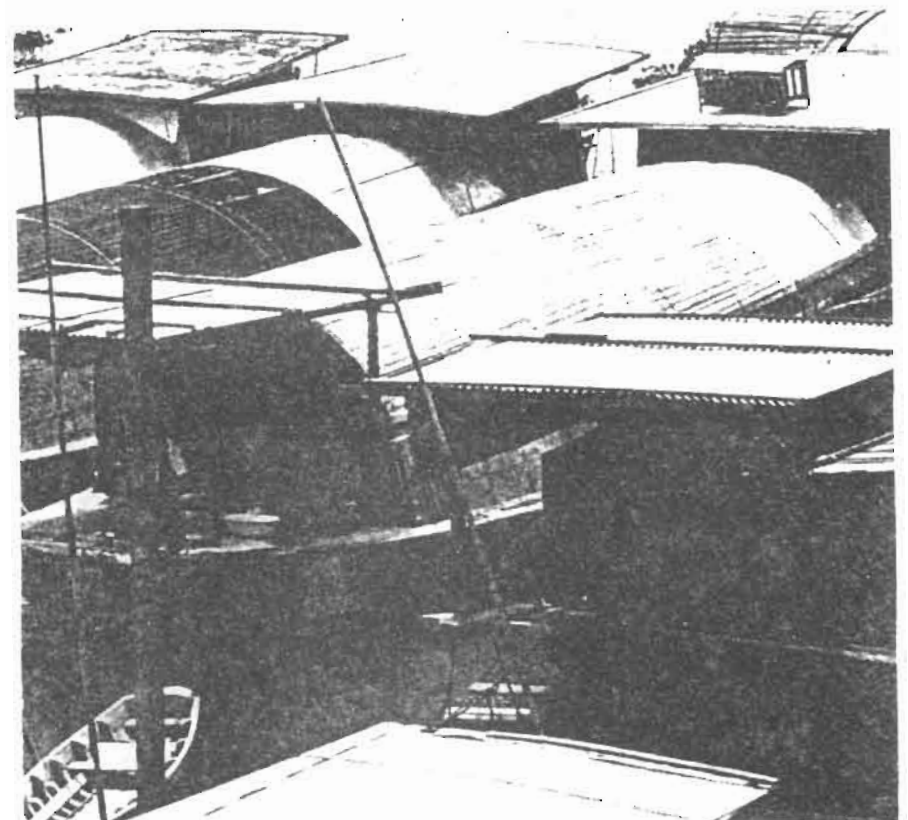
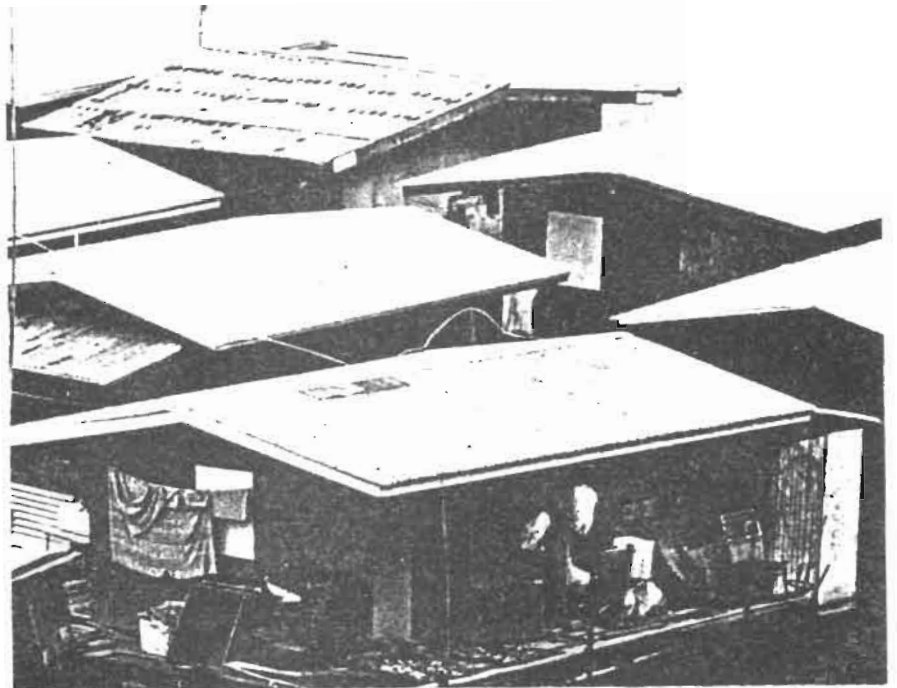
ความมากมายและหลากหลายของบ้านช่อง ละแวก บ้านและชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ถัดจากชุดของภาพที่พลแสดงให้เห็นได้ถึงความเป็นมหานครทันสมัยของกรุงเทพฯ ที่ผ่านมานั้น ครั้นเมื่อลงมือค้นคลี่ลงไปถึงสภาพบ้านช่อง ละแวกบ้านและชุมชนหลายต่อหลายแห่งในกรุงเทพฯ ดู เราก็กลับจะพบว่า ชีวิตในระดับนี้ของคนที่กรุงเทพฯ มีได้มากมายหลายลักษณะเป็น

อย่างอื่น และที่สำคัญก็คือ มิได้อยู่ในกระแสของความทันสมัยทั้งหมดแต่อย่างใด บ้านและละแวกต่าง ๆ มิให้ดูตั้งแต่เป็นเรือเป็นแพแบบโบราณเป็นบ้านสวน บ้านนา สลับหลายรูปแบบ ตึกแถวหลายยุค บ้านผู้ดีเก่าแถบสุขุมวิท บ้านจัดสรรหลายสมัย ทาวน์เฮ้าส์ บ้านหลายครอบครัวเป็นตึกสูง เช่น แฟลต อพาร์ทเมนต์ ไปจนถึงคอนโดมิเนียมสุดทันสมัย บ้านและละแวกอยู่อาศัยในกรุงเทพฯ นั้นหลากหลายกันอย่างนี้ ดังผมจะขอยกภาพมาประกอบและชี้แจงสั้น ๆ ตามกันไปดังนี้

เรือนแพที่เชิงสะพานพระรามหก

การอยู่อาศัยเป็นการอยู่อาศัยในลักษณะเดิมเอามาก ๆ มีอิสระและกลมกลืน กับน้ำท่าเป็นอย่างยิ่ง การอยู่อาศัยแบบนี้ถูกกฎหมายห้ามไปเมื่อปลายศตวรรษที่แล้ว แผลงหายไปพร้อม ๆ กับความนิยมที่จะเข้ามาอยู่บนบกหึ่งถนน แพกลุ่มนี้ทำอาชีพค้าขายที่เหลื่อรอดอยู่

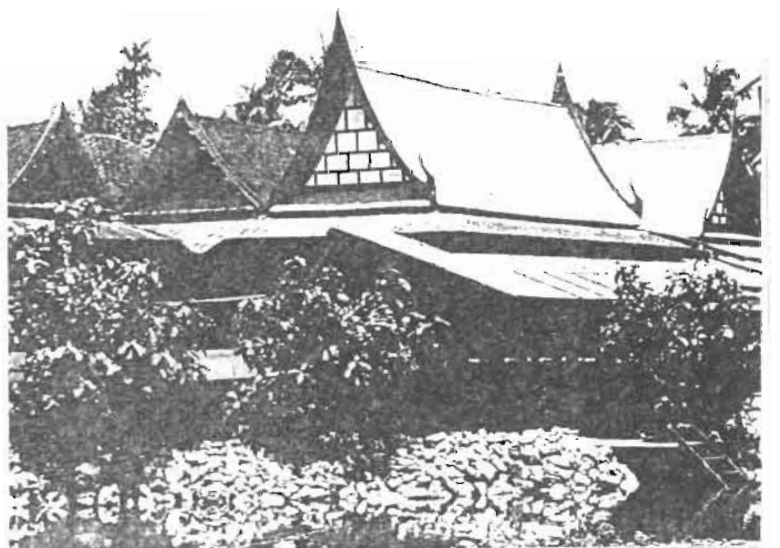

ฝูงเรือเอี่ยมจูนให้พักอาศัยที่เชิงสะพานซังฮี้

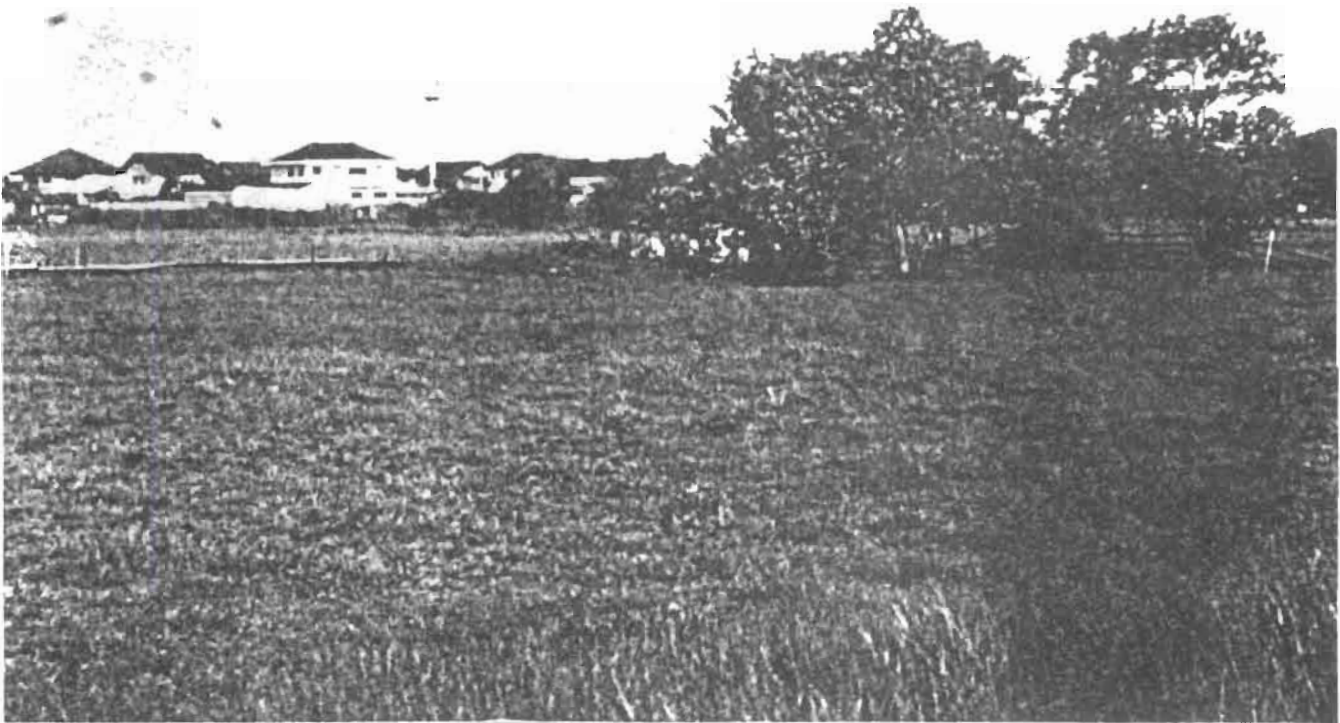
การอยู่กับเรือนั้นเป็นการอยู่กับน้ำเหมือนอยู่กับแพ แต่ในกรณีที่เป็นเรือชนสินค้า ขึ้นล่องตามลำน้ำ ชีวิตชาวเรือก็จะเคลื่อนไหวไปมา ส่วนแพจะอยู่ประจำที่ ทุกวันนี้ การขนส่งทางน้ำลดความสำคัญลงไปมาก มีการขนส่งน้อยลง เรือเอี่ยมจูนหลายลำลดหรือหยุดการเคลื่อนไหว ผูกเรือเกาะกันเป็นชุมชนลอยน้ำ

ชุมชนบ้านครัวที่อุรุพงษ์ บ้านครัวนั้นเดิมคงมีลักษณะ เป็นชุมชนตั้งแต่ครั้งต้นกรุง มีชีวิตเหมือนเช่นบางใหญ่ รัตนโกสินทร์ ร้อยกว่าปีที่ผ่านมามีเมืองก็โตขยาย มาล้อมเอาเสียหมด อยู่กันอย่างหนาแน่นและแค ดูก่อนถูกเห็นว่าเป็นสลัม คนไทยมุสลิมที่นี้ผูกพัน กันเป็นชุมชนอย่างแน่นเหนียวมากมีคุณภาพชีวิตทาง สังคมสูงมาก ขณะนี้กำลังมีปัญหาเรื่องการวิงคร่อม คลองเข้ามาของโครงการทางด่วน

เรือนไทยเต็มรูป ริมคลองบางม่วง อำเภอบางใหญ่ นนทบุรี ในที่ ๆ ถนนและ ความเปลี่ยนแปลงยังเข้าไม่ถึงถนัด ในครอบครัวที่ยังมีขนาดใหญ่และการ ต่อเนื่อง ลักษณะการอยู่อย่างบ้านสวนริมน้ำก็ยัง คำรองอยู่

บ้านนาที่รอจะร้างอยู่กลางทุ่งที่ตลิ่งชัน นานันไม่มีทำแล้วเพราะที่ดินเปลี่ยน มือหมด รอวันที่โครงการบ้านจัดสรร อย่างที่เห็นอยู่ข้างหลังนั้นจะเข้ามาจับได้ ปัจจุบันนาร้างทั้งเป็นทุ่งหญ้าเปล่าอย่างนี้มีอยู่รอบ ๆ กรุงเทพฯ เต็มไปหมด

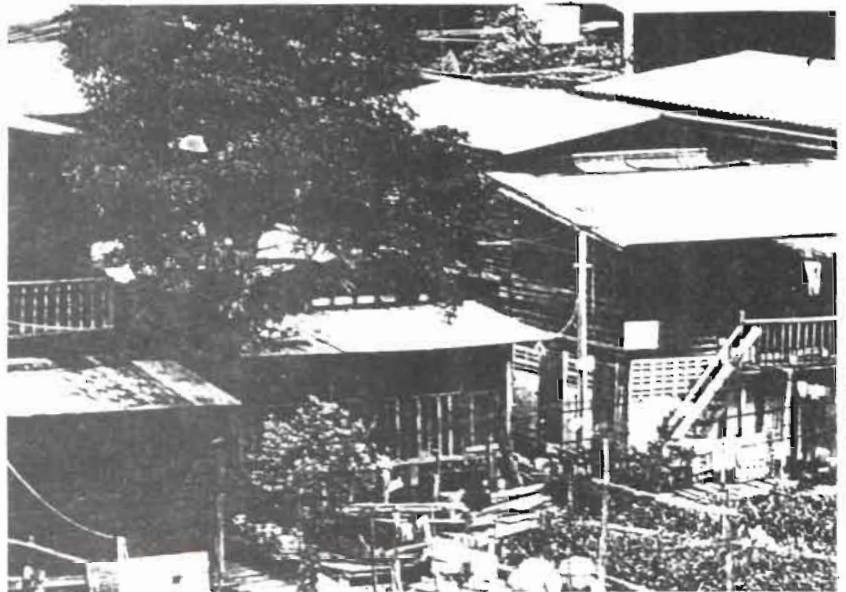
บ้านชาวสวนผักที่ปทุมฯ สวนผักรอบเมืองนั้นคือลักษณะดั้งเดิมของกรุงเทพฯ การทำสวนผักพร้อมที่จะขยับเปลี่ยนมาจากการทำนา เพื่อรับฝันเมืองที่ขยายเข้ามาใกล้ แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องไม่นานเพราะเมื่อเมืองแน่นตัวมากเข้า สวนผักก็ต้องไป

ทั้งหมดนี้คือบ้านและชุมชนในลักษณะเก่า ๆ ดั้งเดิมของพื้นที่เกษตรในกรุงเทพฯ

ชุมชนริมน้ำชายคลองบางหลวง ฝั่งธนฯ บ้านและชุมชนรูปแบบนี้ยังมีอยู่เป็นจำนวนมากตามริมแม่น้ำลำคลอง เป็นชุมชนคนเมือง มิได้ทำการเกษตร แต่ก็ยังเกาะอยู่กับน้ำ เป็นบ้านไม้หลังคาสังกะสี ปลุกลอยตัวอยู่เหนือน้ำ คานตลิ่งอยู่เป็นพื้น

บ้านและชุมชนลักษณะเดียวกันแต่ขึ้นมาเกาะกันอยู่อย่างหนาแน่นบนบก น้ำไฟพร้อมแต่ระบบการเข้าถึงยังเป็นระบบทางเดิน รถราไม่เข้ามากวณ ถ้ามีอายุยาว จะมีโอกาสที่จะเป็นชุมชนที่มีความผูกพันกันเป็นอย่างดี

บ้านไม้ปลูกให้เช่า ชิมชานอย่างเบาบางอยู่ในสวน เป็นลักษณะทั่วไปซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่สวนเดิมที่การทำสวนอ่อนตัวลง พื้นที่เองถนนก็ยังเข้าไม่ถึง การใช้ที่ดินอย่างนี้พร้อมที่จะค่อย ๆ แน่นตัวขึ้นเหมือนชุมชนก่อนโลกใกล้บ้านแถบนี้คง ดูยังร่มรื่นแบบบ้านสวน มีคุณภาพชีวิตอยู่ในลักษณะหนึ่ง

ชุมชนวัดกัลยาณมิตร เป็นชุมชนลักษณะพื้นฐาน และเก่าที่สุดทางฝั่งธน การเป็นบ้านเล็กเรือนน้อยที่ หลากหลายแต่ก็ดูพื้น ๆ ตัดกับวัดวาอารามอันใหญ่โต วิจิตรเป็นเรื่องเห็น ไล่ชัด

ในภาพต่างนั้นเป็นลักษณะชุมชนแถบเดียวกันเมื่อมา ทางบกการอยู่กันมานาน การอยู่กลางกรุงเทพฯ แต่ก็มีอาณาบริเวณหลดจากเป็นของตน รวมทั้งมี ตลาดนัด ร้านค้าโรงเรียนอยู่อย่างพร้อมมูล ทำให้ ชุมชนแถบวัดกัลยาณมิตร วัดประยูร วัดบุปผารามนี้ เป็นกลุ่มบ้านและชุมชนที่มีความคึกคักแน่นหนาทั้ง ในระดับละแวกและชุมชนทั้งหมด ผู้คนในวันหนึ่ง วันหนึ่งมีอยู่ติดที่กันหลายวัย เกิด การคบหาสมาคม พบปะและพึ่งพากันไปตามสมควร ดังเช่นภาพ "ก๊วน" ข้างล่างนี้

ชุมชนและบ้านคนจนในเมือง

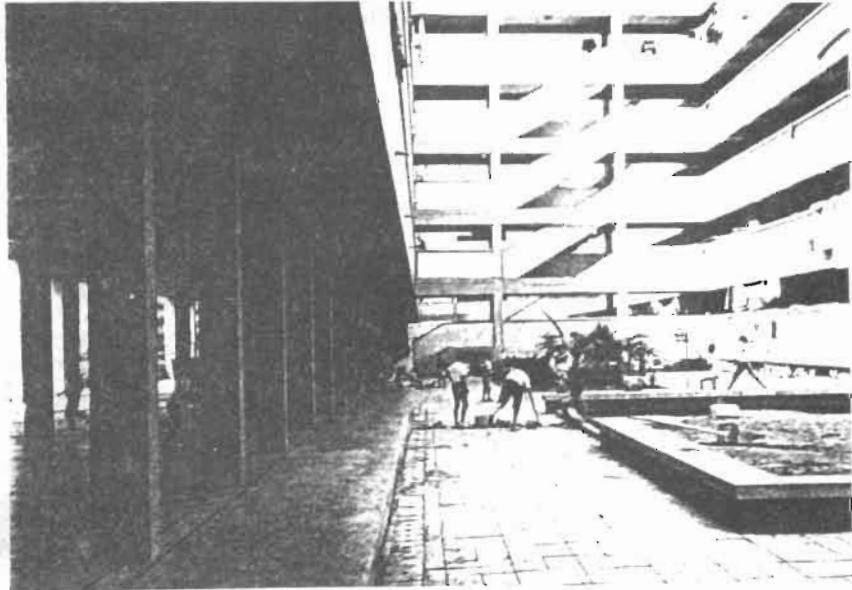
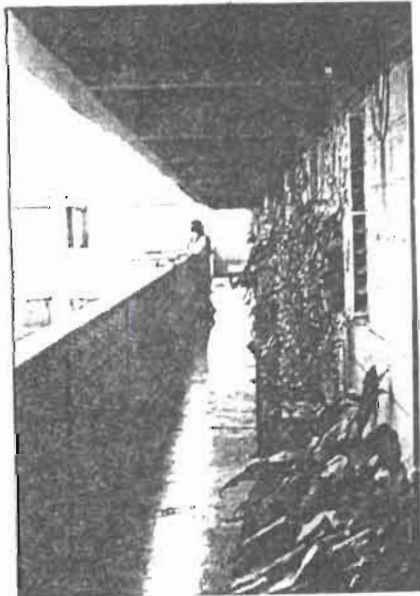
บ้านคนจนในเมืองเมื่อมาวางตัวเป็นชุมชนบุกรุกอยู่ริมคลองลาดพร้าว

ชุมชนแออัดหรือที่เรียกกันแต่เดิมว่าสลัมเมื่อมาอยู่บนบก สังเกตเห็นได้ชัดถึงลักษณะที่เรียกกันว่าแน่นจนไถ่บิ่นไม่ตกดิน

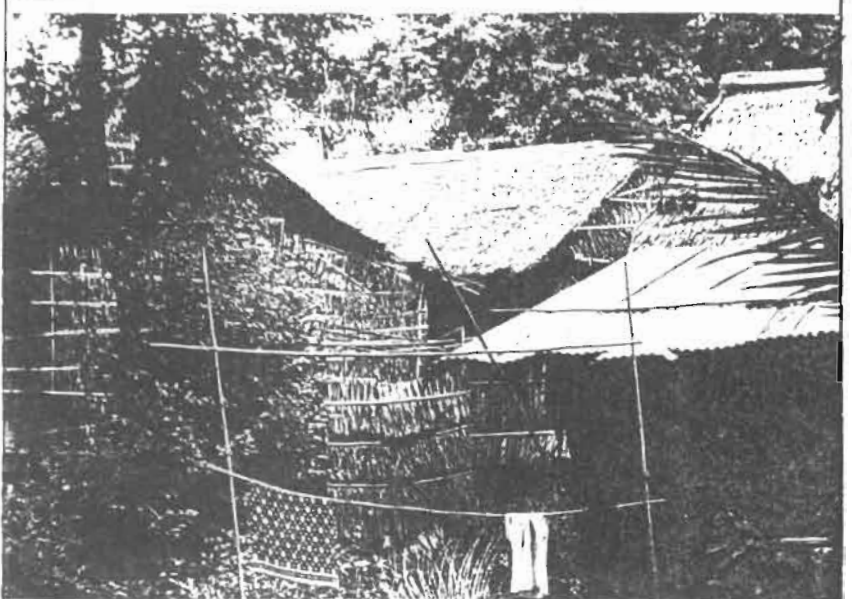
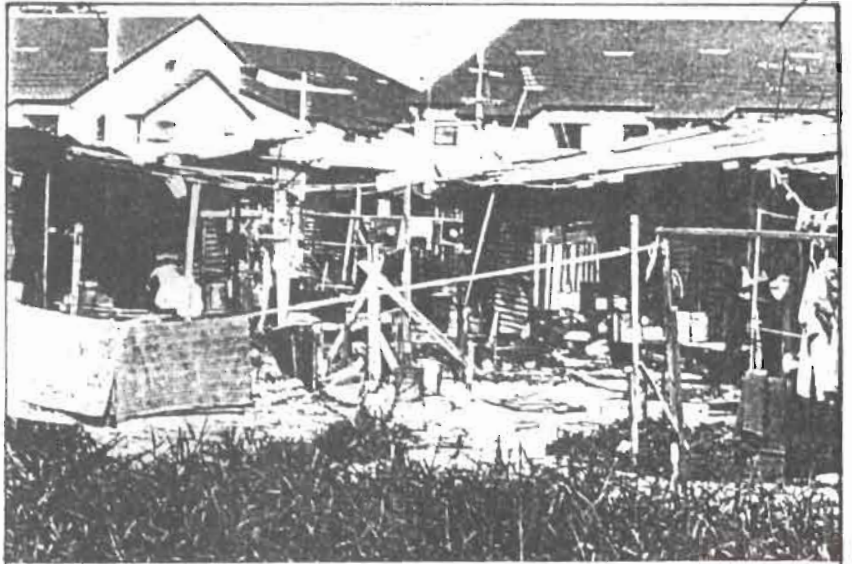
ในความแน่นหนาทางกายภาพนั้น ชุมชนสลัมก็มีความหนาแน่นของชีวิตสังคมตามขึ้นมาด้วยทั้งในบ้านและชุมชนจะเต็มไปด้วยการมีอยู่และกิจกรรมหลายรูปแบบ คนสลัมนั้นต้องหากินกับเมืองให้รอบตัวในชุมชนและในบ้านจะมีทั้งคนออกไปทำงาน คนรองานหรือคนเอางานข้างนอกเข้ามาทำ รวมทั้งการเป็นเจ้าของกิจการงานหาบเร่แผงลอยรถเข็นต่าง ๆ คริวเรื่อนสลัมเป็นหน่วยหนึ่ง ของชีวิตที่ยังต้องทำหน้าที่การผลิตไปพร้อม ๆ กับการบริโภคเลี้ยงตัวเอง สังเกตดูชีวิตบ้านนั้น ยังคึกคักพร้อมหน้าหลายวัย

แพลตฟอร์มเคหะที่คลองจั่น สภาพของการตั้งคนระดับ
 ดินเข้าไปใส่หลักเป็นเรื่อง เห็น ได้ชัด สิ่งตามมา
 ก็คือการขัดแย้งหรือความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต
 ที่เคย ตัดคิมมีบ้านและละแวกที่เป็นหิ้งของตนเองและ
 ไหล ไปเชื่อมกับคนอื่นเช่นที่เคหะมี เมื่ออยู่สลับกับการ
 ขึ้น ไปอยู่ในผนังสี่ด้านลอยและตายตัวอยู่บนอากาศ
 การ พบปะระหว่างกันที่เคยมีตลอดจนโอกาสที่
 เคย ใช้บ้านและพื้นที่รอบ ๆ ทำมาหากินหรือสังสรรค์
 เป็นเรื่องขาดหาย

แพลตฟอร์มไม้ ที่บ่อนไถนี้ดูจะหนักกว่า เพราะ
 เป็นตึกสูงร่วมสิบชั้น มองจากด้านหลัง ความแคบคับ
 ไม่พอเพียงและ ไม่มีอิสระของการใช้สอย เห็น ได้ชัดเจนน
 ที่สุด

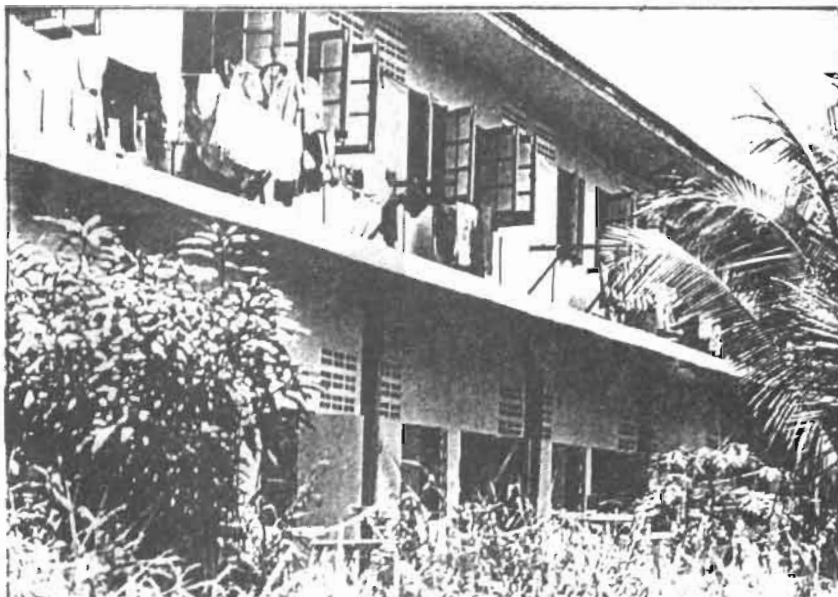

สลัมขานเมือง คนที่เพิ่มเติมเป็นชาวนาเช่าที่ทำกินกัน
ทั้งนั้น ครั้นเมื่อที่ดินถูกขายเปลี่ยนมือเพื่อทำที่จัดสรร
คนท้องถิ่นเหล่านี้ก็ต้องเปลี่ยนฐานชีวิตจากเกษตรกร
เป็นคนจนในเมือง สภาพการปลูกสร้างนั้นเห็นได้ว่า
ยังมีลักษณะชนบท

สภาพการ “วางไว้ก่อน” ของสมบัติและร่มเงา
คุ้มหัวของคนที่จะย้ายมาจากที่อื่น

แพลตฟอร์มถูก ดึงคุณภาพแถบย่านอุตสาหกรรม
 ชานเมือง ขณะนี้คลื่นของ โรงงานกำลังแผ่คลุมอย่าง
 คึกคักในบริเวณรอบ ๆ เมืองกรุงเทพฯ โรงงานต่าง ๆ
 ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด เกิดการย้ายถิ่นเข้ามาเป็น
 ธรรมดาคนโรงงานกันอย่างมากมาย พร้อม ๆ กันนั้น
 การลงทุนใหญ่ ๆ น้อย ๆ เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ไร่รองรับก็
 ชุมชนตามกัน บางโครงการทำกันเป็นพัน ๆ หนึ่ง ๆ ยูนิค
 การสร้างอย่างถึงคุณภาพ อาคารชุดทำให้น่าวิตกว่า
 อนาคตของชุมชนเหล่านี้จะเป็นอย่างไรบวกกับขนาด
 ของโครงการ ตลอดจนการขายหรือเช่าซื้อขาด
 ในลักษณะ

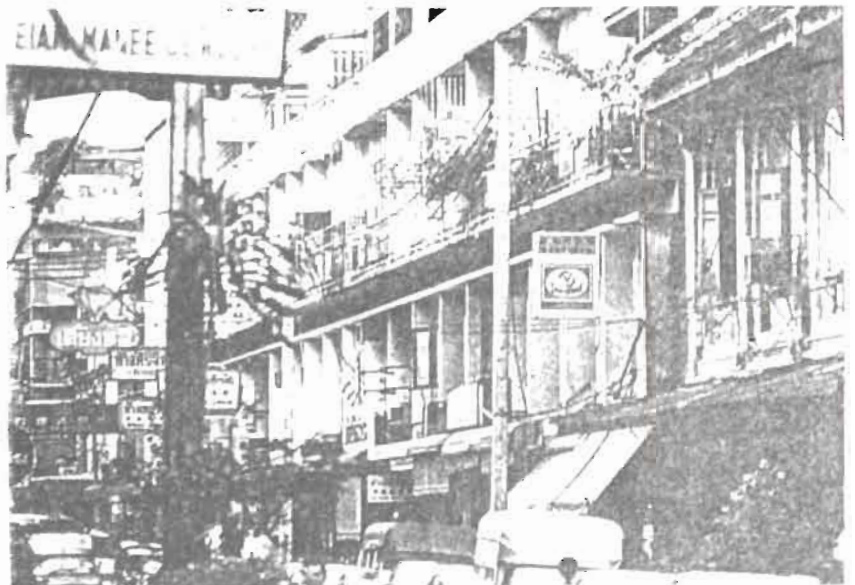

ชุมชนและบ้านในลักษณะตึกแถว

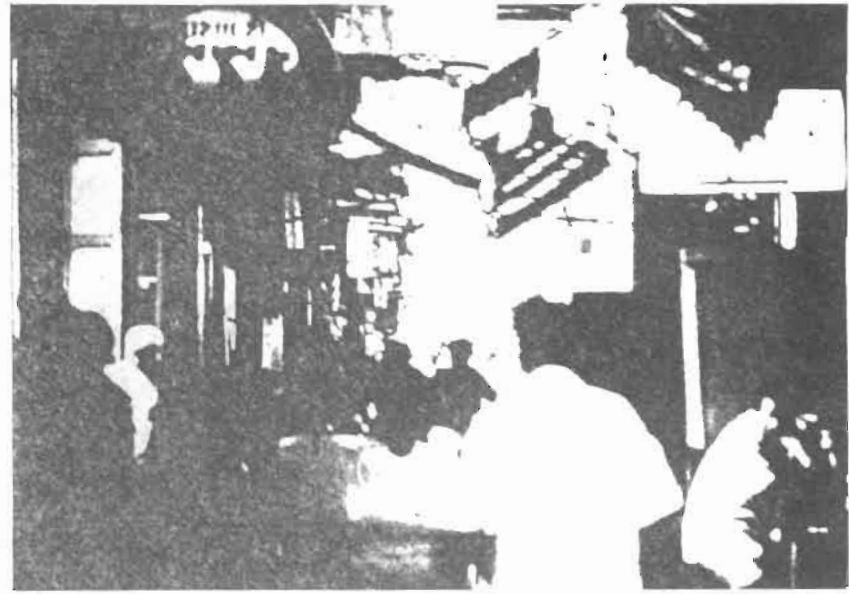
ห้องแถวตึก ห้องแถวไม้ในบริเวณเมืองเก่า คุยยังมี
 การออกแบบและสร้างสรรค์ อยู่เป็นอันมาก

ชุมชนแพรงนราช ชุมชนนี้เป็นตึกสองชั้นแบบเก่า มีกิจการการผลิตและค้าขาย.บริการเด็ก ๆ เกิดขึ้นเต็มไปหมด ทั้งชีวิตชุมชนเองก็คึกคักเพราะมีอายุเก๋า รู้จักกันหมด คนหลายคนยังมีชีวิตประจำอยู่บนพื้นที่ตลอดเวลา เพราะที่ทำงานร้านค้านั้นก็คือบ้าน ไม่ต้องเดินทางไปไหน

ตึกแถวแถบบ้านหม้อ ชุมชนแถบนี้ยังมีชื่อทางการ ประกอบหัตถกรรมทำและขายเพชรพลอย การที่ทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำงานยังอยู่ในชุมชน ประกอบกับการจราจรจากภายนอกก็ไม่เข้ามาผ่านหรือรบกวนจนเกินไป ทุกคนในละแวกนี้ก็อยู่ด้วยกันมานานรวมกันทำให้บ้านและชุมชนยังมีคุณภาพ

ชุมชนเขาวราช เขาวราชก็ถือได้ว่าเป็นที่สุดของสังคมคนจีนในเมืองไทยอย่างแน่นอน ห้างแถว ตึกแถวและการก่อสร้างอื่น ๆ ต่าง ๆ ที่ผ่านการต่อเติมของคนหลายรุ่น ผสานกับกิจกรรมและความเกี่ยวข้องสสาระพัด ได้ก่อให้เกิดเป็น ชุมชนและย่านของเมืองที่มีความสลับซับซ้อนที่สุดในประเทศไทยก็ว่าได้ เขาวราชมีขอกมและบรรยากาศอันหลากหลาย มีทั้งระดับบ้าน และแถวบ้าน ชุมชนหรือที่สาธารณะระดับเมืองปะปนลัดหลั่นกันไปหมด

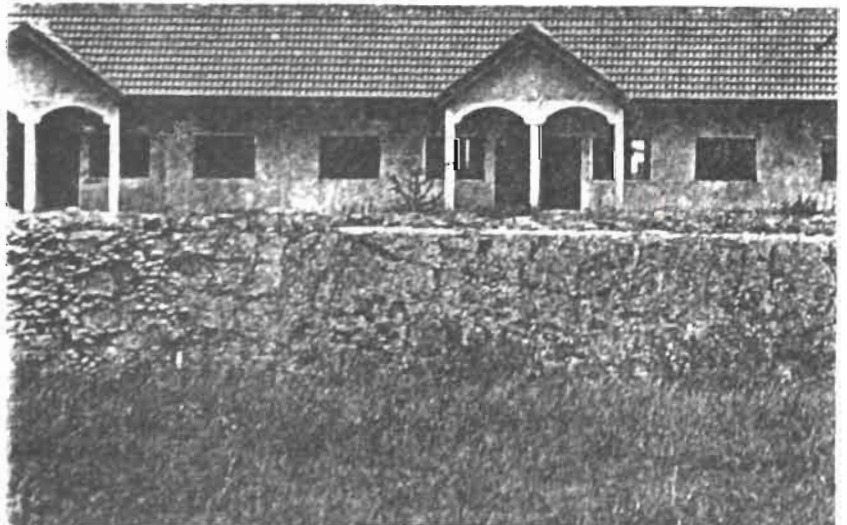
ชุมชนเชิงกึ่งที่สวนหลวง ตึกแถวย่านนี้เป็นทั้งชุมชนอยู่อาศัยและการประกอบการค้าเฉพาะอย่าง คือธุรกิจซื้อขายและปรับปรุงรถยนต์เก่า เกิดเป็นศูนย์กลางระดับมหานครและของประเทศ ย่านค้าหรือผลิตเฉพาะอย่างเช่นนี้ มีอีกเป็นร้อยแห่งในกรุงเทพฯ อาทิเช่น วรจักร - ประดับยนต์ เวียงนคร เกษม - เครื่องดนตรี วงเวียน ๒๒ - ยาง ถนนเสือป่า - ผ้าพลาสติกเป็นต้น

โครงการตึกแถวชานเมือง แถวทุ่งรังเพราะ
สร้างมากและไม่มีคนมาอยู่

บ้านคนชั้นกลางระดับล่าง

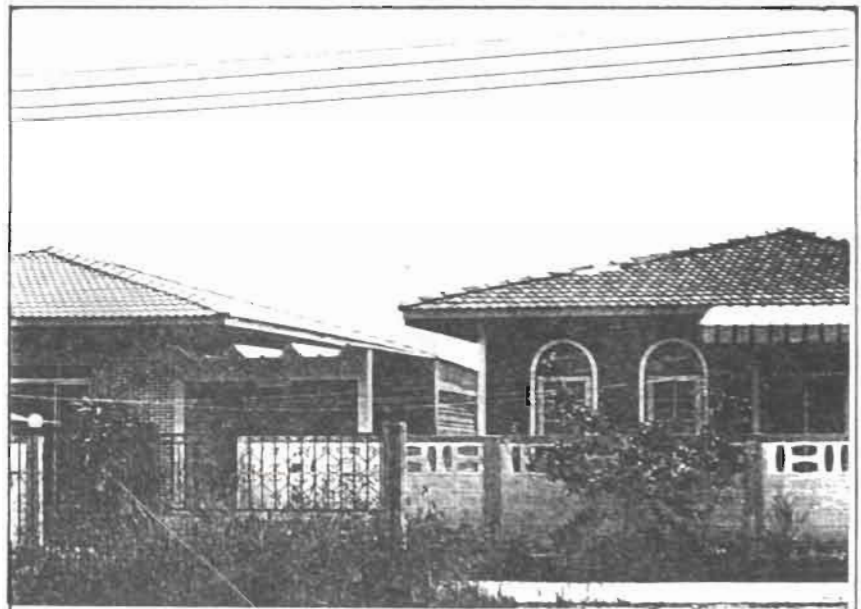
ทาวน์เฮ้าส์ชั้นเดียวชานเมือง

แฟลตของการเคหะแห่งชาติ

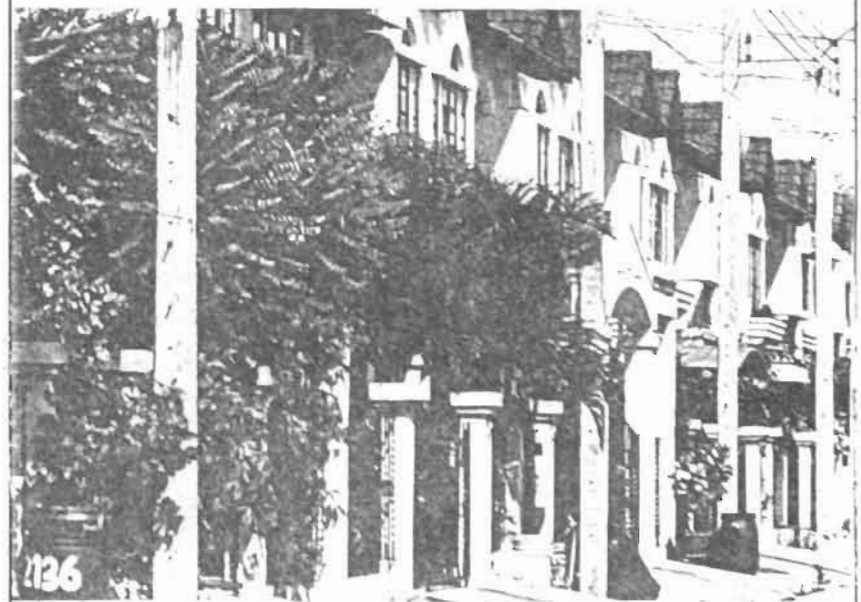
วัฒนธรรมไทย ๕๐

บ้านจัดสรรขานเมือง

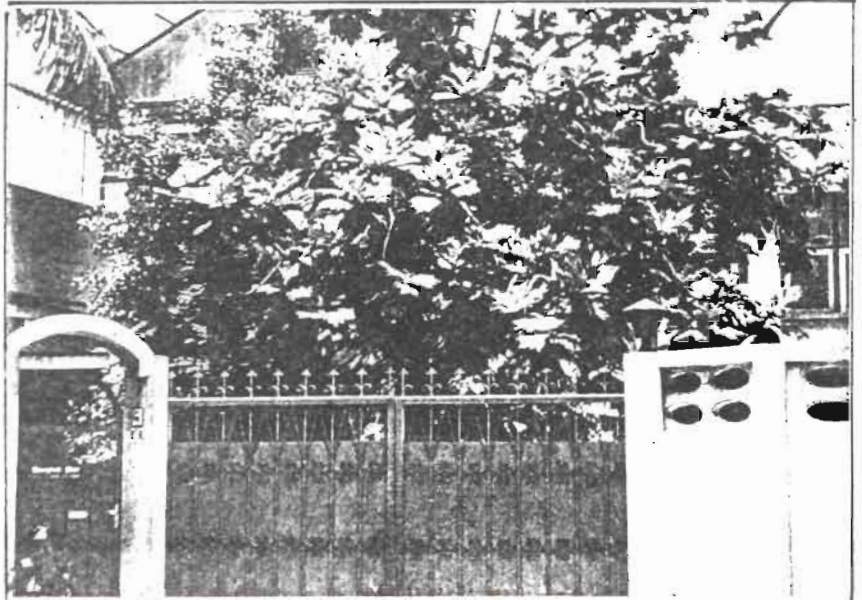
บ้านคนชั้นกลาง

ทาวนเฮ้าส์ระดับหนึ่ง การเป็นมนุษย์ขานเมือง
ออกไปทำงานทั้งวันทั้งให้ ลูกอยู่กับคนใช้ ตลอด
จนความพยายามที่พี่เลี้ยงเด็กจะออกมาหาชีวิตสังคม
ของตนเองให้พ้นจากบ้านหลัก เกิดขึ้นให้เห็น

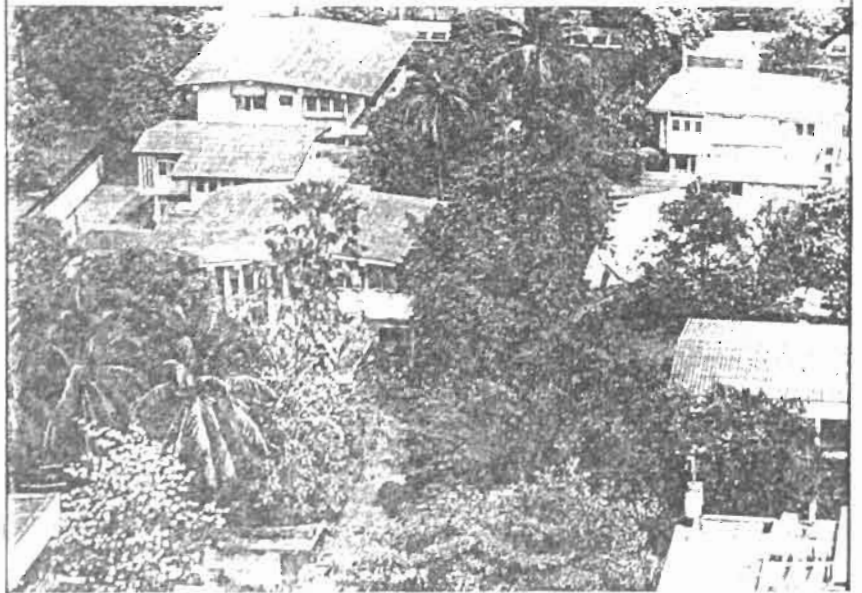

แฟลตระดับกลาง

บ้านคนมีฐานะ

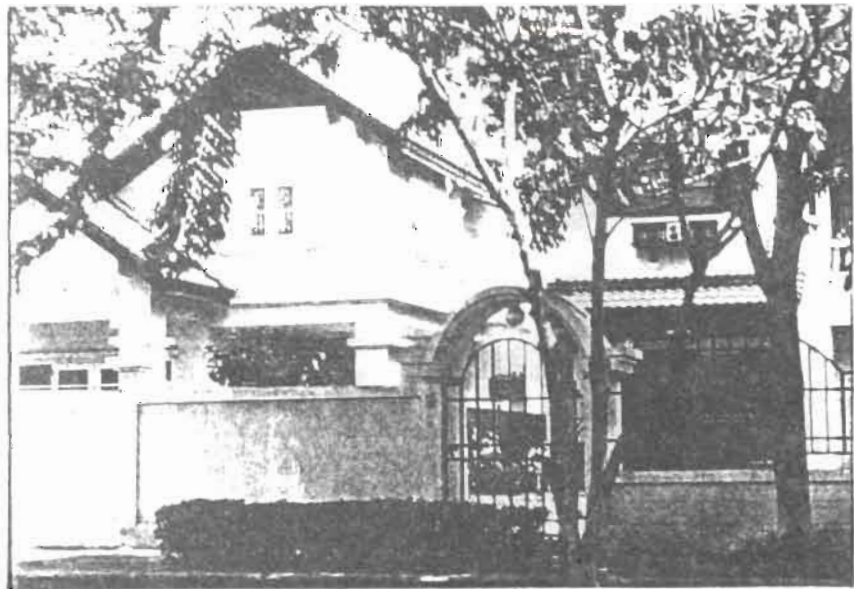
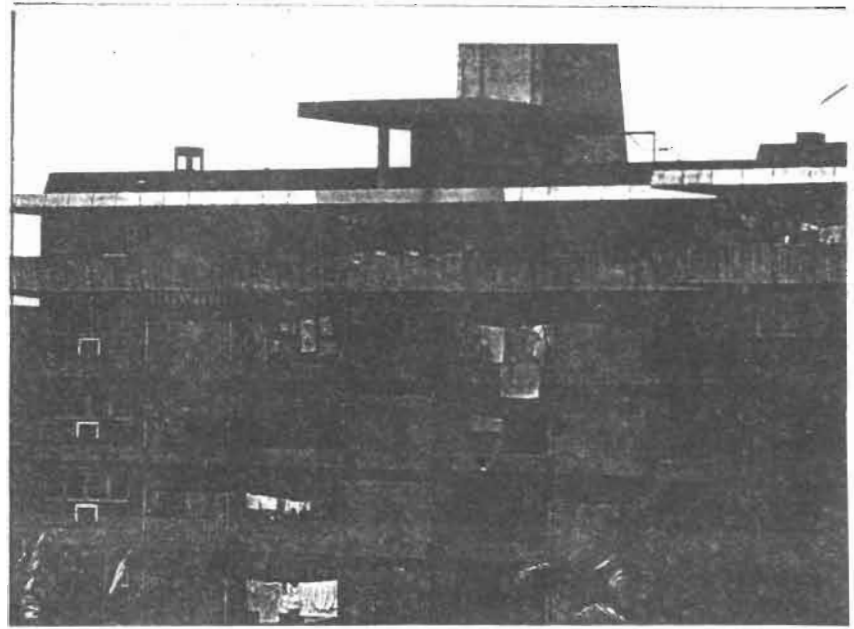
บ้านสาทร บ้านของท่านขุน คุณหลวง สมัยก่อน
ที่ยังพบเห็นมีชีวิตชีวาอยู่ในปัจจุบันแถบสาทร สยาม

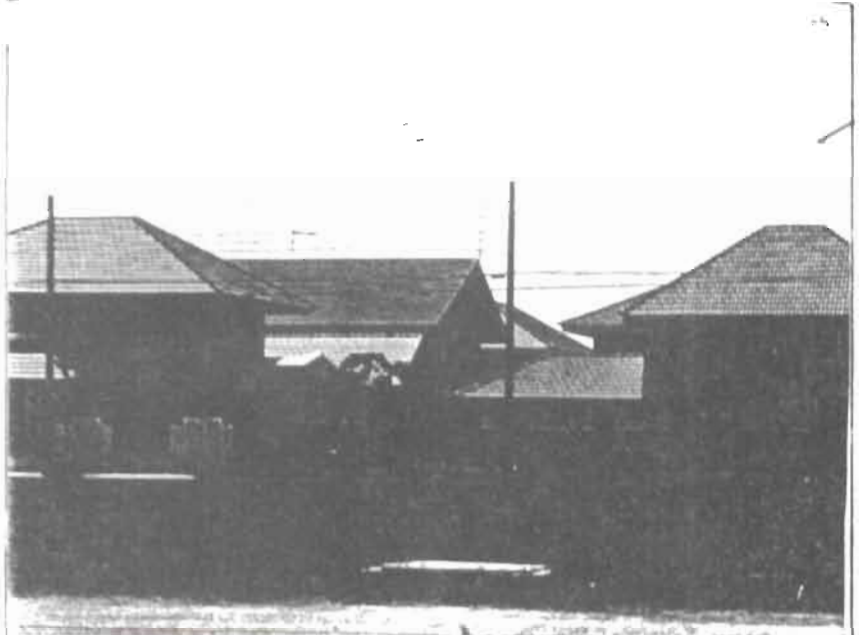
บ้านสุขุมวิท ถัดจากยุคบ้านสาทร ก็คือบ้านชั้นแถบ
สุขุมวิท สังเกตเห็นได้ถึงการ เป็นบ้านเดี่ยวขนาด
ไม่เล็กมีรั้วรอบขอบชิด มีต้นไม้ต้นไม้โตเต็ม
ไปหมด การเป็นคนส่วนตัว ต้องการความสงบที่เน้น
ชัด ตลอดจนความต้องการที่จะอวด ตัวผ่านบ้าน
ตลอดจนการต้องมีรถใช้และพึงปรารถนาเป็นเรื่องธรรมดา

อพาร์ทเมนต์ชั้นดี อาคารมากชั้นพร้อมด้วยห้องเช่า
หลายหน่วยในมาตรฐาน สูงเกิดขึ้นปะปนกับบ้าน
ชุมชนวิเศษน้อยๆ ผู้อยู่อาศัยอาคารเหล่านี้ จะเป็น
คนที่มีฐานะและทำงานไกลบ้าน มีเงินและเป็นหน่วย
บริโภคและพึ่งพาอาศัยกับ เทคโนโลยีเต็มตัวไปแล้ว
สังเกตเห็นเด็กกับสิ่งแวดล้อมและการเล่นที่ทำอะไร
ไม่ได้มาก รวมทั้งโอกาสของการพบปะที่เหล่าแม่
บ้านพยายามสร้างขึ้นใน บริเวณชั้นล่าง

บ้านจักรวรรดิชั้นดี สภาพการปิดล้อมเป็นส่วนตัวขณะ
เดียวกันก็ต้องการบ้านที่ภูมิฐานคือหลักการ

คฤหาสน์ทรงโรมันราคาเป็นหลายสิบล้าน
พร้อมค้ำยันม บ่อมยาม และรั้วหู

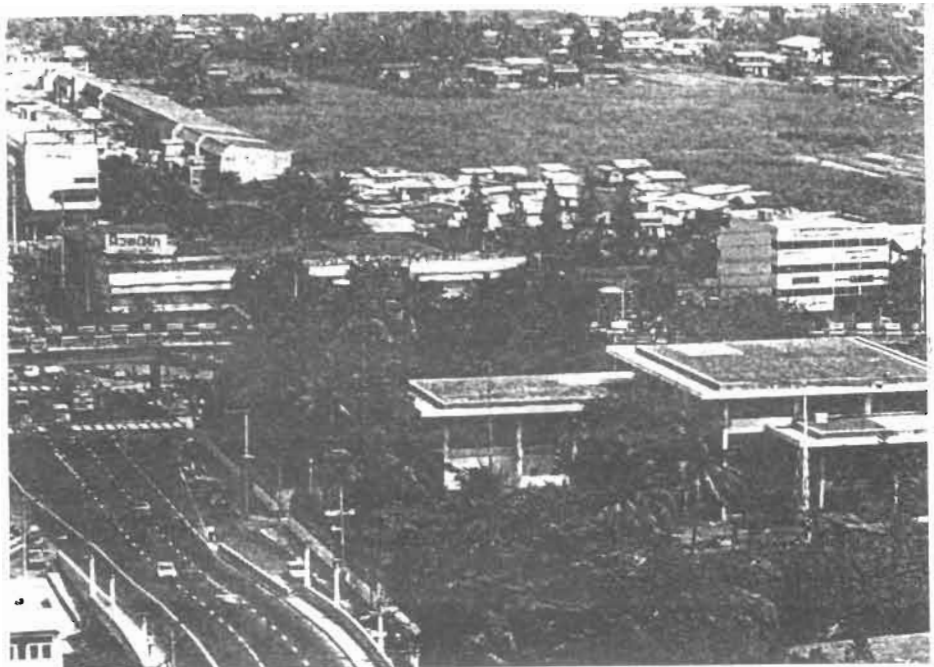
อาคารชุด คอนโดมิเนียมระดับหรูและยอกที่สุด
แถบชอยหลังสวน

จากสภาพการอยู่อาศัยหรือบ้านและละแวกต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ที่ผมขกเรียบเรียงมาให้เห็นกันนี้ ถ้าถามว่าแล้วบ้านพวกนี้ ครอบครัพล่านี้ จะไปอยู่ที่ไหนกันได้อย่างไรเพราะอะไร ผมก็ขอชี้ให้เห็นโดยรวบรัดว่า บ้านแต่ละหลังครอบครัพล่าแต่ละชนิดในกรุงเทพฯ นั้นเปรียบไปแล้วก็เหมือนกับ สิ่งมีชีวิตที่มีนิสัยและลักษณะต่าง ๆ กันไป กลุ่มบ้านนา ๆ ชนิดเหล่านี้ จะเที่ยวหาที่ลงไปในพื้นที่เมืองตามเพดานของกำลัง ตามความต้องการ และข้อแม้ของสิ่งแวดล้อมเมืองแต่ละแห่ง ดึกแถวนั้นจะต้องเกาะถนน ครัวน พอสรางเกาะถนนที่ข้างหลังเกิดอับทำอะไรไม่ได้ บ้านเล็กเรือนน้อย ชุมชน แออัดหรือบ้านเช่าราคาถูกก็จะบุกกรุกเข้ามาอยู่ โกลออกมาอีกนิตจะพบ

พวกบ้านเดี่ยวของคนมีฐานะหลบชุกหนีความจอแจพลุกพล่านของเมือง อยู่ใบชอย เป็นบ้านมีรั้วรอบขอบชิด มีความเป็นส่วนตัวสูง แต่ขณะเดียวกัน นั้น มองในภาพใหญ่ ๆ ถนนสายหลัก ๆ ในแถบนี้ย่านธุรกิจกำลังลามเข้า มาหา เมืองสมัยใหม่กำลังจะมาถึง ทำให้คลื่นของการสร้างคอนโดบุกรุก เข้ามาในพื้นที่ภายใน การลงทุนสร้างคอนโดนั้นผู้ลงทุนผู้ค้าที่ดินสูง แดม ถ้ามามาก ๆ เข้าพวกบ้านเดี่ยวก็ต้องหนีเพราะเสียบรรยากาศไปหมด ผู้ค้าเงินล้านไปสร้างบ้านชานเมือง กินที่นาได้บ้านนาออกไปอีกชั้นหนึ่ง บ้านและที่ดินชนิดต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ ไล่กระแทบ ไล่เบียดกันอย่างเสรี เช่นนี้มาตลอดในขบวนการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่ไร้การวางแผน

ภาพเบื้องสูงแสดงสถานการณ์การใช้ที่ดินบริเวณ สี่แยก อโศก - เพชรบุรี ดึกแถวที่อยู่ริมถนน สลัมหรือผู้บ้านเช่าทางด้านหลัง บ้านและที่ ดินฉิศสรที่เริ่มลาม เข้ามา รวมทั้งบ้านนา ที่ยังเหลือ

คอนโดมิเนียมที่กำลังไล่เบียดบ้านเดี่ยว อยู่แถบสุขุมวิท

ในประการสุดท้ายก่อนที่จะผ่านเรื่องบ้านและชุมชนในกรุงเทพมหานครไปนี้ ท่านผู้อ่านคงได้เห็นกับตาตนเองแล้วว่า คน บ้าน และชุมชนในกทม. นั้นมิได้แตกต่างหลากหลายกันสักเพียงไร บ้านและชุมชนต่าง ๆ นั้นมิได้แตกต่างกันตรงรูปร่าง หรือลักษณะทางสถาปัตยกรรม ของยุคสมัยที่มองเห็นเท่านั้น คิดกันให้ลึก ๆ แล้ว บ้านและละแวกใกล้เคียงนี้เองคือโลกแวดล้อมที่ใกล้ชิดที่สุดของชีวิตเรา เป็นโลกที่เราจะจัดการหาการสนองตอบความต้องการในด้านต่าง ๆ ไปตามฐานะและวิถีชีวิตของเรา และในทางกลับกันโลกแวดล้อมอยู่อาศัยนี้ก็จะปั้นแต่งสร้างลักษณะความเป็นคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่โตผ่านบ้านขึ้นมาด้วย บ้าน คล้าย ๆ กับว่ามีอยู่ให้เราเข้าไปอยู่อย่างนั้น แต่การใช้บ้านก็จะแอบมาเข้าทำเอากับตัวเราด้วย บ้านและละแวกชนิดหนึ่งอาจจะเต็มไปด้วยการใกล้ชิดของผู้คน แน่นไปด้วยประสพการณ์ทางสังคม ในขณะที่บ้านอีกชนิดหนึ่งจะมีคนอยู่น้อยตัวมีห้องหับเป็นสัดส่วนแยกแยะกิจกรรมไปลงได้ตามที่ปิดต่าง ๆ บ้านและละแวกชนิดหนึ่งอาจจะใกล้ชิดธรรมชาติรอบ ๆ ได้มากกว่า ได้ยินเสียงฝนตกเห็นน้ำขึ้นน้ำลง รับแดด ได้ลม มิไม่มีไรมาเตะมาลูบตัว ในขณะที่บ้านบางชนิดจะสูงลิ่วพื้นดิน หนาหนัก คิดแอร์ มีกระถางต้นไม้และตู้ปลาอยู่ภายใน บ้านบางชนิดจะอยู่เพื่ออยู่แต่บ้านบางลักษณะจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของการอวดแสดงตัวของผู้เป็นเจ้าของบ้านบางชนิดคนจะต้องช่วยกันอยู่ช่วยกันทำแต่บ้านบางชนิดจะเต็มไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกหรือมีคนมารับจ้างช่วยดูแล การคิดบรรยายว่า บ้านและชุมชนจะมีสภาพอย่างไรได้นั้นผมว่าคงจะคิดเขียนต่อกันไปได้อีกมาก แต่ที่น่าจะเห็นกันแล้วก็คือ บ้านและสภาพชีวิตในบ้านนี้เองคือตัวปั้นแต่ง สืบทอด หรือเปลี่ยนแปลงชีวิตคนเราอย่างสำคัญ กรุงเทพมหานคร เมืองที่เต็มไปด้วยคนหลายชนิดหลายลักษณะ ก็จะมีบ้านมีชีวิตบ้านและคนหลายวิถีทางอยู่อย่างนี้

หันจากเรื่องของบ้านช่องและชุมชนแล้วเราจะมาดูกันถึงแวดวงของชีวิตที่เริ่มไกลห่างจากบริเวณอยู่อาศัยออกไป คือเรื่องของละแวกชีวิตในพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ

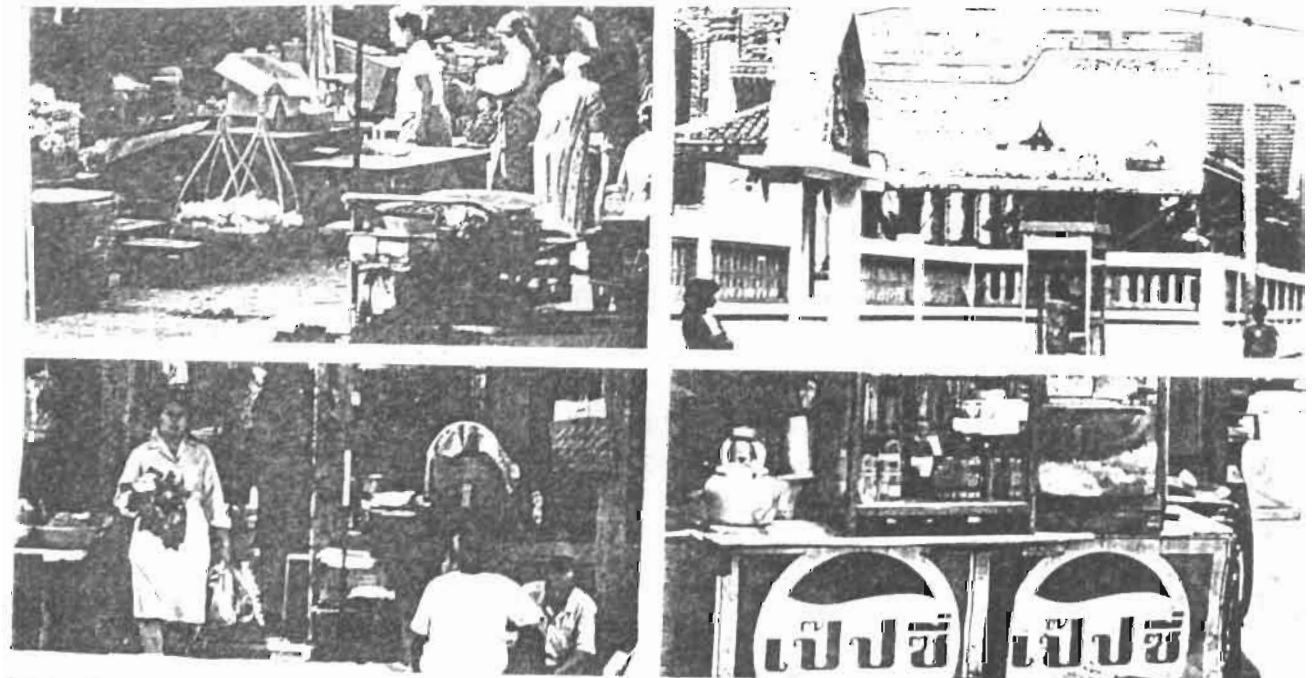
ความมากมายและหลากหลายของชีวิตสาธารณะในกรุงเทพมหานคร

ในความแปลกหน้าแปลกตากันของคนจำนวนมากมาย บนพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาล ย่อมจะทำให้ชีวิตของคนเมืองเลือกมีชีวิตได้หลายระดับหลายละแวก คนเมืองมีโอกาที่จะเลือกอยู่ในความเป็นส่วนตัวหรือฐานหรือจะค่อย ๆ ออกมามีแวงวงที่ตนรู้จักมักคุ้น หรือจะเลยออกมาเป็นคนแปลกหน้าแปลกตากันบนพื้นที่สาธารณะของเมืองไปเลยก็ได้การมีโอกาสเลือกใช้ชีวิตได้ในสถานที่อันมีบรรยากาศรู้จักมักคุ้นหลายลำดับเช่นนี้เองคือลักษณะของชีวิตเมืองอันหาไม่ได้ในชีวิตชนบท

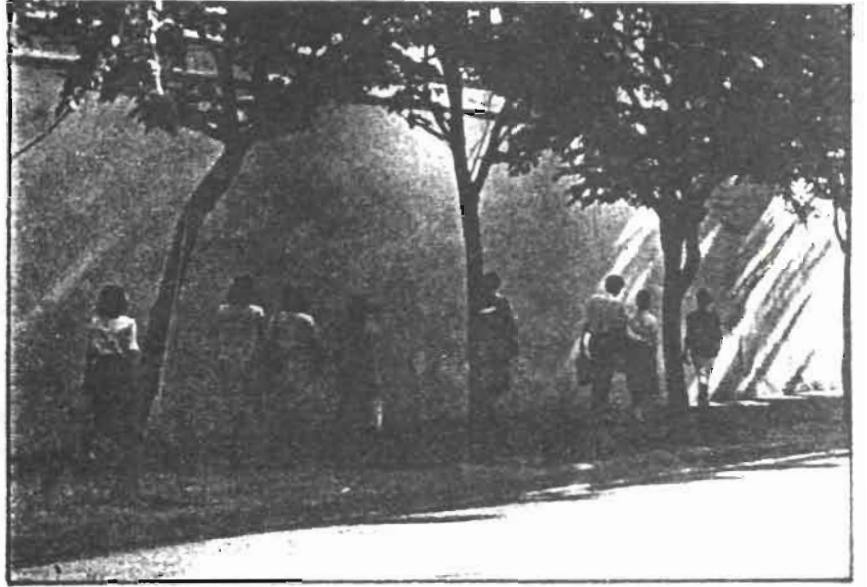
กรุงเทพมหานครนั้นก็เช่นเดียวกับเมืองใหญ่อื่น ๆ ที่จะปรากฏมีพื้นที่สาธารณะของเมืองที่มีบรรยากาศและลักษณะประจำตัวกันอยู่อย่างมากมายและหลากหลาย พื้นที่สาธารณะบางแห่งนั้นจะหยุดอยู่แค่การเป็นที่ชุมนุมหรือมีโอกาสพบปะกันของคนในละแวกใกล้เคียงเท่านั้น เช่นบริเวณปากตรอกหรือปากซอยต่าง ๆ บริเวณวัด บริเวณตลาดสด ร้านค้าประจำถิ่น เป็นต้น แต่พ้นจากนี้ไปแล้ว บริเวณสาธารณะของกรุงเทพฯ จะคลี่ตัวแผ่ขยายออกไปได้ชนิดที่ว่าจระไนกันไม่หมดเลยที่เดียวยกตัวอย่างเช่น ย่านท่าช้าง ท่าพระจันทร์ ย่านสุริวงศ พัฒน์พงษ์ สีลมพลาซ่า สนามม้าไทย - ฝรั่งเศส ลานพระรูป สวนลุม เขาดิน ตลาดพระ ตลาดหนังสือ คลองถม ตลาดหลัก ๆ ที่รับหน้าที่เป็นศูนย์กลางย่อยของเมือง (ตลาดสะพานควาย พระโขนง บางแค สำโรง บางกะปิ) ไปจนถึงตลาดนัดที่ใหญ่ที่สุดของประเทศคือตลาดนัดสวนจตุจักร จนถึงท้องสนามหลวงซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นที่สาธารณะที่ทรงคุณค่าเป็นสุดยอดของสังคม ย่าน ละแวก และบริเวณสาธารณะหลายระดับ หลายลักษณะของเมืองเช่นนี้เองที่เมื่อเข้าประกอบกับบ้านช่องและชุมชนอยู่อาศัยเป็นพื้นเป็นหมื่นแห่งแล้วก็จะรวมกันเป็นโลกทางสังคมอันมีสีสันเป็นที่จุดของคนกรุง

เพื่อให้ได้บรรยากาศจะขอแนะนำเสนอภาพและคำบรรยายประกอบสั้น ๆ แสดงให้เห็นถึงโลกและชีวิตสาธารณะที่ว่าหลากหลายของคนกรุงดังต่อไปนี้

โลกและชีวิตสาธารณะแถบใกล้บ้าน ตลาดสด วัด ร้านกาแฟและร้านค้าระดับปากตรอกปากซอยคือองค์ประกอบมาตรฐาน

ที่สาธารณะทั่วไปในเมือง

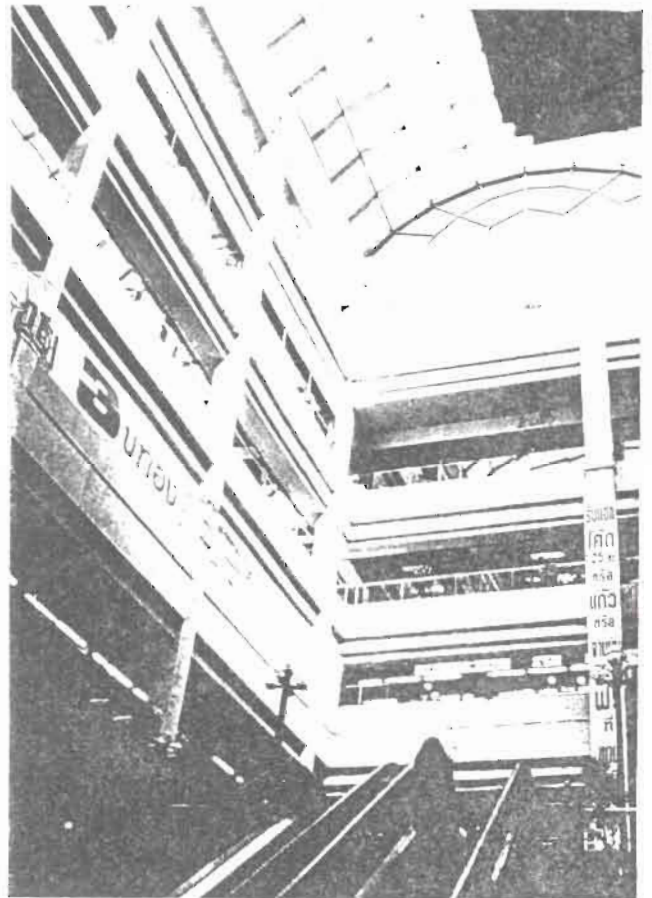
ถนนหนทาง ฟูตบาสทางเท้า ป้ายรถเมล์ หลายระดับ

ตลาด ตลาดในกรุงเทพฯ มีหลายขนาดและหลายลักษณะที่เป็นตลาดใหญ่
ระดับเมืองก็เช่นตลาดระดับศูนย์กลางของเมืองในบริเวณต่าง ๆ เช่นตลาดบางแค
คังภาพขวามือ หรือจะเป็นตลาดของเมืองทั้งหมดหรือระดับชาติไปเลยเช่น
ตลาดจตุจักรในภาพซ้าย

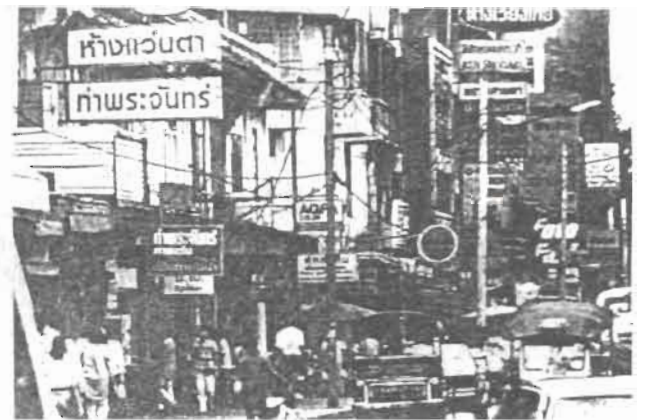
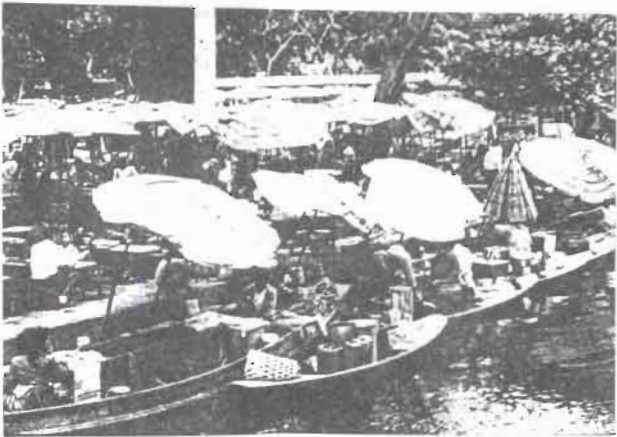
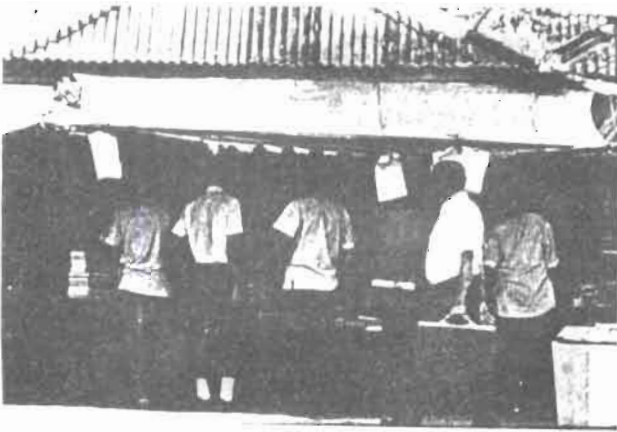
พร้อม ๆ กับตลาดสดหรือตลาดนัดโล่ง ๆ แล้วที่กำลังแข่งขันกันเองอย่างดุเดือด
ก็คือ ห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันนี้จะเคยข้าม ไปถึงการเป็นคอมเพล็กซ์
คือสร้างถล่มตึกขนาดมหึมาแล้วเรียกร้านค้าย่อยแผงลอยย่อย โรงหนัง ร้านอาหาร
ออฟฟิศ ร้านอาหารนา ๆ ชนิด ฯลฯ ให้เข้ามาอยู่ด้วยกันเสียเลย

เราจะทำลายชีวิตเมืองที่มีเอกลักษณ์ และโอกาสการพบปะของพวกเขาที่คึกคัก มีความหมายให้หมดไปแล้วเหลือแต่ความเป็นถูกค้ำนักบริโภคนิยมให้ศูนย์การค้ำใหญ่โตที่เอาแต่เงิน และดูไร้ชีวิตอย่างนั้นหรือ

ย่านของเมืองที่มีลักษณะเฉพาะ ตำบลหนแห่งของเมืองที่มีความเป็นมา มีกิจกรรม และบรรยากาศสาธารณะเป็นของตัวนั้นคือเอกลักษณ์และสมบัติล้ำค่าของชีวิตเมืองภาพที่ยกมานี้เห็นได้ถึง แผงหนังสือที่สนามหลวงบริเวณหน้าพระลาน ย่านศิลปิน ท่าพระจันทร์ กว๊วเตี้ยเรือที่อนุสาวรีย์ชัย และตลาดพระที่สนามหลวง บริเวณแผงหนังสือและก๊ววเตี้ยเรือนั้นปัจจุบันทาง กทม. รื้อทำลายห้ามขายไปหมดแล้ว

ย่านสาธารณะระดับอินเตอร์ บางกอกทุกวันนี้คือ
มหานครแห่งหนึ่งของโลกในบางกอกจะมีคนต่างประเทศ
เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วยในหลาย ๆ บริเวณ อาทิเช่น
ย่านญี่ปุ่นที่สุริวงส์ ย่านแขกคองกามารมณที่นานา
และย่านกลางคืนที่พัฒน์พงศ์

พื้นที่สาธารณะระดับมหานคร พื้นที่จากโลกและบรรยากาศสาธารณะระดับบรอง ๆ แล้ว ก็คือที่สาธารณะระดับหนึ่งของเมือง อาทิเช่น สวนลุมพินีดังในภาพ การขาดแคลนและความต้องการ การพักผ่อนและการได้ประสบกับธรรมชาติของคนเมืองจำนวนมากเป็นเรื่องเห็นได้ชัด การมาปิกนิกคริมตลิ่ง ริมน้ำพร้อม ๆ กันคืออาการ นอกจากสวนสาธารณะใหญ่ ๆ แล้วย่านทั้งย่านก็อาจกลายเป็นแหล่งพักผ่อนได้ยกตัวอย่างเช่นบริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิซึ่งเต็มแน่นไปด้วยผู้คนหลังโหลเข้ามาเพราะการเดินทางตลอดจนการตั้งศูนย์การค้าขึ้นมารับ

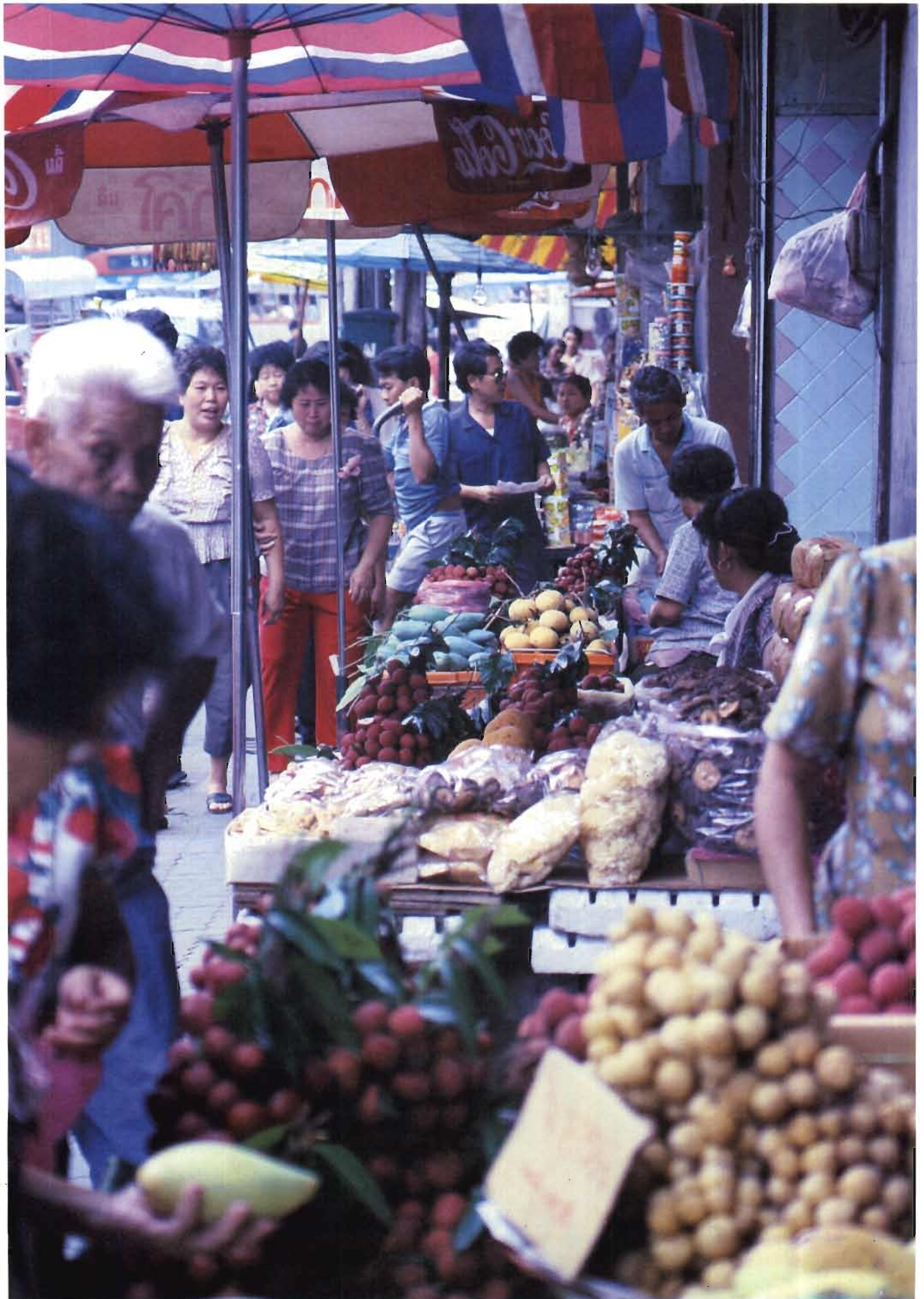

สนามหลวง สนามหลวงคือสุดยอดของพื้นที่สาธารณะในเมืองของประเทศแล้ว
จริงๆ กิจกรรม ผู้คน และเหตุการณ์มาประสานเกิดขึ้นที่นี่ได้อย่างมากมาย
ไม่ว่าจะเป็นงานหลวงหรืองานราษฎร์ ส่วนตัวหรือว่ากลุ่มฝูง วิถีชีวิตของสังคม
ของชาวบ้านมีสนามหลวงเป็นที่แสดงออก การต้องอยู่ด้วยกันให้ได้ของความ
เป็นสนามหลวงทั้งหมดนี้เป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสนามหลวง
โดยจะขับไล่ศักดิ์สิทธิ์ที่หลวงเห็นว่ามันน่าเกลียดออกไป

นอกจากชีวิตสาธารณะบนพื้นที่สาธารณะของเมืองแล้วการมีวิถีคหภาพเป็น
กลุ่มฝูง ส่วนตัวตามรสนิยมและวิถีชีวิตเป็นส่วนตัวก็เกิดกำกับมาอีกชั้นหนึ่ง

บทส่งท้าย : กรุงเทพฯ เมืองที่ไม่มีเจ้าของ

เมื่อหลายปีก่อนผมจำได้ว่าเคยมีการสำรวจทัศนคติของคนในกรุงเทพฯ คว้า จะมีคนสักเท่าไรที่บอกว่าตนรู้สึกเป็นคนกรุงเทพฯ ผลการสำรวจในครั้งนั้นปรากฏว่ามีคน ๑๘% เท่านั้นที่ยอมรับและเห็นว่าตนเป็นคนเมืองนี้ และเมื่อไม่นานมานี้ก็ปรากฏข่าวลือที่บอกมาอีกครั้งว่า สำรวจดูแล้วพบว่าคนในกรุงเทพฯ เป็นหลายล้านคนนี้มีเพียง ๑/๓ เท่านั้นที่เกิดที่นี่ และยังเมื่อหันไปดูสถิติจำนวนคนที่ออกมาใช้สิทธิ์เลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครครั้งล่าสุดมานี้ว่ามีเพียง ๓๓% เท่านั้น ก็ยิ่งทำให้หันมาคิดหนักขึ้นไปอีกว่า มหานครแห่งนี้มีใครรักมีใครผูกพันมีใครเป็นเจ้าของกันสักกี่มากน้อย

ตามหลักจิตวิทยาสังคมเมืองนั้นเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าในมหานครที่ใหญ่โตมีพื้นที่ที่มีชุมชนอันหลากหลายกว้างไกลมีผู้คนที่หลากหลายแตกต่างกันจำนวนมากมาเป็นล้าน ๆ คนนั้น ย่อมเป็นธรรมชาติอยู่เองที่หากจะหาคนมายอมรับยอมรับรู้สึกเป็นเจ้าของเข้าเจ้าของพวกตัวเองว่าเป็นหนึ่งเดียวกับสภาพที่ใหญ่ ๆ ยักษ์ ๆ เช่นนี้ได้ คนในกรุงเทพฯ นั้นเชื่อว่าส่วนใหญ่จะพบจะชี้ตัวเองอยู่ในวง ในขนาดที่แคบ ๆ ลงมา คนดั้งเดิม คนในสลัมหรือคนที่อยู่ติดที่ติดชุมชนมานาน จะรู้สึกผูกพันอยู่กับเพื่อนบ้านและละแวกชุมชนของตนได้สูง แต่สำหรับคนมีฐานะที่มีรถมีการเคลื่อนไหวสูงก็จะผูกพันอยู่กับคนในละแวกใกล้เคียงน้อยลงแต่ละจะไปเฟื่องชมอยู่ที่ครอบครัวหรือญาติมิตรเพื่อนฝูงที่อยู่กระจายห่างออกไปหรืออาจจะนับผูกพันตัวเองอยู่กับสถาบันการงาน สายอาชีพหรือสมาคมที่ตนนั้นสังกัดอยู่ ที่หนักที่สุดก็คือคนโสดตัวคนเดียวที่ทำงานอยู่ในภาคธุรกิจทันสมัย เต็มไปด้วยการแข่งขันและมีขนาดใหญ่โตจนไม่มีตัวตน คนเหล่านี้อาจจะเป็นคนซึ่งไร้ความผูกพันกับบ้านช่อง ละแวกและที่ทำงานโดยสิ้นเชิง จะประพุดตัวเที่ยวว่ร่อนสัญจรไปตามสถานเริงรมย์เช่น ผับต่าง ๆ เพื่อหาคนแปลกหน้ามาเป็นเพื่อน คบกันจนสนิทสัก ๕ - ๖ เดือนแล้วก็จากไปหาเพื่อนใหม่ในที่แห่งใหม่ต่อไป ลักษณะคนเช่นนี้ในมหานครสมัยใหม่มีอยู่ไม่ใช่น้อย

ย้อนกลับมาในระดับของชุมชนและบ้านช่อง แนวโน้มหรือทิศทางที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ขณะนี้ก็คือการที่คนทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะบนกลางหรือล่าง ถ้ายังมีชีวิตบ้านที่ค่อย ๆ เข้าสู่ลักษณะของการเป็น

“กลัก” มากขึ้นทุกที อาคารสูงมากขึ้นไม่ว่าแฟลตหรือคอนโดมีเนียมกำลังขยายตัวเกือบทุกค้ำกันอย่างชะงักงั้น การอยู่กับผนังสี่ด้านในกลักคอนกรีตการกลายเป็นหน่วยบริโภคสินค้าและบริการชีวิตสังคมจากทีวีโดยสิ้นเชิงเช่นนี้ นำคิดว่าจะส่งผลกระทบต่อชีวิตสังคมของคนกรุงเช่นไร สภาพดังกล่าวนี้ ยิ่งเมื่อเข้าช้ำกับการขยายใหญ่โต และหว่านกระจายการเดินทางและตำแหน่งกิจกรรมของเมืองให้ออกไปไกลออกจากกันไม่ได้หยุด บวกเข้ากับการกรุยตัดขยายและบุกรุกของคลื่นรถยนต์เส้นถนนและทางด่วนที่เข้าตัดพื้นที่ซ้ำและเนื้อเมืองหรือชุมชนเก่า ๆ ให้ขาดทำลายลงด้วยแล้ว การจางลงแผ่วเบาของชีวิตเมืองก็มีแต่จะดูหนักหนายิ่งขึ้น ชีวิตทั้งภาคส่วนตัวชุมชนและ สาธารณะซึ่งขาดกันไม่ได้จะถูกทำให้เป็นกลางไปหมดทั้งกองสภาพชีวิตของเมืองที่ซบเซาลงเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาเดี๋ยวมากต่อมากในเมืองใหญ่ ๆ ของสังคมอุตสาหกรรมทั้งหลาย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีคนจำนวนน้อยขึ้นทุกทีที่รู้สึกว่าเป็นเจ้าของกรุงเทพฯ แม้ว่ากระแสการพัฒนาเมืองจะทำให้ชีวิตเมืองต้องเงิบเหงาหลงเรื่อย ๆ ความพยายามที่จะต้องทำให้มหานครแห่งนี้มีคนรักมีคนดูแลมีชีวิตสังคมที่มีสีสันก็เป็นสิ่งที่ละทิ้งไม่ได้ ในความเห็นของผมนั้นชีวิตในบริเวณสาธารณะระดับย่านต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ น่าจะเป็นจุดแรกที่ต้องลงมือกัน สวนหรือลานสาธารณะที่ติดกันมากประโยชน์เช่นสนามหลวงหรือสวนจตุจักรน่าจะกระจายตัวมาเกิดขึ้นได้ตามพื้นที่ส่วนใหญ่ ๆ ของเมือง อาทิเช่น บางแค ท่าเรือ บางกะปิ เมืองนนท์ รังสิต ดาวคะนอง พระโขนง หลักสี่ เป็นต้น หลังจากนั้นแล้วสวนสาธารณะขนาดย่อมที่ใช้พักผ่อนและออกกำลังกายในบริเวณชุมชนน่าจะเกิดตามมา ชีวิตสาธารณะที่กระจายตัวออกมาหาชีวิตผู้คนตามส่วนต่าง ๆ ของเมืองเหล่านี้จะต้องมีขึ้นเพื่อมุ่งหวังให้เกิดการปะทะสังสรรค์ที่มีชีวิตชีวาที่มีความหมายของคนเมืองเป็นสำคัญ ความคิดความอ่าน และการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ศิลปะและวัฒนธรรมจะต้องเกิดขึ้นที่นี้ การเดินบริโภคซื้อหาเบียดกันอย่างคนแปลกหน้าตามห้างสรรพสินค้าอันถือว่ามีค่าในสมัยนี้ ถ้าชีวิตเมืองของกรุงเทพฯ เมืองซึ่งใหญ่จนเกินไปแล้วนี้สามารถชอ่ยตัวลงมากเกิดตามย่านตามชุมชนต่าง ๆ ของเมืองได้เช่นนี้ พื้นที่ของกรุงเทพฯ ทั้งหมดก็จะมีคนช่วยดูแลกันมากขึ้นคนกรุงเทพฯ จะรู้จักคบหากัน และใช้ชีวิตเมืองได้ถนัดและสนุกยิ่งขึ้นเป็นแน่ แทนที่จะกลายเป็นคนร่วมแปลกันแก่กันคนต่างคนต่างอยู่หาแวดวงของตัวเองแต่ในความแคบ เรื่องราวของบ้านเมืองของส่วนรวมไม่สนใจ มาเจอกันในชีวิตประจำวันก็เป็นเหมือนเม็ทรายกันไปทั้งนั้น

ในแง่เศรษฐกิจ

กรุงเทพฯ :

เมืองของ

ความแปลกแยก

ที่แอบแฝง

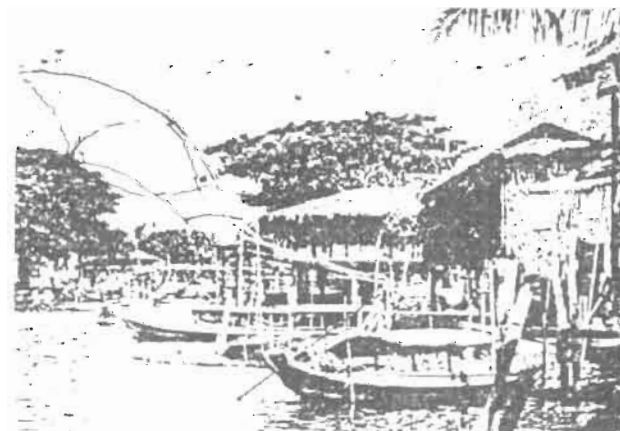
เมืองในความหมายทางเศรษฐกิจนั้นหมายถึงการมาอยู่ร่วมเวลาร่วมพื้นที่กันของคนจำนวนมากมาย คนเหล่านี้ต่างหากทำมาหากินกันสาระพัดอาชีพ เกิดเป็นชุดเป็นโครงข่ายเศรษฐกิจที่สลับซับซ้อนเกี่ยวข้อยอกันไปหมด ในส่วนของกายภาพเอง เพื่อรองรับกิจกรรมการทำกินต่าง ๆ นี้ ในพื้นที่เมืองก็จะเกิดเป็นอาคารประเภทต่าง ๆ ขึ้นทั่วไป เช่น โรงงานหลากหลายชนิดหลายขนาด ร้านค้าใหญ่ย่อย อาคารสำนักงานเป็นต้น ครั้นเมื่ออาคารหรือกิจกรรมเหล่านี้จับกลุ่มติดพื้นที่กันมากขึ้น ก็จะเกิดเป็นย่าน เกิดสภาพการใช้ที่ดินลักษณะต่าง ๆ ขึ้นมาโดยมีโครงข่ายถนนหนทางเชื่อมและเปิดการเข้าถึงพื้นที่ต่าง ๆ กิจกรรมทั้งหมดเข้าด้วยกัน หันกลับมามองที่กรุงเทพฯ คนในกรุงเทพฯ ที่มีถึง ๘ - ๘ ล้านคนนั้นมีลักษณะการทำมาหากินอย่างไรบ้างเกี่ยวข้องกับพื้นที่กันไหนและส่งผลให้เกิดเป็นสภาพการใช้อาคารการใช้ที่ดินเช่นใด ถ้าคำตอบคำถามเหล่านี้คือเนื้อหาหลัก ๆ ของเรื่อง “กรุงเทพฯ : เมืองของความแปลกแยกที่แอบแฝง” บทนี้

ชีวิตเศรษฐกิจสามลักษณะ

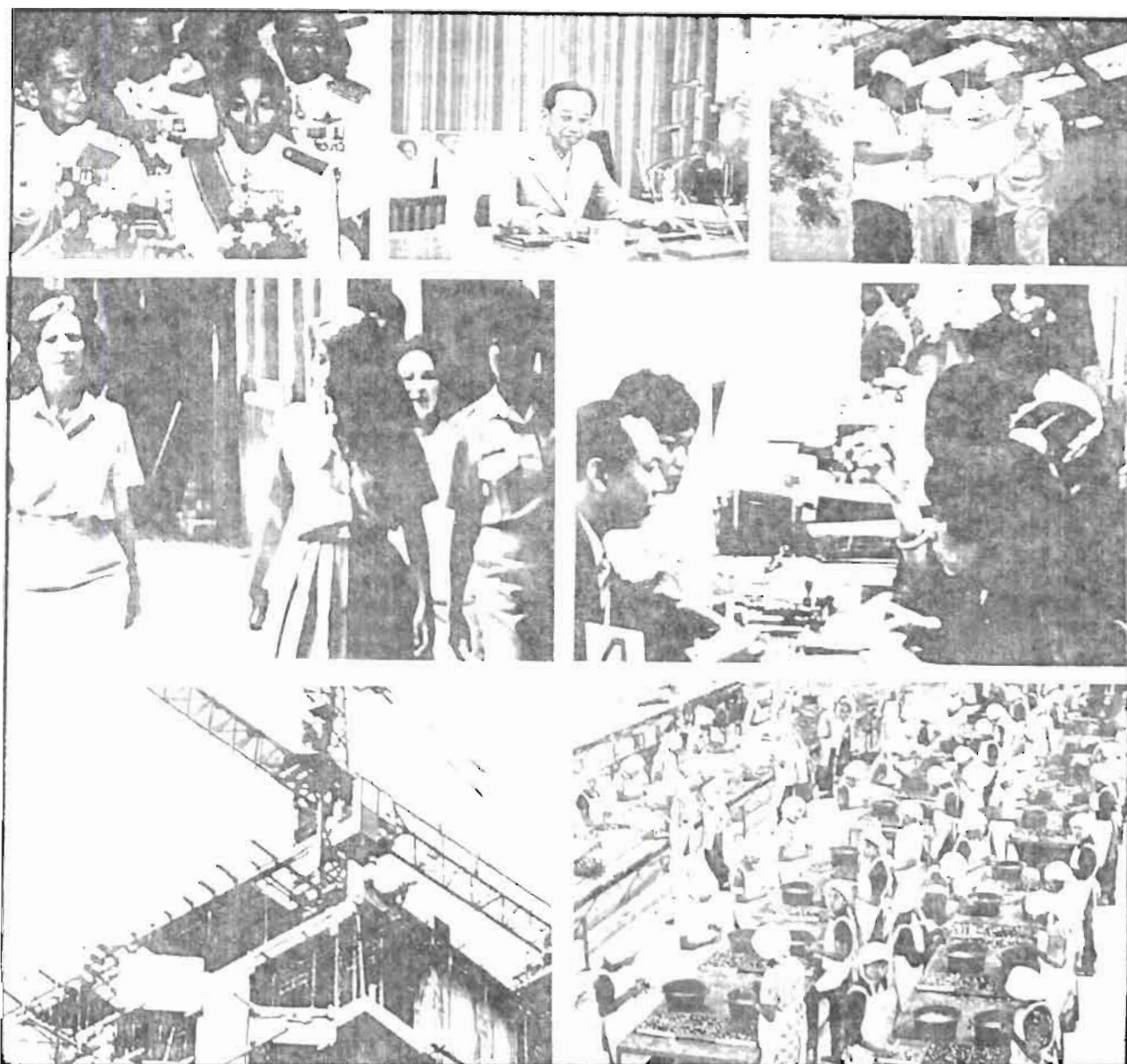
ลักษณะหรือสภาพเศรษฐกิจของกลุ่มชนใด ๆ ย่อมจะเป็นเหตุเป็นผล เคลือบติดกันอยู่กับลักษณะหรือสภาพชีวิตสังคมด้วย ลักษณะของชีวิตเศรษฐกิจของคนกรุงเทพฯ นี้จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะมีความหลากหลายและต่างชนิดผิดประเภทกัน ตามลักษณะทางสังคมที่ได้พูดผ่านไปมาในที่แล้ว กล่าวกันโดยคร่าว ๆ ผมขอเสนอแนวความคิดที่ว่าชีวิตเศรษฐกิจของคนในมหานครแห่งนี้จะมีอยู่ ๓ ชนิดด้วยกันคือ ชีวิตเศรษฐกิจในลักษณะดั้งเดิม (TRADITIONAL SECTOR) ชีวิตเศรษฐกิจที่ถือได้ว่าทันสมัยอยู่ในระบบแล้ว (MODERN FORMAL SECTOR) และชีวิตเศรษฐกิจนอกระบบ (INFORMAL SECTOR) เป็นประการสุดท้าย

๑

ชีวิตเศรษฐกิจในลักษณะดั้งเดิมในบริเวณกรุงเทพมหานครนั้น ดูไปแล้วก็ยังมีอยู่มาก ไม่ว่าจะอยู่ในภาคเกษตร ภาคการผลิต หรือภาคการค้าและบริการ ในภาคเกษตรนั้นก็ตั้งแต่บรรดาบ้านนา บ้านไร่ บ้านสวนตามพื้นที่ที่ความเจริญของเมือง ถนนหนทางยังเข้าไปหาไม่ถึง คนร่วมเมืองของเราในพื้นที่แถบนี้ยังลงมือทำมาหากินกับดินกับน้ำอย่างใกล้ชิด

ที่ยังจับปลาใส่สัตว์เพื่อยังชีพหรือหาอาหารมาเข้าครัวแบบสมัย โบราณก็ยังมีให้เห็น หันมามองในภาคการผลิต เราก็จะพบว่ากรุงเทพฯ ยังเต็มไปด้วยโรงงานเล็ก โรงหัตถกรรมน้อยต่าง ๆ มากมาย มีขนาดไม่ใหญ่ใช้คนงานไม่มาก ส่วนในภาคการค้าและบริการเอง ก็มีการร้านค้าเล็ก ๆ ที่ยังเป็นกิจการของครอบครัวความห้องแถว บ้านอยู่กับบ้าน ถึงแม้เป็นลักษณะการค้าขายที่เห็นกันอยู่เกลื่อนตา

๒

ชีวิตเศรษฐกิจในภาคทันสมัย กรุงเทพมหานครหรือแม้แต่เมืองไทยทั้งหมดนั้นเรียกได้ว่าเป็นสังคมที่ยังมีความเจริญทางเศรษฐกิจในลักษณะสมัยใหม่ที่ยังเล่นเข้ากลมสมาชิกได้ไม่ทั่วคน การผลิตในลักษณะโรงงานอุตสาหกรรมที่ใหญ่โต การค้าในลักษณะห้างสรรพสินค้าทันสมัย ตลอดจนชีวิตธุรกิจและบริการในอาคารสำนักงานรวมกันแล้วยังรับคนเข้าไปทำได้เพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น คำว่าชีวิตเศรษฐกิจในภาคทันสมัยที่กำลังพูดอยู่นี้หมายถึงอะไร พุศกันพอให้เห็นเป็นแนวทาง ชีวิตเศรษฐกิจที่ทันสมัยนั้นจะหมายถึง

การประกอบการที่สลับซับซ้อนใหญ่โต เกี่ยวข้องผูกพันกับตลาดและวงการเศรษฐกิจโลก เป็นกิจการที่ใช้เทคนิคสูง กินพลังงานและวัตถุดิบมาก จำเป็นต้องมีการวางแผนและการโฆษณา มีสภาพการเงินและการบริหารที่ต้องเป็นระบบ ผู้คนล้วนมีเงินเดือนกินประจำ บรรดาคคนในภาคเศรษฐกิจที่เป็นระบบทันสมัยคงจะกินความรวมทั้งงานในภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจ และภาครัฐบาลทั้งหมด ลำดับขั้นของคนจะกลมไต่ไปได้หมดนับตั้งแต่นายกรัฐมนตรี นายธนาคาร อธิบดี ผู้จัดการบริษัท หัวหน้ากอง เซลส์แมน ช่างกรรมกรโรงงานและกระเป๋

ชีวิตเศรษฐกิจนอกระบบ คำว่าชีวิตเศรษฐกิจนอกระบบนี้เป็นคำศัพท์ทางวิชาการจะหมายความเป็นการทั่ว ๆ ไปถึงรูปแบบการทำมาหากินเอาชีวิตรอดของชนจนในเมืองในประเทศโลกที่สามทั้งหลาย หันมาดูชีวิตเศรษฐกิจในเมืองหลวงของประเทศไทยที่ว่ากำลังจะก้าวเข้าสู่ความเป็นนิคมสันทุกวันนี้ เราจะพบว่ากรุงเทพฯ นั้น มิได้มีแต่คนที่ทำมาหากินทันสมัยในเมืองกับคนนอกเมืองที่ยังอยู่กันอย่างค่อนข้างดั้งเดิมเพราะความเจริญยังไม่ถึงตัวเท่านั้น ในความเป็นเมืองเอก (PRIMATE CITY) ของประเทศ ในความเป็นพื้นดินที่รับเอาความเจริญก้าวหน้าทันสมัยทำเงินทำทองมาใส่ตัวแต่ผู้เดียว บนความยากจนและล้าหลังของทั้งประเทศได้เป็นสาเหตุให้คนอยากจนจากชนบทในระยะ ไกลรวมทั้งคนจนในบ้านนอกที่อยู่รอบ ๆ เมืองในระยะใกล้ที่ถูกเมืองกรุงเทพฯ โดกลืนเข้าไปหา พวกกันเข้ามาอยู่ในกรุงกลายเป็นคนจนในเมืองที่ยังไม่มีสิทธิ์ไม่มีช่องทางเข้าไปหากินในชีวิตภาคทันสมัย แต่ก็ต้องหาทางทำมาหากินหาเงินเอาชีวิตให้รอดอยู่ในเมืองให้ได้ ถ้าจะเรียกชีวิตเศรษฐกิจที่ทันสมัยว่าเป็นเศรษฐกิจในระบบแล้ว ชีวิตเศรษฐกิจนอกระบบของคนจนในเมืองนั้นก็หมายถึงลักษณะการทำมาหากินที่ตรงข้ามกับการทำมาหากินในระบบทั้งหมดไม่ว่าจะมองกันในด้านไหน

ด้วยความมุ่งง SANTOS และ MCGEE นักวิชาการฝรั่งได้เคยตั้งข้อสังเกตถึงลักษณะของชีวิตเศรษฐกิจนอกระบบเทียบเคียงกับชีวิตเศรษฐกิจในระบบไว้เป็นหลายแห่งหลายมุมดังต่อไปนี้

ในแง่เทคนิค เศรษฐกิจในระบบจะใช้วิธีการผลิตที่ใช้ทุนสูง

(CAPITAL INTENSIVE) แต่เศรษฐกิจนอกระบบจะใช้แรงงานมาก ๆ เยอะ ๆ (LABOUR INTENSIVE) เป็นสำคัญ

ในแง่การจัดองค์การ เศรษฐกิจในระบบจะมานิรุปองค์การหรือบริษัทใหญ่โตซับซ้อนเต็มไปดด้วยเจ้าหน้าที่ และระบบกฎเกณฑ์ (BUREAUCRACY) ในขณะที่เศรษฐกิจนอกระบบจะยังอยู่ในแวดวงของครอบครัวและกลุ่มฝูงที่คุ้นเคยกันได้ การยังตกลงกันได้ระหว่างกันด้วยกันคือลักษณะประจำตัว

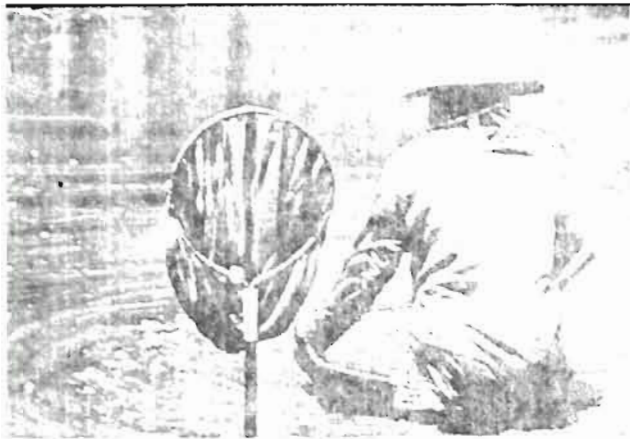
ในแง่เครื่องมือเครื่องมือ เศรษฐกิจในระบบจะใช้แต่เครื่องเคราที่แพงและซับซ้อน แต่เศรษฐกิจนอกระบบจะใช้แต่ของที่ถูกลงและง่าย ๆ

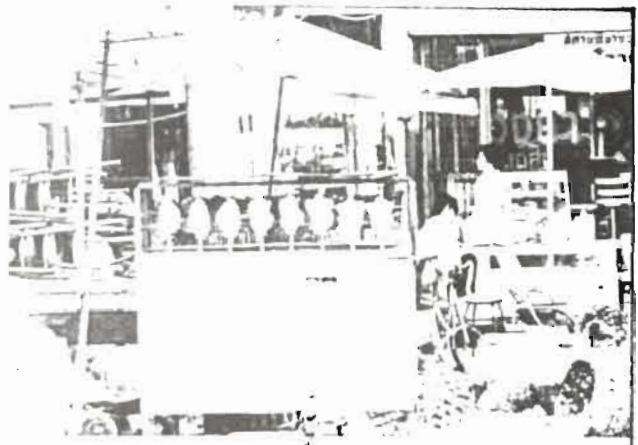
ในแง่เงินทุน เศรษฐกิจในระบบจะใช้วิธีพึ่งธนาคารและตัวบทกฎหมาย ส่วนเศรษฐกิจนอกระบบจะพึ่งการกู้ยืมระหว่างกัน ๆ มัดด้วยความเชื่อมั่นผูกพันระหว่างกัน

ในแง่กำไร ถ้าผลผลิตเป็นไปตามแผน การได้กำไรจะเป็นเรื่องแน่นอนในกิจการของเศรษฐกิจในระบบ ส่วนเศรษฐกิจนอกระบบนั้น กำไรคือความไม่แน่นอนตลอดกาล

ในแง่การโฆษณา การโฆษณาในกิจการของเศรษฐกิจในระบบนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจนอกระบบ

ในแง่การหมุนเวียนของวัสดุ สำหรับการผลิตของเศรษฐกิจในระบบนั้น ความจำเป็นหรือการรู้จักนำวัสดุที่ผ่านขบวนการผลิตหรือขบวนการบริโภคแล้ว (RECYCLING) มาใช้อีกจะเป็นเรื่องไม่สำคัญผิดกับเศรษฐกิจนอกระบบที่จะใส่ใจและถนัดในเรื่องเช่นนี้มาก

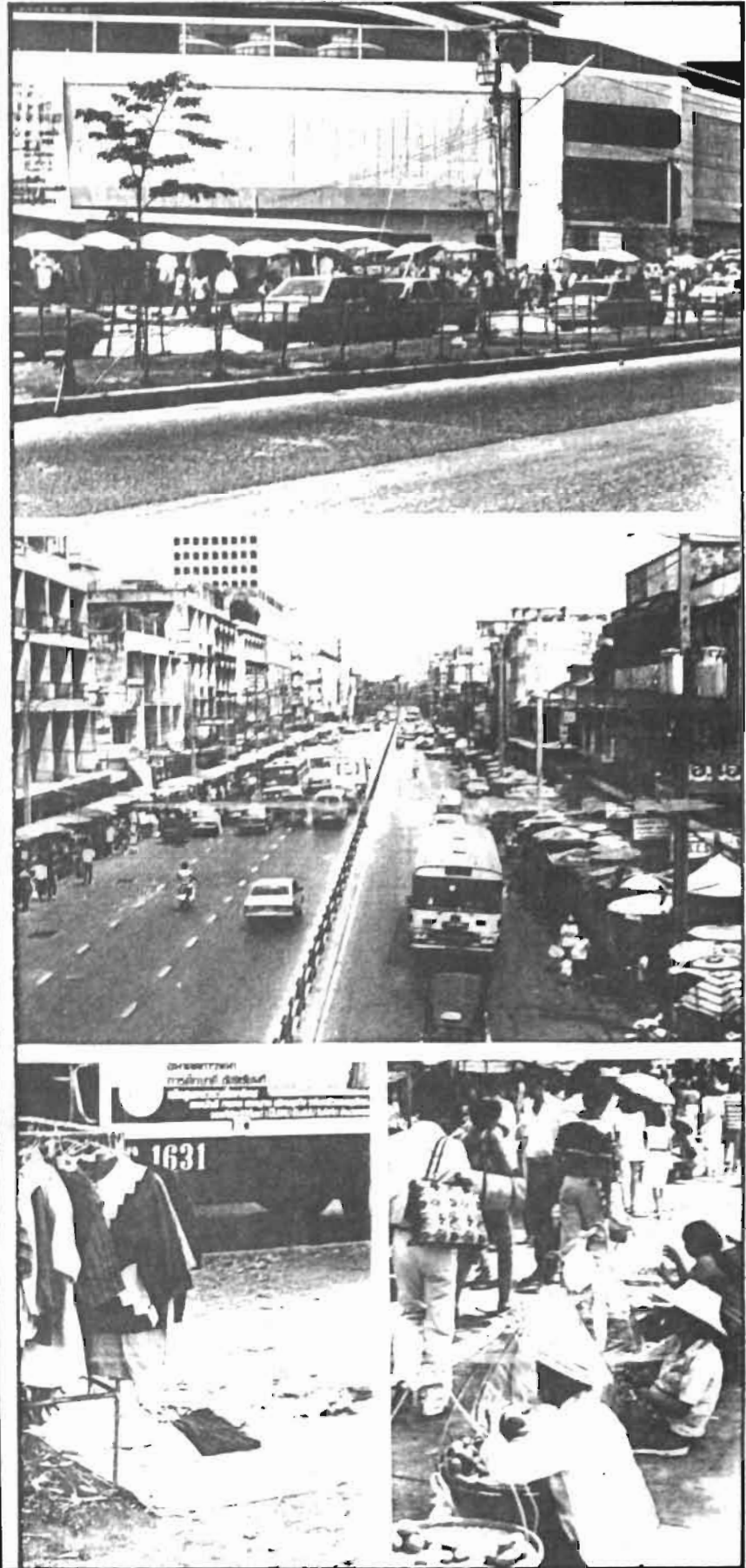
ภาพชุดนี้ จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการทำงานและชีวิตนอกระบบของ
คนจนในเมืองของประเทศในโลที่สาม ไม่ว่าจะเป็นกิจการเล็ก ๆ การใช้ทุน
น้อย ๆ ใช้เทคนิคง่าย ๆ เลี้ยงครอบครัวเป็นสำคัญ การพบปะประทะสังสรรค์
ระหว่างคน การช่วยกันพึ่งพาซึ่งกันและกันในสละแวก ตลอดจนการให้ความ
สำคัญในการไม่ทิ้ง นำของเก่ามาใช้ เป็นต้น

ความสำคัญของการงานนอกระบบ

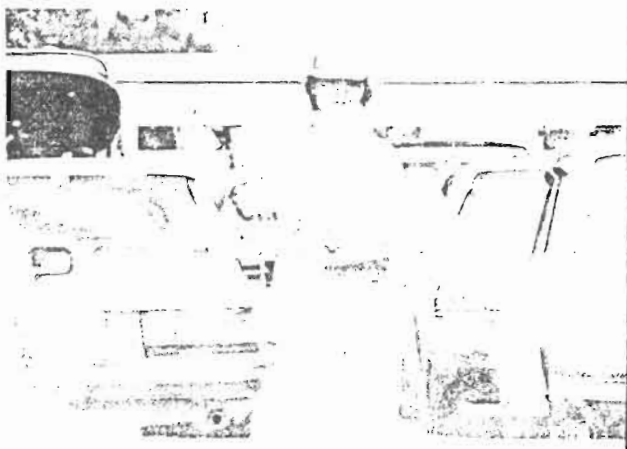
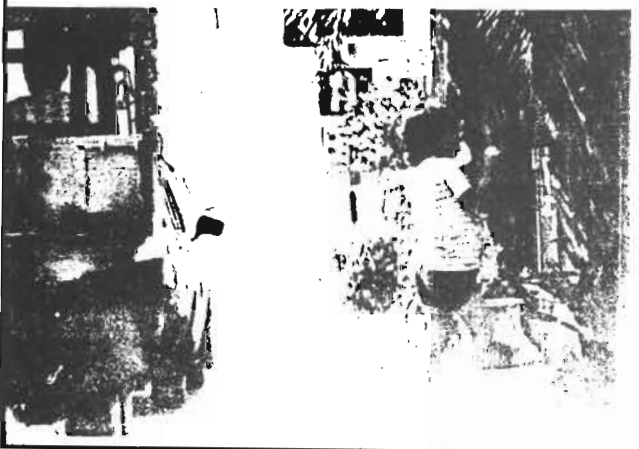
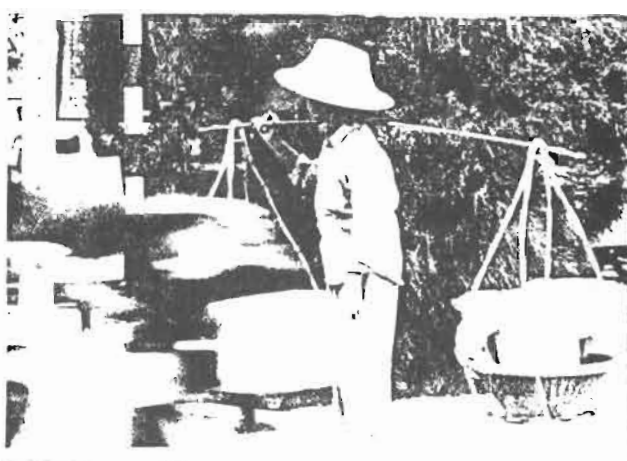
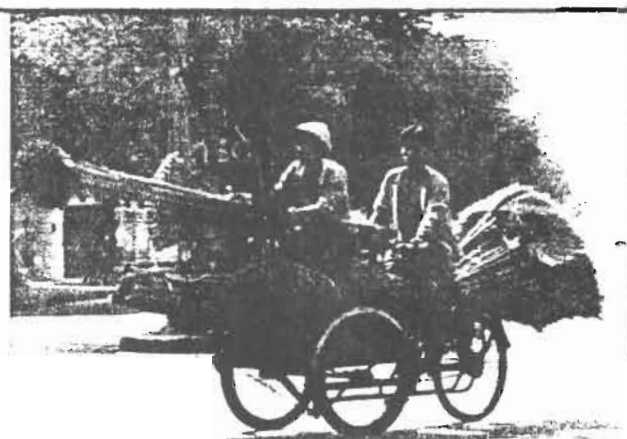
*งานนอกระบบ ไม่เพียงแต่เป็นฐานของแรงงานที่ถูก
และมีประสิทธิภาพในเมืองใหญ่ในหลาย ๆ สาขา
อาชีพเท่านั้น งานนอกระบบยังเป็นชีวิตที่คนจน
ช่วยกัน ทำกินแลกเปลี่ยนกันด้วย ชีวิตสังคมและ
ชีวิตนอกระบบเป็นเหมือนทลิ่งหรือ แวควงที่คนจน
จะช่วยกันอยู่ให้รอดในนครใหญ่*

การวางตัวของในเมืองของการค้าขายนอกระบบ
ภาพชีวิตเมืองในกรุงเทพฯ เรียกว่าแทบจะไม่
ปรากฏงานนอกระบบให้เห็นนั่นไม่มี หาบเร่
แผงลอยสาระพัดอย่างพบเห็นได้ทั่วไปไม่ว่าจะ
เป็นหน้าห้างสรรพสินค้าทันสมัย หรือจับเป็นแนว
ตามฟุตบาทยาวเป็นร้อย ๆ เมตร เป็นจุดหรือเป็น
กลุ่มตามย่านชุมชนต่าง ๆ

เมื่อเมืองทันสมัยขึ้น สิ่งแวดล้อมในเมืองก็จะก่อความลำบากในการทำมาหากิน
ของชาวเร่ร่อนมากยิ่งขึ้นทุกที คนที่อพยพเข้ามาครมมากขึ้น การพบที่พบทาง
ทำมาหากินก็ลำบาก ทำให้ต้องเลือกงานเลือกการขายที่ยากไร้ขึ้นทุกขณะ
การทั้งนี้ไม่พักต้องพูดถึงการปราบหรือปรามหาบเร่ของทางการ

ห้ามค้าขายสิ่งของทุกชนิดบนทางเท้า
ผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษปรับสูงสุด
ขอความร่วมมือประชาชนทุกท่าน ไป
สินค้ามาจำหน่ายบนทางเท้าหรือผิว
เรียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ๕

จากคำบรรยายที่ผ่านมา จากภาพและอาศัยการได้รู้ได้เห็นของท่าน ผู้อ่านแต่ละคนเอง เราก็คงนึกออกได้ว่าผู้คนที่และชนิดของการทำมาหากิน ในภาคนี้หรือระบบนั้นมีมากมายและหลากหลายเป็นยิ่งนัก กระจายตัวอยู่ ทั่วไปในทุก ๆ ภาคเศรษฐกิจของเมือง ไม่ว่าจะเป็นภาคหลักคือการค้าขาย ภาคบริการ ภาคก่อสร้าง ภาคการขนส่ง ภาคการผลิต การทำกินของคน เล็ก ๆ ในเมืองเหล่านี้มีอยู่เกลื่อนตา เป็นธรรมดาจนไม่เห็นว่านี่เป็นของแปลก ตลาคดทั้งตลาด ย่านจอแจในเมืองต่าง ๆ ล้วนเต็มแน่นไปด้วย พ่อค้า แม่ค้า หาบเร่แผงลอยนา ๆ ชนิด มอเตอร์ไซค์รับจ้างสองแถวรับจ้างเป็นหมื่น เป็นแสนคันวิ่งกันให้ขวักรใจว่ รถเร่กระจายเสียงขายของไปทั่วขานเมือง สามล้อหรือที่เรียกว่าซาเล้งเที่ยววิ่งเก็บคันขยะขอซื้อเศษของเก่าไปทุกละแวก ช่างไม้ ช่างปูนเดินทางถือกระบะไปโยเล็กไปยังแหล่งงานทั่วสาระทิศ ใน สลัมทั้งสลัมเต็มไปด้วยการผลิตต่าง ๆ นา ๆ แทบทุกครัวเรือน ชีวิต เศรษฐกิจที่หมกมุ่นมาพอให้เห็นเป็นแก่น้ำพินิจกันดูให้ดีแล้วจะเห็นว่ามีความหมายได้หลายแง่

ประการแรก แรงงานตลอดจนผลผลิตสินค้าอาหารการกินของ เศรษฐกิจภาคนี้ราคาไม่แพง ได้เข้าช่วยให้ภาวะเศรษฐกิจและค่าครองชีพ ของเมืองไม่ยกสูง อิ่มถูก ๆ อิ่มหนึ่งของคนกรุงผมว่าจำนวนเป็นล้านคน ในวันหนึ่งวันหนึ่งล้วนเกิดจากผลงานของคนเหล่านี้

ประการที่สอง กิจการผลิต กิจการค้าเล็ก ๆ ของเศรษฐกิจใน ภาคนี้ได้ก่อให้เกิด “ผู้จัดการขึ้นมากมาย แม้จะดูว่าเป็นผู้จัดการกระจอก แต่ก็เป็นกิจการเป็นหน่วยการผลิตเป็นหน่วยชีวิตที่เอาตัวรอดได้ เลี้ยง ครอบครัวยังเป็นหมื่นเป็นแสนได้ไม่ต้องให้รัฐเดือดร้อน การที่สังคม หรือประเทศมีผู้จัดการมีผู้ประกอบกิจการที่ขยันขันแข็งมากมายอย่างนี้ ถือ ได้ว่าเป็นต้นทุนที่ดีของสังคมหรือเปล่า

ประการที่สาม เศรษฐกิจนอกระบบนี้ดูในแง่จิตใจแล้วก็เห็นได้ว่า เป็นรางวัลชีวิตของคนจนจำนวนมากในเมืองใหญ่ คนจนเหล่านี้นอกจาก จะหากินเอาตัวรอดได้แล้วยังพบกลุ่มพบสี่สรรและความร่าเริงของชีวิต สังคมของคนได้จากชีวิตเศรษฐกิจเช่นนี้ มองกันให้ลึกลงไปอีกจะพบว่าแม่ค้า ขายเป็นปลาทูหมึกบั้งที่ทำพระจันทร์นั้นดูจะมีความสุขได้มากกว่าสาวขายเมก- โคนัลด์ที่สยามสแควร์ แม่ค้าทำพระจันทร์นั้นได้พบได้ปะสังสรรค์เฮฮา กับคนรอบข้างได้มากกว่า มีโอกาสที่จะได้หิบบได้ทำอะไรสำเร้งด้วยมือไม้ ของตนด้วยความภูมิใจได้มากกว่า ได้เห็นว่ามีการของตัวเองอยู่ตรงหน้า เป็นอิสระมีเสรีอยู่ในความเล็ก ๆ ของตนเอง

การบรรยายชี้ให้เห็นถึงชีวิตเศรษฐกิจในทั้ง ๓ ภาคของกรุงเทพ-มหานครที่ผ่านมาเป็นการแบ่งพูดเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถนัดทำนั้น ในความเป็นจริงแล้วโครงข่ายเศรษฐกิจทั้ง ๓ ภาคนี้มีไว้ต่างคนต่างอยู่ หากแต่จะสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องกับหรือคละกันได้อย่างซับซ้อนเป็นที่สุด โรงงานเล็ก ๆ ซ่อนอยู่ในสวนฝั่งธนฯ อาจจะมีเบอร์เกอร์ของโรงงานใหญ่ หรือของต่างประเทศมาทำก็ได้ คนในสลัมที่ไปรับของจากโรงงานมาทำก็มี ออกลมไป พืชผักจากบ้านไร่บ้านสวนดั้งเดิมที่ถูกบริษัททันสมัยซื้อหาไป แพ็คเข้าเป็นสินค้าในซูเปอร์มาร์เก็ตก็เห็นอยู่เต็มไปหมด แม่ค้าข้าวแกง ก็ใช้ไก่โรงงานมาทำของขายอยู่ทุกวัน สาวหนุ่มออฟฟิศที่ลงมากินข้าวเหนียว สัมตำน้ำตักจากรถเข็นก็เห็นว่ามีเต็มสลัม การผลิต การค้า และการบริโภค ในเศรษฐกิจทั้ง ๓ ลักษณะของกันทั้งกรุงเทพฯ ล้วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ผ่านการใช้เงินใช้ทองกันได้ร้อยแปด

พ้นจากการเกี่ยวข้องกันได้ในระบบแล้ว หันมาดูครอบครัวหรือ บ้านซึ่งเป็นหน่วยชีวิตหลักของคนทั้งหลาย เราจะพบสภาพของการปนกัน

ได้อย่างมากมายของการทำงานที่สมาชิกแต่ละคนแยกย้ายกันเข้าทำ ในครอบครัว ดังเดิมเชื่อว่าบ้านสวนนั้นพ่ออาจจะทำสวนอยู่บ้างนิดหน่อย แม่กับยาย อาจจะยังมีอาชีพแม่บ้านอยู่ตามเดิม แต่ลูกชายนั้นอาจไปไ้งานเป็นกรรมกร ในโรงงานใหญ่ ลูกสาวอาจไปทำงานในออฟฟิศที่เพลินจิตโน่น หันมา ลองนึกถึงครัวเรือนในสลัม พ่ออาจจะเป็นช่างไม้ช่างรื้อพวกมาเรียกอยู่ กับบ้าน แม่กับลูกอาจจะไปเปิดกิจการร้อยและขายมาลัยอยู่ที่ถนนใหญ่ ว่าง ๆ บางทีก็ช่วยกันเหลาไม้ไผ่ทำไม้เสียบลูกชิ้นส่งเค้าแก่ สำหรับสมาชิก คนสุดท้ายอาจจะมิใช่คิด เข้าทำงานเป็นกระเป่ารถเมล์ ขสมก.มีเงินเดือนกิน เป็นคนในระบบไปแล้ว พ้นจากครอบครัวระดับพื้น ๆ เหล่านี้ ในครอบครัว คนชั้นกลางขึ้นไปนั้นจะเห็นได้ว่าการทำมาหากิน การดำเนินชีวิตของคนใน ครอบครัวจะเข้าระบบและเป็นเนื้อเดียวกันเกือบหมดแล้ว ในบ้านนั้นจะยัง เหลือแต่แม่บ้านและคนใช้ รับประทานอาหารนั้นเป็นของนอกบ้าน ทำงาน รับเงินเดือน เด็ก ๆ ก็ศึกษาเล่าเรียนเพื่อต่อไปจะเป็นคนมีอาชีพในระบบกัน ให้หมด

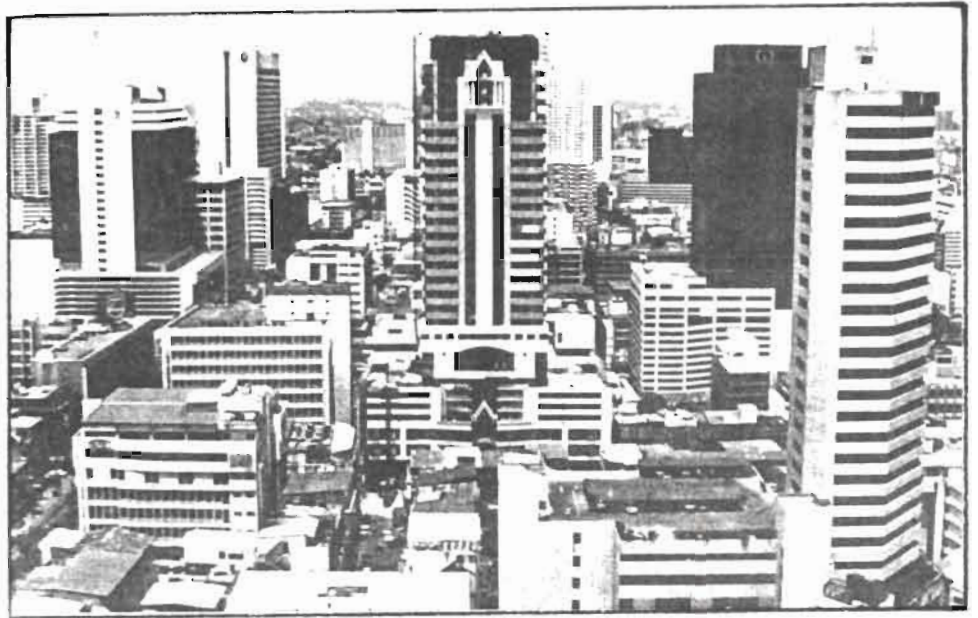
หลังจากผ่านเรื่องชีวิตเศรษฐกิจสามลักษณะนี้ไปแล้ว เรื่องก็จะ มาถึงคำถามที่ว่า ลักษณะการทำมาหากินของคนหลายลำดับชั้น หลากชนิด เหล่านี้เกี่ยวข้องส่งผลให้เกิดสภาพการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ อย่างไรบ้าง เกิดย่านเศรษฐกิจการค้า ย่านการผลิต ตลาดร้านรวง ในลักษณะใด

สภาพการใช้ที่ดินลักษณะต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร คำว่าสภาพการใช้ที่ดินนั้นหมายรวมถึงลักษณะทางกายภาพ (สวน นาข้าว ลักษณะและประเภทอาคาร โครงข่าย ถนนหนทาง) และ ลักษณะของกิจกรรมของคนที่ดำเนินไปบนพื้นที่ (การผลิตต่าง ๆ การอยู่ อาศัย การค้าขาย การศึกษา)

ยกตัวอย่างเช่นเมื่อพูดถึงการใช้ที่ดินเพื่อธุรกิจการค้าแถบสีลม เราก็จะนึกได้ถึง ถนนสาทร ถนนสีลม และถนนสุริวงค์ซึ่งเป็นถนนสาย หลัก ๆ ๓ สายขนานกัน มีถนนสาทรอง ๆ ว่างเชื่อมกันไปมา มีอาคาร ตึกันงานสูงใหญ่โตเกิดขึ้นแน่นขนัดขึ้นทุกที่ แซมด้วยอาคารประเภทตึกแถว ทางด้านหลัง ๆ เลขเข้าไปอีกก็เห็นมีอาคารพักอาศัยประเภทบ้านเดี่ยวและ คอนโดมิเนียมบ้างเล็กน้อย กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปกิจกรรมบนพื้นที่จะมีแต่ เรื่องของธุรกิจทันสมัยเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นงานประเภทงานสำนักงาน คนมาเข้าไปเป็นกลับ ดันไม้คันไร่หรือพื้นที่สีเขียวนั้นพ้นจากสวนลมแล้ว ก็ดูว่ามีน้อยในพื้นที่สาธารณะ ไปเห็นว่าขึ้นเขียวแน่นอีกที่ก็ในแถบบ้านอยู่ อาศัย ในแง่การสัญจรเคลื่อนไหวนั้น เนื่องจากบริเวณนี้คือแหล่งงานของคน จำนวนมาก ขนาดและความหนาแน่นของการใช้อาคารมีสูง ในแถบนี้ทั้งวัน จึงแน่นขนัดไปด้วยการสัญจร ปัญหาการติดและมลภาวะต่าง ๆ มีอยู่อย่าง รุนแรง การบรรยายเช่นที่ว่ามานี้ยังเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปถ้าจะมองให้ชัดกันขึ้น ไปอีกเราก็จะพบว่า ในแถบสุริวงค์ สีลม สาทรนี้ยังมีละแวกมีย่านที่มีลักษณะ และกิจกรรมเฉพาะตัวเกิดเป็นตำบลที่ผู้คนทั่วไปรู้จักอยู่มีใช้น้อย อาทิเช่น ย่านพัฒนาพงษ์ถนนโลกีย์ของกรุงเทพฯ ย่านหัวถนนสุริวงค์ที่เต็มไปด้วย ธุรกิจ บริการ ร้านค้าเล็ก ๆ ภัตตาคารร้านอาหารในลักษณะนา ๆ ชาติ เกิดขึ้นเต็มแน่นไปหมด เป็นต้น

สภาพการใช้ที่ดินและการเกิดย่านที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้มิได้เกิดขึ้น ตามบุญตามกรรมไร้เหตุผล การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของเมืองอันยาวนาน ทำเลที่ตั้งในเมือง สภาพการเข้าถึงและโดยเฉพาะอย่างยิ่งราคาที่ดินคือปัจจัย เบื้องหลังตัวสำคัญ สีลมนั้นมีทำเลที่ดีอยู่กลางเมือง มีถนนสายเอก ๆ ของ กรุงเทพฯ ว่างพาดผ่านอยู่หลายสายเข้าถึงได้รอบ กิจกรรมบนพื้นที่ก็มีอยู่ หลากหลาย วันหนึ่งวันหนึ่งมีผู้คนเข้ามาหาหาสู่มากมาย ปัจจัยทั้งหมดนี้

ภาพรวมถ่ายมุมสูงตึกกองมที่มาแถบสี่ม
 สาธรและสุริวงค์ ที่ทำงานมากคนมาท
 และจากไปมากธรราก็มากท่วมถนน
 เป็นธรรมดา

เมื่อบวกกับการลงทุนที่หวังจะเอากำไรโดยเต็มที่ เมื่อบวกกับการปั่นราคา
 ที่ดินที่สูงขึ้นทุกขณะก็ได้ช่วยกันส่งผลให้การไร้ที่ดินในบริเวณนี้มีความ
 หนาแน่นที่สุดในกรุงเทพฯ ดึกสูงที่หวังเอากำไรมาก ๆ จากทำเลของเมือง
 บนการจ่ายมูลค่าที่ดินราคาแพงทุกระดับใหม่ได้แก่กันมาอยู่ที่นี้ ล่าสุดมานี้
 ทราบข่าวว่ามีการตกลงซื้อขายที่ดินที่แพงที่สุดในประเทศเกิดขึ้นที่นี่ คือ
 ซื้อกันถึงตารางวาละ ๓๗๐,๐๐๐ บาท ก็ตกไร่ละ ๑๕๕ ล้านบาทเท่านั้น

บนพื้นดินของเมืองกรุงเทพฯ นั้นเกิดมีค่าปล้นแห่งอยู่นับไม่ถ้วน
 บนผืนดินเหล่านี้ล้วนมีสภาพการใช้ที่ดิน ตลอดจนปัจจัยที่อยู่เบื้องหลัง
 ใต้นับไม่ถ้วนรูปแบบเช่นกันในความไม่เหมือนกันเหล่านี้ดูดี ๆ เราจะพบว่า

กลับมีความเหมือนกันแฝงอยู่ประการหนึ่ง คือความที่ที่ดินเหล่านี้ไม่ได้อยู่
 ในการวางแผนควบคุม หรือชักจูงโดยทางการเลย

ตลาดที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ในกรุงเทพฯ เข้ากับการปั่นแต่ง
 การไร้ที่ดินของเมืองนี้โดยสิ้นเชิง สภาพการแข่งขันตัวใครตัวมัน สภาพ
 ของความสับสนแต่ก็ซับซ้อนของการไร้ที่ดินที่ปนคละกันไปหมด ไม่มี
 การวางแผนในเชิงวิชาการ แต่ก็มีเหตุผลในทางหาเงินล้วนเป็นสิ่งให้เห็นได้
 ชัดเจน เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้รับภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผมขอเสนอภาพชุดของ
 การไร้ที่ดินลักษณะต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ประกอบคำบรรยายสั้น ๆ ใ้กันไป
 เช่นที่คุยทำในบทที่แล้ว

การใช้ที่ดินอย่างหนาแน่นและผสมปะปนในเมืองเก่าแถบถนนราชดำเนินกลาง และศาลาว่าการกทม.แลเห็น ชุมชนและบ้านช่ออยู่กลางบล็อก สถานที่ราชการ เกาะตัวเป็นผืนใหญ่ วางเป็นจังหวะ ๆ ไปเรื่อย ๆ

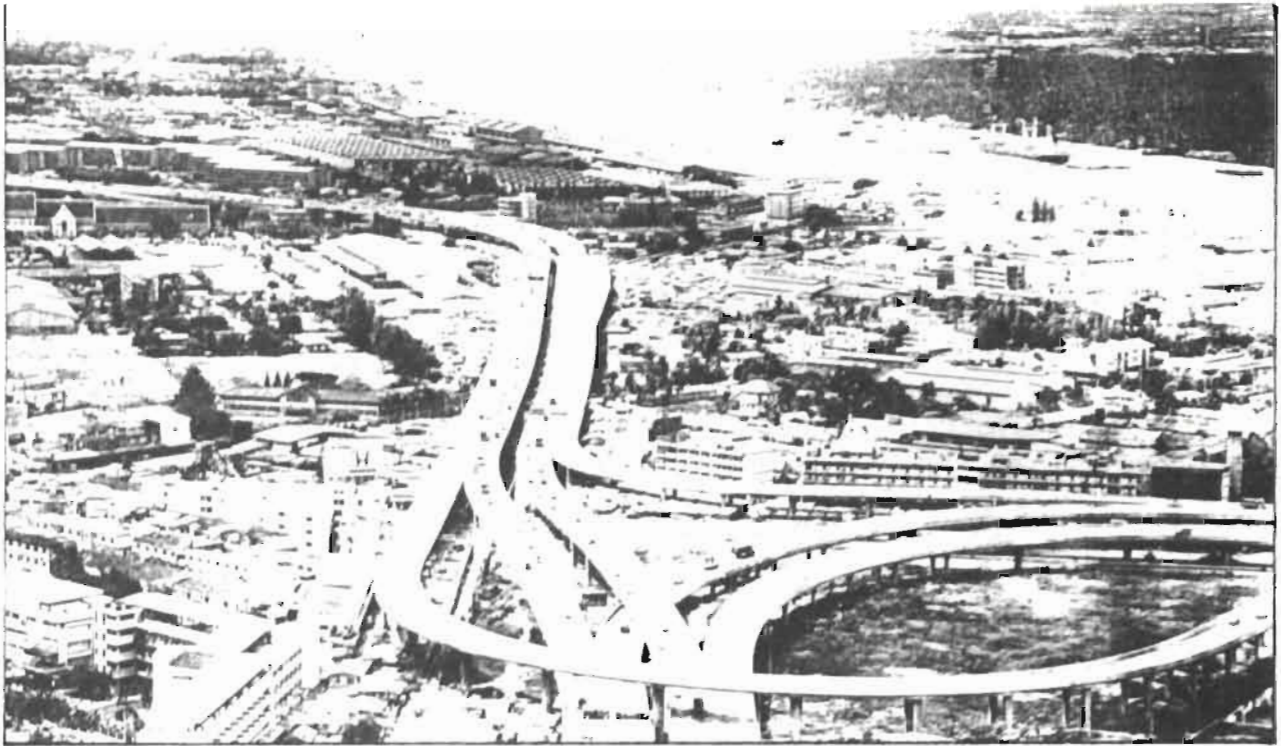
การใช้ที่ดินริมน้ำแถบเจริญกรุง สี่พระยาและถนนมหาพฤฒาราม อาคารที่แน่นชนิดและเป็นตัวเอกก็คือตึกแถว เป็นพันเป็นหมื่นหลัง ที่ตั้งอยู่ข้างหน้านั้น คือโรงแรมและศูนย์การค้าที่เข้ามาหาน้ำเพื่ออ่าวและบรรยากาศ ที่ดินริมน้ำแถวนี้ราคาแพงมหาศาลจับ ไม่คิดเพราะการมาของตึกสูงในครั้งนี้

เข้ามาฝั่งธนฯ แถบสะพานสาทร บริเวณแถบถนนเจริญนคร คลองสาน ตากสิน ยังเห็นพื้นที่ที่มีสีเขียวขึ้นหนาตา เพราะเป็นส่วนเดิมตามขอบริมน้ำมักจะเป็นท่าเรือและโกดังต่าง ๆ

ภาพหมู่อาคารธุรกิจ ตึกสูงทันสมัยและสีส้ม มีหมู่บ้านเดี่ยวแถบสาทรสวนพุดเป็นพื้นหน้า ลักษณะของตึกออฟฟิศ มาได้ตึกแถวมีถนนและตึกสูงหักอาศัย คอนโดมีเนียมมาเลียบเคียงในบริเวณที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเดี่ยวในเมือง เช่นนี้กำลังเกิดขึ้นทั่วไปหมด

ภาพทางแยกทางด่วนขนาดมหึมา ทางด่วนนำการสัญจรระดับภาคและขานเมืองเข้ากรุง เป็นทางที่ต้องไหล ตลอดเมื่อเวลาเดียวกันจึงเกิดการขมวดและสะบัดกินที่กว้างไปโดยรอบ ทั้งทางด่วนและทางเดียวเช่นนี้กำลังจะเลื้อยคดและไล่พื้นที่ ชุมชนและบ้านช่องเล็กมากมาตลอดทางจนถึงหัวขบวนแล้วนั้นจะหาพื้นที่ที่จะเหลือ ไว้ให้เมืองก็คือความว่างเปล่าขึ้นทั่วไป

ภาพห้างสรรพสินค้าขนาดยักษ์ที่เขยื้อนเราที่ลงมาดักมนุษย์ตามขานเมืองทั้งหลาย

การใช้ที่ดินในเมืองที่เป็นห้องนาเคิมทางเหนือและตะวันออกของกรุงเทพฯ สภาพที่เห็นจะเป็นการตั้งถิ่นฐานที่เบา เบาปะปนกันระหว่าง บ้านและที่เกษตร เคิม ไปทั่ว คนกำลังน้อยแต่อยากมีบ้านมีที่ดินเป็นของตัวเอง ต้องมาแถวนี้ กรุงเทพฯ กำลังแผ่ข้ามกระแจะออกไปทุกที่เกิดเป็นพื้นที่เมืองที่ยากแก่การบริหารดูแล และรองรับด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพและคุ้มทุน

สรุปสภาพการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ

จากการบรรยายสภาพการใช้ที่ดินในบริเวณต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ ที่ผ่านมานี้อาจจะทำให้คิดว่าการใช้ที่ดินของนครแห่งนี้ดูไม่มีระเบียบจับอะไรมาพูดไม่ได้เลย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม สภาพการพัฒนาของการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ นั้น ก็ยังมีเนื้อหาจับมากว่าบรรยายให้เห็นเป็นการทั่วไปได้ดังต่อไปนี้

๑ ศูนย์กลางเมือง : ย่านที่โตไม่หยุด

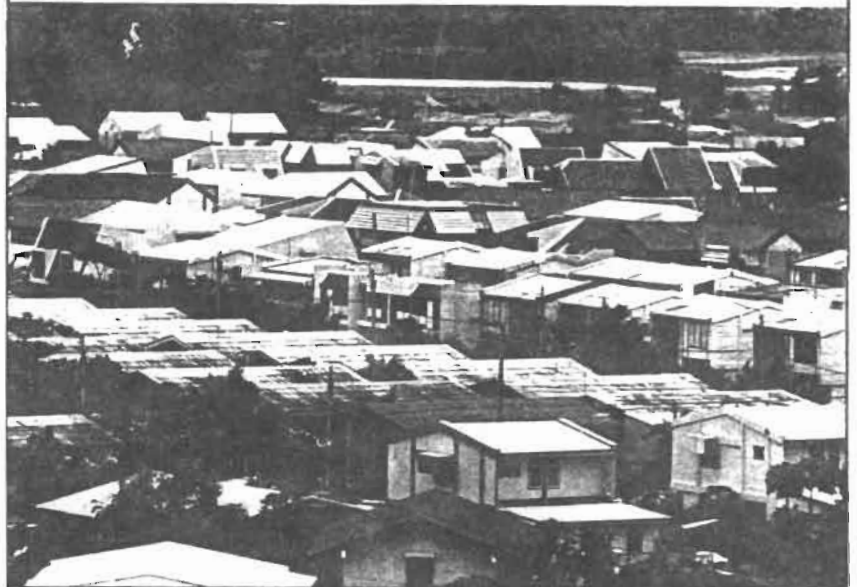
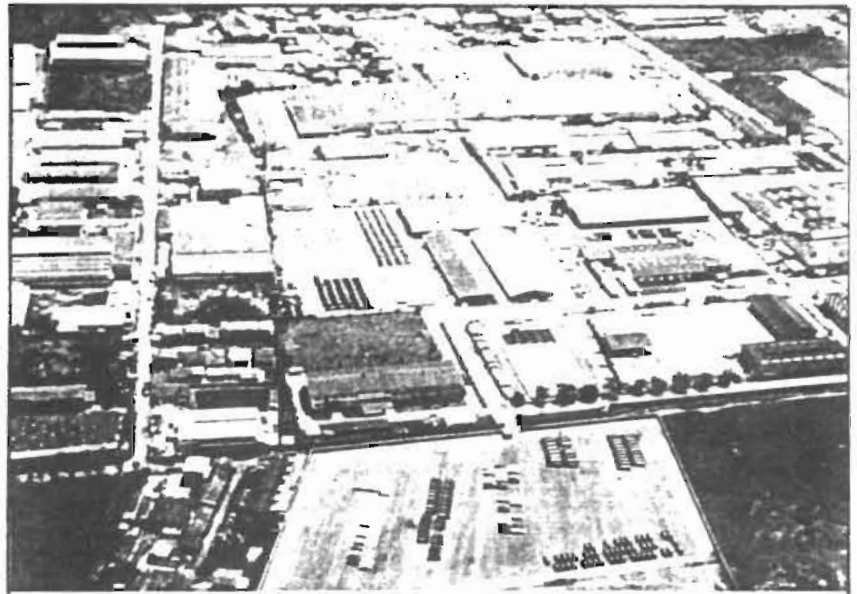
เช่นเดียวกับมหานครสมัยใหม่ทั้งหลายในปัจจุบัน กรุงเทพฯ ต้องพบกับกาขยายตัวของธุรกิจสมัยใหม่เป็นอย่างมาก ภาคการค้าและบริการของเอกชนจะเติบโตขึ้นทุกที สิ่งปลูกสร้างประจำตัวเศรษฐกิจภาคนี้ก็คือตึกสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารสำนักงาน การสร้างได้มากขึ้น บวกกับกำลังทางการเงินที่แข็งแกร่งกว่าคนอื่น ได้ทำให้การลงทุนสร้างตึกสูงเอาชนะการลงทุนสร้างอาคารประเภทอื่น ราบคาบ โครงการพวกนี้สู้ราคาที่ดินในเมืองได้เก่งที่สุด ซึ่งที่ดินที่เป็นที่หมายปองที่สุดนั้นก็คือบริเวณศูนย์กลางเมืองนั่นเอง ที่ดินย่านธุรกิจใจกลางเมืองนี้ ธรรมดาที่มีราคาสูงกว่าคนอื่นอยู่แล้ว เมื่อมาเจอกับการแย่งชิงสู้ราคาได้ของตึกสูงก็เป็นเหตุให้เกิดการปั่นราคา สู้ให้สูงกันขึ้นไปอีกเรื่อย ๆ ยิ่งราคาที่ดินสูงขึ้นเท่าไร ขนาดของการลงทุน ขนาดของการเอาค่าไร และจำนวนชั้นของอาคารก็จะยิ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้บริเวณย่านธุรกิจใจกลางเมืองมีความหนาแน่นกระจุกตัวในทางตั้งยิ่งขึ้น พร้อม ๆ กับการขยายตัวในทางนอนที่จะเบียดพื้นที่ข้าง ๆ ออกไปอีก สภาพของย่านธุรกิจการค้า และตึกสูงที่เหมือนย่านที่โตไม่หยุดนี้ก็เห็นได้ชัดเจนในแถบ สีลม สาทร สุริวงค์ ราชดำริห์ ราชประสงค์ เฟลิดิจิต อโศก และถนนรัชดาเป็นต้น

๒ ชานเมือง : บ้านชองโรงงานที่เลอะออกมาตลอดเวลา พร้อม ๆ กับการกระจุกตัว (CONCENTRATION) ในทาง

ตั้งของแหล่งงานในใจกลางเมือง เราจะพบอาคารตรงกันข้ามในพื้นที่ชานเมือง อาคารดังกล่าวก็คือการกระจาย เปรอะเลอะออกมาในทางนอน (DISPER-SION) ของที่พอกอาศัยและโรงงานอุตสาหกรรม ในกรณีของที่พอกอาศัยนั้น จะเกิดจากปัจจัยผลจากในเมืองและปัจจัยดึงดูดจากนอกเมือง ที่ว่าปัจจัย ผลักนั้นก็คือ การหนีการเบียดของย่านธุรกิจในเมือง หรือหนีสภาพแวดล้อม ที่เลวร้ายของเมืองออกมา ส่วนปัจจัยดึงดูดที่เข้ารับการผลักเช่นนี้ก็คือราคา ที่ดินชานเมืองที่ถูกกว่ารวมทั้งสภาพแวดล้อม ไร่ นา สวน ที่ยังดูดีเป็นต้น กรุงเทพฯมหานครนั้นนับตั้งแต่ยุคบ้านจัดสรรทางแถบหัวหมากเริ่มบูมขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ อาคารไหลโตอย่างรวดเร็วของพื้นที่ชานเมืองก็เกิดขึ้นอย่างจริงจังไม่อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบทางด้านเหนือลาดลงมาทางตะวันออกของเมือง พื้นที่แถบ ถนนลาดพร้าว วิชาวดี พระโขนง รามอินทรา บางนาตราด คือตัวอย่างที่ชัดเจน ความเป็นไปได้ของการระเบิดพื้นที่ที่ออกมาอยู่ไกลจากเมืองขึ้นทุกทีได้อย่างนี้ปัจจัยสำคัญที่รองรับก็คือการมีรถยนต์ส่วนตัวไว้ใช้ กันมากขึ้นนั่นเอง

สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมนั้น การขยายตัวของโรงงาน หรือ การจะตั้งโรงงานใหม่ ๆ นั้นเป็นเรื่องที่ต้องใช้พื้นที่มากประกอบกับลักษณะ ของตัวเองที่น่าสงสัย เพราะพร้อมที่จะปล่อยความเดือดร้อนรำคาญให้แก่ บริเวณโดยรอบด้วยแล้ว ก็ทำให้การอยู่ในเมืองของโรงงานนั้นเป็นเรื่อง เป็นไปไม่ได้ โรงงานอุตสาหกรรมจึงมักจะตั้งอยู่ห่างที่ดั่งที่มีสภาพการเข้า ถึงได้ดี รอบ ๆ เมือง บ้างก็ตั้งกันอย่างกระจัดกระจายซึ่มแทรกอยู่ตามสวน ตามนาหรือไม้ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มฝูงเป็นนิคมอุตสาหกรรม พื้นที่ที่เห็นเป็น ตัวอย่างได้ชัดเจนก็คือบริเวณทุ่งรังสิตทางตอนเหนือ และบริเวณปากแม่น้ำ เจ้าพระยาทั้งสองฝั่งไม่ว่าจะเป็นฝั่งลำโรงหรือฝั่งพระประแดง ผลของ ขบวนการออกมาหาชานเมือง (SUB URBANIZATION) นี้ซึ่งกล่าวกันได้ใน หลายแง่หลายมุมดังนี้คือ

ภาพโรงงานขนาดใหญ่ที่ต้องมาหาที่ตั้งรอบ ๆ เพราะ
 ตัวเองกินที่มากและ รบกวนคนอื่น ภาพล่างนั้นก็คือ
 การออกนอกเมืองเหมือนกัน แต่เป็นหมู่บ้าน จักรวรร
 ที่กำลังขึ้นผ่านห้องนาเคิม ไปเรื่อย ๆ

๒.๑ การจากไปของพื้นที่เกษตรรอบเมือง

พื้นที่เกษตร ไร่ นา สวน รอบ ๆ เมืองนั้นมีคุณค่าสำคัญแก่เมืองหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาหารที่อยู่ใกล้ มีราคาถูก การเป็นสภาพแวดล้อมที่ยังดูรื่นรมย์เป็นอาหารใจ อาหารตาหรือเป็นสถานที่พักผ่อนอันอยู่ไม่ไกลของคนกรุง หรือถ้าลงลึกในแง่มหาวิทยาลัยพื้นที่สีเขียวเหล่านี้ก็คือแหล่งผลิตอากาศบริสุทธิ์ให้แก่ผืนเมืองขนาดมหึมา เป็นต้น คุณประโยชน์ของพื้นที่บ้านนอกเหล่านี้ย่อมจะอ่อนล้าแผ่วเบาลงไปทุกทีพร้อม ๆ กับการบุกกรุกแทรกซึมออกมาของเนื้อที่เมืองจากภายใน การบุกออกมาของพื้นที่ก่อสร้างเหล่านี้จะต้องเข้าใจว่าหมายถึงการปั่นราคาที่ดินและการเปลี่ยนมือกักคูนที่เข้ามาถึงด้วย สภาพอย่างนี้ก็จะรุนแรงและเกิดขึ้นก่อนการมาถึงของการก่อสร้างจริง ๆ มากมายนักยกตัวอย่างแม้ในเขตพระโขนงซึ่งดูว่าจะเป็นที่ชั้นกลางเป็นพื้นที่ของเมืองกรุงเทพฯ ไปแล้ว จากการสำรวจพบว่ายังมีพื้นที่รกร้างว่างเปล่าอยู่ถึงร่วม ๕๐% พื้นที่เกษตรดั้งเดิมเหล่านี้ถูกกักคูนอยู่ในมือคนเมืองตั้งนานแล้ว อาจจะยังเหลือใช้สอยในเชิงเกษตรอยู่บ้างก็เป็นพวกสวนผักเล็ก ๆ น้อย ๆ กระจายอยู่ทั่วไปเท่านั้น

๒.๒ การเกิดศูนย์กลางย่อย

เพื่อเป็นการบริการและจับลูกค้าที่ออกมาอยู่กันอย่างมากมาย แต่ก็กระจัดกระจายตามชานเมืองนี้ การลงทุนเลือกทำเลสร้างย่านหรือศูนย์การค้า (SUB CENTER) จะเกิดขึ้นทั่วไป ต่างคนต่างโครงการต่างก็หาทางจะคุมพื้นที่คุมตลาดกันให้ได้ ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะเห็นเป็นย่านค้าขายกระจายกันเป็นจังหวัด ๆ ขึ้นทั่วไปตามชานเมือง สำหรับกรุงเทพฯ นั้นมองดูแล้วก็จะสังเกตเห็นศูนย์การค้าย่านศูนย์กลางย่อยลักษณะดังกล่าวอยู่หลายหนหลายแห่งไม่ว่าจะเป็นแถบตลาด บางกะปิ สะพานใหม่ รังสิต รามคำแหง นนทบุรี สำโรง พระประแดง ดาวคะนอง บางแค เป็นต้น ตามย่านเหล่านี้สังเกตเห็นให้ดี ๆ ก็จะเห็นมีโครงการศูนย์การค้าทันสมัยใหญ่โตหลายยี่ห้อกำลังเทียวหาที่หาทางหย่อนตัวลงมาดัดมาแข่งชิงลูกค้ากันอีกมากมาย เกิดเป็นยุทธจักรการค้าขายที่เข้มข้นอีกสนามหนึ่งในกรุงเทพฯ ปัจจุบัน

๒.๓ การเดินทางอันมากมาย

การกระจายตัวออกมาอยู่อย่างเบาบางห่างไกล ซ้ำยังเกิดการแยกแยะกิจกรรมของเมืองให้ขาดห่างจากกันในลักษณะเป็นกลุ่มเป็นฝูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านและที่ทำงานเช่นนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะก่อให้เกิดจำนวนการเดินทางอันมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางระหว่าง

แหล่งงาน สถานการศึกษาในศูนย์กลางกับพื้นที่อยู่อาศัยตามชานเมืองโดยรอบ ในทุกเช้าและเย็นสถานการณ์ก็จะขึ้นถึงขีดสุด รถจะติดไปทั่วทั้งในถนนที่เข้าออกเมืองและในย่านศูนย์กลางของเมืองเอง

๒.๔ การอ่อนตัวของบ้านและท้องถิ่น

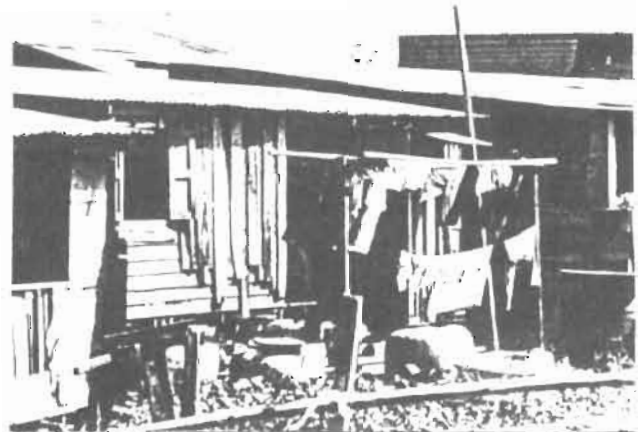
ในบริเวณชุมชนหรือละแวกของบ้านเอง การที่คนจำนวนมากต้องออกไปเวียนว่ายเดินทางทำมาหากินใช้เวลาออกชุมชนกันมากขึ้น ก็ย่อมจะส่งผลให้ชีวิตในท้องถิ่นนั้นเงียบลง ในวันทำงานตั้งแต่สายยันเย็น หมู่บ้านชานเมืองจะดูเงียบสงบมากคนอยู่บ้านใหญ่จะเห็นมีแต่คนใช้ แม่บ้านและเด็กเล็ก ไม่เห็นใครวิ่งวุ่นสังคัม ในแง่ของเศรษฐกิจ ร้านค้าหรือตลาดที่เคยจับคนในบริเวณใกล้เคียงได้ ก็จะสูญเสียลูกค้าให้แก่ห้างสรรพสินค้า หรือศูนย์การค้า “ครบวงจร” ในศูนย์กลางย่อยต่าง ๆ ลงไป ในเมืองใหญ่ ๆ ของสังคมอุตสาหกรรมในต่างประเทศนั้น การปิดกิจการร้านค้าย่อยตามชุมชนจะเกิดขึ้นอย่างมากมายเป็นไปไม่เว้นเมื่อการพัฒนาในลักษณะนี้เข้ามาถึง

๒.๕ ข้อสังเกตเรื่องที่อยู่อาศัย

ในการพัฒนาของตัวเมืองกรุงเทพฯ ดังกล่าวนี้ถ้าจะเพ่งดูกันที่ผลหรือปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นกับที่อยู่อาศัยของคนหลาย ๆ ระดับก็จะเห็นได้ว่ามีอยู่หลายสถานการณ์แตกต่างกันไป คือในลักษณะแรกจะแลเห็นถึงกระแสการไหลออกไปอยู่นอกเมืองที่ยังดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ของคนชั้นกลางและคนชั้นล่างในระดับบน หมู่บ้านจัดสรรและทาวน์เฮ้าส์ขนาดเล็กยังเกิดขึ้นอยู่เรื่อย ๆ การเดินทางเข้าไปเย็นกลับไม่ว่าจะโดยรถเมล์ รถมอเตอร์ไซด์หรือรถส่วนตัวจะเพิ่มขึ้นต่อไป สำหรับคนชั้นสูงและคนชั้นกลางบางส่วนนั้นความพยายามที่จะย้อนกลับมาอยู่ในเมืองของที่อยู่อาศัยทางสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารในลักษณะแฟลตและคอนโดจะเป็นสิ่งสังเกตเห็นได้ชัดเจนอาคารชุดที่หรูหรา ครบวงจร และปลอดภัยจะเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยใหม่ที่ถูกใจของคนมีฐานะที่ทำมาหากินอยู่ในชีวิตเศรษฐกิจภาคทันสมัย แต่อย่างไรก็ตามการโฆษณาถึงการกลับมาอยู่ในเมืองของคนมีระดับเหล่านี้ก็ยังเป็นเรื่องที่จะก่อปัญหา เพราะโครงการคอนโดใหญ่ ๆ เป็นร้อย ๆ หน่วยเหล่านี้ได้นำพรรคส่วนตัวติดเข้ามาอยู่ในเมืองด้วยฝูงเบียร์เริ่มซึ่งก็จะทำให้พื้นที่ในเมืองและบริเวณใกล้เคียงที่ฝูงคอนโดเหล่านี้เข้ามาต้องประสบปัญหาการจราจร และความคับแคบไม่เพียงพอของโครงสร้างพื้นฐานเช่นการระบายน้ำ ขยะ ไฟและโทรศัพท์ เข้าไปอีกทั้งนี้ยังไม่นับความเดือดร้อน

รำคาญในขณะที่ก่อสร้าง หรือการสูญเสียบรรยากาศที่อยู่อาศัยที่เคยมี นอกจากคนชั้นกลางและคนชั้นสูงแล้วหันมามองคนชั้นล่าง เราก็จะพบว่ามีการพัฒนาการที่ที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นสองลักษณะด้วยกันคือ ในลักษณะแรก ในพื้นที่นอกเมืองหรือในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพฯ ที่กำลังพบกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างหนักนั้น จะเกิดการตั้งถิ่นฐานของแรงงานที่เข้ามาจากชนบท และคนที่อยู่ในพื้นที่เดิมเองอย่างขนานใหญ่ บ้านเช่าและแฟลตราคาถูกเกิดขึ้นเป็นดอกเห็ดล่าสุดมานี้โครงการแฟลตหรือคอนโดมีเนียมราคาถูกประเภทที่ว่า “คุ้มจริง ๆ” ก็กำลังเกิดขึ้นแล้ว โครงการกลุ่มอาคารสูงในมาตรฐานค่าจัดสรรสร้างกันที่เป็นพัน ๆ ยูนิตเหล่านี้เป็นห่วงและน่าจับตามองเป็นอย่างยิ่งว่าจะก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมชุมชนอย่างไรขึ้นมา มีคุณภาพทางสังคม และสิ่งแวดล้อมกายภาพตลอดจนสภาพการให้บริการสาธารณูปโภคสาธารณูปการอยู่ในระดับใด นอกจากพื้นที่นอกเมืองที่จะเกิดการตั้งถิ่นฐานใหม่ ๆ ของคนจนดังกล่าวนี้แล้ว ย้อนกลับมาดูคนจนเจ้าเก่าที่อยู่ตามสลัมหรือชุมชนแออัดในเมือง ก็จะเห็นได้ว่าสถานการณ์ที่อยู่อาศัยของคนเหล่านี้กำลังอยู่ในสภาวะเลวร้ายเป็นอย่างยิ่ง การไหวตัวเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงราคาของที่ดินในเมือง บวกกับโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของรัฐเช่นโครงการทางด่วนที่มุ่งหาที่ดินที่ถูกที่สุดในการเวนคืน ได้ทำให้สลัมซึ่งเคยแอบเคยพักพิงอยู่ในเมืองตามซอกตามมุมต่าง ๆ ต้องถูกกระแสนของการผลักดันให้ถอนตัวออกไปอย่างหนัก คนจนเหล่านี้ไม่มีเงิน ไม่มีรถที่จะออกไปอยู่ไกล ๆ ได้ ในแง่การทำมาหากินชีวิตเศรษฐกิจนอกระบบของตนก็จำเป็นต้องกุมตัวกันไว้ให้อยู่ในเมือง ใกล้โอกาสใกล้ที่ผลการทำมาหากินที่เคยคุ้น จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันให้มันเอิกเกริกเข้าไว้ช่วยกันอยู่ ช่วยกันดูแลชุมชนของตนเองในท่ามกลางชีวิตมหานครที่กว้างใหญ่และคุกคาม

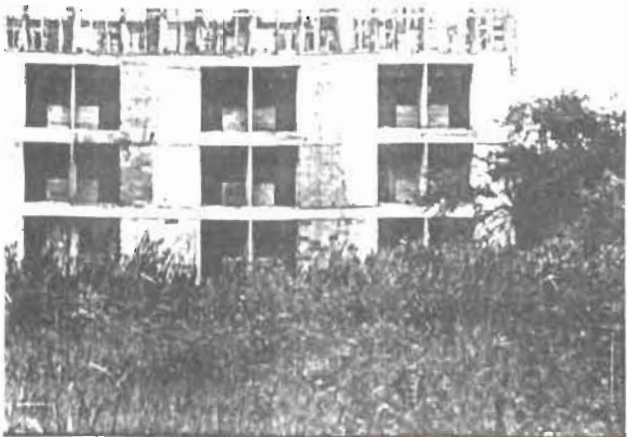
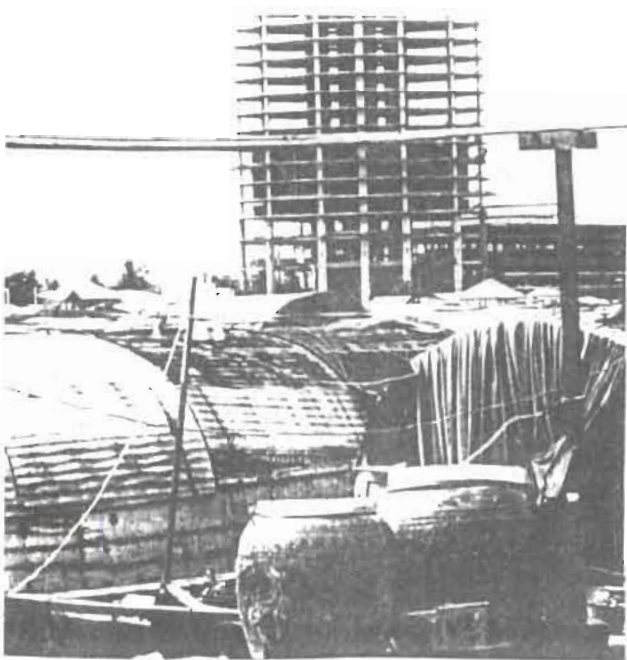
การบรรยายถึงพัฒนาการและสภาพการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ เท่าที่ผ่านมานี้ ท่านผู้อ่านจะเห็นได้ว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่มีเหตุผลความเป็นมาและมีความผูกพันกับตัวเราในทุก ๆ แ่ง บนพื้นที่เมืองผืนหนึ่งยกตัวอย่างเดิมคือพื้นที่สลัมจะเห็นกันแล้วว่าเกิดจากปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งนั้น เกิดสภาพแวดล้อม เกิดสถานการณ์ทางเทคนิคเช่นปัญหาการจราจร น้ำไฟ เกิดปัญหาในการบริหารดูแลตามมาเป็นขบวน อาศัยต้นทุนการบรรยายเรื่องกรุงเทพฯ : เมืองของคนร้อยชนิด พันละแวก และเรื่องกรุงเทพฯ : เมืองของความแปลกแยกที่แอบแฝงที่กำลังจะจบลงป็นี่ ผมจะขอนำเรื่องเข้าสู่การมองกรุงเทพฯ ในแง่อื่น ๆ ต่อไป

โครงการแฟลตหรือคอนโดขนาดยักษ์ของคนรวย ได้น้อย วางความเพียงแค่ว่าหัน ตั้งขึ้นมาเพื่อกะดัก คนที่จะมาทำโรงงานแถบนี้รวมทั้งคนจนที่รวยไม่พอจะมีบ้านและที่ดินของคนได้อีกต่อไป เพราะที่ดินในกทม. ปัจจุบันพุ่งสูงเลย กระเป๋าแะความเป็นไปได้ของตนไปแล้ว น่าคิดว่าถ้าสภาพความเคียดขื่นหรือวิถีชีวิตกับความจำเป็นอย่างเห็น ในภาพขวาจะถูกย้ายเข้าไปอยู่ใน ภาพซ้าย

สภาพการใช้ที่ดินของกทม. ที่หลากหลายปะปนกันไปหมด จนยากแก่การควบคุมดูแลให้ดีได้เช่นนี้ในที่สุดแล้ว ก็เห็นได้ว่าเกิดขึ้นมาจากชีวิตดั้งเดิมที่พบกับความทันสมัยไม่หมด ชีวิตนอกระบบที่เข้ามารวมทั้งชีวิตที่ทันสมัยแล้วและ นำหน้าไปเรื่อย ๆ ทั้งหมดนี้เป็นความแปลกแยกอย่างแอบแฝงที่เข้ามาอยู่ด้วยกันพบกันอย่างน่าประหลาด ภาพล่างซ้ายบนนั้นคือภาพคอนโดมิเนียมน้ำตก กับมนุษย์เรือดั้งเดิม ภาพขวาเป็นชายไทยใส่ผ้าขาวผ้าดูคงหญ้าคงกล้วยอยู่ตรงเพลินจิต ภาพซ้ายล่างคือแฟลตที่กำลังตั้งลงกลางคองหญ้า ภาพล่างขวา คือ เรือเครื่องผู้กรมน้ำหน้าวิลาสาชานเมืองแห่งหนึ่ง กรุงเทพฯ คือเมืองแห่งความแปลกแยกอย่างนี้

ในแง่สภาพแวดล้อมกายภาพ

สภาพแวดล้อมกายภาพบนผิวโลกที่ถูกปลูกสร้าง ผืนที่เรียกกันว่า กรุงเทพมหานครนั้นอยู่ในสภาพใด มีปัญหาหรือไม่มีปัญหาในลักษณะใดบ้าง จะมีวิธีชี้แจงกันได้อย่างไรนั้น ในโอกาสนี้ผมขอเสนอว่าในลำดับแรก น่าจะต้องทำความเข้าใจกันเป็นพื้นฐานเสียก่อนว่า สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของกรุงเทพฯ ในสมัยก่อน ๆ นั้นเป็นอย่างไร ผู้คนในแถบนี้มีวิถีการ สร้างบ้านแปลงเมือง ปั้นแต่งโลกแวดล้อมในสมัยนั้นอย่างไรบ้าง หลังจากนั้น ในลำดับถัดมาจึงค่อยเข้ามาจับคู่ว่า บ้านเมืองในทุกวันนี้ตลอดจนการดำเนิน ชีวิตของคนในสมัยปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร และเข้าส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมจนเกิดเป็นปัญหาในลักษณะใดกันบ้าง

บางกอกเมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน

ภาพที่เห็นอยู่นี้เป็นภาพการติดตลาดน้ำที่คลองบางกอกน้อยเมื่อร่วม ๑๐๐ ปีมาแล้ว อาศัยภาพนี้ผมคิดว่าน่าจะมีลักษณะสำคัญของสิ่งแวดล้อมกายภาพของกรุงเทพฯ ในสมัยก่อนให้จับชี้แจงกันได้พอสมควร

ประการแรกนั้น ในส่วนของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ทิวไม้ที่ดูอุดมสมบูรณ์ และน้ำท่าที่เต็มคลอง แสดงให้เห็นและระลึกได้ถึงลักษณะสำคัญของพื้นที่คือความเป็นที่ราบลุ่ม อยู่ไม่ห่างจากปากแม่น้ำ มีน้ำขึ้นน้ำลงเป็นประจำ มีน้ำหนุนจากทางทะเล มีน้ำบ่าจากทางเหนือผลักดันมาเขื่อนเป็นประจำ สภาพเนื้อดินนั้นเป็นดินโคลนแต่ก็มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะรับเอาปุ๋ยรับเอาตะกอนจากพื้นที่ทางเหนือคั้นน้ำมาใส่ตัวมิได้ขาด และเนื่องจากอยู่ในที่ ๆ น้ำเต็มเข้ามาพบบปะกับน้ำจืดอยู่ช้านานปี บริเวณที่ราบลุ่มปากแม่น้ำแถบนี้จึงมีความมั่งคั่งของทรัพยากรธรรมชาติคือพืชพรรณ และสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง อาหารการกินมีอุดมสมบูรณ์ ในแง่สภาพภูมิอากาศ อากาศแถบนี้เป็นอากาศแถบร้อนชื้นอยู่ไม่ห่างจากเขตศูนย์สูตร มีฤดูฝนมาเขื่อนยาวนานถึง ๖ เดือน อากาศพร้อมที่จะร้อนชื้น

อบอ้าวถ้าขาดลม ในแง่อุณหภูมิ อากาศในแถบนี้มักจะร้อนเสมอกันไป เป็นพื้นถ่วงของความแตกต่างของอุณหภูมิระหว่างเช้าเย็น หรือกลางวัน กลางคืนมีไม่มากนัก

ประการที่สอง สภาพแวดล้อม เรือแพที่อยู่อาศัยสิ่งให้เห็นได้ชัดเจนที่สุดนั้นก็คือการอยู่อาศัยไม่หรูหราฟูฟาดตั้งใจที่จะอยู่ให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่กับน้ำ ใช้น้ำให้ครบในทุกแง่มุมไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาหาร น้ำใช้ การเดินทาง พื้นที่พบปะทางสังคม การแลกเปลี่ยนซื้อขาย ตลอดจนกิจกรรมทางศิลปะ ประเพณีและวัฒนธรรม เหล่าเรือแพนั้นลอยขึ้นลงไปตามระดับน้ำไม่เดือดร้อน เรือนที่อยู่บนฝั่งก็ยกได้สูงส่งน้ำไม่ท่วมลมก็เป่าโล่งตลอด ในส่วนของการหาที่สบาย การอยู่ในที่ว่างซึ่งปิดล้อมนั้นเป็นสิ่งอู้อยู่ พื้นที่ที่สร้างและใช้กันอย่างสำคัญก็คือที่รวมทั้งหลาย

ไม่ว่าจะเป็นระเบียบ ประทุนเรือ เงานอบ ในความมีร่มมีเงา นี้ถ้าต้องการกันเป็นที่เป็นที่ทางก็ใช้วิธีทำเครื่องกันให้โปร่ง ลมจะได้พัดลอดเข้ามาทำความเย็นให้ผิวกาย เมืองบางกอกในสมัยนั้นอยู่กับน้ำ อยู่กับสวนกับนกกันอย่างนี้ จะมีขึ้นมาอยู่บนบกก็แต่พระบรมมหาราชวัง ที่เลือกตั้งอยู่ในที่สูงรวมทั้งชุมชนชาวจีนที่อยู่กันในลักษณะห้องแถวทางแถบคลองโอ่งอ่างเป็นต้นไป

การบรรยายถึงสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและบ้านเมืองที่ผมเล่ามานี้มิได้ต้องการจะแสดงความซาบซึ้งหวานหาในความเก๋ไก๋เกินเหตุ เพราะสิ่งที่อยากจะชี้ให้เห็นนั้นก็คือข้อแม้พื้นฐานของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติในบริเวณนี้ ตลอดจนรูปแบบการอยู่อาศัยสร้างบ้านสร้างเมืองในอดีตที่เคยได้ประสบความสำเร็จในเชิงสิ่งแวดล้อมมาก่อน กรุงเทพมหานครได้เปลี่ยนแปลงมาจนมีอายุ ๒๐๐ กว่าปีเข้านี้แล้ว สภาพแวดล้อมข้อแม้ตามธรรมชาติมันยังคงดำรงอยู่ แต่ที่เปลี่ยนไปและต้องดูกันให้ดีก็คือการพิจารณาว่าบ้านเมืองในสมัยนี้นั้นมีการพัฒนาที่รู้จักสร้างสรรค์หรือรักษาสิ่งแวดล้อมได้แค่ไหน

สภาพการตัดโครงการเข้าถึงและการใช้ที่ดินเจ้าประจำของกรุงเทพฯ คือการมีถนนสายใหญ่สายเดียวที่หลวงตัด จากนั้นก็เป็นขอส่วนตัวที่ติดกัน ไม่นับ เกิดเป็นการพัฒนาตามแนวยาว เกิดเป็นโครงข่าย ถนนหลักสายเดียวที่รับภาระทุกอย่าง ภาพที่เห็นนี้คือถนนสุขุมวิท

พื้นที่เมืองในลักษณะเป็นแถบเป็นทางยาว ซึ่งเหตุผลเบื้องหลังของมันนั้นก็คือการเอาค่าโรสูงที่สุดของนักเล่นที่เล่นโครงการอสังหาริมทรัพย์กับการมุ่งจะเอาของที่ถูกที่สุดของผู้บริโภคที่มาตรฐานน้อยเช่นที่เคยกล่าวไว้ในบทก่อน การพัฒนาของเมืองและสภาพโครงข่ายถนนที่ก่อปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นทั่วไปในพื้นที่กรุงเทพฯ หยิบถนนใดขึ้นมาดูก็จะพบเห็นลักษณะของการโตเป็นทางยาวนี้แทบทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นพหลโยธิน วิภาวดี รามคำแหง พัฒนาการ รามอินทรา สุขุมวิท สุขสวัสดิ์ เพชรเกษม จรัลสนิทวงศ์ เป็นต้น

๓ นำเน้าที่ทำเรือ จากการติดตามข่าวคราวของบ้านเมืองหลายท่านคงจะทราบดีว่า แม่น้ำเจ้าพระยาสายน้ำที่คู่กับเมืองกรุงเทพฯ กำลังจะเน้าหนัก จากการตรวจวัดคุณภาพน้ำตามจุดต่าง ๆ พบว่าจุดที่มีสภาพน้ำ

เสียมากที่สุดคือบริเวณหน้าท่าของการท่าเรือแห่งประเทศไทย วัดพบว่ามีความออกซิเจนในน้ำต่ำสุด เหตุที่เป็นดังนั้นก็เพราะแถบท่าเรือนี้เป็นทำนน้ำใกล้ปากอ่าว น้ำทิ้งของกรุงเทพฯ ทั้งหมดกำลังไหลมาชุมนุมมาพบ มาปะทะกับมวลน้ำเค็ม มีหน้าซ้ำการใช้ที่ดินสองฟากฝั่งในบริเวณนี้ก็ล้วนเป็นโรงงานอุตสาหกรรม และท่าเรือใหญ่น้อยจำนวนมาก ปริมาณน้ำทิ้งน้ำเสียของท้องถิ่นจึงไหลซ้ำเพิ่มเข้ามาไม่ใช่น้อย ๆ พันจากปัญหาน้ำเสียทางทำนน้ำ ย้อนขึ้นไปดูทางเหนือน้ำก็เป็นที่เลวยิ่งกว่า สภาพของน้ำเสียนั้นกำลังตีบคูลานขึ้นเหนือใกล้ปากคลองประปากรุงเทพฯ ที่ตำบลลำไทร จังหวัดปทุมธานีเข้าไปทุกขณะ กล่าวกันโดยรวมสภาพน้ำเน้าเสียในบริเวณสายน้ำต่าง ๆ ของกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำเจ้าพระยาก็กำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤติอย่างแท้จริง

โครงข่ายคูคลองในกทม. นั้นนอกจากจะถูกถมทิ้งไปมากต่อมากในอดีตแล้ว ที่สุดท้ายจะไหลลงแม่น้ำเจ้าพระยา

ปัจจุบันนี้คูคลองที่เหลือก็สิ้นเงิน รับขยะรับน้ำทิ้งจากพื้นที่โดยรอบ และใน

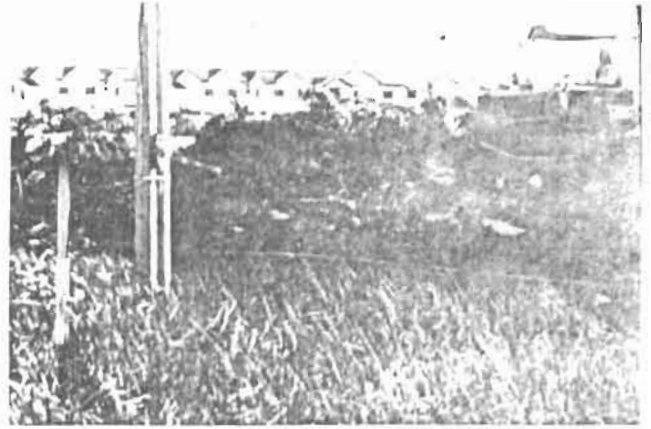

สาเหตุและสภาพของน้ำท่วมเมืองกรุง ตัวปัญหาหลักก็คือการสูบน้ำใต้ดินขึ้นมา ใช้อย่างมากมายก่อให้เกิดปัญหาแผ่นดินทรุดตามมา ครั้นซ้ำด้วยน้ำเหนือ และน้ำทะเลหนุน เสริมด้วยน้ำฝน ต้นเหตุก็จะพร้อมมูล

๔ แผ่นดินทรุดที่ปากน้ำ ภาวน้ำท่วมใหญ่ที่มาเยือนกรุงเทพมหานครครั้งสุดท้ายนั้น เกิดขึ้นเมื่อร่วม ๖ - ๗ ปีมาแล้วความเสียหายและความลำบากยากเข็ญในครั้งนั้นคงยังรำลึกกันได้อยู่ทุกคน แต่ในขณะที่เรื่องน้ำท่วมเป็นปัญหาที่ต้องคอยหากระแวง กันเป็นปี ๆ นั้น ปัญหาสภาวะแวดล้อมของกรุงเทพฯ ที่ผูกพันและเป็นคู่อยู่กับปัญหาน้ำท่วม คือปัญหาแผ่นดินทรุดนั้นก็กำลังเกิดหนักหน่วงขึ้นทุกที่อย่างยากที่จะหยุดได้ ปัญหาแผ่นดินทรุดนั้นไม่เพียงแต่จะยังความสูญเสียให้แก่เปลือกคือสิ่งก่อสร้างบนผิวดินของเมืองเท่านั้น ในฐานะที่กรุงเทพฯ เป็นเมืองต่ำอยู่ใกล้ทะเลเพียงไม่กี่กิโลเมตร มีระดับผิวดินสูงกว่าระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย ๑.๕๐ เมตร การจมลงต่ำลงเรื่อย ๆ ของแผ่นดินย่อมจะทำให้เป็นที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่งว่ามหานครแห่งนี้จะต้องจมอยู่ใต้ผิวน้ำเป็นแน่แท้ ไม่พักต้องคิดว่าจะถูกภาวน้ำท่วมเป็นรายปีเข้ามาเยี่ยมเยือนและจะช่วยซ้ำให้ปัญหาน้ำท่วมร้ายแรงหนักหนาขึ้นอีกสักเท่าไร สาเหตุของการทรุดตัวของแผ่นดินในกรุงเทพฯ นั้นเกิดจากการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้อย่างมากมายเป็นสำคัญ การปล่อยให้หมู่บ้านจัดสรร และเหล่าโรงงานอุตสาหกรรมขนเมืองเติบโตลุกลามไปตามขดลกรรม พันห่างจากโครงข่ายการให้บริการน้ำของการประปา ได้ก่อให้เกิดการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้กันอย่างขนานใหญ่ ทำต่อเนื่องกันเป็นหลายปี พื้นที่ที่มีอาการทรุดของแผ่นดินนั้นกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นทั่วไป แต่ก็มีอาการหนักเบาแตกต่างกันไป ที่พบว่าหนักที่สุดนั้นก็คือบริเวณแถบมหาวิทยาลัยรามคำแหงซึ่งว่ากันว่าเมื่ออัตราการทรุดตัวถึง ๑๐ เซนติเมตรต่อปีพื้นที่อีกแห่งหนึ่งซึ่งพบกับความเดือดร้อนไม่แพ้กันคือพื้นที่แถบปากน้ำ

แถบสำโรง พื้นที่แถบนี้เป็นย่านอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทางด้านใต้ของกรุงเทพฯ มีการสูบน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้เป็นอย่างมากเสมอมา การทรุดตัวของแผ่นดินนั้นมึ่มากและยิ่งเมื่อเป็นดินแดนที่อยู่แถบปากอ่าวประชิดกับน้ำทะเลด้วยแล้ว ปัญหาน้ำท่วมมาจากทางทะเลจึงเข้าเยี่ยมเยือนพื้นที่นี้อย่างหนัก ท่วมเป็นประจำไม่มียกเว้นเหมือนพื้นที่อื่น ๆ

๕ สวนพังกที่บางมด บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือทางฝั่งธนบุรีและนนทบุรีนั้นเดิมเป็นดินแดนแห่งเรียกสวนอันอุดมสมบูรณ์ มีการพัฒนาพืชสวนอย่างเก่งมีชื่อเสียงประจำถิ่นขึ้นในหลาย ๆ ตำบล อาทิ เช่น เงาะบางยี่ขัน ทุเรียนเมืองนนท์ สับปะรดบางบำหรุ และส้มเขียวหวาน บางมด เป็นต้น บางคนนั้นอยู่ทางแถบเขตราษฎร์บูรณะ ทุกวันนี้พื้นที่แถบนี้ต้องพบกับกรบกรุกของการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและการอุตสาหกรรมไม่ว่าจะมาเป็นรูปของโรงงานใหญ่หรือโรงงานห้องแถวเล็ก ๆ หนักขึ้นทุกที ซึ่งก็มีผลทำให้สภาพของน้ำท่าและโครงข่ายคูคลองในแถบนี้เน่าเสียไปสวนดี สวนรกร้างที่ขึ้นและน้ำขังเน่า ปะปนกับตรอกซอกซอย ชุมชนแออัด บ้านเล็กเรือนน้อย บ้านจัดสรร ดึกแถวและโรงงาน สภาพเหล่านี้ปะปนกันไปหมด บรรดาชาวสวนส้มบางมดทั้งหลายถึงแม้ว่ายังอยากที่จะทำสวนกันต่อไป แต่เมื่อเจอกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมจากการใช้ที่ดินเช่นนี้แล้ว โอกาสที่เห็นจะเหลือน้อยลงทุกที จริงอยู่ที่การใช้ที่ดินของเมืองจะต้องพบกับกรเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ แต่การเปลี่ยนแปลงที่ทั้งทำลายของเก่าที่มีค่า บนความไร้ราคาด้วยคุณภาพแถบยังก่อปัญหาของสิ่งใหม่เช่นนี้ ไม่น่าจะเป็นเรื่องที่ยอมรับกันได้

ไม่ว่าจะเป็นเรือกสวน ไร่นา สวนผักตามชนเมือง ล้วนกำลังถูกบุกรุกอย่างหนัก เอาไว้กักเก็บกำไรกัน ไปแทบหมด แล้วเกษตรกร คนทำกิน ในมือผู้ถือที่อีกแล้ว

ความเป็นจริงจะหนักกว่าเมื่อนึกว่าจริงแล้วที่ดินส่วนมากถูกซื้อขายเปลี่ยนมือ

๖ นาผืนสุดท้ายที่เมืองมื่น นอกจากพื้นที่สวนแล้ว พื้นที่เกษตรทางเหนือและตะวันออกของกรุงเทพฯ ซึ่งแต่เดิมคือผืนไร่ผืนนา อันมหาศาลก็กำลังถูกบุกรุกโดยหมู่บ้านจัดสรรและโรงงานอุตสาหกรรมอย่างหนักเช่นกัน การจากไปของพื้นที่สีเขียวรอบเมืองอย่างมากเช่นนี้ แม้จะน่าอินดีสำหรับผู้ที่ได้เงินจากการขายที่ดิน และน่าเสียใจสำหรับผู้เช่านาที่ต้องถูกขับไล่ แต่ในแง่สิ่งแวดล้อมของเมืองโดยรวมแล้ว สภาพเช่นนี้เป็นเรื่องน่าวิตก เพราะกรุงเทพฯ จะมีสภาพแวดล้อมในระยะใกล้ที่อ่อนแอลงไร้สวน นาซึ่งเคยเป็นแหล่งให้อากาศที่สดชื่นแก่ผืนเมืองจะลดน้อยลงทุกที สภาพภูมิอากาศของเมืองจะเสื่อมโทรมลงทุกขณะ

๗ ขยะมหาภัยที่หนองแขม สำนักรักษาความสะอาดของกรุงเทพมหานครนั้น เป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บและกำจัดขยะทั้งหมดของกรุงเทพฯ ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวทางสำนักฯ จะมีสถานีที่เป็นศูนย์รวมของการกองและกำจัดขยะอยู่ ๓ แห่งด้วยกัน คือที่ รามอินทรา ซอยอ่อนนุช และที่หนองแขม การตกที่นี้่งเป็นที่เก็บกองและกำจัดขยะของกรุงเทพฯ จำนวนมหาศาลนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะทำให้ย่านของเมืองทั้ง ๓ แห่งนี้ต้องพบกับมลพิษจากกองขยะอย่างหนัก ยกตัวอย่างเช่นกองขยะที่หนองแขมนั้น เนื่องจากกำลังการเผาทำลายขยะของโรงงานนั้นมีน้อยและจำกัดเมื่อเทียบกับปริมาณของขยะเมืองที่ท่วมเข้ามาหาในแต่ละวัน ซึ่งก็หมายความว่า กองขยะที่กองกันไว้ในที่โล่งแจ้งเพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรจะมีขนาดใหญ่โตขึ้นทุกวัน จนแลเห็นเป็นดงของภูเขาขยะอายุเก่าแก่มั่นขึ้นอยู่เต็มไปหมด มวลของขยะเหล่านี้ นอกจากจะส่งกลิ่นเหม็นคลุ้งไปทั่วบริเวณ

ใกล้เคียงแล้ว น้ำฝนน้ำน้ำที่ขังคูลูกอยู่กับขยะที่เนาอยู่ในที่กลางแจ้งเหล่านี้ ยังไหลลงโครงข่ายคูคลองในแถบหนองแขมนี่ทั้งหมด ก่อให้เกิดสภาพน้ำเน่าเสียขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าฝน น้ำเน่าที่คลองแสนแสบอาจจะไม่ก่อความเดือดร้อนโดยตรงให้แก่คนแถบประดู่ตักเท่าไร เพราะว่าคุณในพื้นที่แถบนั้นได้ละทิ้งการพึ่งน้ำใช้คลองไปหมดแล้ว แต่ในแถบหนองแขมนี่ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพขามเมือง มีพื้นที่มีครัวเรือนเกษตรที่ยังพึ่งน้ำพึ่งทำอยู่เป็นจำนวนมาก น้ำที่เนาอยู่ในคลองทวิวัฒนาหรือคลองภาษีเจริญจึงก่อความเดือดร้อนให้เป็นอย่างมาก

นอกจากเรื่องกลิ่นเหม็นและน้ำเน่าแล้ว กองขยะที่หนองแขมแห่งนี้ยังส่งมลพิษในอากาศระยะไกลซ้ำตามเข้ามาด้วย มลพิษประการหลังนี้ก็คือ ควันซึ่งเกิดจากการเผาทำลายขยะ ซึ่งจะลอยคลุ้งคลุ้มบ้านช่อง เสียจุมกรมปอดของผู้คนแถบนี้อยู่ชั่ววนตาปี ควันดังกล่าวจะคลุ้งขาวเป็นฝ้าเต็มไปด้วยฝุ่นละอองและมีกลิ่นเหม็นคล้าย ๆ ควันเผาผี จะดำแดงดูทร้อยหนักในหน้าหนาว เพราะควันนี้จะไม่ลอยไปไหนในช่วงที่อากาศเย็นและหนัก สภาพของมลพิษจากกองขยะทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คนในแถบซอยอ่อนนุช และถนนรามอินทราต่างก็ต้องเจอเจอเหมือนคนหนองแขมด้วยกันทั้งนั้น มหาภัยระยะยาวของน้ำเน่าจากกองขยะที่ต้องถือว่าเป็นสุดยอดของน้ำพิษและควันจากการเผาทำลายซึ่งเต็มไปด้วยฝุ่นละอองสกปรกต่าง ๆ นานาจะค่อย ๆ กัดกินชีวิตและสุขภาพของคนกรุงนับเป็นหมื่น ๆ ครัวเรือนจนมีผลเป็นอย่างมาก จะดีสุดลงเมื่อใดยังเป็นสิ่งที่ไม่มีการให้คำตอบได้

กองขยะมหาภัยของกรุงเทพฯ มีทั้งหมดสามแห่งคือที่ซอยอ่อนนุช งามอินทรา และที่หนองแขม ทั้งหมดนี้ล้วนส่งมลพิษต่อพื้นที่โดยรอบอย่างหนัก

๘ ความเดือดร้อนที่สุขุมวิท ถนนเพลินจิตและถนนสุขุมวิท เมื่อ ๔๐ - ๕๐ ปีก่อนนั้นเป็นย่านพักอาศัยชนเมืองชั้นดีของกรุงเทพฯ การใช้ที่ดินจะเป็นบ้านเดี่ยวของคนมีฐานะบนแปลงที่ดินขนาดไม่เล็กมีสวนมีต้นไม้ขึ้นแซมคละกันทั่วไป การเข้าถึงจะเป็นถนนระบบซอยเล็ก ๆ ที่พากันเข้าเชื่อมต่อกับถนนหลักคือถนนสุขุมวิท เกิดเป็นปากซอยที่เรียกกันเป็นเบอร์ ๆ ไปได้เรื่อย ๆ ในปัจจุบันนี้ย่านถนนเพลินจิต ย่านต้น ๆ ถนนสุขุมวิทและบริเวณซอยอโศกกำลังเปลี่ยนสภาพเป็นย่านธุรกิจทันสมัย เกิดอาคารสำนักงาน เกิดตึกสูงผุดขึ้นอย่างมากมาย การทิ้งนี้ข่มก่อให้เกิดปัญหาการจราจรคับคั่งประจำที่ขึ้นแล้วในส่วนหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันภายในบล็อกใหญ่ของย่านสุขุมวิทนั้นเองก็กำลังประสบปัญหาในอีกลักษณะหนึ่งคือการบุกรุกเข้ามาของอาคารตึกสูงเพื่อการพักอาศัยที่เรียกว่าคอนโดมิเนียม ผุงคอนโดเหล่านี้ล้วนเป็นคอนโดชั้นดีสร้างกันที่เป็นร้อยยูนิต อาคารพวกนี้เป็นอาคารขนาดใหญ่ใช้น้ำมาก ใช้ไฟมาก ใช้โทรศัพท์มาก ทิ้งน้ำมาก ทิ้งขยะมาก นำรถเข้ามามาก ต้องการผิวจราจรและพื้นที่จอดรถมาก แต่ในความมากเหล่านี้เมื่อมาเจอกับความน้อยความจำกัดของสภาพสิ่งแวดล้อมเมืองของซอยเล็ก ๆ ในสุขุมวิท ก็จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมากมาย เกิดปัญหารถติดขนาดหนักในซอยบวกกับการเพิ่มน้ำหนักของการจราจรในถนนใหญ่ เกิดปัญหาความขาดแคลนไม่เพียงพอของสาธารณูปโภคต่าง ๆ (ประปา ไฟฟ้า ขยะ การระบายน้ำ ผิวจราจร) เกิดความเดือดร้อนรำคาญและเสียหายในระหว่างการก่อสร้างขึ้นไป ทั้งนี้ยังไม่นับถึงการสูญเสียบรรยากาศอยู่อาศัยอันเงียบสงบเป็นการส่วนตัวของบ้านเดี่ยวในซอยทั้งหลาย สภาพความเดือดร้อนจากคอนโดเช่นนี้ดูกันดี ๆ แล้วก็เห็นว่ากำลังเที่ยวไปเกิด

ขึ้นในบริเวณต่าง ๆ ของ กทม.อีกหลายแห่ง เช่นตามริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นต้น จุดขายของคอนโดนั้นนอกจากจะเป็นความสะดวกใกล้บ้านกลางเมืองแล้ว ความโรแมนติคของที่ตั้งเช่นชีวิตริมแม่น้ำเจ้าพระยาก็สามารถผสมโรงเข้ามาด้วยได้

ลักษณะการอยู่อาศัยในตึกสูงและความต้องการที่จะอยู่กันให้หุหลิวของคนกรุงที่มีเงินนั้น เป็นวิถีชีวิตที่ไม่ใช่เรื่องจะต่อว่าต่อขานกันได้ก็จริง แต่ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับว่าตึกสูงนั้นเป็นลักษณะการก่อสร้างและมีสภาพการใช้อาคารที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้หนักหนารอบด้าน การควบคุมและการวางแผนชักจูงให้อาคารเหล่านี้ได้อยู่ในที่ ๆ มีสภาพแวดล้อมเมืองที่รับกันได้ ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่เมืองและเอกชนคนอื่น ๆ จึงเป็นเรื่องที่ต้องกระทำให้ควบคู่กันไปด้วย ไม่ใช่ปล่อยให้อาคารเหล่านี้เพ่นพ่านไปอยู่ได้ทั่วเมืองตามอำเภอใจและกำลังน้ำเงินของผู้ลงทุน

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมใน ๘ บริเวณของกรุงเทพฯ ที่ได้บรรยายผ่านมานี้ เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงตัวปัญหาของสิ่งแวดล้อมชนิดหลัก ๆ ของมหานครแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจราจร ปัญหาตึกสูง ปัญหาน้ำท่วมแผ่นดินทรุด ปัญหาการจากไปของพื้นที่สีเขียวในเมือง ตลอดจนปัญหาของการเก็บทำลายของเสียของเมือง ปัญหาทั้งหมดนี้แท้ที่จริงแล้วเกิดขึ้นได้อีกทั่วไปในพื้นที่อื่น ๆ ของกรุงเทพฯ เกิดปะปนเป็นเหตุเป็นผลกันได้อย่างสลับซับซ้อน สภาพของการปลูกสร้างอาคาร และการใช้ที่ดินในแต่ละแห่งล้วนจะเป็นโจทย์เฉพาะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อีก ร้อยแปดสภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพฯ จึงมีทั้งปัญหาใกล้ตัวและไกลตัว มีทั้งปัญหารวมและปัญหาย่อย

หันมามองมาพูดถึงการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาใด ๆ นั้นก่อนอื่นจำเป็นจะต้องรู้ถึงสาเหตุของปัญหาเป็นสำคัญ หลังจากนั้นจึงเข้าจับเข้าแก้ที่สาเหตุต่าง ๆ ที่ค้นพบ สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพฯ ที่กล่าวมาเป็นตัวอย่างทั้งหมดนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าเกิดจากน้ำมือมนุษย์กระทำเอาทั้งนั้น สิ่งแวดล้อมมิใช่เฉื่อยเฉื่อยเฉื่อย เพราะมีคนมาอยู่กรุงเทพฯ มากขึ้นไปเสียเฉย ๆ ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาระหว่างคนด้วยกันเองต่างหาก ไม่ใช่ปัญหาระหว่างคนกับธรรมชาติที่โหด ถ้ายอมรับที่จะมองกันอยู่เช่นนี้ การแก้ไขปัญหาลingkunganของกรุงเทพฯ จึงเป็นความรับผิดชอบของคนกรุงทุกหลังคาเรือน ของคนกรุงทุก ๆ อาชีพ ของงานเทคนิค งานบริหารวางแผนและงานการเมืองในทุกระดับ ภาพรวมของการอยู่เป็นสังคมตั้งแต่บ้านชั้นรัฐบาลเหล่านี้จะต้องรู้จักแก้ไขจัดการกับตัวเอง จัดบ้านจัดเมือง จัดสภาพการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ ให้อยู่คู่กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติมากขึ้น คนกรุงเทพฯ ไม่อาจจะนึกหวังผลถึงการแก้ไขปัญหาค่าความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมชีวิตของตนเองไว้กับโครงการวิศวกรรมที่ใช้เงินเป็นหมื่นเป็นแสนล้านของทางการ ทำตัวเป็นผู้บริโภคการแก้ปัญหาจากรัฐโดยไม่ยอมรับหันมาแก้ไขสภาพการเอาประโยชน์จากบ้านเมืองของคนเป็นส่วนตัวให้เต็มที บ้านเมืองนั้นไม่ใช่ป่าเขา ไม่ใช่ธรรมชาติ บ้านเมืองนั้นเป็นผลลัพธ์ของการใช้เมืองของเราเอง การนึกถึงสิ่งแวดล้อมของบ้านเมืองว่าเป็นเรื่องนอกตัว และส่งเทคนิคเข้าไปปล้ำจัดการโดยไม่ยอมที่จะแก้ไขที่ตนเองจึงเป็นเรื่องเหลวไหลผิดทางเป็นอย่างยิ่ง

การแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ โดยการยอมรับและเอาจริงกับตัวเองนั้นจะต้องทำกันอย่างไร คงเป็นเรื่องพันวิสัยที่ใครหน้าไหนจะพูดออกมาได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการส่งท้ายผมจะขอแสดงข้อวิเคราะห์ถึงแนวทางของการดำเนินงานดังกล่าวให้เป็นลักษณะชุดของคำถามที่จะถามได้แก่กับคนกรุงเทพฯ เองว่าจะทำกันได้หรือไม่

คำถามส่งท้าย

ประโยคที่ว่ากรุงเทพฯ จะต้องเอาจริงเอาจังกับตัวเองในการแก้ไข ปัญหาสภาพแวดล้อมนั้น คำว่า “ตัวเอง” ของกรุงเทพฯ ในที่นี้นั้นน่าจะหมายถึงตัวคนใน ๒ ระดับคือบ้านช่องครัวเรือนเอกชนผู้บริโภคเมืองใช้เมื่อนั้นส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คือขบวนการทำงานใหญ่ ๆ โด ๆ จับข้อที่เข้ากับเมืองทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นงานทางระบบเทคนิคและวิชาการ งานวางแผน งานบริหาร และงานการเมือง บทบาทของผู้คนในทั้ง ๒ ระดับนี้เมื่อเข้าเจอกับปัญหาสภาพแวดล้อมของ กทม. แล้วน่าจะต้องพบกับคำถามต่อตัวเองเช่นไรบ้าง

๑ ในระดับบ้านช่อง ในขั้นนี้จะเป็นเรื่องของผู้บริโภคปลายทางทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นครัวเรือนในสลัม หรือครอบครัวเศรษฐีในคอนโดมิเนียม คนในบ้านเป็นล้าน ๆ ครัวเรือนในเมืองกรุงเหล่านี้ล้วนต่างก็ซื้อหาข้าวของมาบริโภค ทั้งขยะ ใช้น้ำ ทั้งน้ำ ใช้น้ำประปา ใช้น้ำบาดาล ใช้น้ำเสียปล่อยคว้น ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของส่วนรวมด้วยกันทั้งนั้น ปัญหาจึงมีอยู่ว่าเราจะทำอะไรกันบ้างในระดับนี้ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การบริโภค ใช้น้ำ ใช้น้ำประปา ใช้น้ำเสียของครัวเรือนในกรุงเทพฯ ให้มีส่วนช่วยรักษาหรือแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ ให้มากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องของกาจัดการขยะ ครัวเรือนในกรุงเทพฯ ภัตตาคาร โรงแรม และโรงงานจะยอมรับซื้อขยะที่จะเสียเงินเสียทองที่ระบบกำจัดของเสียของตนเองให้ถูกหลักหรือว่ายอมเสียค่าธรรมเนียมร่วมใช้จ่ายในการลงทุนของท้องถิ่นที่จะทำระบบกำจัดของเสียรวมหรือไม่ ในเรื่องของขยะคนในกรุงเทพฯ จะยอมมีสำนึกมีระเบียบวินัยที่จะร่วมมือกับสำนักรักษาความสะอาดช่วยกันแยกแยะการทิ้งขยะของตนออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น ขวดแก้ว-กระป๋อง กระดาษ พลาสติก และขยะที่เป็นสารอินทรีย์หรือไม่ โดยเฉพาะถุงพลาสติกนั้นคือมหาภัยหนึ่งของสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง คนกรุงเทพฯ จะมีสำนึกพอที่จะร่วมรณรงค์ใช้และทิ้งถุงพลาสติกให้มีเหตุผลมากที่สุดได้หรือเปล่า ในส่วนของกาบริโภค ผู้บริโภคของกรุงเทพฯ จะยินดีร่วมกันเลือกซื้อเลือกใช้สินค้าที่เห็นว่า “มีความเป็นมิตร” กับสิ่งแวดล้อมได้มั้ย ยกตัวอย่างเช่น ขบวนการปลูกและขายผักกางมุ้งที่กำลังเริ่มแพร่หลายในทุกวันนี้เป็นต้น

โดยหลักการแล้วจะมีกลไกอยู่ สามประการด้วยกันในอันที่จะชักจูงให้ประชาชนให้ความร่วมมือกับทางการในการทะนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม มาตรการแรกนั่นก็คือ การลงโทษ (PUNISHMENT) คือเป็นไม้แข็งใช้จัดการกับผู้กระทำผิดกันตรง ๆ มาตรการที่สองก็คือ การทำให้มีราคา (PRICE) มาตรการนี้ต้องการจะทำให้การก่อกมลพิษทุกอย่างมีราคาที่ต้องจ่ายขึ้นมา การต้องเสียเงินเสียทองในการนี้ไม่เพียงแต่จะได้เงินไปใช้ในการตามแก้หรือป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นเท่านั้น ในแง่ของพฤติกรรม เมื่อการกระทำเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องมีราคา ไม่ใช่เรื่องฟรี ๆ เหมือนอย่างเคย ผู้คนก็จะมีความยับยั้งชั่งใจมากขึ้น พ้นจากเรื่องการลงโทษ และการทำให้มีราคาแล้วก็ถึงมาตรการสุดท้ายคือการรณรงค์สร้างสำนึก

มาตรการไม้สุดท้ายนี้มีได้หมายถึงการโฆษณาชวนเชื่อ ๆ แต่เพียงอย่างเดียวหากแต่ยังหมายถึงการส่งเสริมให้ประชาชนมีประสบการณ์ในขบวนการเรียกร้องหรือร่วมกันแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของคนด้วยตัวเอง เมื่อดูหลักการ 3P ที่กล่าวมานี้และหันมามองสภาพการรณรงค์

รักษาสภาพแวดล้อมในบ้านเราขณะนี้จะมีแต่การลงโทษที่แผ่วเบาและหลวมและการโฆษณาให้รู้จักละอายแก่ใจทำนองว่า “อ๊ะ อ๊ะ” คาวิเศษเห็นนะเท่านั้น ซึ่งก็ยังคงไม่เพียงพอเลย

ในคำถามของขบวนการแก้ไขพฤติกรรมของคนกรุงแต่ละครัวเรือนให้หันมารับผิดชอบต่อการรักษาแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมดังกล่าวมาแล้วนั้นนั้น คิดดูก็ยังมีความซับซ้อนให้คิดกันอยู่ได้อีกหลายประการ อาทิเช่น ครัวเรือนและคนในกรุงเทพฯ นั้นมีหลายชนิด หลายระดับ จะทำอย่างไรกับมาตรการกำจัดของเสียหรือการกำจัดขยะที่ต้องเป็นระบบ มีการใช้จ่ายเงินและต้องการวินัย มาตรการมาตรฐานที่ต้องใช้บังคับลงไปให้ครัวเรือน ครอบครัวที่มีสำนึก มีวิถีชีวิตและฐานะทางการเงินที่แตกต่างกันไปหมด คนดั้งเดิมที่บางใหญ่ คนจนนอกระบบในสลัมคลองเตย และคนในระบบที่อยู่ในหมู่บ้านเมืองเอก ล้วนไม่เหมือนกันอยู่อย่างเห็นชัด ๆ

๒ ในระดับเมือง เมืองนั้นนอกจากจะประกอบไปด้วย เอกชนหรือครัวเรือนเป็นล้าน ๆ หน่วยแล้ว ก็ยังจะต้องประกอบไปด้วย ขบวนการและชุดของการบริหารจัดการดูแลสภาพของเมืองทั้งหมดด้วย งานในขั้นนี้จะหมายถึงภาพรวมของงานด้านการเมือง การบริหาร การวางแผน งานด้านเทคนิคและวิชาการ งานในระดับใหญ่เหล่านี้ของกรุงเทพฯ ในปัจจุบันมีสภาพเช่นไร ตามทันหรือเข้าจับแก้ไขปัญหามากน้อยแค่ไหน ไหนหนั้น เป็นเรื่องที่ขอไปพูดกันในอนาคตบ้าง ๆ แต่ในส่วนของสภาพแวดล้อมที่กำลังพูดกันอยู่นี้ ผมจะขอเพียงแต่ตั้งเป็นแนวทาง เป็นคำถาม ตามที่ไว้ว่า ถ้าต้องการจะแก้ไขปรับปรุงสภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ ที่กำลังเลวร้ายลงทุกทีให้ดีขึ้นให้ได้นั้น สภาพการบริหารกม.ทั้งหมดจะสามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้หรือเปล่า

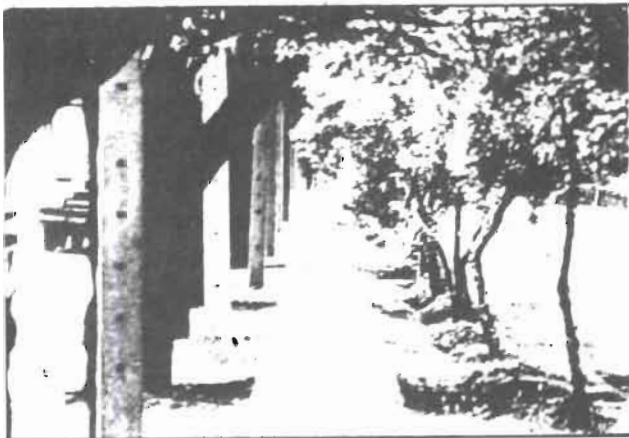
๒.๑ ในแง่การใช้ที่ดิน พูดกันตรง ๆ แล้ว กล่าวได้ว่าสภาพการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ นั้นตกอยู่ในกำมือของเอกชนและตลาดเสรีที่ไร้การควบคุมและชักจูงโดยสิ้นเชิง กิจกรรมการใช้ที่ดินแต่ละอย่าง บ้านช่องของคนแต่ละฐานะล้วนต่างก็ทำตัวเหมือนสิ่งมีชีวิตหลายลักษณะ ที่เที่ยวหาละแวก หาที่อยู่ของตนไปตามธรรมชาติ อาคารธุรกิจ ตึกสูง ๆ นั้นก็เพ่งกลุ่มรวมรวมกันอยู่แต่ในใจกลางเมือง คอนโดของคนรวยก็เที่ยวเร่หาแต่ที่ชั้นเลิศ คนสลัมก็เที่ยวกระเซอะกระเซิงหาที่ดินที่เป็นชอกเป็นมุมเข้าง่าย ๆ ถูก ๆ หรือไร้เจ้าของ โรงงานห้องแถวก็มุ่งแต่จะแอบซุกตัวอยู่ตามเรือกสวน ส่วนโรงงานใหญ่ ๆ ก็ชอบที่จะเข้ายึดครองท้องทุ่งห่างไกลที่ราคาถูกซื้อได้มากและมีการเข้าถึงที่ใช่ได้ ดังนั้นเป็นต้น สภาพของการต่างคนต่างอยู่ตามกำลังและโอกาสของคนเช่นนี้ เห็นกันแล้วว่าได้ก่อให้เกิดสภาพการใช้ที่ดินที่สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง ไม่พักจะต้องพูดว่าจะแก้ไขให้สภาพการใช้ที่ดินของกรุงเทพฯ ให้ดีให้ถูกต้องกันแบบไหน ผมว่าปัญหาที่จะต้องมาก่อนอื่นก็คือคำถามที่ว่าทำอย่างไรการดูแลจัดการบ้านเมืองแห่งนี้จึงจะสามารถชักจูงหรือคบบังคับเนื้อเมืองของคนเองได้ ทำอย่างไรตลาดที่ดินและตลาดอสังหาริมทรัพย์ของเมืองจะได้รับการควบคุมดูแล รูปแบบบ้านเมืองที่ถูกต่อนั้นเป็นเรื่องที่คิดใคร่ครวญออกแบบวางแผนวางผังกันได้ แต่ถ้าแบบนั้นแผนนั้นตั้งอยู่บนความไม่จริงคือทำไม่ได้ก็เปล่าประโยชน์

๒.๒ ในแง่การจราจร ในมหานครขนาดใหญ่มีประชากรเป็นหลายล้านคน เช่นกรุงเทพฯ นี้ การเดินทางของเอกชนคนส่วนตัวไม่อาจที่จะปล่อยให้ไปโดยเสรีอีกแล้ว รูปแบบการขนส่งมวลชนด่วนที่ได้รับการออกแบบวางแผนให้รับกับการวางผังการใช้ที่ดินจะต้องรีบถือกำเนิดขึ้นมาโดยเร็วที่สุด นโยบายการจราจรของเมืองจะต้องละทิ้งการ

ทำนุบำรุงการใช้รถใช้ถนนอย่างหนักมีดามัว แล้วหันมาขีดลีนโยบาย การขนส่งสาธารณะที่สะดวกรวดเร็วรับคนได้มาก ๆ เป็นสำคัญ การเร่งสร้างถนนและทางด่วนไล่ตามจำนวนรถยนต์นั้น จากประสบการณ์ในหลาย ๆ ประเทศล้วนชี้ให้เห็นว่า เป็นการเล่นที่ไม่มีวันเลิก เพราะเมื่อเมืองมีถนนเพิ่มมีการเข้าถึงที่แผ่กว้างออกไป เมืองก็จะขยายตัวออกไปอีก ก่อให้เกิดการเดินทางและการตั้งถิ่นฐานที่เพิ่มมากขึ้น ในส่วนของใจกลางเมืองนั้นเองก็จะมีสภาพการเข้าถึงสูงชันเช่นกัน ส่งผลให้ราคาที่ดินขยับ การก่อสร้างตึกสูงก็จะอัดแน่นยิ่งขึ้นจนทำให้เดินทางมาหามากขึ้น ไปอีก เล่นกันทั้งชานเมืองและในเมืองอยู่อย่างนี้ จนในที่สุดแล้วจำนวนรถก็จะเพิ่มขึ้นถนนขึ้นไปอีก สภาพรถติดรอบใหม่ก็เกิดขึ้นอีก สภาพแวดล้อมของเมืองที่เสียยัด และผังรถจนหมดตัวเช่นนี้จึงมีแต่จะเลวลงไปเรื่อย ๆ มลภาวะในอากาศ ฝุ่น ควัน เสียง การตัดแยกทำลายเนื้อเมืองและพื้นที่ชุมชนโดยโครงการตัดถนนทางด่วนต่าง ๆ ก็จะมีมากขึ้น รูปลักษณะของเมืองก็จะดูอัปลักษณ์ลงทุกที เมืองจะเป็นเมืองของรถไม่ใช่เมืองของคน อย่างไรก็ตามน่าจะคิดว่า ถ้ากรุงเทพฯ ตัดสินใจลดการใช้รถ หันมาใช้การขนส่งสาธารณะเช่นนี้แล้ว จะเกิดอะไรขึ้น เพราะแน่นอนว่าเรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์อันมากมาย ทำให้เสียได้ดีเพราะจะเปลี่ยนน้ำหนัก ยอดขายรถทุกบริษัท จะลดลง เงินช่วยเหลือเพื่อแก้ปัญหาจราจรจากญี่ปุ่นจะไม่มากขึ้น ฯลฯ ความมุ่งมั่นที่จะทำอย่างนี้ กทม.ทำได้หรือไม่

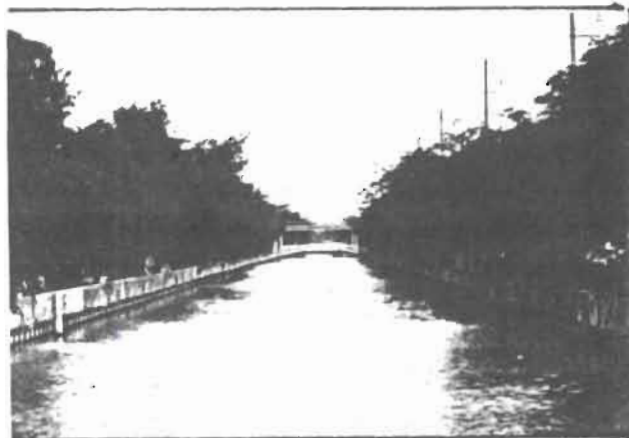
๒.๓ กรุงเทพฯ กับความเขียว ในขณะที่พื้นเมืองของกรุงเทพฯ

กำลังกลายเป็นป่าคอนกรีตเมืองกระจุกมากขึ้นทุกที ในขณะที่แม่น้ำลำคลองกำลังเน่าเสียลงทุกวัน ในขณะที่พื้นที่สีเขียวทั้งในเมืองและนอกเมืองกำลังลดน้อยถอยลงอย่างน่าใจหาย ในท่ามกลางสภาวะแวดล้อมที่แย่ลงทุกทีเช่นนี้ เป็นไปได้หรือไม่ที่หลักการการก่อสร้างเมืองจะเปลี่ยนทิศทางหันมาสมาทานยอมรับถึงความสำคัญของระบบนิเวศน์ ผู้คนและทางการเมือง จะพร้อมใจกันหันมาฟื้นฟูชีวิตของกรุงเทพฯ ให้โอนอ่อนเข้าหาสมดุลและความอุดมสมบูรณ์งดงามของธรรมชาติให้มากขึ้น ขบวนการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของเมืองทำนองนี้ได้เกิดขึ้นแล้วในหลาย ๆ นครของโลก เทคนิควิธีนั้นมียู่มากมาย อาทิเช่นการหาและวางแผนวางผังรูปแบบการเดินทางที่เป็นมิตรกับสภาพแวดล้อมลงไปในเมือง การเร่งทำ เร่งเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมือง ไม่ว่าจะเป็นสวนชุมชนใกล้บ้าน หรือสวนสาธารณะขนาดใหญ่ พื้นที่หรือผิวทั้งทางตั้งและทางนอนของเมืองจะต้องโหมให้เกิดความเขียวเข้าแทรกซึมอยู่ให้ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็น ถนน พุศบาธ รั้ว ผนัง หรือสวนบนหลังคา สมมติว่าถ้าหลังคาแบนทั้งหมดของกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นห้องแถวหรือตึกสูงกลายเป็นสีเขียวของพรรณไม้ทั้งหมด สภาวะอากาศของกรุงเทพฯ คงจะดีขึ้นอีกไม่น้อยเป็นแน่ มาตรการหรือความคิดทำนองนี้ถ้าพูดเมื่อ ๑๐ ปีก่อนผมว่าอาจจะโดนตราหน้าว่าเป็นนักธรรมชาตินิยมล้าหลัง โรแมนติก ไปนุ่น แต่ในปัจจุบันนี้ในขณะที่สภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ กำลังทวีความเลวร้ายขึ้นทุกทีอย่างนี้ ขบวนการหรือความเคลื่อนไหวที่จะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมควรจะได้รับการยอมรับว่าไม่ใช่เรื่องอุดมคติหรือเพ้อฝัน แต่เป็นเรื่องคอขาดบาดตายต่างหาก

พื้นที่สีเขียวที่ยังคงมีคุณภาพในกทม. ยังมีอีกไม่ใช่น้อยที่ต้องการความตื่นตัว และช่วยกันบำรุงรักษาหรือทำให้มีมากขึ้น ไปอีก

ภาพคู่ล่างนั้นภาพถ่ายคือภาพสองฝั่งของคลองประปาที่ยังดูเขียวร่มรื่น แต่อีกไม่นานเมื่อทางด่วนตัดเลียบคู่เข้ามาสภาพก็จะเป็นดังเช่น ถนนสาทรในภาพขวา

๔ การใช้เทคนิคอย่างมีความคิด ปัญหาสิ่งแวดล้อมของ กรุงเทพฯ นั้นเป็นปัญหาใหญ่มีสาเหตุสลับซับซ้อน ทั้งเกิดจากน้ำมีออก ด้วยกันทั้งสิ้น ในการแก้ไขปัญหานี้ จึงควรแก้ไขระยะมักระวังความ ซับซ้อนของเมืองและกักกันที่ตัวคนเป็นหลัก หันมาดูแลจัดการแก้ไขปัญหาล ึ่งแวดล้อมของกรุงเทพฯ เรามักจะและเห็นถึงการมุ่งแต่จะเข้าหักเข้าแก้ ปัญหาโดยวิธีการทางเทคนิคโดยโครงการวิศวกรรมที่ใหญ่โตและเพ่งมหาศาล ยกตัวอย่างเช่นโครงการทางด่วนต่าง ๆ โครงการเจ้าพระยา ๒ เป็นต้น โครงการใหญ่ ๆ แพง ๆ เหล่านี้มีลักษณะที่เหมือนกันอยู่สองประการคือ ประการแรกจะเป็นโครงการที่เกิดจากความคิดที่มีความระแวงระวังถึง ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเมืองน้อยมาก ประการที่สองโครงการเหล่านี้จะมีความเป็นมาและรูปแบบการดำเนินการ ที่ไม่เป็นประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง คือมักจะพึดตัวถือกำเนิดมาจากกลุ่ม เจ้าหน้าที่เทคโนโลยีของทางทหารที่มักจะไปจับมือกับนักวิชาการหรือ บริษัทต่างชาติ แล้วก็แสดงตัวออกมาโดยการอุ้มชูของนักบริหารหรือนัก การเมืองที่อยากหาเสียมีผลงาน โครงการทั้งหมดจะปรากฏตัวออกมา โดยที่ประชาชน โดยเฉพาะผู้เดือดร้อนเสียหายจะไม่มีส่วนได้รับรู้ถามไถ่ เลขแม้แต่น้อย

ปัญหาสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพฯ จะต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน แต่ทำอะไรที่การแก้ปัญหานี้จะรู้จักแก้กันที่สาเหตุคือแก้ที่คนแก้ที่สภาพ บ้านเมืองที่คนทำ โดยไม่ผลักให้โครงการทางเทคนิคเข้ามารับไปทำเฉย ๆ

ทำอย่างไรที่นักการเมืองผู้บริหาร กทม.จะยอมเข้าแก้ปัญหาระยะ ยาวที่เข้าตีถึงแก่นถึงโคนของปัญหา ไม่แก้ปัญหาคำในลักษณะเฉพาะหน้า ตามน้ำซึ่งอาจจะทำให้เอาตัวรอดหรือได้ชื่อเสียงแต่ไม่ได้เนื่องงานที่แท้จริง

ทำอย่างไรทำอย่างไรที่หน้าทีและวิชาการทางวิศวกรรมจะลด บทบาทหน้าและรื้อยกกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการแก้ปัญหาและพัฒนา เมืองทั้งหมด

คำถามที่ตั้งเฝ้ากับแนวทางการแก้ไขปัญหาล ึ่งแวดล้อม กทม.ทั้ง ในระดับบ้านช่องและในระดับเมืองที่มองเสอตั้งออกมา ถ้าฟังแล้ว ก็เกิดคำถามขึ้นมาว่า แล้วจะเริ่มต้นกันอย่างไร การเริ่มต้นที่ถูกต้องนั้นน่าจะ เกิดขึ้นที่การมีสำนึกที่ถูกต้องเป็นสำนึก สำนึกหนึ่งนั้นก็คือ คนกรุงเทพฯ ทุกคนจะต้องรู้ว่า เมืองนั้นไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ เมืองเป็นสิ่งที่ผลประโยชน์ ส่วนตัวจะต้องพบกับผลประโยชน์ส่วนรวมให้ได้ เมืองที่มีแต่เอกชนที่ คิดสั้นเอาแต่อกโยจะไปไม่รอด และคนส่วนตัวทุกคนนั่นเองจะเป็นผู้ รับกรรมกันถ้วนหน้าในตอนท้าย ตัวอย่างของปัญหาการจราจรที่กำลังกักคิน ชีวิตของคนกรุงทุกวันคือสิ่งที่เห็นได้ชัด สำนึกที่สองนั้นก็คือการต้องรู้จัก ขีดจำกัดของธรรมชาติ คนกรุงจะต้องยอมรับว่าบริเวณภาคพื้นกรุงเทพฯ นั้น มีข้อแม้ของธรรมชาติที่ตายตัวรอรับอยู่สภาพของน้ำ ภูมิอากาศ ดิน และ พืชพรรณต่าง ๆ ล้วนร่วมกันก่อให้เกิดเป็นโจทย์ทางกายภาพที่การก่อสร้าง สร้างเมืองของเราจะต้องยอมรับที่จะคล้อยตามและอยู่ด้วย ปัญหาการทรุดตัว ของแผ่นดิน ปัญหาน้ำท่วมล้นซ้ำให้เห็นถึงความผิดพลาดที่ได้กระทำลงไป แล้วทั้งสิ้น

หลังจากถามกันถึงสำนึกที่ถูกต้องแล้ว ถ้าจะถามกันอีกว่าแล้ว สำนึกเช่นนี้จะเกิดมีขึ้นในใจคนได้อย่างไร สมก้คงตอบไม่ได้ เพราะจะเป็น เรื่องของการรู้จักยอมรับอะไรในใจของคนร่วม ๘ - ๘ ล้านคนไปแล้ว แต่ถึงอย่างนั้นผมก็ตอบไม่ได้ว่า สำนึกอย่างนี้เป็นเรื่องจำเป็นมาก เพราะ กรุงเทพฯ ในปี ๓๓ นี้ เปรียบเป็นคนกึ่งกำลังมีสุขภาพทรุดโทรม ป่วยหนัก ถ้าญาติพี่น้องรักและเป็นห่วงแท้จริงก็ควรรีบเอาเข้าโรงพยาบาลอยู่ห้อง ไอซียู ไปนานแล้ว

ในแง่สภาพแวดล้อมทางจิตใจ กรุงเทพฯ : เมืองหลายลักษณะ

คนกรุงเทพฯ นั้นมิใช่เป็นเพียงสิ่งมีชีวิต ที่เที่ยวทำมาหากินจับจ่าย ซื้อหา บริโภค ทั้งของแล้วก็นอนหลับไปวันหนึ่งวันหนึ่งเท่านั้น พวกเรา ยังเป็นคนที่มีเครื่องรับทางจิตใจ เป็นคนที่ต้องการบ้านเมืองที่สวยงาม ให้ ความหมายความเพลิดเพลินเป็นอาหารใจด้วย เมื่อมองกันในพื้นที่ขมนี้ สภาพแวดล้อม บ้านเมือง ถนนหนทางในกรุงเทพฯ เท่าที่เราประสบพบเห็นอยู่ทุกวัน จึงมิได้หมายถึงแต่เพียงเรื่องของกายภาพหรือหนทางเท่านั้น แต่จะหมายถึง คำถามที่เราต้องตั้งเฝ้ากับบ้านเมืองที่เราอยู่ด้วยว่า ได้ให้คุณภาพชีวิตทางจิตใจ แก่เราแค่ไหน

กรุงเทพฯ นั้นเป็นนครใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลาช้านาน เกิดบ้านเมืองถนนหนทางหลายลักษณะ ถ้าไปทางย่านบ้านสวนริมคลองแถบ ฝั่งธนฯ นั้น จะเห็นได้ว่ายังมีกระตบของธรรมชาติให้เราได้พบได้ปะอยู่ อย่างสมบูรณ์ สายน้ำอันไหลเอื้อย ๆ ในลำคลอง ทิวไม้ของเรือสวนที่เป็น จากหลังของหมู่บ้านเล็กเรือนน้อยล้วนส่งผลร่วมกันให้ความรู้สึกให้อารมณ์ ที่สงบแต่ก็เข้มชื่นสบายใจอยู่เงียบ ๆ ครั้นถ้านั่งเรือเลมมาลงที่ท่าช้าง ย่าน พระบรมมหาราชวัง วัดพระแก้ว วัดท่าพระ วัดมหาธาตุ วัดโพธิ์ ก็จะสามารถ ให้เรารู้สึกได้ถึงความอลังการสวยงามดั่งเมืองฟ้าของกรุงเทพฯ เมืองเทวดา ครั้งอดีต จากสนามหลวงเราจะเลขผ่านไปทางเขวราชศูนย์กลางของชีวิต และวัฒนธรรมของคนจีนบนแผ่นดินไทย ที่เขวราชเราจะไม่พบความ สวยงามที่เสกสรรตั้งใจทำแต่จะพบกับความลานตาตาใจของอาคารบ้านช่อง ที่สร้างทับกันไปตามกันมาเป็นร้อย ๆ ปี ชีวิตผู้คนจะกึกกักโคดเค้น สิ้นค้า ข้าวปลาอาหารนา ๆ ชนิดตลอดจนสัญลักษณ์ร้อยแปดอย่างที่แสดงถึง ความเป็นจีนจะประดิ่งเข้ามาให้รับสัมผัสอยู่ไม่ได้หยุดได้หย่อน จากเขวราช เลขเข้าถนนพระรามสี่จะไปแถบสีลม ถนนตรงหรือถนนพระรามสี่ในทุกวันนี้ เป็นถนนใหญ่กว้างร่วม ๔๐ - ๕๐ เมตรเห็นจะได้มีรถราวิ่งกันหนาแน่น ที่ว่างถนนนั้นขนบด้วยหมู่ตึกแถวหน้าตาพื้น ๆ สภาพการจราจรที่หนักหนา อยู่นั่นผ่านไปแล้วก็เกิดความเครียด มองดูก็ไม่มีอะไรเจริญหูเจริญตา สภาพ เช่นนี้มีเรื่อย ไปจนถึงถนนสีลม ที่สีลมจะเห็นหมู่ตึกสูงใหญ่โตเต็มไปหมด ตึกเหล่านี้ต่างก็ชิงเด่น พยายามหาเอกลักษณ์ให้ตัวเองแต่ผลลัพธ์ก็คือความ วุ่นวายบนความไม่มีเอกลักษณ์ของพื้นที่ ความสวยงามของตึกเหล่านั้นนั้น พุดซอก เพราะต่างก็เกิดจากความประหัดในการลงทุน และการแสวงหา ความงามในแง่สังขะของโครงสร้าง ของวัสดุและการใช้สอยตามหลักของ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดูเป็นความสวยที่ลึกล้ำซึ่งเงินเกินไปเป็นเสียอย่างนั้น ในท่ามกลางถนนที่กว้างขวางหมู่ตึกงามที่ใหญ่โตนี้เองถ้าเราเกิดอยากจะ แวะเข้าไปในซอยข้างเคียง เราอาจจะพบกับภาพตรงข้าม คือพบกับทาง เดินพบกับถนนที่คูกระชับตา รดรามี่วิ่งเข้ามาน้อย ผู้คนเดินกันขวกไขว่ มีต้นไม้ต้นไม้ขึ้นแซมให้เป็นที่ป่าสาตา เห็นได้ว่าบ้านช่องในแถบนี้ได้กลับมา แสดงคุณภาพของเมืองที่น่าอยู่ให้เราเห็นได้อีก รูปลักษณะของบ้านเมือง

หรือสภาพแวดล้อมทางจิตใจของกรุงเทพฯ นั้นมีความหลากหลายเป็นอย่างนี้ และความหลากหลายเหล่านี้เองคือเอกลักษณ์ของกรุงเทพฯ เพื่อเป็นการพิสูจน์ผมจะขอนำเสนอภาพเป็นชุดของภูมิทัศน์บ้านเมืองของกรุงเทพฯ ในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑ เส้นขอบฟ้า คำว่าเส้นขอบฟ้าของเมืองในเชิงวิชาภูมิสถาปัตย์ นั้นหมายถึงทิวทัศน์ของเมืองที่ได้ประสบพบเห็นเป็นมุมกว้าง เห็นในระยะไกล จนเกิดเป็นภาพที่เห็นเนื้อเมืองติดกับขอบฟ้า ภาพในลักษณะนี้นั้นจะเกิด

เป็นการเฉพาะเจาะจง เฉพาะที่เฉพาะแห่ง มีคนได้พบได้เห็นจำนวนมาก ๆ เห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เมืองที่ดีจะต้องมีภาพมีทิวทัศน์ที่สำคัญ ๆ เช่นนี้ไว้ เป็นเอกลักษณ์ดูแล้วก็เกิดความพึงพอใจที่จะได้พินิจดู และยังถ้าหากบริเวณนั้น ๆ ของเมืองมีงานสถาปัตยกรรมหรือจุดกำหนดเฉพาะของธรรมชาติที่มีความหมายลึกซึ้งทางจิตใจและประวัติศาสตร์ด้วยแล้วภาพและสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดภาพนั้นจะต้องถือว่ามีความสูงค่าควรแก่การอนุรักษ์ให้อยู่ติดเมืองไว้ตลอดไป ยกตัวอย่างเช่น ภาพเส้นขอบฟ้าของพระบรมมหาราชวัง หรือภาพดอยสุเทพฯ ที่เชียงใหม่ เป็นต้น

ภาพเส้นขอบฟ้าของพระปรางค์วัดอรุณฯ

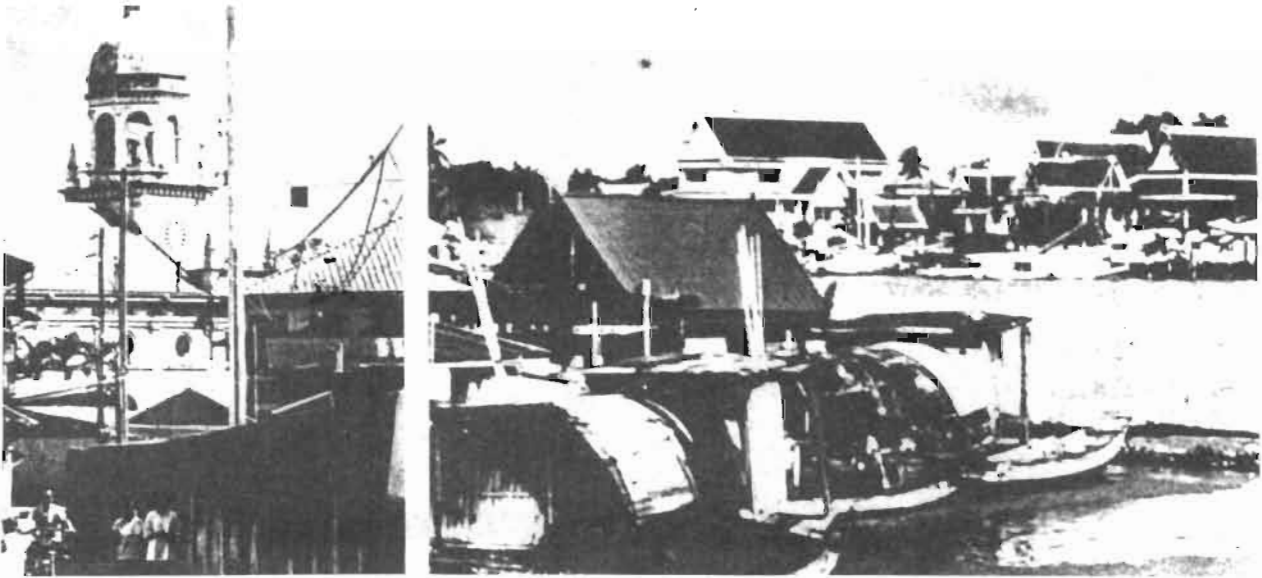
๒ ภูมิศาสตร์ตามถนนหนทางและมุมมองที่สำคัญ
กรอบครองจึงมีน้อย ภูมิทัศน์ตามถนนหนทางและมุมมองในระดับสายตา

กรุงเทพฯ นั้นเป็นเมืองราบไม่มีหุบไม่มีเขา โอกาสที่จะมีภาพขอบฟ้าไว้ใน
จึงมีบทบาทมาก ในชั้นแรกนี้เราจะมาดูภูมิทัศน์เหล่านี้ที่สำคัญ ๆ เสียก่อน

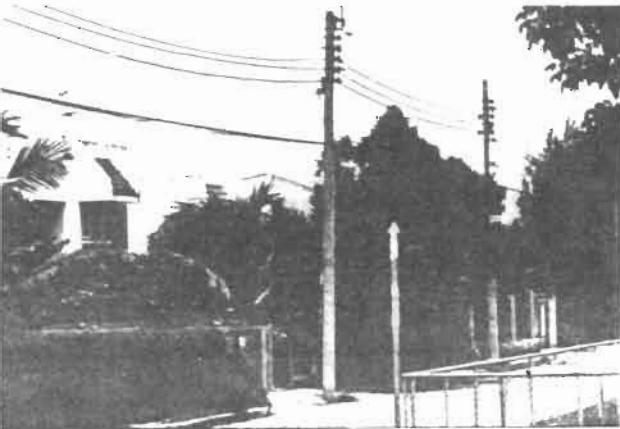
ภาพภูมิศาสตร์สำคัญสำคัญของกรุงเทพฯ
เริ่มตั้งแต่บริเวณโถงสะพาน หลวงเฉลิม
ไทยที่เป็นกรณีเกี่ยวข้องกับว่าจะหุบหรือ
ไม่หุบ ตามด้วยภาพ ภูเขาทอง ป้อม
และกำแพงเมืองเก่า พระที่นั่งอนันต และ
ศาลเจ้าพ่อเสือ

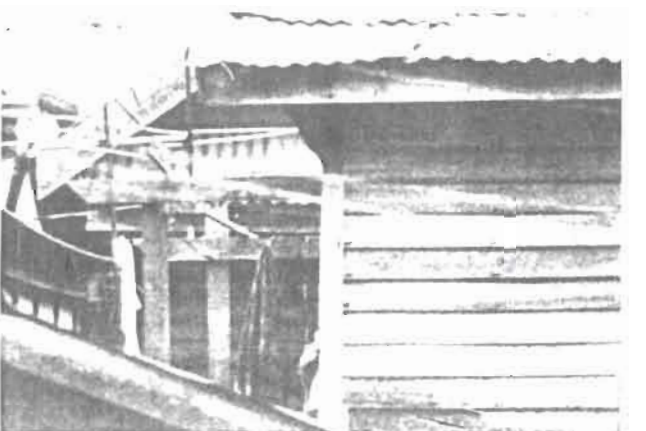
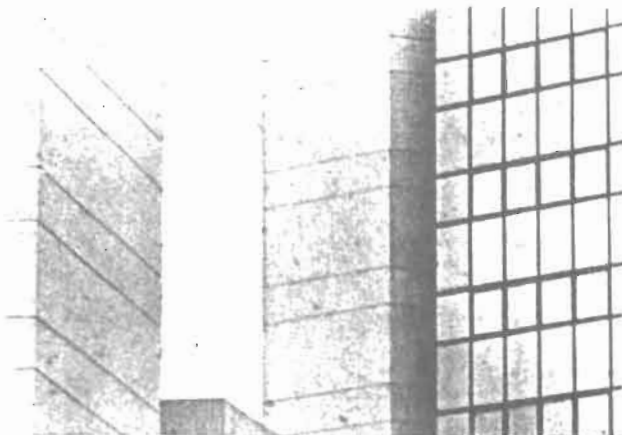
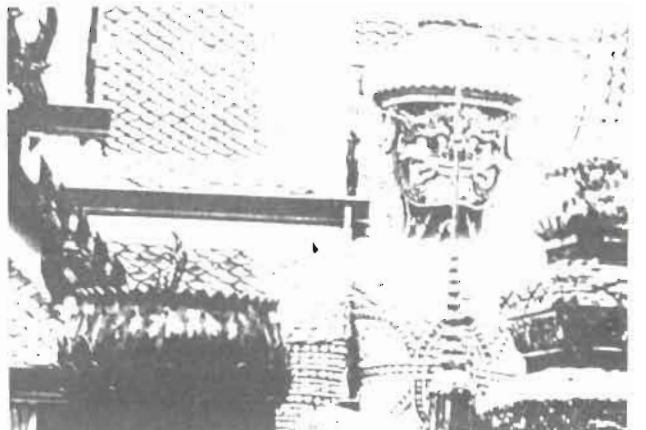
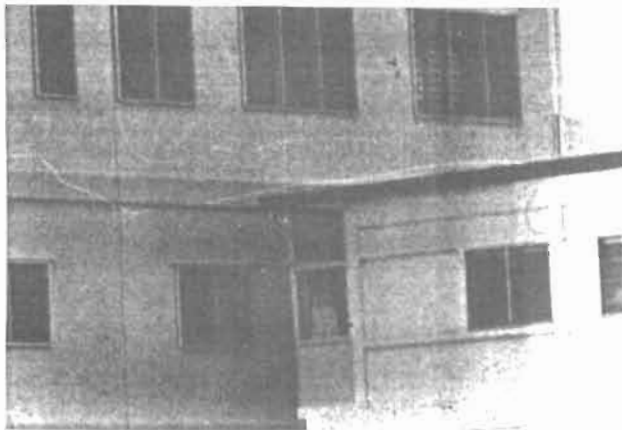
๓ ภูมิทัศน์ทั่วไป ภาพในชุดต่อไปนี้จะเป็นภาพในระยะใกล้ ซึ่งมีให้พบเห็นกันได้ร้อยแปดในกรุงเทพฯ มองดูแล้วจะแลเห็นได้ถึง ความหลากหลายเป็นที่สุดของสภาพแวดล้อมของกรุงเทพมหานครแห่งนี้

ภาพโบสถ์วัดخانคาคูรสที่ฝั่งธนฯ ภาพทิวทัศน์ริมน้ำที่ยังดูดี ภาพลำคลอง แบบดั้งเดิมที่ปทุม ภาพถนนพื้นที่พงษ์เพชร ภาพภายในหมู่บ้านจัดสรร และอาคารสงเคราะห์ที่เจ็บบาง

ประมวลภาพสัมพัทธ์ที่ได้พบ ได้เห็นในกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะ เป็นความเป็นธรรมชาติ
ในเรือนานที่ไหนก็ได้ เปลือกของตึกแถว ภาพที่มองเห็นถึงการสร้างสร้งงาน
ฝีมือ ภาพเปลือกตึกทันสมัย ภาพหลังคาที่เล่นผิวสวยงาม ภาพฝูงเปลือกโลหะ
ของรถ ภาพเปลือกเป็นไม้เก่า ๆ ของบ้าน โลกของสัมพัทธ์เหล่านี้ย่อมให้ความ
รู้สึกหรือแม้กระทั่งว่าสร้างปราสาทสำหรับรัฐของคนด้วย

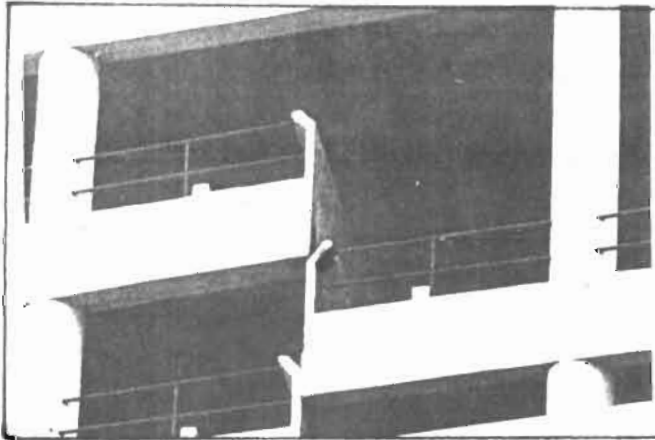
จากภาพชุดทั้งหมดที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่ากรุงเทพฯ นั้นมีสภาพบ้านช่อง ถนนหนทาง สิ่งปลูกสร้างที่ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมทางจิตใจที่มีหรือไม่มีคุณภาพได้แตกต่างกันเป็นอย่างมาก บริเวณบางแห่งจะเอาดีโดดเด่นทางสภาพธรรมชาติ บางบริเวณจะมีเอกลักษณ์ในเชิงมรดกทางวัฒนธรรม บางบริเวณจะมีสภาพพื้น ๆ แต่บางแห่งก็เรียกว่าขาดไร้ซึ่งคุณภาพทั้งทางสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยสิ้นเชิงสถานการณ์เหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่จะรักษาหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นได้แตกต่างกันไปด้วย

ย้อนกลับไปนึกถึงขบวนการฟื้นฟูสภาพทางนิเวศวิทยาของกรุงเทพฯ ที่ผมได้เคยกล่าวผ่านมาแล้วนั้น นึกแล้วก็นึกคิดว่า ความเคลื่อนไหวที่คนกรุงเทพฯ จะช่วยกันฟื้นฟูบ้านเมืองและละแวกชุมชนของคนให้ดูดีสวยงามน่ารื่นรมย์นั้นก็เป็นเรื่องที่น่าจะทำให้ควบคู่กันไปได้ งานทั้งหมดนี้ต้องแยกแยะให้ออกว่างานไหนเป็นงานหลวง งานไหนจะเป็นงานราษฎร์ ในส่วนของงานราษฎร์นั้นควรจะต่อหาทางชักจูงให้คนในแวกนั้นรู้จักคิดอ่านทำกันขึ้นมาเอง ได้ใช้เองและสวยงามกันเองจึงจะเป็นของแท้ ไม่เสแสร้ง เหมือนเครื่องสำอางค์ ทำแล้วก็มีกรทำนุบำรุงรักษาให้ยืนนาน ตัวอย่างล่าสุดของงานหลวงทำนองนี้ก็มีให้เห็นชัดที่ในคราวว็โรโรโรงหนังเฉลิมไทยเพื่อเปิดมุมมองสู่วัดราชชนิตดาและโลหะปราสาทนั่นเองในส่วนของงานราษฎร์นั้นยังไม่เห็นเด่นชัด การสำรวจหาแนวทางที่เป็นไปได้ตลอดจนการกระทำเป็นโครงการตัวอย่างน่าจะเป็นการเริ่มต้นที่ดี

บทส่งท้าย : รถยนต์กับตึกสูง เรื่องที่ต้องระวัง

เนื้อความที่บรรยายถึงสภาพแวดล้อมของกรุงเทพฯ ที่ส่งผลต่อจิตใจของคนกรุงเทพฯ ที่ผ่านมานี้ว่าไปแล้วก็ยังคงเป็นการพูดถึงสภาพที่เป็นอยู่รวมทั้งโอกาสที่จะทำอะไร ๆ ให้ดีขึ้นมาได้ แต่ถ้าหันมาดูอนาคตที่จะมาถึงกันจริง ๆ แล้ว ผมก็เห็นว่า กรุงเทพฯ กำลังค่อย ๆ ประสบกับความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางจิตใจลักษณะหนึ่งที่เราเห็นได้ชัด จับเป็นกระแสมาคู่กันได้ สภาพเช่นนี้ก็คือความจะหมดชีวิตเหงาลงร้างลงไม่สวยงามของบ้านเมืองอันมีสาเหตุมาจากรถยนต์และตึกสูง สภาพเช่นนี้เป็นอย่างไรผมจะขอบรรยายเป็นการส่งท้ายดังต่อไปนี้

เมื่อเมืองเต็มไปด้วยรถยนต์และการสร้างถนน ที่จอกรถ ก็จะส่งผลให้เมืองนั้นมีที่รกร้างมากยิ่งขึ้น ภาพล่างขวานั้นคือหน้าห้องแถวแถบเชิงสะพานพุทธเดิม ปัจจุบันกลายเป็น ที่ ๆ ค่อนข้างร้างค้ายาก ขายยากเพราะ ไม่ดีก ใต้สะพานก็มีคนขายคนจนเข้ามาอาศัยนอน

เมื่อเมืองเป็นเมืองของรถยนต์ การตีถนนและขยายถนนจะเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ถนนหรือตรอกขอกขอยของคนที่ยึดเคยอยู่อย่างอบอุ่นและกระชับ จะจาก ไป

๑ เมืองกับรถยนต์ มหานครใหญ่ ๆ ทั่วโลก รวมทั้งกรุงเทพฯ

กำลังโหมกระแสนยนต์โหมกระหน่ำบุกเข้าใส่กันอย่างหนัก ยานพาหนะเหล่านี้นอกจากจะเป็นต้นเหตุของมลพิษอันเลวร้ายต่าง ๆ แล้วในแง่ของสภาพแวดล้อมทางจิตใจการมาถึงของฝูงกระป๋องอันมากมายเหล่านี้ก็จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน กล่าวคือ รถยนต์เหล่านี้จะก่อให้เกิดความต้องการพื้นที่เพื่อการสัญจรและจอดนิ่งอย่างมหาศาล ทางควมเลื้อยกันไป สอดกันมาจะเล่นฝ่าเข้ามาในเมือง ถนนหนทางตรอกซอกซอยจะถูกตัดขยาย ถ่างออกซอยแล้วซอยเล่า คุกคลองพื้นที่สีเขียวจะลาจากเมืองไปเรื่อย ๆ พื้นที่จอดรถจะเข้าแย่งชิงที่ว่างในเมืองทุกแห่ง อาคารจอดรถที่ดูทีมรกร้างจะเกิดขึ้นทั่วไป การสัญจรที่ดูร้ายรุนแรงของเหล่ารถราบนถนนจะตัดแยก ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ให้ขาดออกจากกัน ในแง่ของบรรยากาศเมืองนั้น จะดูมีชีวิตชีวาที่ต่อเมื่อพื้นที่ของเมืองได้ใช้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพของชีวิตคนและธรรมชาติ แต่พื้นที่ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับรถยนต์เหล่านี้ก็กล่าวได้ว่า ล้วนเป็นพื้นที่ที่ตายด้าน ไม่มีชีวิตสังคม ไม่มีสัมผัสของธรรมชาติ ซ้ำยังไม่สวยอัปลักษณ์ไม่มีอะไรน่าดู เมืองที่โดนรถยนต์เข้าจู่โจมจนเต็มทีนั้น ในที่สุดแล้วก็จะกลายเป็นเมืองที่ดูเหงราว่างเป็นอย่างไร ถนนหนทางจะดูแจ้งว่างไม่กระชับตา พื้นที่สีเขียวและชีวิตผู้คนในระดับตาดจะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ ชุมชนละแวกที่เคยเอิบเอิบอยู่อย่างเป็นชั้นเป็นเชิงคามพื้นที่ต่าง ๆ ภายในเมือง ถ้าไม่ถูกเวนคืนก็จะถูกตัดแยกทำลายลงไปทุกที การกล่าวหาว่ากันเป็นชุดอย่างนี้มิได้คิดกล่าวขิ้นลอย ๆ ผลร้ายของรถยนต์ที่มีต่อสภาพชีวิตเมืองนั้นมีเขียนกันไว้เต็มห้องสมุดฝรั่ง เมืองคนฝรั่งที่ต้องประสบชะตากรรมกลายเป็นเมืองของรถฝรั่งไปแล้วนั้นในช่วงสองสามทศวรรษมานี้มีอยู่มากมาย ในทุกวันนี้กำลังมีการรณรงค์อย่างหนัก ที่จะทุเลาการใช้รถและนำชีวิตเมืองมาสีเขียวกลับเข้ามาอยู่ในเมืองด้วยกันแล้วทั้งนั้น กรุงเทพฯเองก็กำลังเดินตามรอยเท้าเก่า ๆ ของฝรั่งอยู่อย่างชะมัดกษมนั้น

สภาพของการบุกกินบ้านกินเมืองของรถยนต์ที่ท่าเอากรุงเทพฯ นั้นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจนที่สุดก็คือการจากไปของถนนสาทร ถนนสาทรนั้นเคยเป็นถนนที่มีเอกลักษณ์งดงาม รมรื่นไปด้วยต้นไม้ดอกกะนี้เก่าแก่ที่ขึ้นต้นเป็นแถวอยู่ริมคลองสาทร ครั้นเมื่อมีโครงการเปิดถนนสายนี้ให้ต่อเป็นสะพานเชื่อมไปทางฝั่งธนฯ ถนนสาทรก็ต้องเปลี่ยนรูปไปสิ้น ต้นไม้ นั้นถูกตัดเรียบรูด พื้นที่ในแถบถนนที่เคยดูง่าย ๆ เป็นธรรมชาติก็กลายเป็นผิวคอนกรีตที่หยาบกระด้างไปหมด คลองสาทรก็กลายเป็นลำธารระบายน้ำเสีย งามซ่อนสายตาอยู่ในขอบคอนกรีต ชะตากรรมในลักษณะเดียวกันนี้ก็กำลังจะเกิดขึ้นกับถนนสายเลียบคลองประปา เพราะถ้าหากจะมีก่อสร้างทางด่วนสายคร่อมคลองประปาขึ้นมาเมื่อใดแล้ว ต้นไม้ทั้งสองฟากคลองนั้นเป็นหลายร้อยต้นก็จะอันตรธานหายไป พร้อม ๆ กับการไหลวนเวียนของเหล่ารถยนต์บนทางด่วนที่จะทยอยกันปล่อยละอองพิษลงสู่คลองประปาตลอดปีตลอดชาติ ขณะที่ผมเขียนบทความอยู่นี้ก็แว่วข่าวมาว่า ทางตำรวจกำลังจะตกลงกับ กทม. ทำการปรับปรุงถนนวิฑู คือตัดต้นไม้ที่ถนนสายนี้ให้เหี้ยนกันไปเสียให้หมดอีกแล้ว

ในเรื่องของการตัดถนนผ่าชุมชนตัวอย่างล่าสุดก็คือการที่ทางกรมโยธาธิการจะจ่อสะพานข้ามมาจากฝั่งธนแล้วตัดเป็นถนนผ่าชุมชนลาดน้อย คนลาดน้อยทั้งหลายนั้นขณะนี้กำลังประท้วงคัดค้านกันอยู่ ปรากฏการณ์ของการทำเมืองไร้รถอยู่ที่ผมกล่าวมานี้จะเป็นไปได้ครบเครื่องก็ต่อเมื่อมีอีกปรากฏการณ์หนึ่งเกิดควบคู่กันมา ปรากฏการณ์ผ่าผ่นนี้ก็คือการมาถึงของหมู่ตึกสูง

๒ เมืองกับตึกสูง ผลลบของตึกสูงที่จะมีต่อชีวิตเมืองนั้นเกิด

ขึ้นได้เป็นสองแ่งสองมุมด้วยกัน

ประการแรก ผลต่อบรรยากาศของเมือง เช่นเดียวกับเรื่องของรถยนต์ ตึกสูงนั้นเป็นสิ่งปลูกสร้างที่จะก่อให้เกิดพื้นที่ตายด้านรอบ ๆ ตัวได้มาก การเว้นระยะตลอดจนพื้นที่เพื่อการจราจรจำนวนมากจะส่งผลให้สิ่งแวดล้อมในแถบนี้ดูเหงราว่างลง ไม่เพียงแต่เท่านั้น ในเชิงจิตวิทยาโลกแวดล้อมเห็นได้ว่าคนเรานั้นจะรับรู้โลกก็แต่ในระดับสายตาเป็นสำคัญ บ้านเมืองจะดูก็ดูสวยก็ต้องตัดสินกันแล้ว ๆ นี้ ตึกสูงนั้นกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งก่อสร้างที่หลบในคนจะมุ่งเข้าไปอยู่อาศัย หรือทำงานซ้อนกันเป็นชั้น ๆ อยู่ในถ้ำ ไม่ต้องการและไม่จำเป็นที่จะสื่อสารหรือติดต่อกับภายนอก ด้วยเหตุนี้ตึกสูงในระดับสายตาจึงดูไม่มีชีวิต ไม่มีหน้ามีตา ถ้าไม่เป็นที่จอดรถก็เป็นโถงบันได หรือได้ดูโล่งที่ไม่มีมีความหมาย ในส่วนของพื้นที่ทางแบนรอบ ๆ ตึกสูงกับขอบผนังของตัวตึกจึงเป็นส่วนที่จะดูเย็นชาเป็นที่สุด ตึกสูงนี้ถ้าขึ้นเพียงตัวสองตัวก็พอทำเนาแต่ถ้าสูงชันกันเป็นฝูงยัดพื้นที่เมืองกันได้เป็นย่านแล้ว สภาพแวดล้อมเมืองที่เกิดขึ้นจะปรากฏเป็นพื้นที่ว่างเปล่าจำนวนมาก สำหรับอาคารสำนักงานตอนกลางวันพื้นที่เหล่านี้จะเต็มไปด้วยรถยนต์ ในตอนกลางคืนจะร้างสนิท ร้างกันทั้งย่าน สภาพเช่นว่านี้จะเกิดขึ้นที่ ย่านพักอาศัยด้วยตึกสูงเหมือนกันแต่จะเกิดสลับเวลากัน

ประการที่สอง ผลต่อชีวิตบ้าน ฝูงตึกสูงที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยนั้น จะก่อให้เกิดพื้นที่ว่างเปล่าไม่เป็นของใคร ร้างซากแก่กรเข้ายึดใช้สอยเช่นเดียวกัน ชาวตึกสูงจะกลายเป็นมนุษย์กึ่งที่อยู่กับฝาผนังสี่ด้าน โอกาสที่จะพบปะ สังสรรค์อย่างเป็นธรรมชาติเช่นคนบ้านเตี้ยนั้นจะยังคงเหลือก็แต่ความจำเป็นที่จะต้องทักทายกันพอเป็นพิธีเวลาเจอกันในลิฟท์

นอกจากจะเหงราว่างไม่ช่วยให้ชีวิตชุมชนแล้ว ตึกสูงยังมีผลเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของเด็กกับโลกแวดล้อม เด็กเล็ก ๆ ที่พองออกสำรวจโลกระยะใกล้แต่ยังต้องการจะอยู่ใกล้แม่นั้น ถ้าแม่ต้องอยู่ในห้องแล้วโอกาสเช่นนี้ก็หมดไป ครั้นโตขึ้นมาอยู่ในวัยที่ออกเล่นพ่านได้บ้าง แต่ก็ยังอยู่ในสภาพที่รู้สึกว่าเขาถึงกันได้ทันทีทั้งแม่ทั้งลูก การยกชั้นของห้องกับพื้นดินก็ตัดโอกาสของการติดต่อกันระหว่างแม่กับลูกโดยสิ้นเชิง การมองเห็นกันจะมีขึ้นไม่ได้ เห็นกันก็แลดูเล็กลีบลิ่ว เสียงตะโกนนั้นก็แทบจะไม่ได้ยิน ต่อมาในวัย ๖ - ๗ ขวบ ขึ้นไปเด็กในวัยนี้ก็เป็นวัยที่ต้องการได้บุกได้ผจญกับโลกกับภูมิประเทศ และชีวิตของคนร่วมโลกที่หลากหลายสิ่งแวดล้อมของตึกสูงที่ไร้ชีวิตชุมชนและดูเรียบร้อย ไม่มีที่ให้ผจญภัยก็จะตอบสนองความต้องการเช่นนี้ไม่ได้สักเช่นกัน นอกจากเด็กแล้วคนชรา ก็จะมีรู้สึกแหม่กถ้าจะต้องอยู่ในตึกสูง สภาพของการใช้ตึกสูงนั้นจะเป็นการขากลับากแก่คนในวัยนี้เป็นอย่างไร ยิ่งถ้าต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวแล้ว เรื่องก็จะยิ่งไปกันใหญ่ อันถึงตรงนี้ท่านผู้อ่านหลายคนคงนึกได้ถึงโครงการทำคอนโดหลายชั้นให้คนแก่อยู่ของท่านกิตติคุณโฆที่จัดถาวรวัน บางละมุง ป่านนี้ไม่ทราบไปถึงไหนกันแล้ว

กรุงเทพมหานครในขณะนี้กำลังย่างเข้าสู่ยุคของตึกสูงเข้าไปทุกที ตึกสูงหรือคอนโดชั้นดีที่สร้างให้คนรวยอยู่อย่างครบครันสมบูรณ์แบบนั้นยังพอทำเนา แต่ขณะนี้โครงการลงทุนทำคอนโดสูงราคาถูกให้คนรวยได้ไม่มากเข้าอยู่อาศัยเป็นพื้นเป็นหมื่นคนนั้นกำลังเริ่มระบาคในกรุงเทพฯ ขึ้นมาแล้ว โครงการเหล่านี้ดูแล้วก็น่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง คอนโดนั้นพอสร้างแล้ว จดทะเบียนแล้วโอนแล้วคนลงทุนก็ลาหายไปได้เลขไม่ต้องรับผิดชอบอะไรเหลือไว้ก็แต่หมู่ตึกสูงและสภาพแวดล้อมที่น้อยคุณภาพ นานไปแล้วจะเกิด

อะไรขึ้นกับฝูงตึกสูงเหล่านี้ สภาพแวดล้อมชุมชนจะเป็นอย่างไร การให้บริการน้ำไฟขยะถนนหนทางโครงจะดูแล โครงการสร้างที่อยู่อาศัยในลักษณะตึกสูงขนาดใหญ่ ๆ เป็นฝูง ๆ เหล่านี้ได้กลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรมไปหมดแล้ว ในเมืองฝรั่ง ตึกเหล่านี้จะดูทรุดโทรม ผู้คนจะย้ายออก โจรจะย้ายเข้า โครงสร้างพื้นฐานผู้พักทำลาย ย่านทั้งย่านจะกลายเป็นส่วนมืดของเมือง การระเบิดฝูงอาคารเหล่านี้ทั้งเกิดขึ้นจนเป็นเรื่องธรรมดา ไม่เชื่อไปหาหนังสือมาอ่านดูเอาเอง

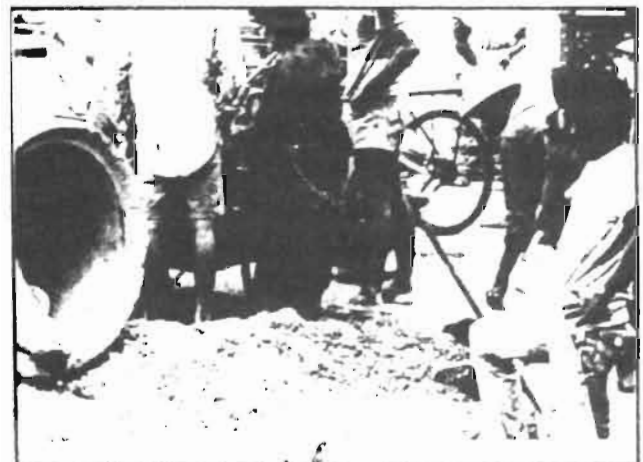
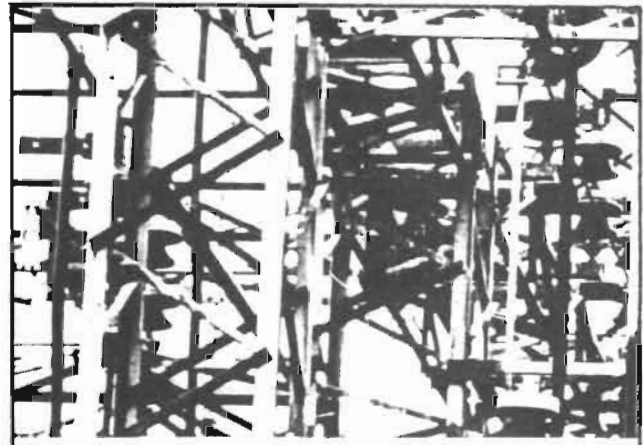
สุภายิตไทยที่ว่า “ผิดเป็นครู” นั้นหมายถึงการที่คนเราได้กระทำ ความผิดพลาดไป เห็นเหตุเห็นผลเสีย เห็นแล้วก็น้อมนำลักษณะของความผิดนั้นมาเป็นครูเป็นการเรียนรู้ว่าจะรู้จักไม่ทำผิดอย่างนี้อีก เรื่องของรถยนต์ เรื่องของตึกสูงที่ฝรั่งเค้าทำจนจะเลิกทำอยู่แล้ววันนี้เป็นความผิดที่ฝรั่งได้ทำ และเป็นครูฝรั่งไปแล้ว ความผิดของฝรั่งนั้นผมไม่ทราบว่าคุณไทยเราจะฉลาดพอที่จะไปปรับมาเป็นครูสอนเราได้หรือไม่ หรือจะต้องเป็นเรื่องผิดของใครก็ผิดของมัน ครูใครก็ครูมันอย่างนั้นหรือ

ในแง่เทคนิค

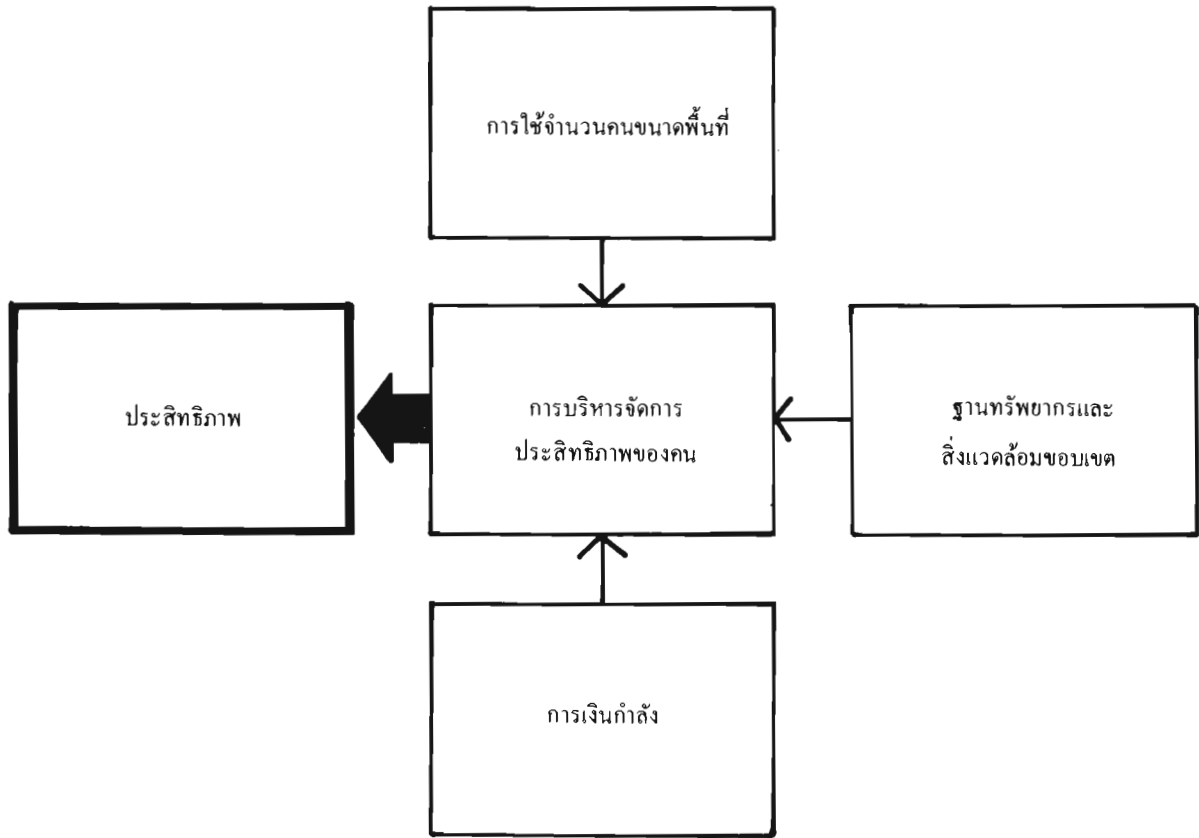
กรุงเทพฯ : ยักษ์ที่ร่อแร่

ชีวิตของคนเมืองแต่ละคน หรือแม้แต่เมืองทั้งหมดก็ตาม ล้วนแต่ต้องพึ่งพางานของระบบเทคนิคที่เรียกกันว่างานสาธารณูปโภคเข้ามาหล่อเลี้ยงเพื่อความอยู่รอดในวันหนึ่ง วันหนึ่ง การต้องพึ่งพาและใช้เทคนิคดังว่านี้จะเป็นไปเพราะความจำเป็นสองประการคือ ประการแรกก็เพื่อให้กิจกรรมและกลไกต่าง ๆ อันซับซ้อน ซึ่งเป็นธรรมชาติของเมืองเองดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ยกตัวอย่างเช่น การต้องมีพลังงานใช้ มีระบบการเดินทาง และการติดต่อสื่อสารที่ครอบคลุมพื้นที่ เป็นต้น ส่วนในประการที่สอง ถ้ามองจากวิถีชีวิตของคนเมืองงานทางเทคนิคจะเป็นเรื่องความเป็นตาย ความลำบากหรือความสะดวกสบายหรือเรื่องคุณภาพสิ่งแวดล้อมของคนในเมืองเอง ไม่ว่าจะเป็น การเป็นเมืองที่มีน้ำไหล ไฟสว่าง มีความสะอาดสะอาดอันสวยงาม น้ำไม่ท่วม ขยะไม่ล้น ไฟไม่ไหม้ เป็นต้น

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้แล้วว่า เมืองนั้นจะเป็นคนละเรื่องกับชนบทที่มีแต่คนเกษตร แบ่งงานแบ่งการกันน้อย ผูกมัดกันเองไม่มาก พึ่งพาธรรมชาติเป็นสำคัญ เมืองจะเป็นโลกของระบบที่เราสร้างเราสังเคราะห์ขึ้นมาเอง เกิดเป็นโลกที่คนต้องช่วยเลี้ยง ดูแลและจัดการให้ดำรงอยู่ได้ด้วยระบบทางเทคนิคต่าง ๆ ขาดไม่ได้เรื่องเมืองกับโครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิค (TECHNICAL INFRASTRUCTURE) เหล่านี้เป็นเรื่องที่เมืองทุกเมืองในโลกจะต้องจัดองค์การขึ้นมาปรับไปทำ ส่วนจะมาในรูปแบบของการดำเนินงานโดยรัฐหรือโดยเอกชน ก็เป็นเรื่องของระบบเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศเอง

ภาพรวมการจัดการงานระบบเทคนิคของเมือง

จากแผนภูมิกว่า ๆ ที่ผมเรียบเรียงขึ้นมาี้ ผมตั้งใจจะให้เห็นกันว่า ในปลายทางของงานระบบเทคนิคของเมืองที่ทุกคนต้องการคือการใช้ประสิทธิภาพตลอดจนการคุ้มทุน อยู่ได้ทำได้นั้น จะเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันกับปัจจัยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการใช้คือลักษณะและขนาดของเมืองและประชากร เรื่องของฐานการผลิตคือแหล่งทรัพยากรและข้อแม้ของมันคือคุณภาพสิ่งแวดล้อม เรื่องของทุนรอนคือกำลังเงินที่จะใช้ในโครงการต่าง ๆ และที่สำคัญเป็นศูนย์กลางของงานทั้งหมดก็คืองานบริหารและวางแผนจัดการงานในระบบเทคนิคของเมืองใด ๆ นั้นจะเป็นเรื่องหลัก ๆ ของลักษณะการใช้ ฐานการผลิต กำลังเงิน และการบริหารจัดการนี้ทั้งสิ้น

สถานการณ์ของกรุงเทพฯ

ย้อนกลับมาพิจารณาถึงลักษณะและสภาพของงานระบบเทคนิคต่าง ๆ ของ กทม. ในปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่ากำลังเกิดปัญหาในทุก ๆ ส่วนของงาน

ในส่วนของการใช้

ประเด็นนี้จะเป็นสาเหตุของปัญหาการจัดการโครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิคของกรุงเทพฯ ที่รุนแรงที่สุดจำนวนประชากรเมืองที่ขึ้นถึง ๕ ล้านคนขึ้นไปแล้วภายใต้อัตราการเพิ่มต่อปีถึง ๕% ประกอบกับการแผ่ขยายของพื้นที่เมืองออกไปอย่างสุดลูกหูลูกตาและเบาบางไร้การควบคุมและวางแผน ได้รวมกันกลายเป็นโจทย์เป็นความต้องการที่เรียกร้องขอ

งานสาธารณูปโภคต่าง ๆ อย่างไม่มีวันหยุด และไม่มีวันที่หน่วยงานผู้รับผิดชอบจะตอบสนองได้ การเรียกร้อง ขอน้ำ ขอฟไฟฟ้า ขอโทรศัพท์ การร้องเรียนเรื่อง ขยะ ถนนหนทาง น้ำท่วม น้ำขัง ดูจะดังขรมไปหมดในมหานครแห่งนี้ การตามไม่ทันของงานสาธารณูปโภคดังกล่าวนี้เห็นได้ว่าเกิดขึ้นได้ทั่วไปจริง ๆ ยกตัวอย่างเช่นเรื่องสภาพงานขนและกำจัดขยะของกทม. ที่มีตัวเลขรายงานออกมาว่า คนที่กรุงเทพฯ จะผลิตขยะออกมาวันละประมาณ ๔,๘๐๐ ตัน ซึ่งขยะจำนวนนี้ทางสำนักรักษาความสะอาดของกทม. จะมีกำลังคนไปจัดการได้ ๘๘% คือ ๔,๒๒๕ ตัน/วัน ซึ่งก็หมายความว่ายังคงมีขยะตกค้างที่คอยทบทวนอยู่ตามบ้านเรือนและชุมชนถึง ๕๗๕,๐๐๐ กิโลกรัมในทุก ๆ วัน และเรื่องจะยิ่งดูหนักหนาขึ้นเมื่อพบว่า ขยะที่ทางกทม. ขนเก็บไปวัน ๆ นั้น โดยเฉลี่ยจะนำไปกำจัดได้เพียง ๑๐% ซึ่งก็จะทำให้บริเวณศูนย์กำจัดและกองขยะของกทม. ทั้งสามแห่งคือที่ซอยอ่อนนุช รามอินทราและหนองแขมนั้นกลายเป็นดงของภูเขาขยะที่ขยะของนครกรุงเทพฯ ทุกคนเพิ่งมาลงให้โตขึ้นเรื่อย ๆ ในอัตราถึง ๑,๗๐๐ ล้านกิโลกรัม/ปี เกิดเป็นศูนย์เพาะเชื้อโรคและปล่อยมลพิษทั้งทางน้ำและทางอากาศ (กลิ่นและควันอันเนื่องมาจากการเผา) สู่บริเวณเหล่านี้ของเมืองตลอดกาล ขยะที่ขนไปกองนี้เคยมีคนคิดเปลี่ยนเป็นปริมัตตราได้เป็นประมาณ ๕,๕๕๕,๖๕๐ ลูกบาศก์เมตร/ปี หรือเท่ากับตึก ๓๐ ชั้นของธนาคารกรุงเทพ สำนักงานใหญ่ ๖๖ ตึกเลขที่เดียว ปัญหาเช่นเรื่องขยะที่ผมยกขึ้นมาเล่านี้ชี้ให้เห็นได้ถึงภาระของงานทางด้านสาธารณูปโภคของกรุงเทพฯ ที่โตจนทำไม่ไหวเพราะขนาดของเมืองและจำนวนคนเมืองที่ขยายจนตามไม่ทันได้อย่างชัดเจน สภาพอย่างนี้เกิดขึ้นกับงานสาธารณูปโภคอื่น ๆ ได้อีกทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็น ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ งานระบายน้ำ ฯลฯ

ในส่วนของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

เรื่องของโครงการงานเทคนิค หาน้ำ ผลิตไฟ ทิ้งน้ำ เผาขยะ ตัดถนนหนทางนั้นเห็นได้ว่าล้วนเป็นเรื่องที่จะต้องหยิบหาเอามาจากธรรมชาติ และส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้เสมอ และยิ่งกรุงเทพมหานครกำลังโตเป็นยักษ์ขึ้นทุกวันอย่างนี้ การใช้และเข้ากระทบกับสภาพธรรมชาติแวดล้อมก็มีแต่จะหนักมือยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่นโครงการของการประปา-นครหลวง ที่จะขุดคลองประปาสายใหม่เข้าไปชกน้ำจากกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง มาใช้ในพื้นที่ฝั่งตะวันตกของกทม. การทำอย่างนี้น่าสงสารและน่าวิตก แทนชาวแม่กลองเป็นอย่างยิ่งเพราะเรื่องน้ำนั้นก็เป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญ มีจำกัดและก็เป็นปัญหาอย่างยิ่งอยู่แล้วสำหรับคนแม่กลอง ไม่ว่าจะเพราะเรื่องน้ำนั้นก็เป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญ มีจำกัดและก็เป็นปัญหาอย่างยิ่งอยู่แล้วสำหรับคนแม่กลอง ไม่ว่าจะเป็น้ำที่เ้าจากโรงงานน้ำศาลาทองกาญจนบุรี หรือน้ำเค็มที่แทรกซึมเข้ามาทางปากอ่าวเพราะเหล่าเขื่อนทางคันน้ำกักน้ำ

เอาไว้ เรื่องอย่างนี้ปัญหาอย่างนี้พบกันเป็นประจำอยู่แล้ว มาครั้งนี้ด้วยเหตุที่โตขึ้นอย่างหยุดไม่อยู่กรุงเทพฯ ก็กำลังจะถูกลามไปเบียดเบียนร่วมรุมกัดกิน ฐานชีวิตของคนแม่กลองซ้ำเข้าไปเสียอีกแล้ว ทำกันอย่างนี้ถูกต้องหรือเปล่านอกจากเรื่องของน้ำแล้วปัญหาทำนองนี้ที่ดูเด่นชัดที่สุดอีกปัญหาหนึ่งก็คือ เรื่องของการบริโภค ใช้พลังงานอย่างสุดขีด ไม่บันยะบันยังของกรุงเทพฯ ยิ่งในยุคของการเป็นนิคส์และยุคของการบูมติกสูงอย่างทุกวันนี้ เชอชนมกิน ได้เลยว่า ยอดการใช้พลังงานของกรุงเทพฯ (๒๘,๒๕๒.๗ กิโลวัตต์เมื่อปี ๒๕๓๑) จะพุ่งสูงขึ้นไปอีกอย่างรวดเร็ว ตามจำนวนตึกสูงและโรงงานที่จะ ไล่ผุดกันขึ้นเป็นดอกเห็ด พลังงานที่ต้องมีในสายไฟและในรูปลึกให้คน กรุงเทพฯ ใช้นั้นไล่กันไปในที่สุดแล้วก็คือ ปัญหาของการสร้างเขื่อน สร้าง โรงไฟฟ้า ที่กำลังเป็นปัญหาต่อสภาพแวดล้อมของประเทศอย่างหนัก กรุงเทพมหานครเมืองที่โตที่สุด มีคนอยู่มากมายที่สุดของสังคมกำลังโตขึ้นไปอีก กำลังหิวและกัดกินฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของประเทศอย่างหยุด ไม่เป็น อย่างนี้

ภาพคลองประปาในปัจจุบันที่ไปชกน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปทุมธานี

ปัจจุบันนี้ กรุงเทพฯ มีโครงการขุดคลองชกน้ำมาจากแม่น้ำแม่กลอง คนแม่กลอง นั้นมีปัญหาเรื่องน้ำน้อย น้ำเค็มหนุน และน้ำเน่าอยู่แล้ว กรุงเทพฯ ยังจะไปเบียดเบียนเขาเสียอีก ภาพถ่างนั้นคือภูมิทัศน์ริมน้ำที่แม่กลอง

ในเรื่องของการเงิน

ในการทั้งแก้ปัญหาและจัดทำโครงการสาธารณูปโภคต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครนั้น ท่านผู้อ่านที่เคยติดตามเรื่องของกรุงเทพฯ ก็คงจะเคยทราบเคยได้ยินกันแล้วว่า ล้วนเป็นโครงการที่แพง มีราคาสูงลิบล็่วกว่ากันที่เป็นพัน ๆ หมื่น ๆ ล้านทั้งนั้น ยกตัวอย่างเช่น โครงการขนส่งมวลชนด่วนของการทางประมาณราคาไว้ ๔๐,๐๐๐ ล้านบาท ของการรถไฟ ก็ ๘๐,๐๐๐ ล้านบาท โครงการเจ้าพระยาสองที่เคยปรากฏตัวเมื่อสองปีก่อนก็ว่ากันถึง ๔๐,๐๐๐ ล้านบาทอีกเช่นกัน โครงการกำจัดน้ำเสีย โครงการการประปา โครงการป้องกันน้ำท่วม โครงการทางด่วนขั้นที่ ๑ - ๒ - ๓ - ๔ - ๕... โครงการกำจัดขยะ ฯลฯ โครงการกำจัดเหล่านี้อ่างขนาดหนักทั้งนั้น กรุงเทพฯ กำลังเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยปัญหาอันเกิดมาจากความใหญ่โตของตนเอง ปัญหาเหล่านี้จึงเรียกร่องการดูแลจัดการที่เสียเงินอย่างมากมายมหาศาลตามกันไป กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางเปรียบได้เหมือนหัวใจของสังคมก็จริง แต่ก็หัวใจที่โคจรเกินไปเพราะดูดซับความเจริญของร่างกายมาใส่ไว้ที่ตัวคนเดียว ความที่โคจรขึ้นมานั้นก็ทำให้กรุงเทพฯ กลับกลายเป็นหัวใจที่ช็อกต้องเสียค่าดูแลรักษาซ้ำหนักเข้าไปอีกยิ่งโตก็ยิ่งเป็นโรคคำรักษาที่ยิ่งแพง เป็นไล่กันอยู่อย่างนั้นจะเลี้ยงหรือรักษาไม่ไหวอยู่แล้ว จะตัดทิ้งไปเลยก็ทำไม่ได้เพราะเป็นหัวใจ

ในเรื่องของการบริหารจัดการ

เพื่อไม่ให้หัวข้อเรื่องการบริหารจัดการงานเทคนิคของกรุงเทพฯ นี้พลัดตกกลายเป็นเรื่องของการบริหารการปกครองและการเมืองที่จะยืดยาวจนเกินไป อาศัยการรับรู้สั้น ๆ ในชีวิตประจำวันของท่านผู้อ่านเองบวกกับการบรรยายโดยสังเขป ผมก็คิดว่าในส่วนของการบริหารจัดการงานระบบเทคนิคนี้จะปรากฏปัญหาสำคัญ ๆ อยู่สองประการคือ

การต่างคนต่างทำ

งานและโครงการสาธารณูปโภคของกรุงเทพฯ นั้นกล่าวได้ว่าตกเป็นเรื่องส่วนตัวของกระทรวงทบวงกรม องค์กรรัฐวิสาหกิจ และนักการเมืองที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง ความเป็นส่วนตัวนั้นหมายถึงการต่างคนต่างทำต่างคนต่างวางแผนวางแผนการเงินวางแผนเวลา ไปตามทางของตนทำกันอย่างนี้ทั้ง ๆ ที่วัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของเมืองและโลกแวดล้อมซูดเดียวกันแท้ ๆ ผลของการกระทำดังกล่าวนี้เกิดได้เป็นหลายแง่ ไม่ว่าจะเป็นการเดือดร้อนสั้นเปลืองโดยไม่จำเป็นของคนกรุงเทพฯ ที่ต้องเจอกับการลงมือของโครงการต่าง ๆ สาระพัดแบบ สาระพัดเวลา สาระพัดความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นการซ้ำซ้อนกันของโครงการต่าง ๆ ที่นอกจากจะทำให้สิ้นเปลืองเงินแล้วบางครั้งกลับส่งผลขัดกันเองได้อีกด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือเรื่องของปัญหาอันคับคั่งหนึ่งของกรุงเทพฯ คือปัญหาการจราจร ปัญหาจราจรนี้พลิกย้อนประวัติไปจะพบว่าได้ถูกอุปถัมภ์ เสนอข้อแก้ไขและลงทุนไปในโครงการต่าง ๆ โดยทั้งหน่วยงานและนักการเมืองผู้บริหารหลายครั้งหลายหนเป็นที่สุด อาทิเช่น บัสเลนและระบบวันเวย์ของกรมตำรวจ ทางด่วนและรถไฟลอยฟ้าของการทางฯ และการรถไฟ สะพานลอยต่าง ๆ ของ กทม. ทางวงแหวนสารพัดวงของกรมทางฯ ระบบห้ามรถเข้าเมืองในวันคู่วันคี่และการแบ่งกะทำงานของรัฐมนตรีท่านหนึ่ง ถนนร้อมคลองของเอกชนหญิง การคิดทำถนนในกรุงเทพฯ ให้เป็นสองชั้นเสียให้หมดของท่านนายกรัฐมนตรี การคิดตั้งด่านเก็บเงินรถเข้าเมืองของสภาพัฒน์ ฯลฯ มาตราการเหล่านี้เห็นได้ว่ารุมเสนอทำกันให้มั่วไปหมด บางโครงการก็ซ้ำและขัดกันอย่างจัง ๆ ยกตัวอย่างเช่นการจะทำทางด่วนซึ่งเป็นการ

ดัดมีการใช้รถส่วนตัว พร้อม ๆ กันไปกับการจะทำรถไฟลอยฟ้าซึ่งเป็นการจำกัดหรือชักจูงให้มีการใช้รถส่วนตัวให้น้อยลง ให้ผู้คนหันมาใช้การขนส่งสาธารณะให้มากขึ้น การทำโครงการจราจรของเมืองที่มีเป้าหมายขัดกันและทำลายกันเองอย่างนี้ไม่มีใครเขาทำกัน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าโครงการจะขัดกันขึ้นแค่นี้แต่ก็มีโครงการที่เข้าเป้าทำงานได้ผลในจำนวนหนึ่งก็ยังดี แต่เท่าที่เห็นนั้นปัญหาการจราจรของกรุงเทพฯ นับวันมีแต่จะเลวขึ้น คำถามจึงน่าจะมียู่ที่ว่าโครงการต่าง ๆ เหล่านี้นอกจากจะซ้ำและไม่ประสานกันแล้วยังเป็นกลุ่มของการกระทำที่เข้าแก้ไขที่สาเหตุของปัญหาจริง ๆ กันหรือเปล่า สาเหตุจริง ๆ นั้นคือสภาพการตั้งบ้านตั้งเมืองของกรุงเทพฯ เอง

การควบคุมและวางแผนพัฒนาเมืองไม่ได้

ปัญหาเรื่องของระบบงานสาธารณูปโภคต่าง ๆ นั้นไม่ใช่เรื่องทางเทคนิคและจำกัดตัวเหมือนเชือกเส้นเดียวที่ผูกตัวเป็นเงื่อนอย่างเดียว รอกการแกว้ตีเดียวเลย เรื่องงานทางเทคนิคของเมืองนั้น มีเหตุมีผล จะทำได้หรือไม่ได้จะคุ้มหรือไม่คุ้มล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับสภาพการใช้ที่ดินของเมืองและระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในที่สุด ยกตัวอย่างเช่นเรื่องที่ผมเคยชี้ให้เห็นแล้วว่าปัญหาการจราจรนั้นเกิดจากสภาพการใช้ที่ดินของเมืองที่เรียกร่องการเดินทางจนเกิดเป็นปัญหาการจราจรต่างหาก การแก้ปัญหาจึงต้องแก้ที่การจัดรูปแบบของเมืองและสภาพการเดินทางที่ควรจะมีเกิดขึ้นปัญหาการติดไม้ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะว่ารถมากถนนน้อยแล้วก็ไล่สร้างถนนไล่ตามจำนวนรถกันไปเรื่อย ๆ ปัญหาการจราจรเกิดจากศูนย์กลางเมืองที่กระจุกตัวไปด้วยแหล่งงานและการหากินเอาประโยชน์สูงสุดจากที่ดินของเอกชนด้วย การวางแผนกำหนดแหล่งงานให้มีรูปแบบที่ดีมีความหนาแน่นและการกระจายตัวที่พอเหมาะจึงเป็นเรื่องของรัฐและงานอย่างนี้ สาเหตุที่ต้องทำอย่างนี้เห็นได้ว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ของการเมืองและระบบเศรษฐกิจสังคมไปแล้ว งานอย่างนี้มีทำได้กันในกรุงเทพฯ หรือเมืองไทยหรือเปล่า ก็เปล่าทั้งสิ้น ตราบใดที่การบริหารจัดการและวางแผนของกทม. ยังไม่อาจจะต้องตลาดที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ ตลอดจนปรับแก้กฎหมายหรือเครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตราบใดที่เนื้อบ้านเนื้อเมืองของกรุงเทพฯ ยังไม่อาจเป็นเรื่องราวแผนควบคุมได้ ตราบใดที่คนกรุงเทพฯ ยังนึกไม่ออกหรือขาดสำนึกของความจำเป็นของการมีสมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนตัวกับประโยชน์หรือความจำเป็นร่วมกันของการอยู่เป็นเมืองแล้ว เมืองกรุงเทพฯ ก็จะต้องละเอะและเปื้อนต้นเหตุของปัญหาร้อยแปดที่กลับเข้ามาตีชีวิตเอกชนทุกคนอยู่อย่างนี้

ในเรื่องของประสิทธิภาพ

สุดท้ายนี้ถ้าเราหันมาดูสภาพปัจจุบันและนึกไปถึงอนาคตของประสิทธิภาพของการดำเนินงานด้านสาธารณูปโภคของกรุงเทพฯ ทั้งหมดก็เชื่อได้ว่าจะอยู่ในสภาพที่จะเลวร้ายหนักหนาสาหัสอีกอย่างแน่นอนเป็นอย่างนี้ เพราะปัจจัยแวดล้อมที่กล่าวมาทั้งหมดจะมีอาการหนักลงไปอีกทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเงินเมืองและจำนวนผู้คนที่เพิ่มขยายอย่างหยุดไม่ได้ เรื่องของฐานทรัพยากรที่มีจำกัดและสภาพแวดล้อมที่จะเสื่อมลงทุกที เรื่องของการเงินที่จะต้องขอใช้กันอีกอย่างมหาศาล ไปจนถึงการบริหารจัดการที่ต่างคนต่างทำซ้ำไว้ประสิทธิภาพเพราะปล้ำสาเหตุของปัญหาจริง ๆ ไม่ได้ กรุงเทพมหานครจะเป็นมหานครที่กำลังโคจรขึ้นและกำลังพบกับขีดจำกัดรอบด้าน โคจรขึ้นก็ช็อกเลี้ยงดูยากขึ้นทุกที กรุงเทพฯ เหมือนยักษ์ที่ร่อแร่แต่ก็พยายามเอาตัวรอดไปวัน ๆ อยู่อย่างนี้

ในแง่การบริหารจัดการ กรุงเทพฯ : เมืองยอดเยี่ยม

จากเรื่องการเมืองกรุงเทพมหานครด้วยแง่มุมต่าง ๆ ที่ผ่านมามีทั้งหมดนี้ผมเชื่อว่าท่านผู้อ่านคงพอจะรู้สึกและเห็นได้แล้วว่า เมืองนั้นคือร่างคือกายที่มีความซับซ้อนเหลือกำลัง การจะพัฒนาหรือรักษาเมืองให้เป็นเมืองที่ผู้อยู่อาศัยทุกคนทุกฐานะมีความสุข มีการทำมาหากินที่ไม่ฝืดเคือง มีสภาพแวดล้อมที่ดีและสวยงาม ตลอดจนมีงานสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่มีประสิทธิภาพ จึงเป็นเรื่องเป็นขบวนการที่จะซับซ้อนตามกันไปอย่างแน่นนอน การทำงานจะเต็มไปด้วยเหตุและปัจจัยหลายชนิด คุณค่าและเป้าหมายที่ต้องบรรลุไปพร้อม ๆ กันหลายอย่าง วิชาการและวิธีการปฏิบัติลงมือก็มีหลายลำดับหลายแขนง การทั้งหมดนี้จะต้องนำมาหลอมรวมกันให้เกิดเป็นงานพัฒนาเมืองให้ได้ และยิ่งเมื่อคำนึงว่า จะต้องเป็นการกระทำหรือวางแผนลงไปในอนาคตด้วยแล้ว เรื่องก็ยิ่งจะดูซับซ้อนและต้องเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

นอกจากความซับซ้อนและการต้องเป็นระบบดังกล่าวมาแล้วนี้ ในเรื่องของคนเนื่องจากเมืองเป็นเรื่องของโลกแวดล้อม เรื่องของผลประโยชน์และคุณภาพชีวิตของสาธารณชนเป็นล้าน ๆ คนที่มีชีวิตและอนาคตเป็นส่วนตัวในสังคมที่ถือประชาธิปไตย ถือว่าคนทุกคนต้องมีสิทธิและเสรีภาพในการกำหนดชีวิตของตนเอง ก็จะทำจะชักจูงให้งานพัฒนานั้นแต่งหรือแก้ไขเมืองนี้เข้ามาเป็นงานทางการเมือง อยู่ในกรอบในวิถีทางของประชาธิปไตย ด้วยงานการเมือง งานวางแผนตลอดจนการลงมือบริหารจัดการเมืองในสังคมประชาธิปไตยนั้นก็มีหลักการและขบวนการเป็นอย่างไร

หลักการของงานการเมือง งานวางแผนและงานบริหารเมือง

กล่าวโดยรวบรัดที่สุด เรื่องจะเริ่มขึ้นที่นักการเมืองและพรรคการเมือง ซึ่งตามท้องเรื่องนั้นจะต้องเป็นกลุ่มคนที่มีสำนึกและความคิดเห็นต่อตัวขอเข้ามาทำหน้าที่บริหารเมือง โดยได้ทำการบ้านศึกษาและวิเคราะห์จนรู้จักสภาพและปัญหาของเมืองอย่างทะลุปรุโปร่ง คิดเสนอเป้าหมายการแก้ปัญหาและพัฒนาเมืองได้อย่างแจ่มชัด และเสนอขึ้นมาให้ประชาชนได้รู้และเลือกกันเสียในคราวเลือกตั้ง ครั้นเมื่อได้รับการเลือกตั้งเข้ามาแล้วก็แถลงนโยบายหรือชุดของเป้าหมายที่จะปฏิบัติให้ได้ดังกล่าวนั้นต่อสภาไว้ อีกชั้นหนึ่งเพื่อให้เป็นคำมั่นสัญญามัดกันไว้กับการทำงานของตนในภายหน้า หลังจากนั้นจึงนำนโยบายต่าง ๆ เหล่านี้ให้นักวางแผน คิดอ่านวางแผนการ นำเสนอเป็นวิธีปฏิบัติเป็นโครงการหรือทางเลือกต่าง ๆ จากนั้นนักการเมืองก็จะกลับมาเป็นผู้รับผิดชอบตัดสินใจเลือกกำหนดโครงการและแผนปฏิบัติต่าง ๆ แล้วนำส่งไปสู่การลงมือปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ประจำเป็นประการสุดท้าย อนึ่งเมื่อมีการลงมือปฏิบัติตามแผนแล้วก็จะเกิดการประเมินผลย้อนไปย้อนมาอยู่เสมอเพื่อตรวจทานและแก้ไขข้อบกพร่อง ทั้งถ้าเกิดความผิดพลาดก็จะทำให้ปรากฏพบผู้รับผิดชอบได้เด่นชัด รู้ว่าผิดที่ไหน ผิดที่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ผิดที่คนวางแผน หรือว่าผิดที่นักการเมืองเจ้าของนโยบายสภาพ

การดำรงอยู่ได้ของเมืองที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนย่อมหนีไม่พ้นการบริหารจัดการที่ใหญ่โตและสลับซับซ้อนตามกันไป ในสังคมประชาธิปไตย จะชักนำงานเช่นนี้ให้เข้าคัดลอกของการเมือง การวางแผนและการบริหารปกครองที่เป็นประชาธิปไตย ชาวเมืองมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตและคุณภาพโลกแวดล้อมของตน

อย่างนี้จะทำให้การทำงานทั้งหมดต้องทำกันอย่างจริงจังเพราะจะหนีความรับผิดชอบไม่ได้สำหรับนักการเมืองนั้นการถูกประเมินผลและรับผิดชอบจะอยู่ที่ความไว้วางใจหรือไม่วางใจของสภาผู้แทนและประชาชนทั้งหมดในที่สุด

สังเขปสภาพการบริหารจัดการ กทม.

จากการพูดถึงหลักการของงานการเมือง งานวางแผนและการบริหารจัดการเมืองที่ต้องสอดคล้องกันให้เป็นขบวนการนั้น คำถามถัดมาก็มีอยู่ว่า งานเช่นนี้เมื่อมาเกิดกับกรุงเทพมหานครแล้ว เป็นอย่างไรบ้าง อาศัยการไล่ถล่มไปตามผู้เล่นคือนักการเมือง นักวางแผน เจ้าหน้าที่และประชาชนนั้นผมจะขอชี้ถึงสภาพการของการบริหารจัดการดูแลเมืองที่เรียกว่ากรุงเทพฯ ดังต่อไปนี้

๑ ในแง่ของการเมืองและพรรคการเมือง

ว่ากันตามตรงนั้นท่านผู้อ่านคงจะเห็นแล้วว่า นักการเมืองและพรรคการเมืองที่มาลงเวที กทม. นั้นไม่เคยพบเลยว่ามีความจริง รู้จริง และคิดจะแก้ไข้ปัญหาของ กทม. โดยสามารถเสนอเป้าหมายหรือนโยบายที่เป็นรูปธรรมโดยเด่นชัดมาเสนอให้เลือกตั้ง ได้รับเลือกตั้งเพราะนโยบายเหล่านี้ และได้ไม่นานนโยบายเหล่านี้ไปปฏิบัติได้จริง ๆ เลย ผู้มีอำนาจบริหาร กทม. ในอดีต ส่วนใหญ่ถ้าไม่ป็นข้าราชการเก่าที่ได้รับการแต่งตั้ง ก็เป็นคนที่ได้รับเลือกตั้งเพราะมีบารมีกว้างขวางเท่านั้น แม้ในปัจจุบันดูว่าจะทันสมัยเช่นนี้ไปแล้วแต่การได้รับเลือกตั้งให้มาเป็นผู้บริหาร กทม. เพราะการเมืองมีนโยบายที่แท้จริงก็ยังไม่เกิดขึ้น เห็นมีแต่สโลแกนทำนองว่า รักลูกให้ลูกวิธี เลือกคนดีให้ลูกดู อะไรเช่นนั้น นักการเมือง กทม. หรือแม้แต่ของประเทศไทยก็ตามจึงกล่าวได้ว่าไม่เคยเข้าลักษณะของนักการเมืองและพรรคการเมืองที่เข้าระบบได้เลย ส่วนใหญ่แล้วนโยบายที่พูดถึงนั้นจะเป็นเพียงแต่สภาพดี ๆ ที่อยากจะไปให้ถึงเท่านั้น เป้าหมายหรือการกระทำที่ชัด ๆ สัญญาว่าจะทำให้ได้เป็นเรื่องหายาก นักการเมืองเช่นนี้เมื่อเข้ามาเป็นผู้บริหารจึงเป็นผู้มมือเปล่ามาร่วมโดยสารงานของข้าราชการประจำไปเท่านั้น

นอกจากการเมืองเปล่าของงานการเมืองดังกล่าวนี้แล้วอีกปัญหาปัญหาหนึ่งที่เด่นชัดก็คือการไม่มีอำนาจบริหารเมืองอย่างแท้จริงอยู่ในมือของผู้บริหาร กทม. สภาพทางกฎหมาย ตลอดจนโครงสร้างของการบริหารจัดการต่าง ๆ หน่วยงานส่วนกลางล้วนเข้ามามีอำนาจเหนือหรือเข้าคลุมปะปนไปกับงานการของกรุงเทพฯ ไปเสียทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงมหาดไทย “คู่กัด” โดยตรงของ กทม. หรือเป็นกระทรวงทบวงกรมหน่วยงานรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ที่รวมศูนย์เหมารับงานสาธารณูปโภคต่าง ๆ ของเมืองกรุงเทพฯ นี้ไปทำเองเสียทั้งหมด เช่น กรมทางหลวง การทางพิเศษ การประปานครหลวง การไฟฟ้านครหลวง องค์การโทรศัพท์ การรถไฟ เป็นต้น เหตุที่เป็นดังนี้ ก็เป็นเรื่องที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือเป็นเพราะว่า กทม. นั้นคือประเทศไทย คือศูนย์กลางของการบริหาร การหาและได้อำนาจกับผลประโยชน์ของสังคม การจะปล่อยให้ กทม. มีที่ว่างหลุมมาเลี้ยงดูหรือบริหารดูแลตนเองได้บ้างนั้นเป็นเรื่องที่ยังเป็นไปไม่ได้

๒ ในแง่ของการวางแผน

ธรรมดาที่นักวางแผนย่อมจะเป็นผู้ที่ไม่มีสิทธิ์ไปกำหนดชีวิตหรืออนาคตของประชาชน เพราะนักวางแผนเป็นเพียงลูกจ้างของรัฐที่ทำงานประจำ ไม่ได้รับการเลือกตั้งหรือมอบหมายให้มาทำหน้าที่รับผิดชอบนั้นแต่ก่อนมาของประชาชน แต่ครั้งเมื่อนักการเมืองทั้งหลายเป็นผู้มมือเปล่า ไม่มีนโยบายไม่มีเป้าหมายอะไรมามอบหมายให้นักวางแผนทำ นักวางแผนก็กลายเป็นคนที่ลอยตัว ไม่มีอะไรผูกมัดทำงานสำคัญคือการกำหนดทางเสื่อกำหนดใบเรือของเมืองหรือประเทศไปได้เองโดยมีนักการเมืองมาขอหยิบโดยสารไปตลอด งานวางแผนไล่ไปตั้งแต่กรมกองเล็ก ๆ ไปจนถึงสภาพพัฒนาทำงานอย่างลอยตัวเช่นนี้ทั้งนั้น ด้วยสภาพของการไม่มีนโยบายไว้เป้าหมายหลักประสานกันไปกับคนต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำของนักวางแผนและข้าราชการกับรัฐวิสาหกิจทั้งระดับประเทศ ระดับกระทรวงและระดับ กทม.เอง ในที่สุดแล้วเราก็พบว่า กทม. นั้นจะเต็มไปด้วยแผนงานต่าง ๆ มากมายที่ขาดไร้การประสานกันโดยสิ้นเชิง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือเรื่องของการผังเมือง ซึ่งจะถูกลบทับตั้งแต่องานวางแผนระดับชาติคือแผนพัฒนากรุงเทพฯ และปริมณฑลของสภาพพัฒนาตามด้วยงานระดับกระทรวง คืองานวางผังเมืองรวมของสำนักผังเมืองกระทรวงมหาดไทย

เสริมด้วยงานเฉพาะอย่างต่าง ๆ ของท้องถิ่นคือกองผังเมือง กทม. ที่ใช้และประกาศไว้เป็นกฎกระทรวงสาระพัดกฏ

๓ ในแง่ของเจ้าหน้าที่ประจำ

คนทำงานประจำของรัฐบาลไทยนั้นเรียกกันว่าเจ้าหน้าที่ คือเป็นผู้มีอำนาจเป็นส่วนตัวเหนือราษฎรไปด้วย อำนาจอย่างนี้เห็นได้ว่าลอยและว่างเปล่าเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็อำนาจเป็นผลประโยชน์ที่เจ้าหน้าที่จะรักษาให้ติดตัวเอาไว้ ด้วยเหตุอย่างนี้ แม้ว่าปัจจุบันเราบอกว่าเรารวมและอยู่กันอย่างประชาธิปไตย แต่เมื่อนักการเมืองตัวแทนของประชาชนกลายเป็นคนมือเปล่าและซ้ายังพาลคิดว่าตนเองเป็นเจ้านายของประชาชนไม่ใช่ตัวแทนของประชาชนที่จะเข้าไปควบคุมดูแลข้าราชการประจำ บรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ลอยตัวมีอำนาจส่วนตัวได้ต่อไป ร่วมงานและให้กับการเมืองโดยสารงานเป็นพวกเดียวกันส่งไปเลย ในส่วนของความสัมพันธ์กับนักวางแผนนั้นแล้ว นักวางแผนเองก็เป็นข้าราชการด้วยกัน คิดแผนกันขึ้นมาเอง แผนก็ไม่ใช้สิ่งที่จะมาคาดกันเอาจริงเอางังกันได้สักเท่าไร

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า คนทั้งสามกลุ่มคือนักการเมือง นักวางแผนและข้าราชการประจำ ซึ่งตามความจริงควรจะหมายถึงชุดของอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และสำนึก ที่ต้องได้รับการออกแบบแยกแยะให้เป็นระบบมีการทำงานที่ทั้งประสานและเกี่ยวข้องกัน ได้พากันร่วมงานกลายเป็นทีมเดียว เป็นทีมของการไม่เอางานและแก้ปัญหาเมืองและประเทศอย่างจริงจังไปเสียได้ การทำกันอย่างนี้ท่านผู้อ่านอาจจะสงสัยได้ว่าเป็นเรื่องโกหก เพราะถ้าเป็นอย่างนี้แล้วจะทำงานกันไปได้อย่างไร หากความรับผิดชอบได้ที่ใคร ได้ที่ไหน ตรงนี้เองจะมีการค้นพบและออกแบบวิธีการทำงานร่วมกันขึ้นมาของคนที่ทั้งหมด คือวิธีการของการตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อการร่วมประชุมตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ขึ้นมา วิธีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาประชุมกันที่จริงแล้วมีจุดประสงค์ของการร่วมพิจารณาและเสนอความคิดเห็นของคนที่เกี่ยวข้องและรู้จักต่าง ๆ ให้ปรากฏร่วมกันขึ้นมาเป็นสำคัญ เป็นการหาและระดมความคิดไม่ใช้การตัดสินใจในเชิงปฏิบัติ

สภาพการทำงานสาธารณะในกรุงเทพฯ ความไม่ใส่ใจในช่วงการทำงาน ตลอดจนความไม่สนใจถึงความเดือดร้อนในการยกถนนหน้าของชาวบ้านเป็นเรื่องเห็นได้ชัด

การตัดสินใจในเชิงปฏิบัติมันยังต้องอยู่ที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นสำคัญ แต่ในความเป็นจริงนั้นปรากฏว่า ในกระบวนการตัดสินใจของการทำงาน บ้านเมืองนั้น ข้าราชการ นักวางแผนและนักการเมืองผู้บริหารจะใช้วิธีตั้งกรรมการและประชุมกันอย่างเต็มที่ คนทั้งหมดจะใช้วิธีคิดทั้งหมด มาประชุมเกี่ยวกับข้อรับทราบเรื่องต่าง ๆ กันอยู่ไปมา แยกจัดแยกชอยการประชุมเป็นหลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ คณะหลาย ๆ มติทำให้เรื่องกระจาย และซับซ้อนเต็มไปกับการร่วมผู้มั่งคั่งหน้าที่ทำหน้าที่ดา ของคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทำกันไปอย่างนั้นการตัดสินใจก็จะหลุดออกมาได้อย่างน่าอัศจรรย์ ในระบบเช่นนี้งานประจำที่สำคัญจะทำยากแต่งานส่วนตัวของแต่ละคนแต่ละกรมกองที่ต่างคนต่างทำจะผ่านไปได้ง่าย

งานของกทม.เองก็ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ ปัญหาของกรุงเทพมหานครซึ่งต้องการงานการเมือง งานวางแผนงานบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีการแบ่งงานแบ่งหน้าที่ที่มีการประเมินผลและความรับผิดชอบที่ชัดเจนอยู่ในสายตา ในที่สุดก็ได้กลายเป็นกองของงานที่ล่าช้าที่สุด เต็มไปด้วยความคิดเห็นส่วนตัวของนักการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เต็มไปด้วยแผน ๑ - ๒ - ๓ - ๔ - ๕ - ๖ - ๗ ของนักวางแผนทุกระดับ ทุกกระทรวงทบวงกรมเต็มไปด้วยโครงการงานส่วนตัวของเจ้าหน้าที่ประจำ สาระพัดหน่วยงาน และเต็มไปด้วยมติการประชุมของการกรรมการและอนุกรรมการเป็นร้อยเป็นพัน ความซ้ำซ้อนของการทำงาน การสิ้นเปลืองของเงินทอง ความขัดแย้งกันเองตลอดจนการไม่รู้ทางอยู่ทางไปอะไรเลยคือผลลัพธ์ของทั้งหมด

ตัวอย่างของผลการทำงานเช่นนี้ผมอยากจะยกให้เห็นเป็นการสังเขปก็คือเรื่องโครงการแก้ไขปัญหการจราจรของกทม.ที่กำลังทำกันอยู่หลายโครงการ ว่ากันเฉพาะตัวหลัก ๆ จะเห็นได้ถึงความซ้ำซ้อนของโครงการ ขนาดยักษ์ ขนาดเป็นพันเป็นหมื่นล้านกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทางด่วนที่มีทั้งโครงการถนนนคร่อมคลองแสนแสบของเอกชนที่จะทำขานานห่างกับโครงการทางด่วนขั้นที่สองของการทางเพียง ๔ - ๕๐๐ เมตร ซ้ำโครงการของเอกชนที่จะทำเก็บเงินเองก็ยังจะไปติดกับโครงการของการทางที่อุรุพงษ์ เสียอีก ไม่ทราบว่าจะเชื่อมหรือแยกกันอย่างไร ถ้าเชื่อมก็มีปัญหาเรื่องเก็บเงิน ถ้าแยกไม่รวมโครงการขยับก็เป็นเรื่องเดือดไม่มีใครเขาทำกันเพราะไม่มีเมืองไหนในโลกที่จะมีทางด่วนหลายเส้นและหลายเข้าไม่เกี่ยวข้องกัน เรื่องทางด่วนนี้ยังไม่จบ เพราะในส่วนทางด่วนสายบางโคล่ - แจ้งวัฒนะนั้นก็เป็นที่ทางด่วนที่จะทำหน้าที่ซ้ำกับโครงการทำถนนวิภาวดีให้เป็นสองชั้นของกระทรวงคมนาคมเข้าไปอีก และล่าสุดโครงการทำทางรถไฟเป็นทั้งทางด่วนและรถไฟฟลายฟ้าของการรถไฟที่ไล่ขึ้นไปอีก ปัญหาจราจรของกรุงเทพฯ ได้กลายเป็นเรื่องเล่น เป็นอาหารของการลงทุนและผลประโยชน์ของทางการหลายสังกัด เอกชนหลายบริษัทไปอย่างชัด ๆ ปรากฏการณ์อย่างนี้ผมว่าชี้ให้เห็นถึงความเลือนเปื้อนของงานการเมือง งานวางแผน และงานบริหารของมหานครแห่งนี้ยิ่งชัดเจนน มองกันในด้านนี้กรุงเทพฯ คือเมืองขอดมั่วอย่างแท้จริง

๔ ประชาชนคนกรุงเทพฯ

สุดท้ายนี้ผมน่าจะจบเรื่อง “กรุงเทพมหานคร เมืองขอดมั่ว” นี้ลงไปได้แล้ว แต่ในความเป็นจริงนั้นเราขี้ไม่ได้พูดถึงผู้มีส่วนร่วมสำคัญอีกคนหนึ่งในการบริหารจัดการเมืองแห่งนี้ คนที่ว่านี้ก็คือคนกรุงเทพฯ เอง การพูดถึงความตื่นตัวของคนกรุงเทพฯ ในอันที่จะรักษาผลประโยชน์

ส่วนรวม การพูดถึงความตื่นตัวที่จะรักษาคุณภาพชีวิตและการอยู่รอดพัฒนาตัวของเมืองอันจะนำไปสู่การคืนตัวทางการเมืองระดับท้องถิ่นของมหานครแห่งนี้มันพูดแล้วคงจะเป็นเรื่องน่าหนักใจเป็นที่สุด ล่าสุดมานี้ไม่พักต้องพูดว่าคนกรุงเทพฯ เวลาเลือกตั้งนั้นเลือกคนหรือเลือกนโยบาย ก็ปรากฏว่าขอดของผู้มาใช้สิทธิ์เลือกตั้งผู้บริหารกทม.นั้นมีเพียง ๓๓% ความไม่สนใจการเมืองของคนกรุงเทพฯ เป็นเรื่องที่เห็นได้ชัด ซึ่งเหตุผลของมันเป็นนั้นคงจะมีอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของคนกรุงเทพฯ ที่เป็นคนร้อยพ่อพันแม่มาจากทั่วสารทิศ ต่างคนต่างแข่งขันแย่งชิงทำมาหากินเป็นนักบริโภคเอาตัวรอดกันเป็นธรรมชาติของคนในเมืองใหญ่ และที่ผมเห็นว่าสำคัญก็คือการที่กรุงเทพฯ มีแต่คนที่พบกับการแบ่งแยกอย่างแอบแฝงกลายเป็นคนหลายชนิดหลายลักษณะที่อยู่ร่วมเมืองเดียวกัน คนแต่ละชนิดเช่นนี้ ย่อมมีมาตรฐาน มีค่านิยมและวิถีชีวิตตลอดจนการตื่นตัวต่อผลประโยชน์ได้ไม่เหมือนกัน ซึ่งสภาพอย่างนั้นนอกจากจะทำให้มีความคิดความเห็นและการตื่นตัวทางการเมืองและผลประโยชน์เป็นคนละชนิดกันแล้ว ในแง่ของการบริหารปัญหาการมีคนเมืองหลายมาตรฐานเช่นนี้ก็เป็นที่ปัญหาซ้อนกันขึ้นมาด้วย

ยกตัวอย่างเช่นสำหรับผู้ค้าเร่คนออกระบบนั้น ถนนหรือที่ว่างในเมืองจะหมายถึงที่ทำมาหากินอันเต็มไปด้วยลูกค้าเดินไปเดินมามากมาย เป็นโลกที่ต้องเข้าไปยึดใช้ให้สนุก ขณะเดียวกันคนที่ขับรถหรือเจ้าหน้าที่เขตกับผู้ดีในสังคมจะมองว่าถนนคือทางสำหรับรถวิ่ง เมืองคือโลกที่ต้องเป็นระเบียบ โอโดงและสวยงาม คิดกันอย่างนี้หาบเร่ แผงลอยก็จะเป็นเรื่องไม่ได้มาตรฐานไปทันที เรื่องขัดแย้งของวิถีชีวิตและการใช้เมืองเช่นนี้คิดกันให้ไกลออกไปอีกจะพบว่า ยิ่งกรุงเทพฯ ท้นสมัยกลายเป็นเมืองที่พึ่งรุดมากขึ้น กรุงเทพฯ ก็จะเต็มไปด้วยทางด่วน รถไฟลอยฟ้า และศูนย์การค้าครบวงจรต่าง ๆ ผู้คนมีฐานะจะกลายเป็นมนุษย์สำเร็จรูปเข้าไปอยู่ในกล่องตึกสูงมากขึ้น โลกอย่างนี้จะเห็นได้ว่าจะจะเป็นโลกที่ตัดขาดคนในชีวิตนอกระบบออกไปเลย คนในกรุงเทพฯ แต่ขึ้นไปก็คงจะแบ่งแยกหนักกันขึ้นไปอีก แล้วการจะอยู่ร่วมกัน ร่วมการเมืองและการบริหารจัดการเดียวกันก็จะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้อีกมากขึ้นไปอีก

อย่างไรก็ตามการทำให้มหานครแห่งนี้มีสภาพการบริหารและจัดการที่มีประสิทธิภาพทำงานได้หายมั่ว การทำให้มหานครแห่งนี้มีมิตรรักและผูกพันไม่เต็มไปด้ด้วยมนุษย์ส่วนตัวที่แย่งกันทำมาหากินไปวัน ๆ ก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ต้องกระทำ การฟื้นฟูชีวิตในระดับย่านเล็ก ๆ ของเมืองในระดับชุมชนและละแวกบ้านนั้นเป็นเรื่องนำคิดและน่าจะถ่ายผ่านไปเป็นนโยบาย การปฏิบัติต่าง ๆ ได้อาทิเช่น การเปิดและสร้างสรรค์พื้นที่สีเขียวเอนกประสงค์ในลักษณะสนามหลวงอันสอดประสานกับตลาดนัดในบริเวณต่าง ๆ ของเมือง การระดมสร้างสนามกีฬาและพื้นที่สีเขียวเล็ก ๆ ระดับชุมชนเช่นบริเวณวงเวียน ๒๒ กรกฎาให้เกิดขึ้นให้มากที่สุด การคิดอ่านฟื้นฟูและเสริมสร้างหน้าที่ใหม่ ๆ ให้แก่วัดและโรงเรียนตามชุมชน ความคิดต่าง ๆ เช่นนี้น่าจะช่วยกันคิดช่วยกันทำได้อีกหลายประการ จุดประสงค์นั้นเป็นเรื่องชัดเจน คือการทำเมือง ทำโลกระยะใกล้หลาย ๆ โลกหลาย ๆ ละแวกที่คนในท้องที่จะได้เข้ายึดเข้าใช้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิต ดึงคนหลายฐานะหลายชนิดในเมืองให้ยังรู้จักอยู่ด้วยกัน ทำคนให้ติดที่และปลูกฝังสำนึกในระดับท้องถิ่นจริง ๆ ลดความพละนและทะเลาการเป็นเมืองของการเดินทาง การเป็นเมืองของรถของกรุงเทพฯ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่เหนือสิ่งอื่นใดนั้นก็คือการทำให้ผิวโลกบริเวณที่เรียกว่ากรุงเทพมหานครนี้เป็นเมืองที่มีคนรักและตื่นตัวช่วยกันดูแลรักษาให้จงได้

อนาคต

กรุงเทพฯ : การกลายเป็น ฝูงเมืองขนาดยักษ์

จากข้อวิเคราะห์เมืองกรุงเทพฯ ในทุกแง่มุมที่ผ่านมาผมเชื่อว่า ได้พยายามเสนอความคิดความเห็นชี้ให้เห็นผู้อ่านเห็นถึงกรุงเทพฯ ในสภาพ ปัจจุบันอย่างเต็มที่ไปแล้ว ในตอนสุดท้ายของเรื่อง “กรุงเทพฯ '๓๓” นี้ น่าจะเป็นการพูดถึง กรุงเทพฯ ในอนาคตไว้พอเป็นเอา ๆ กันบ้าง โดยครั้งนี้ จะเป็นการมองในระดับประเทศและระดับภาคกันเลยทีเดียว

เพิ่มเติม: การเป็นเอกราช

มองกันในระดับประเทศแล้วจะเห็นได้ว่า กรุงเทพฯมหานครนั้น คือศูนย์กลางทุกอย่างของสังคมไทยมาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว ไม่ว่าจะเป็น ศูนย์กลางของอำนาจและการปกครอง ศูนย์กลางของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางของศรัทธาและความเชื่อ ตลอดจนศิลปและวัฒนธรรม ลักษณะ การเป็นศูนย์กลางอย่างนี้มีอยู่และเป็นอยู่แต่เดิม จะเปลี่ยนไปก็แต่ในแง่ลักษณะ และบทบาทของกรุงเทพฯ ในยุคสมัยของสังคมต่าง ๆ

ในยุคปัจจุบันนี้ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ถูกเรียกว่าเป็น ประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สาม กรุงเทพฯ เองก็จะเข้าตำราใน ทฤษฎีว่าด้วยประเทศโลกที่สามด้วย คือกรุงเทพฯ จะเป็นผืนดินเป็นมหานคร แห่งเดียวของสังคมที่รับและสูบเอาความเจริญทุกอย่างของประเทศเข้ามา ใส่ตัว เกิดผลเป็นความไม่เท่าเทียมกันเป็นอย่างมากของมาตรฐานชีวิต ในกรุงกับชนบทบ้านนอก ตัวชี้ความไม่เท่าเทียมกันนี้มีได้มากมายนับตั้งแต่ จำนวนประชากร รายได้ต่อหัว จำนวนแหล่งงาน ขนาดของการลงทุน การใช้ พลังงาน การก่อสร้าง โอกาสของการศึกษา มาตรฐานการสาธารณสุข ฯลฯ เพื่อให้เป็นเป็นตัวอย่าง นักวิชาการจากค่ายมหิดล (กฤตยา อาชวนิจกุล และอนุชาติ พวงสำลี) เคยได้รวบรวมและเรียบเรียงให้เห็นถึงความเป็นเอก (PRIMACY) ของกรุงเทพฯ ไว้อย่างชัดเจนดังแสดงให้เห็นในตารางข้างล่างนี้

ดัชนีความเป็นเอกราชของกรุงเทพมหานคร (Primacy Index)

		กรุงเทพฯ	ทั้งประเทศ
๒๕๓๑	จำนวนประชากร	๑๐% (๕,๗๑๖,๗๗๘)	๑๐๐% (๕๔,๕๖๐,๕๑๗)
๒๕๓๑	ขนาดของพื้นที่ (ตร.ก.ม.) ^๑	๑,๕๖๘	๕๔๒,๓๕๔
๒๕๓๑	ความหนาแน่นของประชากร (ต่อพื้นที่ ๑ ตร.ก.ม.) ^๑	๓,๖๔๔	๑๐๑
๒๕๒๕	รายได้เฉลี่ยต่อปีต่อ ครัวเรือน (บาท) ^๑	๘๓,๓๘๘	๔๓,๕๗๒
๒๕๒๕	รายจ่ายต่อปีต่อคน (บาท) ^๑	๒๑,๕๔๔	๑๐,๑๓๓
๒๕๒๕	รายจ่ายเฉลี่ยต่อปีต่อ ครัวเรือน (บาท) ^๑	๗๕,๐๔๔	๔๕,๓๕๖
๒๕๒๕	รายจ่ายเฉลี่ยต่อปีต่อคน ^๑	๒๐,๘๐๑	๑๐,๕๕๗
๒๕๓๑	ร้อยละของประชากรที่ อาศัยอยู่ในเขตเมือง เทศบาลและสุขาภิบาล ^๑	๑๐๐%	๒๕.๓%
๒๕๓๐	จำนวนวัด ^๑	๔๒๐	๓๔,๔๒๒
๒๕๓๐	จำนวนพระ (ตัวเลขนอกพรรษา) ^๑	๑๑,๓๓๗	๑๘๗,๒๐๐
๒๕๓๐	จำนวนสามเณร ^๑	๔,๖๗๒	๑๒๘,๗๑๒
๒๕๓๐	จำนวนแม่ชี ^๑	๑,๒๔๗	๑๕,๑๑๔
๒๕๓๐	จำนวนลูกศิษย์วัด ^๑	๕,๔๕๕	๘๒,๖๕๕
๒๕๓๐	จำนวนวัดต่อพระ ^๑	๑ : ๒๖.๕	๑ : ๕.๓

๒๕๓๒	จำนวนแหล่งแพร่กำโรค ที่สำรวจพบ (ก.ก. ๓๒) ^๔	๘๒๑	๖,๑๗๘
๒๕๓๒	บุคคลอาชีพพิเศษและ พนักงานบริการที่สำรวจ พบ (ก.ก. ๓๒) ^๔	๒๓,๒๔๒	๘๕,๑๒๖
๒๕๓๐	จำนวนประชากรต่อ แพทย์ ๑ คน ^๒	๑,๔๑๘	๕,๕๕๕
๒๕๓๐	จำนวนประชากรต่อ ทันตแพทย์ ๑ คน ^๒	๖,๘๐๑	๓๖,๕๑๕
๒๕๓๐	จำนวนประชากรต่อเภสัชกร ๑ คน ^๒	๒,๐๕๕	๑๔,๗๕๕
๒๕๓๐	จำนวนประชากรต่อ พยาบาล ๑ คน ^๒	๔๖๐	๑,๑๕๐
๒๕๓๐	จำนวนประชากรต่อจำนวน เตียงผู้ป่วยทั่วไป ๑ เตียง ^๑	๓๑๖	๗๑๘
๒๕๓๑	จำนวนการฆ่าตัวตาย (คน) ^๒	๒๓๕	๑,๕๘๘
๒๕๓๑	จำนวนการตายด้วยโรค หัวใจต่อประชากร แสนคน ^๒	๘๔	๔๔
๒๕๓๑	จำนวนการตายด้วยโรค มะเร็งต่อประชากร แสนคน ^๒	๔๔	๓๓
๒๕๓๑	จำนวนการตายด้วยอุบัติเหตุ ต่อประชากรแสนคน ^๒	๒๔	๓๐
๒๕๓๑	จำนวนตำรวจที่ทำหน้าที่ ปราบปรามอาชญากรรม ๑ คนต่อประชากร แสนคน ^๔	๕๖๕	๗๐๖
๒๕๓๑	จำนวนตำรวจต่อพื้นที่ (ตร.ก.ม.) ^๔	๑ : ๐.๒	๑ : ๕.๗
๒๕๓๑	จำนวนคดีประเภท อุกฉกรรจ์สะเทือนขวัญ ต่อประชากรแสนคน ^{๑๒}	๓๗.๗	๒๑๑.๗
๒๕๓๑	จำนวนคดีประเภท ฆ่าคนตายโดยเจตนา ต่อประชากรแสนคน ^{๑๒}	๖.๑	๑๑.๒
๒๕๓๑	จำนวนคดีประทุษร้าย ต่อทรัพย์สินที่เกิดขึ้น ^{๑๒}	๑๓,๕๓๕	๔๘,๗๕๑
๒๕๓๑	จำนวนคดีข่มขืน ^{๑๒}	๓๕๖	๒,๗๒๔
๒๕๓๑	จำนวนรถทุกชนิด ^๕	๑,๗๖๐,๑๖๗	๖,๐๔๕,๔๘๕
๒๕๓๑	จำนวนรถยนต์ส่วนบุคคล (รย.๑ - ๕) ^๕	๕๐๑,๔๔๔	๑,๘๗๔,๓๘๔
๒๕๓๑	จำนวนรถมอเตอร์ไซค์ ^๕	๗๗๕,๕๓๘	๓,๘๕๔,๘๒๔
๒๕๓๑	จำนวนรถยนต์ส่วนบุคคล ต่อประชากร ^๕	๑ : ๖.๓	๑ : ๒๕.๓

๒๕๓๑	จำนวนรถยนต์ไฮบริดต่อประชากร ^๕	๑ : ๗.๔	๑ : ๑๔.๑
๒๕๓๑	ปริมาณการบริโภคพลังงานเชื้อเพลิงต่อคนต่อวันต่อลิตร ^{๑๐}	๔.๑	๐.๘
๒๕๓๑	ปริมาณการบริโภคพลังงานไฟฟ้า (กิโลวัตต์) ^{๑๑}	๒๘,๒๕๒.๗	๑๓,๕๔๖.๘
๒๕๓๑	ปริมาณการบริโภคพลังงานไฟฟ้า (กิโลวัตต์)ต่อประชากร ต่อปี (เขตการไฟฟ้านครหลวง) ^{๑๑}	๑,๘๕๐.๒	๕๑๔.๑
๒๕๓๐	จำนวนหมายเลขโทรศัพท์แบบทั่วไป ^๖	๒๘๖,๘๓๒	๕๐๑,๖๒๒
๒๕๓๐	จำนวนหมายเลขโทรศัพท์ต่อประชากรหนึ่งร้อยคน ^๖	๐.๖	๑.๗
๒๕๓๐	จำนวนเครื่องโทรศัพท์สาธารณะ ^๖	๕,๗๐๕	๒๐,๑๔๔
๒๕๓๐	จำนวนเครื่องโทรศัพท์สาธารณะต่อประชากรหนึ่งพันคน ^๖	๐.๑	๐.๔
๒๕๓๐	จำนวนเครื่องรับวิทยุ ^๖	๑,๒๕๑,๖๔๖	๘,๒๘๒,๓๒๔
๒๕๓๐	จำนวนเครื่องรับวิทยุต่อประชากรหนึ่งพันคน ^๖	๒๑๖	๑๕๕
๒๕๓๐	จำนวนเครื่องรับโทรทัศน์ ^๖	๑,๑๗๖,๑๕๘	๕,๒๗๕,๖๓๗
๒๕๓๐	จำนวนเครื่องรับโทรทัศน์ต่อประชากรหนึ่งพันคน ^๖	๑๕๗	๕๘

๑. กองการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
๒. กองสถิติสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข
๓. สำนักงานสถิติแห่งชาติ ; รายงานสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ๒๕๒๕
๔. กองวิจัยและวางแผน กรมตำรวจ
๕. กรมการขนส่งทางบก กระทรวงคมนาคม
๖. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ; รายงานประเมินผลการพัฒนาในระยะครึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ - ๒๕๓๒
๗. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
๘. กองกามโรค สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร

๙. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ; ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัดอนุกรมใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๓๐ กรกฎาคม ๒๕๓๒
๑๐. สำนักงานพลังงานแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน ; รายงานน้ำมันของประเทศไทย ๒๕๓๑
๑๑. สำนักงานพลังงานแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน ; รายงานไฟฟ้าของประเทศไทย ๒๕๓๑
๑๒. กองวิจัยและวางแผน กรมตำรวจ ; สถานภาพอาชญากรรมในประเทศไทย ๒๕๓๑
๑๓. สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ ; สถิติการศึกษาฉบับย่อ ปีการศึกษา ๒๕๓๐
๑๔. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เครื่องชี้ภาวะสังคม ๒๕๒๕

การเป็นเมืองโตเดี่ยว (PRIMATE CITY) ของพื้นที่แห่งหนึ่งบนแผ่นดินของประเทศไทยที่สามนั้นไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่จะเกิดขึ้นบนความยากจนล้าหลังในทุก ๆ ด้านของชนบท ของพื้นที่และคนที่เหลือของประเทศ ความเจริญของนครแห่งนี้เกิดขึ้นจากการขัดขวางและทำลายโอกาสการพัฒนาของหมู่บ้าน ซึ่งผลของการทำเช่นนั้นชนบทก็จะแก่แค่นโดยการทิ้งถิ่นอพยพเข้ามาอยู่เข้ามาหาถิ่นเอาตัวรอดบนเกาะแห่งความเจริญแห่งนี้ ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะทำให้เมืองโตเดี่ยวนั้นกลายเป็นเมืองขนาดยักษ์ที่เต็มไปด้วยปัญหาทุกประการไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสังคม ปัญหาความพินิจพินิจทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาความไม่เพียงพอของงานสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาการหมดปัญญาบริหารจัดการดูแลเมือง ปัญหาทั้งหมดนี้ผมได้พูดผ่านเลขมาแล้วทั้งนี้ในกรุงเทพฯ นี้เองคือเมืองโตเดี่ยวที่รุนแรงที่สุดของโลกทั้งนี้โดยวัดจากสัดส่วนระหว่างประชากรในเมืองโตเดี่ยวเทียบกับขนาดประชากรของเมืองอันดับที่สองคือหาใหญ่ซึ่งจะตกประมาณ ๑ ต่อ ๓๐ ขึ้นไปแล้ว ซึ่งสัดส่วนนี้ถือว่าไม่มีใครสู้แล้วในโลก

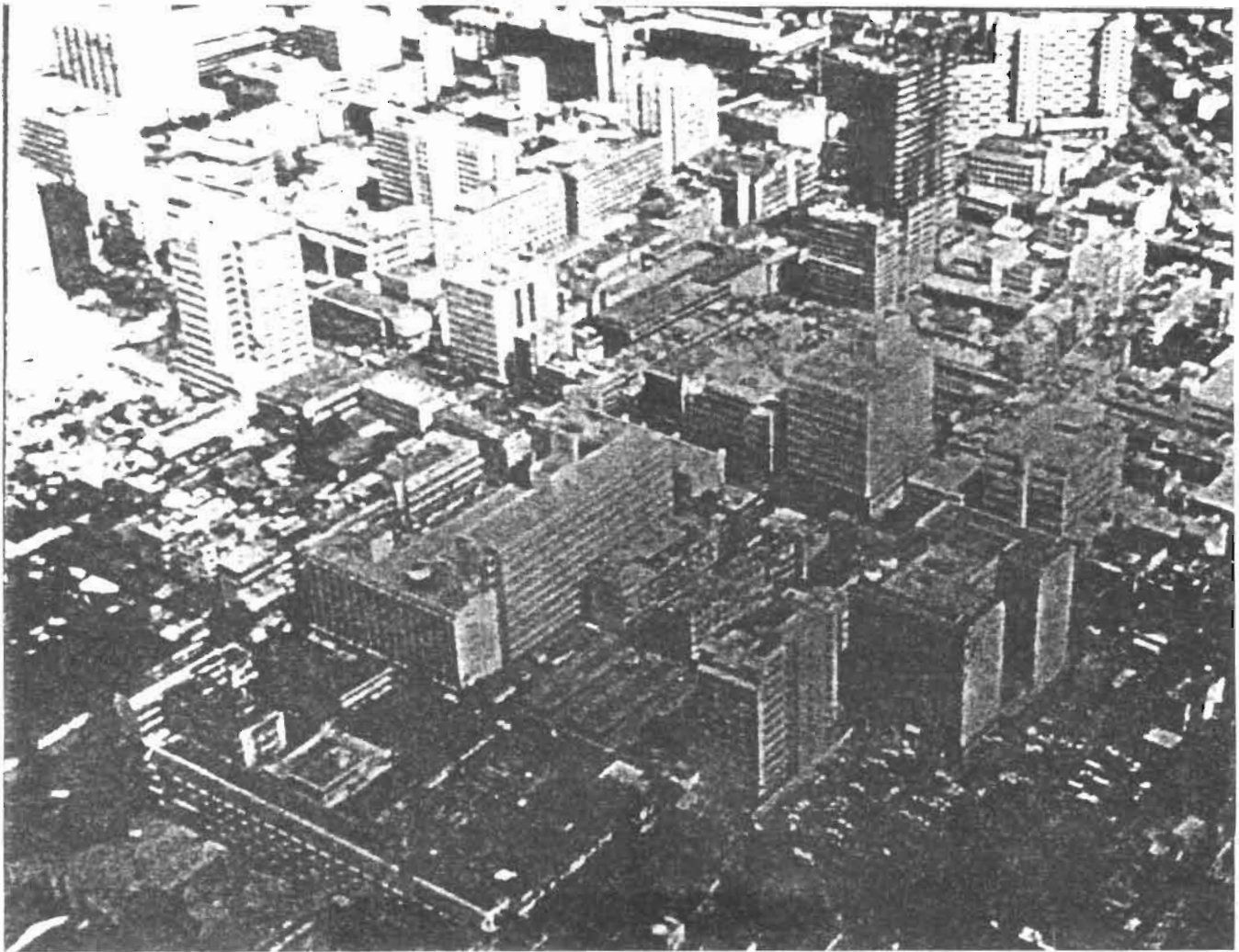
อนาคต : ผุ้เมืองขนาดยักษ์

สภาพการเป็นเอกนครของกรุงเทพฯ นั้นมองไปในอนาคตแล้วผมเห็นว่ากำลังจะพบกับเปลี่ยนแปลงให้รุนแรงและหนักหนาขึ้นอีกระดับหนึ่ง คือในยุคที่เรียกกันว่าจะเป็นนิคส์ในปัจจุบันนี้นั้น จะเห็นได้ว่าจะมีการหลั่งไหลของเงินทุนจากต่างประเทศเข้ามาอย่างมากมาย ไหลเข้ามาเพื่อลงทุนในกิจกรรมอุตสาหกรรมโรงงานอุตสาหกรรมการเกษตรและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหลัก การกระจายตัวของอุตสาหกรรมเหล่านี้

เข้าลงเกาะพื้นที่ของประเทศไปต่าง ๆ กัน แต่ที่ดองซึ่กันในที่นี้คืออุตสาหกรรมโรงงานนั้นล้วนแต่จะมาพ่วงลงในแถบกรุงเทพฯ และภาคกลางตอนล่างเลยไปจนถึงภาคตะวันออกเฉียงใต้เป็นส่วนใหญ่ ถ้าดูให้เห็นนับเป็นพื้นที่ก็จะเริ่มตั้งแต่ทางตะวันตกแถบมหาชัยสมุทรสาคร เข้ามาทางฝั่งธนเลยขึ้นเหนือไปทางปทุมธานีและอยุธยาอันกลับมาทางปากน้ำสมุทรปราการขยับไปทางตะวันออกพุ่งไปทางเมืองมีนอันแปดริ้ว ขณะเดียวกันก็จะเกาะชายฝั่งทะเลตะวันออกผ่านบางปะกง ชลบุรี บางแสน ศรีราชา แหลมฉบัง พัทยา จนถึงสัตหีบระยองและมาคาพุดในที่สุด

พื้นที่ทั้งหมดนี้มีลักษณะสำคัญร่วมกันที่การลงทุนอุตสาหกรรมโรงงานชอบ คือการมีที่ตั้งที่ติดต่อกับตลาดโลกภายนอกได้ถนัดที่สุด ทั้งล้อมศูนย์กลางของตลาดภายในคือ กทม. ไว้ตรงกลาง ในด้านแรงงานก็มีแรงงานราคาถูกให้เลือกมากที่สุด แรงงานฝีมือก็มีทุกระดับ โครงสร้างพื้นฐานน้ำ พลังงาน โครงข่ายคมนาคม สื่อสารก็พร้อมมูลมากที่สุด ในส่วนภาคบริการเองไม่ว่าจะเป็นการบริหารดูแล การศึกษา การพักผ่อนหย่อนใจ การบริโภคจับจ่ายใช้สอย ก็ที่สุดอีกเหมือนกัน สรุปแล้วในพื้นที่แถบนี้เท่านั้นที่พร้อมมูลไปด้วยปัจจัยที่จะทำให้การผลิตให้ผลตอบแทนการลงทุนต่อหน่วยได้สูงที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ ลักษณะของการที่พื้นที่ของการเป็นเมืองใหญ่มารวมตัวกันเป็นผุ้เมืองขนาดยักษ์เพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีเช่นที่นั่นไม่ใช่เรื่องที่ผมมาคิดอ่านเอาเอง แหล่งสุขขนาดมโหฬารของทุนของกรมของสิ่งปลูกสร้างและกิจกรรมเมืองที่กินวงกว้างเช่นนี้เกิดขึ้นทั่วไปในประเทศอุตสาหกรรมของโลกปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นยุโรป อเมริกาหรือญี่ปุ่น มีชื่อเรียกเป็นที่รู้จักว่า MEGALOPOLIS

โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกนั้น เมื่อแรกเกิดก็กล่าวกันว่าจะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของกทม. และเป็นการดึงความเจริญให้กลับสู่ภูมิภาค ว่ากันอย่างนี้แต่ในความเป็นจริงนั้นโครงการนี้อยู่ใกล้กับกรุงเทพฯ จนเกินไป ใกล้จนจะไหลมารวมกันที่สุดในที่สุด โครงการท่าเรือน้ำลึกที่แหลมฉบังและมาบตาพุดตลอดจนนิคมอุตสาหกรรมที่ทางการวางกำกับกันไว้นั้น แท้ที่จริงแล้วก็คือหมู่บ้านที่จะจูงบริเวณเจริญอันยังอยู่ได้อิทธิพลของกรุงเทพฯ ให้ชานกระจายเข้ามาหามากขึ้นเท่านั้น และยิ่งเมื่อบวกเข้ากับนิคมอุตสาหกรรมและการตั้งโรงงานเดี่ยว ๆ ของเอกชนอีกมากมายที่ตามเข้ามาอีกสารพัดชนิด ซ้ำเข้าไปด้วยคลื่นของการปั่นเล่นที่ดินอย่างมโหฬาร เสริมด้วยการลงทุนในอสังหาริมทรัพย์เพื่อการท่องเที่ยวและพักผ่อนตลอดจนบริการที่จะตามเข้ามา ทั้งนี้บับประชากรและรูปแบบการใช้ที่ดินเดิมเข้าไปด้วย ผืนที่ดินขนาดมหึมาที่กินรวดตั้งแต่ มหาชัย อยุธยา ฉะเชิงเทรา ชันระยองโดยมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางนี้ คงจะเรียกยากว่าเป็นอะไร รู้แต่ว่าจะเป็นผืนดินที่ประสบพบกับการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงที่สุดของประเทศไทยในรอบทศวรรษนี้ ผุ้เมืองผืนนี้จะเจริญรอยตามกรุงเทพฯ เมืองโตเดี่ยวทุกประการ คือจะทำลายฐานชีวิตของชนบททั้งในแง่การสุขาภิบาลทรัพยากรและการดึงแรงงานก่อให้เกิดคลื่นการอพยพย้ายถิ่นของคนในหมู่บ้านทั่วประเทศเป็นครั้งใหญ่ ความอ่อนแอหมดชีวิตของชนบท กับปัญหาและการโคตที่แก่ไม่ตกของพื้นที่โตเดี่ยวจะเกิดซ้ำหนักขึ้นมามาก ลักษณะและผลการพัฒนาของพื้นที่ผุ้เมืองหน้าใหม่นี้ไม่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่งว่าสภาพปัญหา

ของกทม. ในทุก ๆ แ่งที่ผ่านไปผ่านมาแล้วนั้นจะขยายตัว จำเลยกลางลงคลุมพื้นที่ทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง ปัญหาหน้าเก่าที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขจะได้รับการขยายใหม่ให้หนักขึ้น ไม่ว่าจะเป็นฝูงการตั้งถิ่นฐานที่เต็มไปด้วยปัญหาด้านสังคม เต็มไปด้วยผู้คนแปลกแยกชนิด ร้อยพ่อพันแม่ดูแลไม่ได้ ปัญหาการทำมาหากินในระบบนอกระบบหรือดั้งเดิมจะปั่นไปให้หนักกว่าเก่า ปัญหาการใช้ที่ดินและระบบชุมชนที่ไร้การวางแผนโดยสิ้นเชิง พื้นที่ทั้งหมดจะใช้รถฟังก่อให้เกิดการเดินทางและปัญหาทางจราจรอันมหาศาล เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นรอบด้าน พื้นที่ทั้งหมดจะโตขึ้นอย่างเปลืองและเกินขอบเขตของการให้บริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ งานโครงสร้างพื้นฐานจะตามไม่ทันเกิดปัญหาความขาดแคลนขึ้นทั่วไป ทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นบนความหมดปัญญาที่จะบริหารดูแลของนักการเมือง นักวางแผนและข้าราชการ ผู้เป็นมวยล้มทั้งหมด โดยสรุปแล้วลักษณะและสภาพปัจจุบันของ กรุงเทพฯ '๓๓ นั้นทุกประการจะได้รับการขยายตัวและจำเลยให้หนักหนาเกินวงมากกว่าเดิมเป็นหลายเท่า

ย่อหน้าก่อนสุดท้ายของบทความช่วงนี้ดูจะยาวที่สุดและเห็นได้ว่าเต็มไปด้วยเรื่องของการว่าเรื่องร้าย ๆ รวดเร็วกันไปเลย การเขียนอย่างนี้ไม่ได้เขียนอย่างตั้งใจให้ร้าย ความเห็นเรื่องอนาคตของกทม.คือการแปลงกายเป็นผุ้เมืองขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยปัญหาอย่างนี้ เป็นความเห็นจากประสบการณ์และการปล้ำคิดเผื่อดูกรุงเทพฯ ของผมเอง เป็นความเห็นที่ยังไม่มีหน่วยราชการใดพูดถึง และก็เป็ความเห็นที่ผมขอตั้งข้อเสนอทันทีเพื่อรอการวิเคราะห์วิจารณ์เป็นการทิ้งท้ายไว้อย่างนี้

บทส่งท้าย :

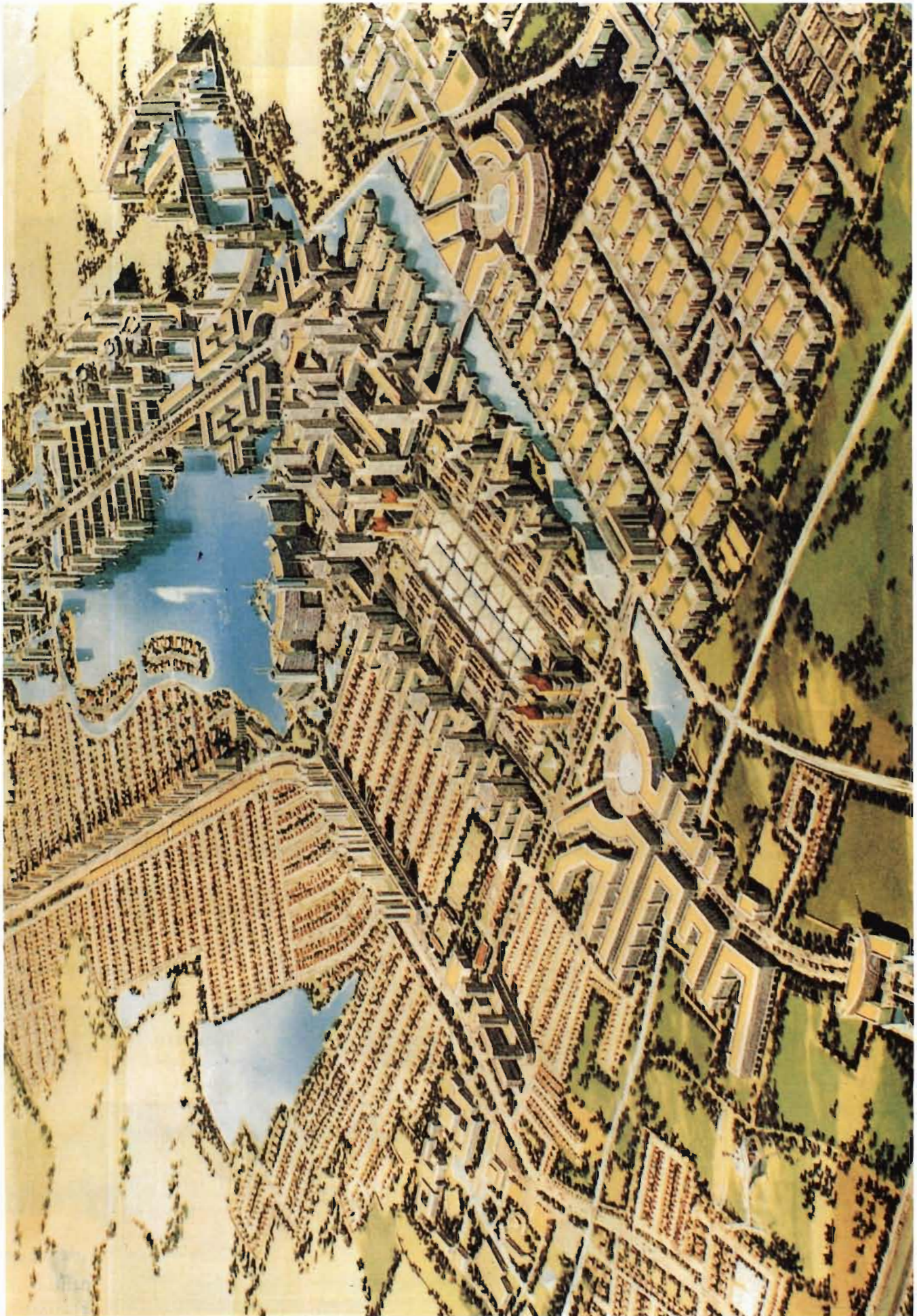
การมองโลกในแง่ร้าย

หลังจากเขียนเรื่อง “กรุงเทพฯ ’๓๓” จนจบลงไปแล้วนี้ ผมลองอ่านบททวนดูก็เห็นว่าจะมีแต่เรื่องที่หนัก ๆ ฟังแล้วก็ไม่น่าวิตกไปทั้งนั้น จนผมเองก็ซ้กจะสงสัยมองตนเองว่าเป็นคนที่มองโลกในแง่ร้ายไปหรือเปล่า อย่างไรก็ตามการถูกมองว่าเป็นคนมองโลกในแง่ร้ายนั้น คิดดูก็เห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่ยอมรับหรือตัดสินจากความรู้สึกหรือโลกทัศน์ของคนที่ยอมรับอีกชั้นหนึ่ง เรื่องการมองโลกของใครจึงซ้กจะพุ่งย้อนมาเป็นการมองโลกของผู้พูดเองได้เสมอ เพราะฉะนั้นหากท่านผู้อ่านเกิดเห็นว่าบทความนี้เขียนขึ้นอย่างมองโลกในแง่ร้ายเข้าจริง ๆ ผมก็จะคิดว่านั่นเป็นการมองโลกของท่านผู้อ่านเองที่ผมไม่มีสิทธิ์จะทำอะไรได้ แต่ถึงอย่างนั้นผมก็คิดว่าข้อเขียนชุดนี้ก็คงจะเป็นประโยชน์ในการช่วยเป็นแง่คิด เป็นข้อมูลที่รับรู้ไว้เพื่อใช้ตรวจทานกับการมองโลกในแง่ดีที่ผมเห็นว่ามียู่มากเกินไปแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพูดถึงการพัฒนาบ้านเมืองของเราในปัจจุบัน

ในประการที่สอง เรื่องของการมองโลกในแง่ร้ายนั้นเห็นได้ยังมีขีเรื่องที่จะต้องเป็นเท็จหรือโกหกไม่จริงเสมอไป การเขียนเรื่อง “กรุงเทพฯ ’๓๓” นี้ในส่วนจริงหรือไม่จริง ผมก็เชื่อว่าได้ทำหน้าที่ทางวิชาการไปโดยเต็มกำลัง และคงมีเนื้อหาทางวิชาการและข้อมูลที่เป็นจริงให้ท่านผู้อ่านใช้วิจารณ์ตรวจสอบหาคิดหาถูกเองได้ อีกทั้งอนาคตอันไม่ไกลนักนี้คงจะพิสูจน์ความของข้อเขียนนี้เอง

ในประการสุดท้ายนั้นเรื่องของการมองโลกในแง่ร้ายนี้ ก็ยังมีได้หมายความว่าผู้มองจะเป็นผู้หวังร้ายมีเจตนาแล้วไปได้ ในข้อนี้ผมก็แต่ใจอยู่ว่าผมเขียนเรื่องนี้ขึ้นมาด้วยความหวังดี ด้วยความห่วงใยชีวิตและโลกแวดล้อมของผมและของคนร่วมเมืองของผมอย่างแท้จริงโดยเฉพาะอย่างยิ่งอนาคตของคนรุ่นต่อไป คือลูกของผมหลานของผมและของคนทุกนามสกุลในเมืองที่เรียกว่ากรุงเทพมหานครแห่งนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

